

Revised
9.4.62

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఏప్రిల్ 1962

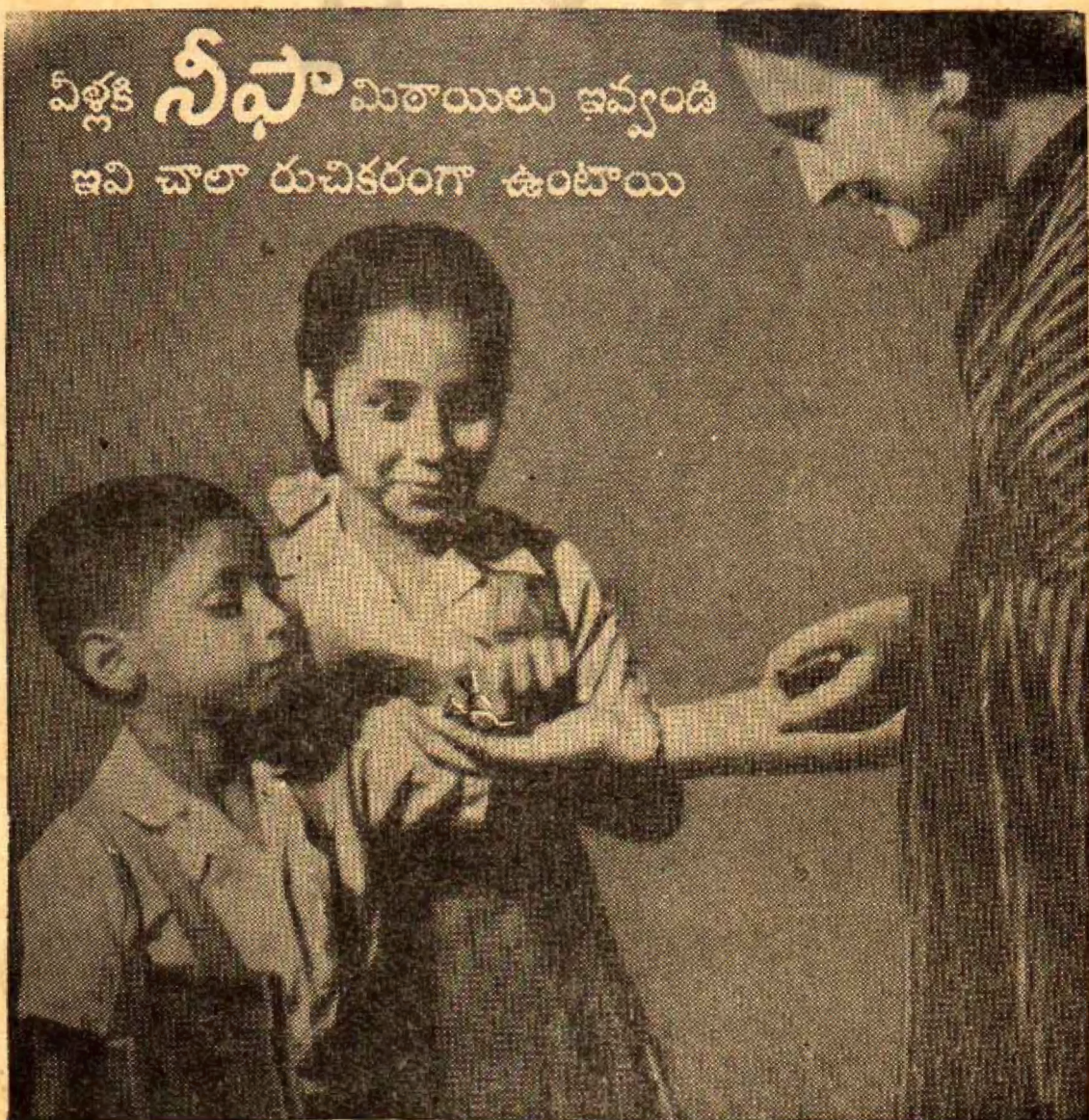

సంపుటము 39 :

: సంచిక 4

విడిపత్రిక నెల ఒక రూపాయి

వీళ్లకి నీఫా మిఠాయిలు ఇవ్వండి
ఇవి చాలా రుచికరంగా ఉంటాయి

అనేక రకాలలో లభిస్తాయి
nifa

చాలా రుచికరమైన నీఫా మిఠాయిలు

యోగిరావు : నైజాం నుగర్ ఫ్యాక్టరీ లిమిటెడ్, హైదరాబాద్.

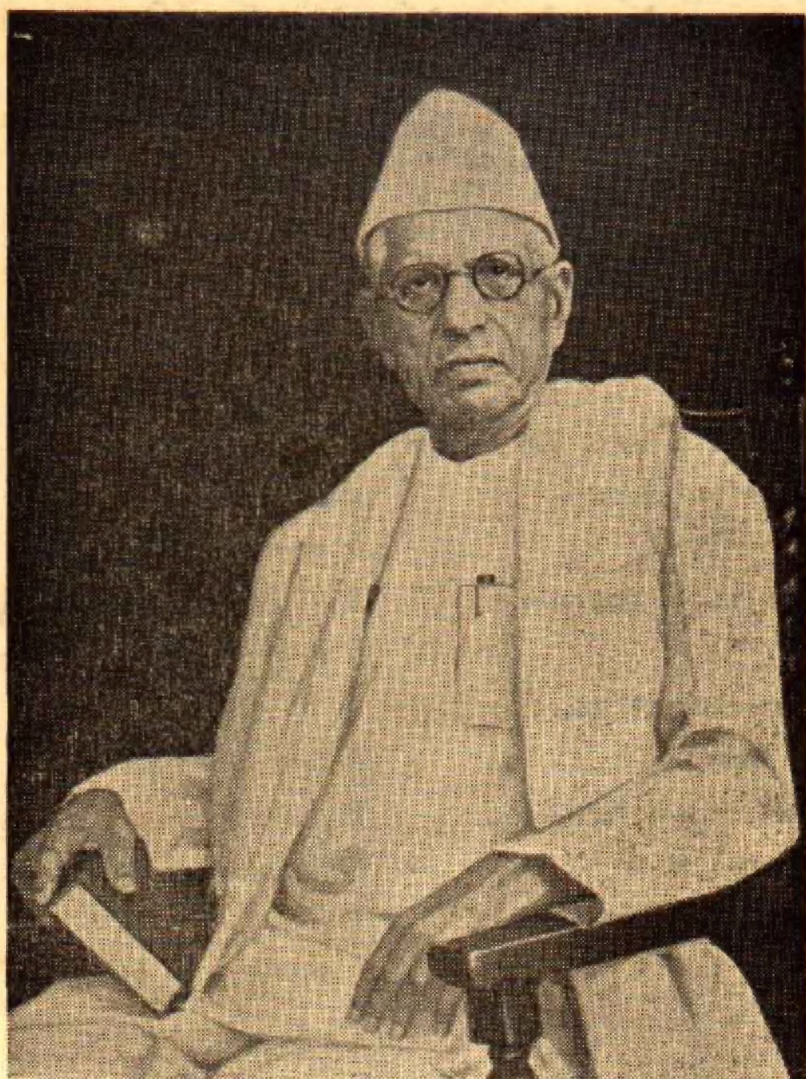
NSZ-1307TG

విషయానుక్రమణిక

ఏప్రిల్ 1962

వేదనా వాసుదేవము	శ్రీ నాయని సుబ్బారావు	1
తెలుగులో బుడతకీచు నుపయోగము	శ్రీ తూమాటి దొణప్ప	3
నా స్వామి	శ్రీ మీరా మొహిద్దీన్	18
గాలిగోపురం	శ్రీ అంగర సూర్యారావు	19
ఆధునిక చరిత్రకావ్యములు: ఒక పరామర్శ	శ్రీ వి. రామకృష్ణారావు	33
తమసోమా జ్యోతిర్గమయ	శ్రీమతి ఇవటూరి రమలత	39
ఆర్. చక్రారావు	శ్రీ వాకాటి పాండురంగరావు	41
బౌద్ధవ్య స్మరదర్శన వివరణము	శ్రీ గొల్లాపిన్ని వాసుదేవశాస్త్రి	45
చాటుపులు	శ్రీ కొత్త నత్యనారాయణచౌదరి	49
నన్నయ పదప్రయోగకోశము :		
సమగ్ర సమీక్ష	శ్రీ సూరి మల్లినాథం	52
కాకతిపురము హనుమకొండయేనా?	శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి	60
అమృతం కురిసిన రాత్రి	శ్రీ బాలగంగాధర తిలక్	62
సాహిత్యము - ఆధునాతన జీవితము	శ్రీ ఆర్జున్ హక్లే	64
చిన్నయసూరి	శ్రీ అన్నాప్రగడ శ్రీరామమూర్తి	70
పృథ్వీగీతం	శ్రీ ఎన్. జి. ప్రసాదరావు	71
రాసలీల : దాని వికాసము	శ్రీ కర్ణ రాజశేషగిరిరావు	73
మధుశ్రీ	శ్రీ శనగన నరసింహస్వామి	79
దండిమహాకవి ఉదంతము	శ్రీమతి విజయలక్ష్మి	81
కలగూరగంప		84
గ్రంథవిమర్శనము		91
వార్తలు		99

[కారణాంతరములవలన ఈ మాసము సంచికలో మహాత్మ్యర పరివర్తనమును ప్రకటించలేక పోవుచున్నందులకు పాఠకులను మన్నింపవేడదము.]

శ్రీ దేశోద్ధారక కాశీనాథుని రాగేశ్వరరావు పంతులు
24 వ పుణ్యవర్ధంతి : చైత్ర శుద్ధ ద్వాదశి సోమవారం 16.4.62 తేది

ఈగిన్కర్ణున కీడాటే, శ్రుతిమహాఽహీన ప్రమా ప్రాధి తా
వాగీశుండటనే, త్రయంబక పదవ్యాసక్తి నాబద్ధ దీ
తా గంభీరము భక్తిరూపముట సాక్షాత్ శైవతేజం బసన్
నాగేశాఖ్యము వెల్లు లేలుత తెలుంగ్ నేల సర్దిక్కులన్.

వేదనావాసుదేవము

శ్రీ నాయని సుబ్బారావు

వికసత్కుట్టల సౌరభములు గులాబి మొక్కలంబీకి బం
కకునై ముస్లలు నాటు వేషధరతాకల్పావమై సాగి జీ
విక నిస్సారత నిష్పడెత్తువడియెన్ వే లేవ నెత్తంగ పొం
దికగా రాగదవే సముద్ధరితపృథ్వీ! నాకు చేయూతవై.

కృతనానావిధవేషధారణకళాకేంద్రమ్మనై వీరసం
స్కృతముల్ రాగవికారనంకులదళాకీర్మిరముల్ మూగి సూ
క్ష్మతరాకారత నుండిలేనటులు నా స్వాంతమ్మునన్ వెల్లు నీ
గతియేమైనదయా! సమస్త జగతీ జ్ఞానప్రదీపాయితా!

గర్హితమైన వేషములుగావు విలాసవివర్తవిస్ఫుర
ద్భర్తాచిద్రితవర్ణబహుభంగులు మానసనిత్యవేదనా
నిర్హరణప్రభావములు నీ విటు వానికి కక్కసింది యం
తర్హితమూర్తితావిముఖతల్ పచరింపగ పాడియే ప్రభా!

అవికారుండ వచింశ్యరూపుడ వసంఖ్యాకమ్ములై క్రాలు నీ
యవతారమ్ములమాటయేమిటి మహాత్మా! లోకరక్షామహా
ద్వ్యవసాయమ్ములునీవి నావి జగదాయానప్రకారమ్ములా
అవతారవ్యవహారనిత్యరచనావ్యాసంగలీలాలయా!

చదువులు తెచ్చి య మ్మునలిజంబెపుహాగునకిచ్చి చేపవై
మదవతివై సుధన్వీకనులుమాలని దయ్యములాస పంది మ
ట్టిదినుసు బట్టబామ్మ నొక తీరిగ కొమ్మున నెత్తి దంష్ట్రీవై
విదితమహానుభావములు వేషములిమ్మెయి నన్ని తాల్చివో!

ఘనఖడ్గమ్ము ధరించి యుత్తమతురంగం బెక్కి కల్కాకృతతా
వినికృతాఖిలకుంభినీభరముగా వేంచేసెదోయయ్య! ప
ట్టెనులేదానికి కాలదోష మొకపాటి భౌతికజ్ఞాన దు
ర్వినియోగోద్భవఘోరమారణరణ వేశమ్ములై లోకముల్.

అణువునుచీల్చి లోకభయదాస్త్రములే వెలయింతుమూర్ఖులై
అణువునయం దణియమగు నవ్యయ తావక దివ్యశక్తి జ్ఞం
భణ నదనద్వివేకముగ వారికి పూర్వమహావతారధ
ర్షణ సుమహావతారమయి శాంత్యణవీనమొనర్పవే ధరక

కనరగ్గు నొక్కనాటి వలిగాలికి కంబళిపుద్వపట్టి నా
మునగలు మ్రోడులై మఱిల మొగ్గె గులాబులవైపుదిత్త మ
గ్రనిశితకంటకప్రతతి కాడుటయన్నదిలేక తండ్రీ! నీ
ఘనకృప తత్ప్రసూనమధుగంధమే నా కనుభోగమయ్యెడుక

నా మదినింగియంచునవిసముడవై సితపక్షపక్షర్తిక
సోమకళాలవాంకురితశోభ వెలార్చెదు నాడునాటికిక
నీ మహాయమూర్తియది నిండుకొనక పరమార్థబోధ రా
కా మధురాచృదీధితులుగా మననంతయు నావరింపవే!

తెలుగులో బుడతకీచు నుడులు

శ్రీ తూమాటి దొణప్ప

తెలుగుపై స్వయప్రభావమును కొంతలో కొంత ప్రసరింపఁ జేసిన ఆధునికములగు యూరపీయును భాషలో 'బుడతకీచు' 1 మొదటిది. ప్రాకృతీసీనులకు క్రి. పూ. పదియవ శతాబ్దము నాటికే సంబంధబాంధవము లుండినవని చరిత్ర కారుల యూహము. కాని క్రి. పూ. నాలుగవ శతాబ్దాంతమున జరిగిన రక్షానర (అలెగ్జాండరు) దండయాత్రలు ఈ సీమ లకు సమీప సంబంధములను సమకూర్చినవి. ఆ నాటి యీ సంబంధములును ఆర్యభాషావ్యవహారమండలముగు ఉత్తర భారతమునకే పరిమితము. రోమకాది మధ్యదరా తీర మండలములలో దక్షిణభారతమున కుండిన ప్రాచీన వాణిజ్యవ్యవహారము అరబ్బియ ముఖమున నిర్వాహమగుటచే ఆ సంబంధమును పరోక్షమేకాని ప్రత్యక్షము కాదని అనుమేయము. ఆ పిమ్మట రమారమి పదునెనిమిది శతాబ్దాల తరువాతనే

ప్రవేశిత సంబంధములు ఏర్పడినవి. క్రి. శ. 1498 లో బుడతకీచుల భారతదేశపు

పశ్చిమతీరమున అడుగిడుట ఈ సన్నిహిత సంబంధములకు నాంది యయినది. వీరు క్రమక్రమముగా ప్రెలులై, దేశీయ ప్రభువుల ఆస్థానముల పెక్కింటి ప్రవేశము సంపాదించి, దయ్య, రామన్, సాల్వెట్టి, తొంబాయి, గోవా, మంగళూరు, కోజికోడు, కన్పుమారు, బత్కల్లు, ఓనావరు, కొచ్చి, తూతుకుడి, వాగపట్టణము, శాంతము, హుగ్లీ మొదలగు చోట్ల గిడ్డంగులను, క్రయ విక్రయ శాలలను నెలకొల్పిరి. విజయనగర చక్రవర్తులతోడను, వారి సామంతులతోడను దాదాపు రెండు శతాబ్దముల పాటు బుడతకీచులకు వాణిజ్య రాజకీయ సంబంధము లుండినవి. బుడతకీచు పొదిరిలు రాయ బారులుగను, మఠబోధకులుగను నలిపిన కృషియును అల్పముగాదు. చారిత్రిక విషయ పర్యాలోచన నందర్పమున ఈ యీ యంశములు సోపనత్వముగా నిరూపితములు. సమీప చరిత్రము ననుసరించియు, పాలక పాలిత సంబంధములను బట్టియు, మఠ వాణిజ్యాది సాహచర్యముల ననుసరించియు రెండు భాషలకు సంస్కర మేర్పడినపుడు పరస్పరము భాషా విషయకములయిన ఆదాన ప్రదానముల సంభవించుటయు, సంస్కర ప్రభావమున కనుగుణములగు నుడులే వినిమయము లగుటయు సర్వ సామాన్యము. తెలుగు, బుడతకీచు వ్యవహారం ప్రత్యక్ష పరోక్ష సంస్కరము కారణముగా తెలుగున ప్రవేశించిన బుడతకీచు ముదుల నమూనోకన నెంపే ఈ వ్యాసము. యథాస్థితిములగు భాషావిషయముల పత్య స్వరూప నిరూపణమే ఈ పరామర్శ లోని పరమార్థము. ఈ నుడులలో చాలపాలు మూర్త పదార్థ

బోధకములు; అమూర్త పదార్థబోధకములు మిక్కిలి అరుదు. అనగా భాషప్రధానములకంటె వస్తుప్రధానములకు ప్రాచుర్యమధికమని తాత్పర్యము. భాషల సంస్కరమునందలి ప్రాథమిక దశలో ఇట్టి లక్షణము పార్వతీకము. సమాజ వ్యవస్థలో ఆయా వస్తువుల ఆవశ్యకతను బట్టియు, ఆయా భావముల ప్రాబల్యమును బట్టియు తత్తద్బోధకములగు పదముల వ్యవహార యోగ్యత ఆధారపడి యుండును. వీని ప్రాధాన్యము క్షీణించినను, ఏత ద్బోధకములుగా శక్తిమత్తరములగు పదములు మఱొక బాసనుండి సంక్రమించినను పూర్వ వ్యవహారమున నుండినవి వ్యవహార విదూరము లగుట చారిత్రిక సత్యము. దేశ్యములు, అన్యదేశ్యములు అను వివక్షణతో నిమిత్తములేక, వ్యవహార వశమునఁ గల పదసామన్యమున కంతకు ఈ పరిణామము సర్వవ్యాపక మూత్రము. భారతదేశములో బుడతకీచుల రావణీకము వలని బాగోగులను గూర్చి వివర్తిం చుట ఇటు అప్రసాదానికము.

ప్రధాన విచారణీయాంశమును గూర్చి వివేచించుటకు పూర్వము బుడతకీచుల అట్టుపుట్టానవాళ్ళ నెఱుఁగుట అత్యంతావశ్యకము. యూరపు ఖండము నైర్మదితము బదిరియా ద్వీపకల్పము పశ్చిమ భాగమున అట్లాంటిక్ మహా సముద్రమున కభిముఖముగా ముప్పదియైదువేల చదరపు మైళ్ళ నైశాన్యముతో 2, ఐదు వందల మైళ్ళ సముద్ర తీరముతో విస్తరించిన దేశము పొరుగులు 8. ఎనిమిది శతాబ్ద

1. ఈ వ్యాసమున 'పొర్చుగీసు' అను మాటకు పర్యా యార్థమున 'బుడతకీచు' ఉపయుక్తము. మూల పదము 'పొర్చుగీజో', 'పొ' లోని 'ఒ' సంస్కతోచ్చారము కంది. 'పొర్చుగీసు' అని నేటి పలుకుబడి; ఇది ఆంగ్లోచ్చారణకు దగ్గర. పురతకీకు, పురతకేకు, బుడతకీసు అని సాహిత్య ప్రయోగములు; 'బుడతకీచు' వీని వికృతి. ఇందలి 'డ' శిథిలోచ్చార్యము; ఒరియా—ఒడియా, కుర్తా—కుర్తా, ఖిక్కి—ఖిక్కి, వర్తా—వర్తా—లలో వలె ర, డ—లు పరస్పర వినిమయ వర్ణములు.
2. అనగా ఆంగ్లప్రదేశనైశాన్యము—110 వేల చదరపుమైళ్ళ—లో రమారమి మూడవ వంతు.
3. ఐదయ్యగివాంద్రవ్యవహారములో 'పొర్చుగీజో'; ఇది ఆంగ్లోచ్చారమునకు సమీపము. పొర్చుగా లనుట బుడతకీచు బాసకు పద్మతోచ్చారము. స్వరభక్తి, మూత్రాను గుణముగా 'పొర్చుగాం' ను రూపము 'పొరతగాలు' గా పరిణతము; అదే 'పురతకాలు'. పురతకాలు, బురతకాని, బురుతకాలు అనునవి ఆంగ్లసాహిత్య ప్రయుక్త రూపములు.

ములకు మునుపు పార్తుగాలు అను దేశము కాని, బుడత కీను అను జాతి కాని రూపాంది యుండలేదు. వేటి పార్తు గాలు ప్రాంతము కాన్తీరియను రాజ్యములో పశ్చిమరాష్ట్రముగా నుండినది. ఇటీరియా ద్వీపకల్పములోని ఈ పశ్చిమ ప్రాంతమునకు ఇతివృత్తముగమున 'లూసిలేనియా' యని వాడుక. ఇతివృత్త దృష్టిలో తప్ప సామాన్యవ్యవహారమున నేడి వాడుక అంతరించినది. ప్రాచీన యుగమున 'లూసిలేనియా' కెల్ల—దాస్కు' భాషీయులగు

పార్తుగాలు చరిత్ర

అదిమ వాసుల వాస్తవము. క్రీస్తునకు వారి పూర్వులు 'లూసిలేనియా'కు ఘోసిన్దీ యను వర్తకులయ్య, గ్రీకు యాత్రికులయ్య రాకపోక లుండినను వీరి భాషాదిక ప్రభావము అనాగరులగు అదిమ వాసులపై అంతగా ముద్రితము కాలేదు. ఆ ఏమ్మట జరిగిన కార్మిజియను దండయాత్రలు 'లూసిలేనియా' దక్షిణ భాగములలో కార్మిజియను పరిపాలనను నెలకొను జేసినవి. క్రీ. పూ. మూడవ శతాబ్దం తము (218—202) న నడచిన రోమకుమారులు మూలమున కార్మిజియను పాలన అంతమొంది, 'లూసిలేనియా' లో పాటు మొత్తము ఇటీరియా సీమ లన్నియు రోమనుల—లాటిన్ భాషీయుల—వాస్తవ గతము లైనవి. రోమను లనేకులు తండములు తండములుగా వలస వచ్చి 'లూసిలేనియా' లో స్థిరపడిరి. రోమక పరిపాలన రీతులు, రోమక పాపాతి సంస్కృతులు 'లూసిలేనియా' వర్తక వ్యవస్థలలోను సంపూర్ణపరిణామములను కొని వచ్చినవి. రోమనుల క్రైస్తవమత గ్రహణముతో 'లూసిలేనియా' యును రాజానుమతముగా బాప్తిస్మమును స్వీకరించినది. క్రీ. శ. 410 తరువాత రోమక సామ్రాజ్యమునకు క్షీణదశ వచ్చినది. ఆ వెనుక 'లూసిలేనియా' లో గోథకు కైత్రయాత్రలు ప్రవర్తిల్లి, గోథకు పాలన ప్రారంభమయినది. ఇస్లాము మత విప్లవముతో క్రీ. శ. ఏనివిదపు శతాబ్దాదిని పోగిన ఆరబ్బుల దాదుల వలన గోథకు పాలన అంతర్ధాన మయినది. మధ్య ప్రాచ్యమునుండియు, ఆఫ్రికా ఉత్తర పార్శ్వముల నుండియు ఇస్లాము మతానుయాయులగు ఆరబ్బులు గుంపులు గుంపులుగా వచ్చి 'లూసిలేనియా' లోని ఆరబ్బుల పెత్తనమునకు అండగా నిలిచిరి. దాదాపు నాలుగు శతాబ్దంపాటు అవి చ్చిన్నముగా చెల్లిన ఆరబ్బుల ఆధికారము—ఆరబ్బు పాలకులకును స్వతంత్ర్యాధిపాలకులకు ఇటీరియను స్థానిక ప్రభువులకును జరిగిన పెక్కు పోరాటముల వలన—పండ్లెడవు శతాబ్దము ప్రభుత్వపాదమున కడముట్టినది. ఖొర్గోనా (ఇరండ్) మండలేశ్వరుని సోదరుడగు హెన్రీ (1087—1112) ఈ తిరుగుబాటుపోరాటములలో ఇటీరియనుల పక్షము వహించి, ఎస్సన్—స్పెయిను—పరిపాలకుని మెప్పునకు పాత్రుడయి, అతని తనయ యగు 'తెరెసా' ను పెండ్లాడి, 'పార్తుకాలెన్సు' మండలేశ్వరుడు (Count of portocalensis) గా కుదురుకొనినాడు. పార్తుగాలు వాయవ్యమున 'దోరు'

(Douro) నదము ఉభయకూలముల వ్యాపించిన సీమకు అనాడు 'తెల్లా పార్తుకాలెన్సు' అని వ్యవహారము. 'దోరు' నదము ముఖద్వారము నందలి రేవుపట్టణముగు 'ఓ పార్తు' ఈ వ్యవహారమునకు ప్రాతినిధికగా సంభాష్యము. బుడతకీను దానలో 'కల్లి' యనుగా మార్గము. 'పార్తుకెల్లి' యనగా 'బుడతకీను రేవు' అని యర్థము. 'ఓ పార్తు' నగరము ప్రవేశ మార్గముగా ప్రవంచితమయిన ప్రాంతము గావున, దోరు నదము ప్రవాహమండలమునకు 'పార్తుకాలెన్సు' అను వాడుక సిద్ధించినదని ఒక సిద్ధాంతము. 'లూసిలేనియా' లో ఏకదేశ మగు ఈ ప్రాంతమునకు ఆ నాడు ఉద్భిష్టమయిన వ్యవహార వామము కాలక్రమమున 'పార్తుకాలెన్సు' సీమావిస్తరణముతో 'లూసిలేనియా' నమస్త మునకును సంక్రమించినదని ఈ సిద్ధాంత ప్రవచనము. 'పార్తుకాలెన్సు' అను పదబంధము వలననే 'లూసిలేనియా'కు 'పార్తుగాలు' అనియు, తద్వాస్తవ్యులకును వారి వాగ్యవ్యవహారమునకును 'పార్తుగీజ' అనియు వాడుక. తొలివాళ్లలో ఈ 'తెల్లా పార్తుకాలెన్సు' మండలేశ్వరుడయిన హెన్రీ ఆరబ్బులను పూర్తిగా ఓడించి దేశమును పరదాస్యము నుండి తప్పించినాడు. 'తెరెసా' వలన ఇతనికి కలిగిన కుమారుడు 'అఫోమ్మ హెన్రీక్స్' (1109—1185) 1128 లో మండలేశ్వరుడుగా అధికారము చేపట్టి, అంతె లంచెలుగా రాజ్యమును విస్తరింపజేసి క్రీ. శ. 1143 లో 'పార్తుగాలు' ను స్వతంత్ర రాజ్యముగా ప్రకటించినాడు. స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిగల ప్రత్యేక దేశముగా క్రైస్తవ జగద్గురువు పౌపు అంగీకారమును, అతిర్వాదమును క్రీ. శ. 1179 లో 'పార్తుగాలు' కు లభించినవి. నాటినుండి ఇరండ్ వంశీయులు (1143—1385) ను, అవిజ్ వంశీయులు (1385—1580) ను స్పెయిను చక్రవర్తులు (1580—1640) ను, బ్రగాంజా వంశీయులు (1640—1910) ను 'పార్తుగాలు' ను పాలించినవారు. క్రీ. శ. 1910 లో రాచజీక మస్తమించి అధ్యక్ష పాలన ఆరంభమయినది. 1925 నాటి ఎన్నికల నుండి అంతోని దీ ఓలివెరా సాలాజార్ నియంతృత్వము చెల్లచున్నది. ఇది బుడతకీను పురాణము.

వాస్తవముగా స్పెయిను—పార్తుగాలు దేశములకు భౌగోళికమయిన సరిహద్దు లేవియు పరిగణింపదగినవి లేవు. బుడతకీనుల అల్ప ప్రకృతియును, సంకుచిత ప్రవృత్తియును, తదనురూపముగా రేఖాంశితమయిన వారి పురాచరిత్రమును పార్తుగాలు అవతరణమున పురాణించిన మూలకారణములని చరిత్రకారుల నిర్ధారణము. ఆరబ్బుల మంకు పట్టును, గోథకు విజేతల కొల్లెపట్టు బుద్ధియును, దాస్కుజాతీయుల ఒంటెత్తు తనమును, రోమను భాషీయుల బదాయికోరుతనమును బుడతకీను జాతికి పురుడుపోసిన పైతృకంక్షణములు. ఎట్టి అవరోధములు తటస్థపడినను స్వీయ విశిష్టతను స్థాపించి, స్థిరపరచుకొన ముద్యోగించ

తీవ్ర స్వభావము బుడతకిచుంది. సరవరీలునుగూ పీరి ఈ విసర్గ లక్షణమే పార్తుగాలు ఉనికికి, మనుగణకు జీవగణ్ణి.

బుడతకి చు భాషాచరిత్ర

సాహిత్య సంబంధమే కందు. కర్ణాటాంధ్రభాషలు తమిళములయొకములకు వలె, ప్రాచీన, ఇటాలియను భాషలు స్పానిషు బుడతకిచులకు సదృశోబుట్టువులు. ఇటాలియను, ప్రాచీన, బుడతకిచు, స్పానిషు భాషలు ఇండో-యూరోపియను భాష కుటుంబగతము లాటిన్ భాష కళా జన్యములు. వీనికి 'ఇటాలిక్' లేక 'రోమాన్సు భాషలు' అని, 'లాటిన్ మాండలికములు' అని సమాహార వ్యవహారము. ప్రాక్షన యుగముల రోమక సామ్రాజ్య సీమలలో వ్యవహారమున నుండిన లాటిన్ భాషకు 'రోమాన్సు' భాష అని పేరు. లాటిన్ భాష పుత్రిక లగు స్పానిషు బుడతకిచు భాషలకు దక్షిణ ఆమెరికాలోని సమస్త రాజ్యములలోగల ప్రచుర వ్యవహారము చేతువుగా ఆ ఖండమునకు 'లాటిన్ ఆమెరికా' అను అవ్యర్థనామము రూఢము. ఇంగ్లీషు, డచ్చి, ఐర్లండు, స్కిండినేవియను భాష లకు సమీప మాతృకయగు జర్మానిక్ (బ్యూటానిక్) భాష కళా లాటిన్ కళకు సగోత్రము. రోమక యుగము (క్రీ. పూ. 218 క్రీ. త. 410) న 'లూసిటీయా' భూభాగమున వ్యవహారముయిన లాటిన్ భాష మాండలిక రూపము మాతృకగా, కెల్టు భాస్కు భాషనక్షీప్తమున సమ్మిశ్రమముతో క్రమ వికాసము నంది, పదమూడవ శతాబ్దము నాటికి బుడత కీచు పుట్టగానగు రూపాంది పెంపొందినది. రోమక యుగ నంతరము (క్రీ. త. 710—1200) బలీయముయిన అరబ్బీ భాష సంస్కరమును, మధ్యయుగములనాటి ప్రాచీన భాష సాహితీ సాహిత్యమును బుడతకిచు భాషను ఇతోధిక పరిపుష్ట ముగా, స్పానిషు భాష విశిష్టముగా వికసించగోసినది. ఫ్రాన్సి యను, కార్తీజియను, గోథీకు వాసనలును బుడతకిచు భాషన తారమున ఒకపాటి నేపథ్యమును నిర్వహించకపోలేదు. పార్తు గాలు స్వతంత్రదేశముయినను పదమూడవ శతాబ్దము రాజ లాటిన్ భాషయే రాజకీయ భాషగా నుండినది. కాని, బుడత కీచు చక్రవర్తులలో అయిదవ వాడయిన మూడవ అఫోన్సు కాలము (1248—1279) న లోకయాత్రా విరహామాత్ర ముగా నుండిన బుడతకిచును రాజభాషగా రూపొందినవలె నను ఉద్దేశ మంకురించినది. ఆఫోన్సువాడగు దిస్కో చక్రవర్తి (1279—1325) పాలన కాలమున బుడతకిచు రాజభాష యయి, తనూరియను కవివండిత పరిషదవలంబనమునంది, సాహిత్యస్థాయిని సంపాదించి సర్వతోముఖముగా వర్ధిల్లినది. కాని, తాత్త్విక చింతనములలోను, తార్కిక విచారములలోను లాటిన్ భాష తన అధికారమును యథాపూర్వముగా వెల్లెపు చునే యుండినది. బుడతకిచునకు లాటిన్ కేవలము మాతృ

కమే కాదు, బుడతకిచు మూలకాళనుండి పార్శ్వకృము నెంది ప్రవృద్ధమగు చుండిన వాడు కూడ మతధర్మ వాచక ముగా, ప్రాచీన సంస్కృతి ధర్మకముగా లాటిన్, బుడత కీచుపై తన ప్రభావమును ప్రసరించగోసినది. వైదిక మత ధర్మ ప్రబోధమునను ఆర్థ విజ్ఞాన ప్రకాశమునను గీర్వాణ వాణివోలె, క్రైస్తవమతధర్మస్థాపనమునను ప్రబీరీ విజ్ఞాన వ్యాపనమునను లాటిన్ వాణి ప్రముఖ భూమికను నిర్వహించినది. లాటిన్ భాష పుత్రికయగు బుడతకిచును మొదట మొదట అట్టి వ్యాపారమునే కొనసాగించినది. బుడతకిచుల ప్రాచీన సాహితీ వ్యవహారము లోకగణాపారమ్యము; శృంగార రసప్రచురము; ఆభ్యాస రూపము. మధ్య యుగము నాటి సాహితీ సమారాధనము, దేశభక్తి ప్రబోధ సాధనము; వీర రస పరిష్కారితము; వర్ణన ప్రధానము. ఆధునిక యుగము అంగ్ల వరాను సాహితీ వైభవప్రభావితము; వివిధ సాహితీ ప్రయోగ విభూషితము; అక్షరరమ్యతా పరాయణము. వమ్మోద గామా ప్రాచ్యసీమా యాత్రా చరిత్రమును బుడతకిచులమహావిరాము (Lu:siads) గా రూపొందించిన బుడతకిచుల జాతీయకవి కెమాన్సు (1524—1580), రోమాంటిక్ యుగ ప్రవర్తకులు బర్నెట్ బాకాని (1765—1805), బుడతకిచు నాటక విలాసవాదు జోజీ అల్మీరా గరీ (1799—1854), నవయుగ వైలాపికుడు జాన్ డి యూన్ (1830—1896) బుడతకిచు సాహితీ చరిత్రలో యుగపురుషులు. అంగ్లమువలె బుడతకిచును ప్రపంచ వ్యాప్త మయిన భాష. ఒక్క ఆస్ట్రేలియా ఖండములో తప్ప తక్కిన ప్రపంచము నాలుగంచులను వెదరు వెదరుగా విడి మాతృభాషగో, రాజభాషగో వ్యవహారము. ఇట్టి బుడత కీచు భాష వ్యవహారం సంఖ్య ఇంచుమించుగా ఏడు కోట్లు! నేటి పార్తుగాలు జనసంఖ్య కోటికి తోపరిమాలు! మిగిలిన యూరుకోట్ల పైచిలుకు అంగోలా, గినియా, గోవా, బ్రెజిలు, మకావో, మొజాంబిక్ మొదలగు బుడతకిచు వలసరాజ్యముల రోవివారు. వక్ష్యమాణ విషయ పురస్కారమున కిది పూర్వ రంగము.

పదునైదవ శతాబ్దమునాటికి పట్టుమని పదిలక్షల జనసంఖ్యలేని బుడతకిచు జాతి నూతన సీమాస్వేషణలో ప్రదర్శించిన సాహసము ఆశ్చర్యకరము. భౌగోళికముగా పార్తుగాలు వ్యాపించిన భాగము మిగుల ప్రాముఖ్యము కంది. బాల్టిక్, మధ్యధరాసాగర తీరదేశముల తోడి పార్తుగాలు వర్తకము చాలపాలు సముద్రము ద్వారముననే సాగుచుండినది. ప్రాగిస్లావిక యుగము నుండియు ప్రాక్రతిరీ ఖండముల వాణిజ్యము అరబ్బుల చేతులలో నుండినది. అరబ్బు వర్తకలు గడించిన ధనరాసులు, ప్రాచ్యసీమల వశ్యకృమును గూర్చి అరబ్బుల వలన వినిన గాథలు బుడతకిచులను ప్రబోధ పఠించినవి. మఱి యొక విశిష్టము. అస్వేషిత సీమలలో కాలిక్ క్రైస్తవమును వ్యాప్తపఱచు విబంధన మీద నూతన సీమల పార్శ్వభోమాది కారము ఆ సీమలను మొదట కనుగొనిన రాజ్యములవారికి సర్వ

వ్యర్థములతో పంక్తిమించునని పోపు కావనము. బుడత కీచులు రోమనుకాతలిక్కులు; అనగా మత పరముగా పోపు అనుయాయులు. ప్రభువు వచిత్ర వాక్యమును ప్రాచ్య భూములలో ప్రచార మొనర్చవలెనను ప్రజల వాంఛ యొకటి తోడయినది. తీరప్రాంతమును, విశాఖాగర తీరములలో

నటులు సేయు తమ వాణిజ్యవాణిజ్యము నముద్రపు దొంగల బారినండి రక్షించు విమితము పార్శ్వములకు శక్తిమంత మయిన వానికొదల నిర్మాణ నిర్వహణము లెంతోతావత్వము లయినవి. 1453 లో

కాన్స్టాంటినోపులు తురుష్కుల వశమగుటచే మధ్యధరాజలముల ద్వారమున సాగించుచుండిన ప్రాచ్యసీమలలోడి వాణిజ్యమున కాలం కము కలిగినది. వేరు దారులు వెదకుట కిది మొదలు. ఈ వెదకు లలో స్పెయిను చక్రవర్తుల ప్రాప్తిపాముతో కొలంబసు పోయి పోయి అమెరికాను కనుగొనుట యాదృచ్ఛికము. సాహసులును, ఉత్సాహపరులునునగుడోయిలకుఅన్వేషితసీమల పాలనాధికారములు వాగ్దత్త మొనర్చియు, ఆర్థికసహాయము సేసియు, ఉత్తమ దిరుద ములు ప్రసాదించియు, ఏగుమతి దిగుమతి సుంకములను పరి హరించియు, ఓడల నిర్మాణమున కావశ్యకమగు కలవను ప్రభుత్వపు బడపులనుండి ధర్మార్థముగా నొసంగియు బుడతకీచు చక్రవర్తులు మాతన దేశాన్వేషణమును మిక్కి లిగా ప్రోత్సహించిరి. ఈ ప్రయత్నములు పారము ముట్టి, గుడిహూస్ అగ్రము (Cobo de Buena Esperanza) ను చుట్టి బుడతకీచుల వమ్మోడ గామా నాయకత్వమున క్రీ. శ. 1498 లో భారతదేశము పశ్చిమ తీరము నందలి కోజికోడులో అడుగిడిరి. 'కొలింబో' అను మతీయొక బుడత కీచువాడు భూమార్గమున పయనించి 1487 లోనే కోజి కోడును చేరియుండె నట! తుళువ నరసరాయలు సంరక్షకు డుగా సాళువ నరసింగరాయల తనయులు (1493—1503) విజయనగర సామ్రాజ్యమును, వీర రుద్రాచలమున సాగరాంధ్ర ములో పాటు కలిగినీమను, కోజికోడు రాజధానిగా 84 వ జామెరిన్ మంబారు తీరమును, యూనై అదిల్ షా బీజా పురమును, ఉమ్మత్తూరు రాజధానిగా వస్తు నంజరాజు మైసూరు దక్షిణ ప్రాంతమును, భూతలక్రివీర ఉదయ మార్తాండవర్మ (1494—1535) తిరువాడి (తిరువా న్మూరు) సీమను, అటలవర్మకులశేఖర పాండ్యుడు తిరువ ర్వేలి ప్రాంతమును, ఉన్నిగోదవర్మ కొచ్చి ప్రాంతమును, లోడి వంశీయులు (1470—1516) ఢిల్లీని పాలించు చుండిన కాలమిది; విజయనగర సామంతులగు తిమ్మోజు ప్రభువులు పశ్చిమ తీరము నందలి ఓనావరు, బంకాపురము, బత్కల్లా మొదలగు నాడులకు మండలేశ్వరులుగా నుండిన సమయమిది.

ఇక, బుడతకీచులతో తెలుగు వాడుకను, తెలుగు వారి కిది ఉండిన ప్రత్యక్ష పరోక్ష సంబంధములను వ్యక్తీకరించు కొచ్చి చారిత్రక సన్నివేశములను గురించి ప్రస్తావించుట అప్ర

మితము కాదు. బర్మోజా (1500—1517), పోర్టో (1520—1522), మ్యాచిక (1537), బీజా (1674—1675) మొదలగు బుడతకీచు చరిత్రకారులను, బుడత కీచుల జాతీయకవి కామెన్సు (1553—1570) ను, కోతిన్య (1598—1611), సీమోను (1600—1611) మొదలగు బుడతకీచు పాదరీలును విజయనగర సామ్రాజ్య మున పర్యటించి వ్రాసిన వ్రాతలు ప్రత్యక్ష కథనములు. బుడతకీచుల వ్రాత లన్నింటను విజయనగర సామ్రాజ్య ప్రశస్తి పలుతావుల ప్రస్తావితము. విజయనగర సామ్రా జ్యము 'నర్సింగ' రాజ్యమనియు, రాజధానియైన విజయ నగరము 'బిష్నగ' అనియు ఈ శేఖనముల వ్యవహారము. బుడతకీచుల రాకకు పూర్వము సాళువ నరసింగరాయలు (1487—1493) విజయనగర చక్రవర్తి. అత్ర వయస్సు

లగు వీరన తనయులు తుళువ నరసరాయల సంరక్షణలోపదేండ్ల పాటు నామమాత్రపు పాలకులు. (1493—1503); 1505 రాక నరసరాయల పాలన. వరస

రాయల ఏమ్మల అతని కుమారుడును, కృష్ణ దేవరాయల వనతి సోదరుడును అగు వీర నరసింహరాయలు (1505—1509) పాలకుడు. బుడతకీచుల కోజికోడులోడిగిది 1498లో. అనగా వీరి రాక కలునిటు వది వదేండ్లుగా విజయనగర సామ్రాజ్యమును పాలించినవారు వరస, నరసింగ, నరసింహ నామధేయులు. ఇందుచేత విజయనగర సామ్రాజ్యమును 'నర్సింగ' రాజ్య మను వాడుక బుడతకీచుల వ్యవహారములో స్థిరపడినది. విజయనగర చక్రవర్తులు హిందూధర్మ రక్షణ దీక్షా కంకణబద్ధులు; ఉత్తరమునుండి వచ్చు ముస్లిము దాడు లను అరికట్టుటలో వీరు ప్రధాన పాత్రను నిర్వహించిరి. బుడతకీచులకును, ఇస్లాము మతానుయాయులు అందును అరబ్బులు ప్రజల విరోధులు. బుడతకీచులు కోజి కోడులో అడుగిడునరికి ఆగర్భ శత్రువులయిన అరబ్బులు ప్రత్యక్ష మయిరి. జామెరిన్ వెచ్చెల లగు ఈ అరబ్బులు బుడతకీచులపై స్పర్ధ వహించి జామెరిన్ కును, బుడత కీచులకును మైత్రి సాగుతుండ చేసిరి. ప్రతీకార వాంఛా పూరితులయిన బుడతకీచు పాలకులు వమ్మోడ గామా, కేబల్ (1500—1505), అర్మీరా (1505—1509) అల్ఫార్కర్ను (1509—1515) మొదలగువారు అరబ్బు లపై ఎదురు దెబ్బతీసిరి. ఇస్లాము మతానుయాయుల ఉద్ధతి నణామటలో నమూనె వ్రతయుతులగు విజయనగర చక్రవర్తుల తోడి సఖ్యము బుడతకీచులకు ఉద్ధతులారక ముగా లోచినది. 1500—1650 ల మధ్య బుడతకీచుల కును, విజయనగర చక్రవర్తులకును పలువారములు రాయ బారములు నడచినవి. మొదటి బుడతకీచు గవర్నరు అర్మీరా 1506 లో పశ్చిమ తీరమునగల బత్కల్లో ఒక గిడ్డం గిది విర్మించుకొనుటకు అనుమతిని కోరుచు విజయనగర

ముతో వెలసిన రాయబారములు ఫలింపలేదు. 1510 జనవరిలో అల్వాకర్కు, లూయీజ్ ఆఫ్ బుడతకిమ పొదిరి రాయబారిగా కృష్ణదేవరాయం (1509—1530) కొలువునకు వచ్చెను. ఉభయ పక్షములకును పొడతల విరోధం యొన మూరు (తురక) రాజులను అణగ (దొక్కుటలో) పరస్పర సహాయ మార్జ్యక మనియు, విజాపురము సులతావగు అదిల్షా యధీనమున నున్న గోవాను తిరిగి జయించి స్వాధీనముచుకొనుటలోను, నైయంనంత అశ్వబలమును నమకూర్చుకొనుటలోను తాము విజయనగరమునకు తోడ్పడగల మనియు, మంగళూరు బక్కల్లూరి నడుమ గిడ్డంగిని స్థాపించుట కనుమగు తావును తమకీరననియు ఈ రాయబారములో ఈ ప్రతిపాదనయొడ తాను తోత్తుకృతము వగుచేసివెట్లు బుడతకిమ శిశిలవచో వారిని వట్టి వగ్గము బుండవని దూరదర్శియగు రాయలు వేచి చూచు పీఠిని ఆనందించిపోడు. పది మాటల కొక మాటగా రాయల రాయబారములు సాగినవి 6. రాయలు పట్టాభిషేకము (1509 వసంబరు) జరిగినాటికి రెండే రెండు నెలలు గడచియుండినవి. అన్ని దిక్కుల శత్రువులు; అంతో కలహములు. అందువలన రాయలు పుష్పమగు సమాధాన మీక బుడతకిమ రాయబారిని తన కొలువున వాంకొంతు నిలిపియుంచెనని కొందఱో వ్యాఖ్యానము 7. ఈలోగా అల్వాకర్కు విజయనగర సామంతుడును, అవర దామకర్కుడును నగు తిమ్మాజి అందదండంలో గోవాను జయించి స్వాధీనముచుకొనిపోడు. అయేట ఒకటి రెండు మాఱులు చేతులు మాతీనను నాటి మండియు నేటివారక గోవా బుడతకిమ ప్రధాన కేంద్రము 8. ఇమ్మడి హరిహరరాయం కాలము (1375—1404) మండియు గోవా విజయనగర చక్రవర్తి యేలుబడిలో మండినది. అంతకుపూర్వ మది బహమనీ సామ్రాజ్యములోని విజాపురము భాగము నందలిది. ఇమ్మడి హరిహరరాయం మహాత్ముడగు మాధవమంత్రి గోవాను బహమనీ సులతాను నుండి జయించి యుండెను. అనంతర్వాదగు విరూపాక్షరాయం పాలనకాలము (1466—1485)న 1468 లో గోవా మరల బహమనీ అధికారము క్రిందికి పోయినది. పశ్చిమ సముద్రతీరమునందలి సహజ వాతావరణమునకుల చేత పాశ్చాత్య సీమంకోడి భారతీయ వ్యాపారము అధిక భాగము ఈ రేవు ద్వారమున జరుగుచుండెడిది. బాహ్యక పాఠవీక శివధారా రట్ట హెబ్బాదములయిన మేలిదినును గుట్టయు అన్నియును గోవా రేవునకు వచ్చుచుండెడివి. నాటి యుద్ధ పద్ధతులలో అశ్వదళమునకు అత్యంత ప్రాధాన్య ముండెడిది. అప్పటికి అరేబియా సముద్రతీరము వంటియున్న కీంకప్తివములగు రేవుపట్టణము అన్నియును బుడతకిమలకు వశీకారము లయి యుండినవి. ఇందుమూలమున గోవాకును, తదివశతంగు బుడతకిమంకును భారతరాజకీయములలో ప్రాముఖ్యము హెచ్చినది. గిడ్డంగులు స్థాపించిన తావులం దెల్లను అల్వాకర్కు బరిష్టిమైన దుర్గములకు విర్మించి సాయుధులను ముగ్ధీతులను నగు సైనికులను కాపుగా

మండును. దోరు పొంతులను పొర్చుగాలు వక్రవర్తికి అరిగావు లనుగా జేసి తమ్మాలమున ప్రాచ్యసీమలలో బుడతకిమ సామ్రాజ్యమును స్థాపించవలెనను తీవ్రవాంక్ష అల్వాకర్కు కుండినది. 1510 వసంబరులో బక్కల్లూలో గిడ్డంగిని విర్మించుకొన ననుమతించుచు కృష్ణదేవరాయలు పంపిన విజయనగరము రాయబారి, పొదిరి లూయీజ్ వ్రాసిన యిచ్చిన పరిచయ శ్లోతో గోవా వెదలివట్టును కలవు 9. రహస్య భంగము పేయుట కారణముగా పొదిరి లూయీజ్ ను 1511 లో రాయలు పాత్య సేయుంచెను 10! “మంత్రివేత్తకు నాజ్ఞ మఱియుంట నందు పతికి” అను రాజపీఠి కిది 11 లక్ష్యము కావాలి! ఈ పాత్య దోషము విజాపురము మంతామల కావోపిత మగుట రాయల రాజపీఠి చతురత! 1512 లో విజయనగరము మండి మఱియుక రాయబారి గోవా వెదలివట్టును, రాయల ప్రతిపాదనల నంగీకరించుచు అల్వాకర్కు పంపిన బుడతకిమ రాయబారి విజయనగరము వచ్చినట్లును తెలియుచున్నది 12. 1513 లో అల్వాకర్కు నిర్వహించిన ఏడవ దండయాత్రలో వదునేడు వందల బుడతకిమ సైనికులతోపాలు ఎనిమిది వందల మంది దోరియులగు సీపాయిలను పొర్చువనట్లు అల్వాకర్కు వ్యాఖ్యానములు 13. 1514 వసంబరులో గోవాకు వెదలివ విజయ

4. Robert Sewell, Forgotten Empire, p. 117
5. Commentaries of Afonso Dalboquerque Vol. II, pp. 74-77.
6. Fr. Heras, Early Relations Between Vijayanagara and the Portuguese, Quarterly Journal of the Mythic Society, Vol. XVI, p. 65.
7. Prof. G Venkata Rao, Krishnadevaraya and the Portuguese, Journal of the Andhra Historical Research Society, Vol. X, pp. 74-85, 1937.
8. ఈ వ్యాపారవన నాటికి గోవాపై మన తావులా ఎగురలేదు.
9. Commentaries, Vol. IV, pp. 74, 75 అల్వాకర్కు వ్యాఖ్యానములలో ఈ పట్టున మట్టుంకిత మయిన పొదిరి లూయీజ్ శిశిలవాచమును వదుపుటలో డా. పీరుగంటి రామచంద్రయ్యగారి వివరణము మిగుల నువకరించినది.
10. Dr. O. Ramchandrayya, Studies on Krishnadevaraya, A. U. Publication.
11. అముక్తమాల్యద, 4—252
12. Fr. H. Heras, Aravida dynasty pp. 58, 59.
13. Commentaries, Vol. IV, p. 1.

నగర రాయబారి (Retelim Chetim) కి ఉచితరీతి పట్టాదములు జరిగినట్లును, ఈ మహాద్వాపమును దృఢ పఱచు నిమిత్తము అదే యేడు అంకపేదీ సొతా అను బుడతకీను రాయబారి గోవానుండి విజయనగరము వచ్చి నట్లును పూర్వోక్త వ్యాఖ్యానములతో ప్రస్తావితము 14.

“సింధుర మహాత్మ్య ముఖ్యముల్ చేర్చు దొం
దీని వడతల కూళ్లు సర్వ స్రాములు పురి
గొలుపుర దేజులు వెలమైలు గలుగఁ బ్రాత
వారిగాఁ జేయు మరిపది చేరకుండ” 15 ఇది రాయల

రాజుని! ఇందలి దొండిని వడతలు ముఖ్యముగా బుడతకీను అనుటలో వివరింపఁబడినది. రాయలీ నీతిని ప్రత్యక్షరమును పాటించిన వ్యవహార దర్శి యనుటకు ప్రమాణములు కోకోల్లం 16, Christovam de Figueiredo అను నొకబుడతకీనువాడు 1515లో రావోలును వశపఱచుకొనుటలో కొన్ని బుడతకీను పటాములతో రాయలకు తోడ్పడినట్లు తెలియచుచున్నది 17. బుడతకీనుల తోడ్పాటువకు నంత పింది కృష్ణదేవరాయలు తాని జైత్రయాత్రలో సాధించిన రావోలు ప్రాంతమును ఆ మఱిపటియేడు బుడతకీను వైస్సాయికి బహుమతిగా నొసంగెనట 18. Christavao de Figueiredo అను నొక బుడతకీను ప్రముఖునకును అతని పరి వారమునకును కృష్ణరాయల పేరొంగునైన మనమయిన నన్నా వము జరిగినట్లు ఆ పరివారములో నుండిన బుడతకీను చరిత్ర కారుడగు పేయోల్ ప్రాథమ 19. అత్య భూప్రజల రాజా యాయి జాత్యేచిత్ర ప్రావంగా దగు 30 ను కదా రాయల రాజునది. 1520 లో జరిగిన రాయల రాయచూరు దండయాత్రలో విజయనగరములో విడిపియిండిన Christopher de Figueiredo అను నొక బుడతకీను అత్యవరకుడు రాయలకు సాయుడఁడనట 21. పూర్వోక్తము అయిన మూడు సంఘటనలలోని పేర్ల మూడును ఏక వ్యక్తు యొద్దన్నముతో తిన్న వ్యక్తు యొద్దన్నముతో నిర్ణయించుట చారిత్రకుల పని. 1520 లో విజయనగరములోని ఒక తటాక నిర్మాణము నందర్భమున కృష్ణదేవరాయల కోరిక మేరకు గోవాలోని బుడతకీను గవర్నరు పంపిన జానో దెలా సాంతి (Joan della ponte) అను బుడతకీను ఇంటియే రోజుడు విజయనగరము వచ్చి తోడ్పడినట్లు తెలియుచున్నది 22. సదాశివరాయల కాలమున 1543 లో విజయనగర సామ్రాజ్యములోని తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమును దోచుకొనవలెనని చోళమండల తిరుమున బుడతకీను పేవాని యగు మరిన్ అసోమ్యు దీ సొతా తలపెట్టిన ఉద్యమము విజయనగర చక్రవర్తుల ప్రతిఘటన నన్నాసాముల వినికీలో విరమింపఁబడినట్లు తిరుపతి చరిత్రలో ప్రస్తావితము 23. జానో దీ కస్త్రు (Joao de Castro; 1545 — 1548) గోవాలో బుడతకీను వైస్సాయిగా నుండి అత్యురాయులతో నెల్లము వహించి తూర్పుతీరమున వర్తకమును వృద్ధి పఱపినాడు. 1546—1549 ల మధ్య మహా

ద్వాప మూడకముగా నాలుగైదు వర్షాయములు గోవా విజయనగరముల రాయబారములు ప్రవర్తిల్లినవి. శత్రువులతోడి యుద్ధములలో పరస్పర సహాయ్య మొనర్చుకొనుటకును, శాంతియుతమైన సహజీవన విధానము ననువరించుటకును, గోవా రేవులో దిగుమతి యయిన అరబ్బీ పిరవీ గుర్రముల నన్నిటిని విజయనగరమునకే విక్రయించుటకును, విజయనగర సామ్రాజ్య సీమలోని కోస్తా వరకు లందరును ఓహవరు, చార్చెబారు మొదలగు రేవులకు తమ వరుకులను విధిగా పంపుటకును, విజయనగర సామ్రాజ్యములో తయారగు బట్టలు, పెట్టుస్సు, ఇనుము మొదలగు వానిని బుడతకీను వర్తకులకు మాత్రమే అమ్ముటకును, బుడతకీను వర్తకులు పిందీ నకాలములో నరిసు వెలలకు కొనుటకును పైన పేర్కొనిన రాయబారములు ఒప్పందములను కుదిర్చినవి 24. అత్యురాయులు విదేశీయుల వల్ల విశేష దాడులను ప్రదర్శించెడివాఁ డనియు, శాంతముతో గిడ్డంగిని నిర్మించు కొని వర్తకము సేసికొనుటకు బుడతకీనుల ననుమతించుచు అయిన బంగారు తగడల మీద వ్రాయించి ప్రసాదించిన దానకాననము బుడతకీనులయొద్ద నుండినట్లు ప్రత్యక్షముగా

14. Commentaries, Vol. IV, pp 121-124.
15. ఆముక్తమాల్యద, 4—258.
16. 'గడినపుల రాయబారుల యేడఁ గొలుపున వరు నల్లానములు రాజ నలున వెలయు' ఆముక్తమాల్యద, 4—259.
17. F. C. Danvers, Portuguese in India. Vol. I, P 347; also Fr. Heras. Aravidu dynasty, p. 59
18. 'Rachol lies to the east of province of Salsette...Wrested from the king of Bijapur in 1520 (?) by Krishna Rao of Vijayanagar, it was shortly ceded by the latter to the Portuguese' (History of Goa.)
19. Sewell, Forgotten Empire, pp, 251, 252
20. ఆముక్తమాల్యద, 4—245.
21. Sewell, Historical Inscriptions of Southern India, p. 242.
22. Prof. G. V. Rao, op. Cit.
23. Dr. S.K. Aiyangar. History of Tirupati, Vol. II, pp 294-298; also Fr. H. Heras, Aravidu dynasty pp. 60, 61; 'శత్రు సంహార వేంకటాచల విహార' యను మకుటము గల శతకములోని 'సాముడ్గీయ నీటివల్ల లాటలు గావు, సాశ్వాత్య భటుల తుపాకి గుండ్లు' అనుట ఈ సంఘటనకు సంబంధించినది కాదేమో?
24. Fr.H. Heras, Aravidu dynasty, pp.61-64

చూచిన వెన్నెయను వర్తకుడగు వికలామ్ మమారి (1653—1708) వ్రాతలు 25. కాంతములో నూటికి పైగా బుడతకించు కుటుంబము బుండినట్లు 1545 లో ఈ ప్రాంతమును దర్శించిన పెయింట్ ప్రెస్టిన్ గ్వేవియరు లేఖనంవల్లము 28. పెయింట్ లామన్ వమారి యున్న తావును 1517 లోనే గుర్తించితిమని బుడతకించుల వ్రాత టించుచుండిరట 27. ఇటు 1547 లో బుడతకించు లోక గిడ్డంగిని నిర్మించి లామన్ వ్యవస్థాపకముగా ఆ తావును 'కాంతము' అని వ్యవహరించిరి 28. వరుసెనిమిదవ శతాబ్దము దాక తూర్పు కోస్తాలో బుడతకించుల కిది ముఖ్య స్థావరముగా నుండినది. కాని, పేదలు దాని గుఱుతులును కప్పట్టువు. మైలాపురములోని బుడతకించు పాదీరిలు దుండగములు పేయుచున్నారని ప్రజల మొఱిదగా 1558 లో అళియరామరాయలు స్వయముగా గొప్ప సేనతో మైలాపురము విచ్చేసినట్లు నూయిల్ వ్రాతలు 29. తల్లికోట యుద్ధము వరకు గోవా విజయనగరముల మధ్య భారీ యుద్ధన వ్యాపారము జరగుచుండినది. గోవా విజయనగరముల రహదారులు వర్తకుల బిడారులతో తీర్చి ప్రజాగ కిటుకల రాడెడినట! కాంతమునుండి గోవాకు గల 150 లీగుల (ఇంచుమించు ఐదు వందల మైళ్ళు) భూమార్గ మంతయు విజయనగర సామ్రాజ్యంతర్గతము. విజయనగర చక్రవర్తులకును, గోవాలోని బుడతకించు పాలకులకును గల సంబంధము కారణముగా గోవా కాంతముల మధ్య రాకపోకలు విరాటంకముగా, నిర్భయముగా సాగుచుండెడివి 30. 1532 లో బుడతకించు పాదీరిలు తిరునల్వేరి కోస్తా ప్రాంతములోని ఇరువదివేల మంది జాంబులను క్రైస్తవ మతములో చేర్చించిరి. 1532—1542 వరి నడముల తూర్పు తీరములోని 'తూత్తుకుడి' బుడతకించులకు ప్రముఖ స్థావర ముననది. ఆ నాటికి విజయనగర సార్వభౌమాధికారము దూర రాష్ట్రాధికార సీమల యందును విరాటముగా చెల్లుచుండినది. చోళమండలము విజయనగర సామ్రాజ్యములోని భాగమని బుడతకించులే వ్రాసిరి. మధుర, తంజావూరు పాలకులు ఆంధ్రవంశాధులు; తిరుచ్చిరావల్లి, తిరునల్వేరి మండలములోని పాలయగాండ్రులను తెలుగు వారు. వీరి ప్రతినిధులును, స్థానావతులును సామ్రాజ్య కేంద్రముగ విజయనగరములో నుండెడివారు. బుడతకించు పాదీరి యగు పెయింట్ గ్వేవియరు లేఖనోను ఇతర లేఖనములలోను వెలుతడవలు 'బడగె, వడగ' యని పేర్కొనబడినవారు విజయనగర సామంతులగు ఈ తెలుగు వారుకదా! తమిళములో 'వడుగె' అనగా వెంగడమునకు ఉత్తరసీమనా రయిన తెలుగువారని ప్రాచీన కాంము మండియు వ్యవహారమున్నట్లు తమిళ సాహిత్యము ప్రమాణము 31. అళియరామరాయల సోదర పుత్రుడగు లామరాజ విశేషమైన మహారాయలు విజయనగర వర్ధ సేనానిగను, రాజ్యవ్రతినిది (1543—1558) గను రాష్ట్రాధికార సీమలలో సామంతుల ఉద్ధరి నగని విజయనగర సార్వభౌమాధికారమును స్థిరపఱుచుటకును, బుడతకించులను ఆదు

పురో మంచుటకును తిరుచ్చిరావల్లి, తూత్తుకుడి వట్టలములు విడిదలలుగా గొప్ప సేనతో పండ్రిందెడ్డపాలు విడిచి యుండెను 32! స్వర్ణవరాయణులగు బుడతకించులతో అప్పటివల కొన్ని ఘర్షణలు, చిటిపాటి కయ్యములు సాగుచునే యుండినవి. విజయనగర చక్రవర్తి యగు ఇమ్మడి వెంకట వతిరాయల (1586—1614) యుద్ధ కిరువురు ఏనియ పాదీరిలు (Jesuit fathers) గోవా నుండి 1598 లో వచ్చి రాయల ఆస్థానమున పండ్రిందెడ్డపాలు ఉండిరట 33! విజ్ఞాన జిజ్ఞాసువగు రాయలు వీరికి మరులు మాన్యములిచ్చి, గుఱులు, గొప్పరములు కట్టుకొన పాయపడెనట! చంద్రగిరి, రాయవేలూరులో రెండు పాదీరి గుఱులును ఈ ఉద్యమ ఫలముగా వెలసినవి. కాని, ఇందువలన క్రైస్తవమత వ్యాప్తి సాగినట్లు కన్పట్టదు. దీనికి ఈ పాదీరిల అక్షర కాని, ప్రయత్నాల్సము కాని కారణములు కావు. నాటి ప్రజల సంస్కారబలము కదు దొడ్డది. వరిపాలకుల ప్రాజ్ఞతయు మేరలు లేనిది. వరమతనానము వారి ఉదారత కొక వినిము. పాండవము వెడ వారికి గల ఆచంచల భక్తి విశ్వాసముల బలిమి క్రైస్తవము నట్లు ప్రదర్శించిన తోదాసీవ్యమునకు సేతువనుట కేలము స్వభావోక్తి. వెంకటవతిరాయల కాంమున గోవా చంద్రగిరిల మధ్య వరపుర 'స్పెహిలాషతో' రాయలారము అనేకములు నడచినవి. ఏనియ పాదీరింకు విజయనగర రాజధానిలో ఆశ్రయమిచ్చి ఆదరించినందులకు కృతజ్ఞతను బ్రకటించుచు స్పెయిసు—పార్తూగలుల చక్రవర్తి ఫిలిప్పు 1607 లో వెంకటవతిరాయల కొక లేఖను పంపెను 34. వెంకటవతిరాయల అవసరదతో ఈ పాదీరిలు కాంతమునకు వెడలిపోయిరట! పెచ్చప్పనాయకుని కాంము (?1532; 1550—80) నుండియు బుడతకించులు తంజావూరు రాజ్యమున నాగట్టణము కేంద్రముగా వాణిజ్యము పేయుచుండిరి. 1611 లో కాంతములోని బుడతకించులను అవదరో అదుకొని కాపిడించుదులకు కృతజ్ఞతా మోచకముగా

25. Niccolao Manucci, Storia Do Mogor, Vol. III. p. 97
26. Heras, op. cit. p. 67.
27. Ibid. p. 64. fn.
28. Manual of Administration of the Madras Presidency (MAMP) Vol. III, f. 447.
29. Sewell, Forgotten Empire, p. 193; also Heras, pp. 67-69.
30. Heras, op. cit. pp. 71, 72.
31. 'కడనాయ వడుగె' (శివు గమనముగల కుక్కలు గలిగిన తెలుగువారు) నల్లపల్లి, 212.
32. Heras, op. cit. ff. 140.
33. ibid. pp. 435-437.
34. ibid, p. 445.

వైయము—పాత్రుగాలు చక్రవర్తియగు ఫిలిప్పు తంజాపురము రఘునాథ నాయకునకు ప్రత్యేకముగా నొక లేఖను (ఫిబ్రవరి, 20, 1614) వ్రాసి గోవాలోని బుడతకీమ వైస్రాయి ద్వారమున అందజేసెను 35. కాని, ద్రావీడియకులగు బుడతకీమలు తంజాపుర రాజ్యమునకు వ్యతిరేకముగా కుట్రలు పన్ని ప్రిథిక ప్రజలను కొందఱిని ప్రభుత్వముపై తిరుగుబాటు చేయ ప్రోత్సహించిరి. రఘునాథ నాయకుడు వీరి పన్నుగదల వెఱిగి బుడతకీమలను వారి వాణిజ్య కేంద్రముగ వాగ్దత్తు యము నుండి తఱిమివేసెను. ఈ కుట్రను మునుపఁ బెట్టుకొని యున్న బుడతకీమలు తంజాపురముపై కనిపించి చోళుఁ డను దొంగల వాయకుని ప్రేరేపించి, రాజ్యమునందు దొంగతనము లను బందిపోటులను ప్రోత్సహించిరి. ఈ చోళుఁడు బుడతకీమల అనఁగాలో కావేరి పాగర నంగుము నొడ్డ గల దేవి కోటయను దీని కేంద్రముగాఁ జేసికొని అరాచక చర్యలను సాగించగా రఘునాథ నాయకుఁడు చోళుని క్షిప్రించి బుడతకీమల యెత్తులను భిన్న మొనర్చుట ప్రత్యుత్తము. వెంకటపతి రాయల అనంతరము విజయనగర సింహాసనము కోల్పో జరిగిన అంతర్యద్ధమలో కుట్రబుద్ధులగు బుడతకీమలు క్రమాను యాయు యుగు రామదేవరాయల (1616—1630) కు విరుద్ధముగా, దేశ ద్రావీడుగు జగ్గరాయని పక్షమున పనిచేసి రముల జగ మెఱిగినవూట !

బుడతకీమలచే వదలఁబడ్డయిన సింహాస ద్వీపము నందలి జాస్తి (నేపాళ) పాలకుఁడు తంజాపురమును శరణు వేడఁగా, రఘునాథ నాయకుఁడు బుడతకీమల నొడిచి జాస్తి పాలకుని గెట్ట నెక్కించి నేపాల పుపాల స్థిపతి చల తిరు రాంకితుఁ డయ్యె ననుటకు సాహిత్యము సాక్ష్యము 36. రామ భద్రాంబ (1600—1630) కృతమగు రఘునాథాభ్యుదయమునందును, యజ్ఞనారాయణ దీక్షితుల (1580—1630) సాహిత్యరత్నాకరము నందును ప్రస్తావితమగు 'పరంగి' పంక్తులు బుడతకీమ లనుట స్థితిస్థాపకాంశము. ఆ పిమ్మట బుడతకీమలు తంజాపురము పట్ట నఖ్యములో మెంజిసట్టు న్నప్ప మగుచున్నది 37. పులికాటు రేవునుండి ఒళందా (దచ్చి) కుంభిణివారిని తఱిమివేయుటకుగాను గోవాలోని బుడతకీమ వైస్రాయి అభ్యర్థన మీద, బుడతకీమలకును, విజయనగర చక్రవర్తియగు మూఁడవ వెంకటపతిరాయల (1630—1642) కును 1635 లో ఒక ఒడంబడిక కుదిరినది. చెన్న పట్టణమున కుత్తరముగా పదికోసుల దూరములోఁ గల రేవుపట్టణము పులికాటు. ఒళందా వారివృట 1609 లో తొలి గిడ్డంగి (Geldria) ని నిర్మించియుండిరి. ఈ ఒడంబడికను అచరణలో అమచించుటకై గోవా రాయవేలూరుల నడుమ బహువారములు రాయభారములు చెల్లినవి. కాని, విజయ నగరము వారి యపద్ధవలన బుడతకీమల ఎఱికోటలు తుది దాఁక లేదు 38. గోలకొండ వజీరుగు మీరజాహ్ను 1652 లో గండి కోటను మోసగించి, బుడతకీమల మద్దతుతో ఆక్రమించు కొని, కోటలోని దేవతావిగ్రహములను కరణించి ఫిరంగులు

చేయవలసినదని 'మైలే' యను బుడతకీమ వానిని కోరి నట్లు సురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారి వ్రాతలలో మూచితము 39. కాని 'మైలే' ('మైయే' అని పాఠ్యాచారము) బుడతకీమనాడు కాఁడు. (ఫ్రెంచి జాతీయుఁడు 40. అయినను, పరంగులు—ఇటాలియనులు, ఒళందాలు, పరాసులు, బుడతకీమలు—వరుపురు తుపాకులు, ఫిరంగుల నిర్మాణము నందును తత్సంబంధి ప్రయోగముల యందును స్థానికులగు పాఠియ గాండ్రకును, సామంతులకును తోడ్పడుచుండిన మాట వాస్తవము 41. వికోలామ్ మనూచి (1653—1708) కథన ములలో గోవా, చెన్నపట్టణము, నాగపట్టణము, కొంతోము మొదలగు ప్రాంతములలో నివసించు చుండిన బుడతకీమల వ్యక్తిగత జీవితములకు సంబంధించిన బహుసాక్ష్యాత్తములును, క్రైస్తవ మతభర్త పరీక్ష (inquisition) పేర పాఠు చుండిన అత్యంతములును, బుడతకీమ పాలనలోని అచరణక లును ప్రత్యక్ష వ్యాఖ్యానములుగా సంగ్రహితములు 42. విజయ

35. *ibid*, pp. 402, 403 448, 449.

36. విజయవిలాసము, పీఠిక, 62; 'నేపాల భూపాల స్థిప నాచార్య' రఘునాథ నాయకుని రామాయణము, అశ్వసంత గద్యము.

'కడవంబులో చోళుని గల్గినట్టి

పిదలికల్ నేపాల భూపాలకునకు

దొరతనం దిచ్చిన దోర్నిలానములు' విజయ, రాఘవ కృతమగు రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము, పు. 19.

37. Letter to the King of Portugal from Conde de Linhares, then Portuguese Vice-roy in India, dated 30 th Nov. 1635.

38. Danvers, Portuguese in India, Vol. II, pp. 249, 250.

39. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర, ద్వితీయ ముద్రణము, పుటలు, 320, 321.

40. vide. Tavernier, Book I, p. 228. '... It was from them we heard that there was a French gunner then in town named Claude Maille of Bourges and that he was engaged in casting some cannon which the Nawab wished to leave in the fort.'

41. *ibid*, p. 228 ;

K. V. Krishna Ayyar, The Zamorins of Calicut,

'.... పోక పరంగిలోన పరాగపుముండు వింది కంతుఁడవేటి పరంగిభామ గుమ్మ లనెడు దుర్గము ల్పగిరిపాఠ గుఱల్లన నేనియార్పిన.' (హంస. 1-231)

42. Niccolao Manucci, op. cit., pp. 112-24; pp. 428-480.

నగర సామ్రాజ్యములోని కొంతము, మైలాపూరుము, నాగపట్టణములు బుడతకీచులకు ప్రముఖ స్థావరములుగా నుండినట్లు విల్సన్ (1608) స్పష్టపరచినాడు 43. చెన్నపట్టణములో బుడతకీచు లనేకులు మంచి మంచి బంతులతో వివసించుచుండినట్లును, కొంతములోని కొండమీద ఒక చిన్న పాదిరి గుడి (చర్చి) యును, ఇరువురు బుడతకీచు పాదిరీలును ఉండినట్లును జాన్ మార్షల్ (1668) వ్రాతలు 44. జయరాష్ట్రపండితుని సంస్కృత రాధామాధవ విలాస చంపు అవతారికలో కర్ణాటక సీమలో బిలాపురము సులతాసుల గవర్నరుగు షహీజీ (1651—1664) ఫరంగులపై జరిపిన దండయాత్రలు వ్రాసినవియు; ఈ ఫరంగులు బుడతకీచులే యని చరిత్రకారుల యూహము 45. మొగలు చక్రవర్తుల దండయాత్రలకు బిలాపురము సులతాసులు చేసిన ప్రతిఘటనాద్యములలో బుడతకీచుల చేయు యుండినది 46. 1670 లో మచిలీపట్టణములో కాలిక్ థాకు చెందిన ఒక పాదిరి గుడియును, సెయింట్ ఆగస్టీన్ అమయాయి యగు నొక పాదిరియును, కొండలు బుడతకీచులును ఉండినట్లు 'పెర్సాని ది నవర్' యను క్రిస్తుమత ప్రచారకుడు వ్రాసినట్లు 47. ఆ కాలమున అరబ్బులు, అర్మీనియనులు, ఇంగిలీసులు, ఒళందాలు, దీనమార్కులు (దేసు జాతీయులు), పరాసులు, పారసీకులు, బుడతకీచులు మొదలగు వివిధ దేశ వేష భాషా మతములకు చెందిన అరబ్బీ పరదేసీ సెట్లు ఎందరో మచిలీపట్టణమున గిడ్డంగుల కట్టుకొని, 'పై గోపరకంగు మలాక తరుదాసీరికవాయి యీ దాముం' లో ఓడ జేరములు సేయుచుండిరి. గుంటూరు మండలము బాపట్ల తాలూకాలోని 'పెదగంజాము సమీపమున గల 'ఫిరంగి దిబ్బి' లేక 'ఫిరంగుల దిబ్బి' ఒక్కొక్క బుడతకీచుల వాస్తవముగా నుండినదట 48. ఇంగ్లీషు కుంఫిణీ దొరతనమువారు చెన్నపట్టణములో ఏర్పఱచిన మేయరు కోర్టుల కమిషనరుల నగరపాలక నమితి (1687—1726) లోని చంద్రుడుగురు సభ్యులలో ముగ్గురు తెలుగు వర్తకులలో పాటు ఇరువురు బుడతకీచు వర్తకులను సభ్యులుగా వియమించుట ఆదారముగా నుండినది 49. వాణిజ్యరంగమున ఇంగిలీసులును, ఒళందాలును పరాసు (ఫ్రెంచి) వారికి ప్రతిస్పర్దులు. ఇంగిలీసులకు, ఒళందాలకు బద్ద విరోధులయిన బుడతకీచులు పరాసులకు పరమ మిత్రులయిరి. పరాసువారి ప్రథమిని నాథ్ లో వారికి మిత్రులుగా నుండిన బుడతకీచుల రాకపోకలు చోళ మండల తీరమున అధికముగా నుండినవి. చంద్రనగర్, మాహి, మచిలీపట్టణము మొదలగు రేవుపట్టణములకు సరకులను, తప్పిలును, పంపులుకుగాను పరాసువారు బుడతకీచుల నొకలను తఱచుగా వివియోగించుచుండిరి 50. పరాసులు ఉచ్చదళలో నుండిన నాటికి బుడతకీచుల తెలుగు కొడిగిట్టయుండినది. బలసీనులతో చెలిమిసేసి, బలవంతులతో పంలి మాదులు పరాసు గవర్నరుయన డూప్లే (1742—1754) రాజనీతి. పరాసుల చెప్పెలియును, కర్ణాటక నవాబును నగు

చందాసీపాబు (1734—1752) మఱిగవడుచున్న బుడతకీచు ప్రాభవమును పునరుద్ధరించు తలంపుతో డూప్లే సూచనల మేరకు మైలాపూరుములోని 'అంతోనీ' యను బుడతకీచు పాదిరీని మైలాపూరుమునకు అమల్దారుగా నియమించినట్లును, మార్తెండ్ల నుండి చెన్నపట్టణములో స్థిరపడిన ఇంగిలీసు కుంఫిణీ అధికారులకు ఈ వియోమకము నచ్చుక 1749 లో 'అంతోనీ' ని చెంపట్టిపట్టును అనందరంగిశెట్టి దినవర్యా గ్రంథావళిలో ఉట్టంకితము 51. రామచంద్ర పెరుమాళ్ళ తిరునాళ్ళ వేడుకల జాడవచ్చిన వారితో 'పరంగు లింగులీసులు పరాసులు వశంద' బుచ్చట్లు 'పానవింశతి' కథము 52. ఇనబి 'పరంగులు' బుడతకీచులని ఊహించుట సత్యధారముగాదు. 'పాదాలముగా విదేళీయులు అను నర్థమున చాలకాలము వాడుకలో నున్న 'పరంగి' అనుమాట మొట్టమొదట పోర్చుగీసువారికి ప్రయోగించబడి కాలక్రమమున మిగిలిన పోర్చుగీసుల కందరికిని పామూహికార్థమున ప్రయోగించ బడినది' 53. చంద్రగిరి, రాయవేలూరులో క్రైస్తవ మత ప్రచారకులుగా నుండిన కోలిన్సు, సీమాను మొదలగు బుడతకీచు పాదిరీలు (1598—1611) తిరువతి మొదలగు క్రైస్తవముల జరుగు రక్షోత్సవాదులను స్వయముగా దర్శించి వ్రాసిన వ్రాతలు పై యూహకు ప్రోద్బలకము 54. చెన్నపట్టణములోని రాబర్ట్స్ వన్ సేలు ఏవేసెన్ స్థలము ఇరువ యేకరములను ఇంగిలీసు కుంఫిణీ దొరతనమువారిచే దానముగా ఈలడినదట! ఈ స్థలమంతయు 1804 లో D'Frouze అను బుడతకీచు జాతీయుని పాక్షీనములో నుండినది 55. రోమను

43. Early Travels in India, p. 182.
44. John Marshall in India, pp. 50, 51.
45. Patwardhan and Rawlinson, A Source Book of Maratha History, p. 22.
46. English Factories in India (1680-36), pp. 59, 60.
47. Henry Morris, Godavery District, p. 182.
48. MAMP, Vol. III, p. 77.
49. Despatch of Court of Directors dated the 28th Sep. 1687, MAMP, Vol. I, p. 220, fn.
50. అనందరంగిశెట్టి దినవర్యా గ్రంథావళి. Vol. III, P. 315; 1747 A. D.
51. ibid, Vol. VI, pp. 219, 225.
52. పానవింశతి, 3—28.
53. డా. కొత్తపల్లి పీఠభద్రరావుగారు: "తెలుగుసాహిత్యముపై ఇంగ్లీషు ప్రభావము." పు. 17.
54. Heras. op.cit. pp. 315, 316.
55. MAMP, Vol. III, P. 448

కాతలిక్కుల ఆంధ్ర ప్రాంత కేంద్రములలో కొన్ని వందల మంది బుడతకీను భాషీయు బుప్పల్లు 1880 మండి తీసిన జనాభా లెక్కల వివేదికలు ప్రవృత్తముచున్నవి. పూర్వోక్తము లగు చారిత్రికాంశము లన్నియును విశయనగర చక్రవర్తుల తోడను, తత్సమంత మందలెళ్ళరులతోడను బుడతకీనుల కుండిన సంబంధములను, ఆంధ్ర ప్రాంతములో బుడతకీను భాషీయుల ఉనికిని అవిష్కరించుచున్నవి.

వరునాణ్యు శతాబ్ది మంజీయు దక్షిణ భారత రాజకీయములలో బుడతకీను లాక్రమించిన కీలకస్థానము ననుసరించి, వారితో రాజకీయాధికముల సుహృద్ధాన సంబంధములను స్థాపించవలయుచో పరిసర సీమల రాజకీయాద్యోగులందఱును బుడతకీను భాషను విధిగా అధ్యయనము చేయవలసి యుండినది. స్వామికార్య నిర్వహణ ప్రవీణులు పరదేశ భాషలను నేర్పుట బుడతకీనుల రాకతో పుట్టలేదు. ఇది నర్సదేశకాల వంబంధి. ఆ నాటి చిలికలు 'అశ్వ స్వసేవం దత్త ద్వాన లెజీగ్' 68 'పల్ల స్తుపులు గొలువ బాసాడ' 67 నేర్పిన వారు. 'పరదేశభాషలు ప్రభువుకు వినిపించ నేర్పు గల్గిన మంత్రులు నీతివరులుగా' 68 పరిగణించబడిరి. 'నకల భాషలు మాటాడఁ జదువ, వ్రాయ విపుణత వహించి' 69 తను ప్రభువులను మెప్పించ వారు పాటుపడిడివారు. స్వామికార్యధిరక్షాక్రియాదక్షులగు వారి కిది శ్రీరామరక్ష. 'పానీకో

బుడతకీను భాషావ్యాప్తి

కులు ప్రణలి కెక్కిన వాడు" అరబీ, పారసీ, కన్నడము, రుమీ, కన్నడీ, తెనుగు మొదలగు భాషల్ పరికింది' 60 వియోగము నెఱపినవా యెందలో కలరు. రెడ్డి రాజులు పరభద్రేశ నేమ పుశ్యేంద్రుల యనుంగు మంత్రులుగని బెండ పూడి బేవయ యన్న మంత్రులరులు (1423—1447) 'అరబీ భాష తురుష్క భాష గణ కర్ణాటాంధ్ర గాంధార ఘూర్జర భాషల్ మళయాళ భాష శకభాషా సింధు సోమిర బర్మర భాషల్ కర హొలభాష మళియుం భాషా విశ్వంబులు' 61 గోష్ఠీ సంప్రయోగంబుల వియోగించ నేర్పిన వ్యవహారవేత్త. ఈ 'అన్నయ మంత్రులీకరణ దహమ్మదుసేను వదాన్యభూమి భృత్యస్థానికీన్ మదిన్ పముచితంబుగ మేమ మహీసురేంద్ర రాజ్యస్థలి సంతకాధ్యక్షయ మొందగఁ బారసీ భాష' 62 లో కాకితములు వ్రాసెడివాడు. గోంకొండ సులతాసుల కాలము (1512—1687) న ప్రముఖ రాజకీయాద్యోగులు 'అరబీ పారసీ గుజరాతీ యారెమచ్చ తెనుగు కన్నడీ మొదలుగా రెంసీ వ్రాయ చారి గప్పట్టి' 63 వారు. బుడతకీనుల ప్రాముఖ్యము హెచ్చిననాడు తద్యవహార భాషను నేర్పుట అవశ్యక మయినది. బుడతకీను నేర్పిన దేశీయ కైస్తవులకు 'దుబాసీ' పదపు రీ వలసనని పాఠ్యులు చక్రవర్తి మండి 1571 లో గోవాలోని బుడతకీను అధికారులకు ఆజ్ఞాపరిక పచ్చియుండినది 64. దుబాసీలకు అనాడు రెండు పర్జాలు— అనగా సుమారు రెండు రూపాయలు—వెంపరి జీతము! 65

దేశీయులు పెక్కురు దుబాసీలుగా పనిచేయు వివిత్తము బుడతకీనును నేర్చుచుండిరనుట దాని విస్తృత ప్రచారమునకు ప్రజల ప్రమాణము 66. 1602 నాటి ఒక ఏసీయ పాదిరి ఉత్తరములో వెంకటపతిరాయం (1586—1614) అస్థానమున నుండిన బుడతకీను దుబాసీని గూర్చిన ప్రసక్తి కలదు 67. చెప్పనట్లుతములో ఇంగ్లీషు కుంఫణీ దొరతనము నెఱకొనిన క్రొత్తలో కుంఫణీ పాలకులు స్థాపించిన కొల్వలు చావదుల—తొరి వ్యాయస్థానము—(1678—1726) లో బుడతకీను భాషయే వ్యవహారమున నుండినది 68. దినసరి వక్రణలు, వారి ప్రతివాదుల అధియోగములు, ధర్మాన నము వారి తీర్పులు బుడతకీను భాషలో లిఖితము లగుచుండి నవి. అస్తిహస్తాల క్రయవిక్రయములును, అన్యాయకాలములును, దానధర్మాదుల వివరములును తెలుగు, బుడతకీను భాషలలో సంగ్రహితములగు చుండినట్లు (1670—1681) నాటి ఇంగ్లీషు కుంఫణీ రికార్డులును సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి 69. బానిసల వ్యాపారమును విషేధించుచు కుంఫణీ దొరతనమువారు 1682 లో చేసిన శాసనము ఇంగ్లీషు, తెలుగు, బుడతకీను భాషలలో ప్రకటిత మయినది 70. 1687 లో సీమచుండి ఇంగ్లీషు కుంఫణీ నిర్వాహకులు చెప్పనట్లుతములోని ఫోర్మ అధికారులకు పంపిన ఆజ్ఞాపరిక మేరకు మేయరుకోర్టు చెప్పనట్లుతములో స్థాపితమయినది. ఈ కోర్టులోని ప్రధాన శిక్షకుడు (Town-clerk) ను నగర వ్యవహారదర్శి (Recorder) యును ఇంగ్లీషు జాతీయులయి, తెలుగు బుడతకీను భాషాజ్ఞానము కలవారయి యుండవలయునని విధించిన నిబంధన నిర్వాహకులచే బుడతకీను

56. ఆముక్తమాల్యద, పీఠిక, 18.
57. Ibid, పీఠిక.
58. చాటుపు.
59. కన్నాది రంగకవి, ఆనందరంగరాల్ ఛందము, పీఠిక. 59
60. పాస్తిగంటి తెంగన్న, యయాతీ చరిత్రము, 1—58.
61. శ్రీనాథుని భీమేశ్వర పురాణము, 1—73.
62. Ibid, 1-74.
63. యయాతీ చరిత్రము, 1—47.
64. S. R. Dalgado, p. 348, fn.
65. 'To a lingua of the factory at Goa two pardaus monthly...' Simao Botelho, Tombo do Estado da India, p. 68; quoted by Dalgado,, p. 63, fn.
66. Dr. Robert Caldwell, History of Tinnevelley. p. 233.
67. Heras, op. cit., p. 437.
68. MAMP, Vol. I, p. 265, fn.
69. Notes and Extracts from the Govt. Records in Fort. St. George (1670-1681), Part III, 33; Sept. 9, 1680.
70. Pringle, The Diary of the Agent, 1682.

భాషకు గల వ్యవహార బలము మెత్తిపెట్టెను 71. పెరం బూరి అనందరంగ పీఠే (1700—1750) తండ్రియగు తిరువెంగడప్రభుకీరటి “ప్రాంసు భాషను కథల్పల్గు ముద్దు” 72 గలిగి జాతి దొరల మెప్పు లందిన వాడే కాక ‘ప్రాంసు హింగ్లిజి దిన మార్గ యొలంద యుంవరుదొరు పురతకీమ—మొదలయిన జాతి భాష విశేషంబులఁ బ్రవీణతఁ గాంచి యాయా జాతి పాదరులకుం దెలియుచి గూఢార్థంబులఁ దెలియజేసి వారివే మేలు వేషంబి పొగడితలు గాంచి యితర మతంబుల మరక కర్మంబు లన్నియుం బరిశీలించిన’ 73 ప్రోడయునలు ! అనందరంగపీఠే సహజమ్యుండగు తిరువెంగ శేంద్రుడును ‘ప్రాంసు పుడతకీమ పారతి పార్పి తెనుగు వరవమును మొదలయిన భాషాంతరముల మాటలాడఁ జదువ వ్రాయ మేటియగుచు—’ 74 మెప్పు లందినవాడు. ‘సీమలో నుండి ప్రాంసు రాష్ట్రపురుండు—కుంపిని దుబాసి తన మీయ పాంపుమీతీ’ 75 న అనందరంగపీఠేయును ‘ప్రాంసు మహారాజేంద్ర పౌడయానగత చరక్కుంపిని ప్రభువర్య సర్వ కార్య నిర్వహణ చణ మనిషి విశేషుడు’ 76 అగుటకు బుడత కీమను పైతము నేర్చియుండెనని ఊహించుట కవకాశము కలదు. పులికాటులో ఒకందా కుంభిణీవారి దుబాసి—ధరణి దేవుల రామయ్యామాత్య కృత దశావతార చరిత్ర కృతరిక్త—యగు మగదం కృష్ణ మంత్రియును, మచిలీపట్టణములో పరానుకుంభిణీ వారి దివాను—మంగళగిరి అనంద కవి రచిత వేదాంతరసాయన కృతిపతి—అగు విదుమామిళ్ల దాసయ్యా మాత్యుడును, పుదుచ్చేరిలో పరానుకుంభిణీ వారి కార్యస్థులు—దాస యామాత్య సోదరుండు—అగు విదుమామిళ్ల రాజప్ప (1740—1790) యును ‘మూసా బూసీ వారి దుబాసి లక్ష్మణ సమాఖ్యులరగు నజుడు’ 77 (1750) ను అనంద రంగపీఠే వలె బుడతకీమను నేర్చియుండవలెను. బుడత కీమలకు పిమ్మట వచ్చిన పోర్చుగ్య వాణిజ్య సంఘ ప్రతి నిధులు ప్రిన్సిక భాషా సాహచర్యముచే వికృతి నందిన బుడత కీమను నేర్చియు 78 దీని వెజీణిన వారిని దుబాసిలుగా నియ మించుకొనియు 79 వ్యవహరించుట మీది ప్రతిపాదమునకు ఉపబలకముగాకపోదు.

పీసీయ పాదరీలు (Jesuit fathers) గోవాలో విద్యా నియములను ప్రిన్సిపి, బోధన కావశ్యకములగు గ్రంథముల ప్రచురణ విమిత్తము రావోలు, సెయింట్ పాల్ మొదలగు స్థలముల అచ్చు కూటములను నెలకొల్పిరి. 1557 నాటికి క్రైస్తవ మత పాఠశాలములగు అనేక గ్రంథములను బుడత కీమ భాషలోను, దేశీయ భాషలలోను అచ్చొల్పించిరి. ఈ యచ్చు కూటములు పదునేడవ శతాబ్దాంతము దాక నిలిచి యుండినవి. గోవా రాజధానియగు ‘పంజిమ్’ పట్టణములోని ప్రభుత్వ గ్రంథాలయమునందు తమిళ మలయాళ కొంకణి బుడతకీమ భాషాయములగు ప్రాచీన ముద్రితముద్రిత గ్రంథము లనేకము లున్నట్లు తెలియుచున్నది 80. పీసీయ పాదరీలు గోవాలో స్థాపించిన విద్యాలయములలో గోవా నాసులే

కాక, తక్కిన ప్రాచ్య దేశముల వారును పోర్చుగ్య భాషలను నేర్చుచుండిరని 81. ఉత్తర కాలముల భారతదేశమున కరుదెంచిన విదేశీయులు — వర్తకులు, మతప్రచారకులు— ఇందో—బుడతకీమ భాషను నేర్చుచుండి రనియును, వివిధ

భాషాజాతులకు చెందిన క్రైస్తవ మతబోధకులు పాదరీల భారతదేశీయ భాషలను అభ్యసించుటలో బుడత కీమ అనుసంధాన భాషగా నుండినట్లును, తన్మూలమున నది ప్రథమ పాఠ్యముగా నుండి నట్లును విదేశ యాత్రికులును, పరిశీలకులును

వ్రాసిరి 82. పైలాపురములోని సెయింట్ ప్రాన్సిస్ కళి యుడును, ఫ్రెంచి జాతీయుడును, బహు భాషావేత్తయు నగు ఎప్రాయిమ్ (1642—1651) అను పాదరీ క్రొత్త నిబంధన గ్రంథములోని గూఢార్థ గణితములగు ఘట్టము లను విరి, వానికి భాష్యముగా ప్రవృత్తర రూపమున బుడత కీమ భాషలో వ్రాసెట్లును, అతని అనుయాయులు వానిని కంఠస్థము సేసి ప్రచారము నలుపు చుండినట్లును నమకారి

71. MAMP, Vol I, p. 270, fn.
72. అనందరంగదాస్ ఛందము, పీఠిక.
73. ibid. పీఠిక, 58,
74. ibid. పీఠిక, 81
75. ibid. పీఠిక, 76.
76. ibid. పీఠిక, 15.
77. రంగారాయ చరిత్రము, 2—61.
78. Captain Alexander Hamilton (1650 A.D.), A New Account of the East Indies, Preface p. XII.
79. 'The Portuguese language contributed many words to the vocabularies of Indian languages, and a bastard form of it was for a long time a lingua Franca in the sea-ports and European settlements along the coast. Both the Dutch and the English in the Seventeenth century had to employ Portuguese interpreters.' ('The Impact of European civilisations' by L.S.S.O' Malley, in the book 'Modern India and the West' Oxford, 1941, p. 47. quoted by Dr. K. V. Rao).
80. History of Goa p. 102.
81. ibid. pp. 56-58.
82. Marurin Veyssiere La Croze, Histoire du Christianisme des Indes, tome ii, ff. 384.

కులగు క్రైస్తవ మతాధికారుల శ్రేణులను నుట్టుంకితము 83, నిర్మితములయిన ప్రచారక మండలములలోని వ్యవహార భాషలో కొంత పరిచయము సంపాదించిన తరువాత గాని క్రైస్తవమత ప్రచారకులు గోవా నుండి ప్రచార ప్రాంత ములకు పంపబడెడివారు కారు 84. క్రీ. శ. 1600 ప్రాంత ముల రోమన్ కాలిక్ పాదరీలు తెలుగు వేర్చి, పూర్వ వేదము — బైబిలు ప్రాంత నిబంధన గ్రంథమును—తెలిగించి, తెనుగు లోనే మత ప్రచారము గానింపుచుండి రనుట ఆలోచింపదగిన యంశము 85. దప్పి విషనరీలు (1600) ను తూత్తుకుడి, వాగవల్లభము ప్రాంతములలో బుడతకీను భాషయందే తమ మత ప్రచారమును సాగించుచుండిరట 86. పదువేనిమిదవ శతాబ్దాది క్రైస్తవమత ప్రచారము చేసిన బాథర్న తగ్గ పాదరీలు బుడతకీను భాషను అధ్యసించు చుండిరట. వారు అదే దడ బుడతకీనునందే తమ ప్రచారము నెలపుచుండి నట్లు వారి దినచర్య గ్రంథములలో ఉల్లేఖము 87. పదు వేనిమిదవ శతాబ్దాది దినచర్య (డెవ్నార్కు) మత సంస్థల తంజన తమిళనాడులో పనిచేసిన 'బ్యర్థోలమ్' (Bartholomew ziegenbalg, 1683-1739) ను, అతని సహచరుడగు 'ప్లూట్షా' (Plutschau) యును బుడతకీను భాషముఖమున తమిళ భాషను నేర్చుటలో పడిన పంచకర పాల్లు ప్రెంచి పరిశోధకుడగు లక్రేజ్ (1661-1739) వ్రాతలో వివృతములయినవి 88.

"As the portuguese language has a strong hold in India for more than two centuries, they considered it appropriate to learn it first. With the aid of the portuguese they applied themselves to the study of Tamil, but found the books in this language on palm leaves. It was all the help they were able to reckon, understanding by it the living voice of some country people.... They made little progress so they engaged a Tamil school master, who brought his school of small children with him, and the two missionaries began to write like them the Malabari Tamil letters on sand with the fingers and join them as the school master dictated them. Unfortunately the master knew no portuguese, so they were left in the dark as to the meanings of most of the words they learned to write and pronounce. But eventually they found a Tamilian who knew portuguese, Danish, Dutch and German! This man had rendered them a great help...."

పూర్వ ప్రచారకులగు బుడతకీను పాదరీల ప్రచార రీతుల మూలముగా ప్రచురవ్వవలయు సంపాదించిన మూలము, విషయ సుబోధకమునకును దేశీయుల విశ్వాసమును చూపగలములకును అర్హులైన ప్రచారకులు తమ ప్రచార సంకల్ప ములలో వాడుచుండుటచేత మత పరమయిన ఆయా మూలలు అటులే స్థిరపడినవి. చెన్నపట్టణములోని పరంగులపేటలో బుడతకీను పిల్లల కొరకు ఒక పాఠశాలను స్థాపించుటకు 1717 లో కుంభిలే దొరతనమువారు మత సంస్థల కనుమతి విచ్చినట్లు ఆధారము లున్నవి 89. దేశీయుల పిల్లల విమితము కడబాతులో కుంభిలే దొరతనమువారి గ్రాంటుల తోడను, అనుచరుల తోడ్పాటు తోడను 'బ్యర్థోలమ్' ప్రారంభించిన పాఠశాలయందు Radewitz (1680-1732) అను నతడు బుడతకీనును బోధించిన ఉపాధ్యాయుడు. చెన్నపట్టణము ఫార్ములో 'బ్యర్థోలమ్' స్థాపించిన బుడతకీను పాఠశాలలో ఇరవదు చిరకాలము పనిచేసిన వాడు 90. అనంతపురము మండలములోని అలమూరు, పడమటి యాలేరు, మదిగుల్లూరు రోమన్ కాలిక్కులకు ప్రధాన కేంద్రములుగా నుండినవి. అనంతపురము పోయగూడరి వాడే ప్రవక్తప్రవాదయి (1680-1719) సాయము పీరి కుండినదట 91. ఆంధ్ర క్రైస్తవులచే అధికభాగస్వామి

83. Manucci, op. cit., p 471.

84. Dr. R. Caldwell. op. cit., p.102

85. C. P. Brown, A Review of Mss. of Purvavedamu and Rajulacharitra Madras Journal of literature and Science' No 28, July, 1840, quoted in the Introduction to the 'Bible History, Part I, Nellore. 1942

86. Dr. Caldwell, op. cit., p 238

87. Hobson-Jobson, 1903, Introductory Remarks, p. XVIII

88. La Croze, op. cit., ఈ ప్రెంచి రచయిత అత్యుత్తమములను అనువదించి యుచ్చిన క్రీ. శ. ఎన్. ఆర్. ఎల్. వారయణమూర్తి—ఆంధ్ర విశ్వ కళా పరిషత్తులో తత్వశాస్త్ర ప్రవక్తావళి — గారి కృత్యం.

89. Proceedings Book of the Madras Govt., Monday the 27th May, 1717; MAMP, Vol. I, p 566, fn.

90. MANP: Vol. I, p. 66, fn

91. W. Francis, Gazetteer of Anantapur District, P. 27.

92 యను పేర వ్యవహారమున గోవా రాష్ట్రమునకు రావడము జూలై 1775—1829) యను పాదరి 1784 లో బెల్లారికి వచ్చి, కడప, బెల్లారి, అనంతపురము మండలములలో కాతలిక్ (క్రైస్తవమును ప్రచారముచేసి, పలు తావుల పాదరి గుడులు నిర్మించినట్లు జిల్లా గెజిటీర్ కథనము 98. ఆ యూరపులో ఆదోని, బెల్లారి, ముద్దులగోరి, రామదుర్గము సత్యాపురములలో పలువురు బాప్తిస్మము స్వీకరించుచునే అవి కాతలిక్ క్రైస్తవమునకు ముఖ్య కేంద్రము లయ్యెను. రోమన్ కాతలిక్ శాఖను యాదులయి, ఇంగ్లీషు కుంఫణీకి చెందిన సైనికుల ప్రాధానికముల నిమిత్తము అర్చిబిషప్సు పర్యవేక్షణమున 1828 లో రెవరెండు పెట్రోనా (1828—1844) బెల్లారిలో పాదరిగా వియమితుడయి యుండెను 95. 1887 లో ఈ కాతలిక్ కేంద్రములపై గోవా యాజమాన్య మంతరించినది. పదునేడు పదునెనిమిది శతాబ్దములలో క్రైస్తవమత ప్రచారము నలవిన పాదరిలు పెక్కురు కేవలము వాగ్దాన ప్రచారముతో తృప్తిపడక ఇండో-బుడతకీచు కోశ్యాకరణములను రచించి భాషా విషయక కృషిని సైతము కావించుట బుడతకీచు భాషా ప్రభావమునకు పరమ ప్రమాణము. ప్రభావముగా సాగరతీర ప్రాంతములే వారి ముఖ్య ప్రచారకేంద్రములు. వలస తత్వవ్యవహార భాషా పరముగా వారి కృషి సాగినది. పాపి-హిందూస్థాని-ఇంగ్లీషు-బుడతకీచు భాషలలోని సమానార్థక పదజాలము కలిగి రోమన్ లిటితో 1630(?) లో సంగ్రహితులయిన డను ప్రెటిరి కల సూరకు 69 విఘంటువును, 1679 లో కొచ్చినులో అచ్చయినట్లు అర్చాచీసములగు పాదరి వ్రాతల వలన తెలియుచున్న పాదరి అంటివో దీ ప్రోయెన్కా (Antem de Proenca) రచితముగు తమిళ-బుడతకీచు విఘంటువును 97, 1743లో బుడతకీచు భాషలో రోమన్ లిటితో సంధానితమయిన బంగారీ-బుడతకీచు వ్యాకరణ (పుటలు-1-40) బంగారీ-బుడతకీచు (పుటలు 47—306), బుడతకీచు — బంగారీ (పుటలు 307—577) విఘంటు సంపుటమును 98, వీర పల్లిలోని బుడతకీచు పాదరిలు 1746 లో అచ్చువేసిన మలయాళ-బుడతకీచు, బుడతకీచు — మలయాళ విఘంటు సంపుటములును 99, బార్బురైలు (Italian Barnabite) పాదరిల తెగకు చెంది బెల్లారి ప్రచారము చేసిన Johannes Maria Percoto (1761—1776) అను పాదరి రచించిన బర్ని — లాటిన్-బుడతకీచు విఘంటువును 100, గుంటూరు మండల పరిసరములలో పిసీయ పాదరిలు పదునెనిమిదవ శతాబ్దమున కూర్చిన తెలుగు విఘంటువును 100 అక్షర రూప మెత్తిన పాదరిల కృషికి విదర్శనములు. ముద్రితా ముద్రితములయిన ఇట్టి కోశ్యాకరణములును, వీనికి పూర్వ రంగమున సాగిన కృషి ఫలితముగా రూపొందిన అముద్రిత

రచనలు సరికొలుపు కృషికి అందక ఎన్ని అంతరించినవో ? ప్రాచీన క్రైస్తవమత ప్రచారకుల భాషా విషయములైన అముద్రిత రచనలు అర్చాచీస కోశ్యాకరణ విస్తృతం చేతులలో వదిలి, వీరి రచనా సంప్రదాయమునకు మాతృకలయి యుండునని ఆచార్య ఫర్ గారి ఆశంక102.

92. 'అధికదాద' యని తివ్యంతీకరణము, తెలుగు భాషా సమితి వారి విజ్ఞాన పర్యవ్యము, సంపుటము, III పు. 573
93. W. Francis, Gazetteer of Bellary District, Vol. I, p. 57; C. F. Brackenbury, Gazetteer Cuddapah District, Vol I, p. 55
94. గోవాలోని అర్చిబిషప్సు అధికారమునకు రోలుదీన రోమను కాతలిక్ ప్రచారకులు ఆంధ్ర ప్రాంతములో ఆవాడు 21 మంది ఉండరట! (MAMP, Vol. I, p. 629.)
95. 1500 లో మొట్టమొదట సామ్రాజ్యమునండి రోమను కాతలిక్ ప్రచారసంస్థవారు భారతదేశమునకు వచ్చిరి. దు అర్చి వ్యవస్థ (1514—17) మొదటి దివ్యము. జాన్ దీ అల్బాకర్కు (1539—1551) గోవాలో మొదటి అర్చిబిషప్సు. పెయింట్ గ్వెయియర్ యాజమాన్యమున 1542 నుండి ఈ పాదరిల ప్రచారము చులుకుగా సాగినది.
96. G. A. Grierson Linguistic Survey of India, Vol. IX. part i, pp 4-11
97. Introduction to the Tamil lexicon, p. xxxvi.
98. G. A. Grierson, op. cit., Vol. V, Part i, p. 23.
99. MAMP, Vol. I, p. 550; also Rev. H. Gundert, A Malayalam and English Dictionary, Mangalore, 1872, Preface, p. iv.
100. E. Luce, A short note on the Alphabetum Barmanorum, Journal of the Burma Research Society, August, 1914, p. 144; quoted by J. R. Firth in his 'Papers in Linguistics', p. 57.
101. A. D. Campbell, Advertisement to his Dictionary of Telooogo language, commonly termed the Gentoo, College Press, Madras, 1821.
102. J. R. Firth, 'Papers in Linguistics', p. 57.

భారతదేశములో బుడతకీచు స్థావరముల వైశ్యము వదునైదు వందల చదరపుమైళ్ళు. జనసంఖ్య తొమ్మిది లక్షలు. ఈ ప్రాంతములోని ముఖ్య పట్టణముల యందలి వరంగులును, మిశ్రజాతీయులును, క్రైస్తవమతస్వీకర్తలును, విద్యార్థికులైన దేశీయులును బుడతకీచును మాట్లాడుదురు. దేశీయులలో బుడతకీచుల వివాహములను అల్పాకర్కు ప్రాత్ర హించుటచే 108 ఈ సంబంధములవలన నొక మిశ్రజాతి ఉద్భవించినది. ఈ మిశ్రజాతీయులు అటు బుడతకీచునందును, ఇటు దేశీయ భాషలయందును మంచి ప్రవేశము కలవారుగా మండిరి. బుడతకీచులకు పిమ్మట భారత దేశమునకు వచ్చిన ఇతర పాశ్చాత్య జాతుల వారికిని, దేశీయులకును పేరు 'తాపా ములు' 104 (ద్విభాషులు) గా వుండెయు

గోవా ప్రభావము
చుండిరి. అందువలననే ఈ మిశ్ర జాతీయులకు 'తాపాసి' అను పేరు కలిగినది. గోవాలో వాటికి సేటికి నాలుగువ్వుర తలాబ్దులుగా బుడతకీచు రాజకీయ భాష. బుడతకీచు సేనలోనిపై వికులు, భారతానులలోనిబానిసలు, ప్రభుత్వ కార్యాలయములలోని కార్మికులు, బంట్రోతులు, అన్నత్రులలోని ఆయాలు, నౌకరులు, సరకుల గిడ్డంగులలోని సిబ్బంది, కప్పరి జోగులలోని కలామీలు, వరంగులు 105 పొదిరిగుడలలోని ప్రచారకులు, పరిచారకులు, ఉన్నతోద్యోగుల వాకరులు, క్రిమంతల సేవకులు అందఱును ఆ వాడు బుడతకీచులు కారు. తొలుత పీరి సంఖ్య అధికముగా మండినను క్రమక్రమముగా దేశీయులును, మిశ్రజాతీయులును ఈ యీ కొలవులలో విరివిగా వియోజితులైనట్లు ఊహించుట కారణములు కలవు. మత ప్రచార సంస్థలలోను, ఇతర ధవవంతుల ఇండ్లలోను పరిచారకులు కాలసేవ వచ్చినపుడు పొర్చుగాలునుండి భారత దేశమునకు వెలురులు చేసెడి నావలలో ఏదెవిమిదోడుల యీడుగల బాలురను ఆయా నావికాధికారులు వెంట గొనితెచ్చి, వీరి కప్పగించి, ప్రతిఫలముగా కొంత ధనమును స్వీకరించెడివారు. ఆ వాడు గోవాలోని మత సంస్థలు మిక్కిలి ధవవంతులు. వెల పరి జీతములు సరిగా అందనందునను, అందిన జీతములు సుఖ జీవితమునకు వానందునను బుడతకీచు పైవికులు పలువుర, మత ప్రచార సంస్థలలో చేరుచుండిరి. తమలో చేరుడని కూడ మతాధికారులు పైవికులను ప్రోత్సహించెడివారు. తిండి తిప్పులు సరిగా లేక, ప్రాణములను అరవేతఁ బెట్టుకొని పైని కూడుగా బ్రదుకుట కంటె, చీకు చింత లేని మత సంస్థలలో చేరి కాలము గడపుట వారికి వోయిగా కప్పట్టినది. 1635 లో గోవాలో తీసిన లెక్కల ప్రకారము పైవికుల, పాధారణ పొరుల మొత్తము కంటె మత ప్రచార సంస్థల

లోని సిబ్బంది ఎక్కువని తేలినది 106. పెద్ద పొదిరిలు మత ప్రచార పర్యటనమునకు బయలుదేరునపుడు వారి పరిచారములో ఈ సంస్థలయు చేరుచుండెడిది. ఇక, గిడ్డంగుల ప్రాంగణములలో కప్పట్టెడి కోపుదారులు, మాటు తేరగాండ్రు, ఓడలు రేవులో మంచుగా పరకులెత్తి దిండు బల్తాయలు, అమాటలు, రేవులలోని ఇనుకమేటలు త్రవ్వ ఉప్పరులు, వడ్డరులు అందఱును అచ్చముగా దేశీయులు. మే, జూన్, జూలై, ఆగష్టులు సలురులకు పరివధని మునురు వెలు. ఈ నాలుగు వెలును ఓడల మరమ్మత్తులు 107, క్రొత్త పడవల, తొప్పల కట్టుబడుట, సిబ్బంది ఉడుపుల తయారీలు, ఇల్లీ పద్దుబాటులకు పరిపాలియేది. ఇటికపవిరారు, ఓడ

103. Comediantes. Vol III. p. 1.
104. ప్రభువు అను వర్ణమున ఈ 'తాపాసి' యను మాట ఆంగ్ల పద్య నిఘంటువుల కెక్కినది. మా. వేకటేశాంధ్రము (1653) మానవర్ణ; సాంబ నిఘంటువు (1750) మానవర్ణ; ఈ నిఘంటు కర్తల కాలమునను, వారికి కొంత పూర్వమునును వరంగుల కుంపిణీలో తుపానులు - దుబాసులుగా పనిచేసిన దేశీయులును ప్రజల దృష్టిలో—అందును కైవారపు కవుల సృష్టిలో ప్రభుకల్పలుగా పరిగణితు లగుటలో వింత లేదు.
105. ibid. Vol. IV, p. 1; also vide: 'The Portuguese make a marvellous profit all over India. Where they are well received they associate with the natives of the country, who in their turn accompany them in their voyages, so much so, that even all the crews of their ships and pilots are Indians...' Pyrad Francisco de Laval, Viagem, Vol. I, p. 438,
- 106 F. C Danvers, op. cit., Portuguese in India, pp. 253, 254.
107. 1497—1612 ల మధ్య పొర్చుగాలు మండి భారత దేశమునకు వచ్చిన నౌకలు 806 అనీ, వీని కపితా మలు 107 అనీ లెక్కలు. వీనిలో 425 నౌకలు పొర్చుగాలుకు తిరిగి పోయినవి. 285 నౌకలు భారత దేశములోని బుడతకీచు స్థావరములలో ఉండిపోయినవి. తక్కిన 96 ను ప్రమాదములకు గుఱి యయి మునిగిపోయినవి. (History of Goa, p. 37.)

బరితెలు, కమ్మరులు, కాసె వనివారు, దర్జీలు, ముచ్చి వనివారు, వడంగులు 108 — ఇట్లెన్నో వృత్తులవారు పలునాడుల నుండి పరంగివాదంకు వలస వచ్చెడివారు. ఈ నాల్గు నెలలును వీరికి చేతినిండ వని. తమ కిచ్చెడి జీతబల్తెములు చామిని, బారకాసులయందే వివసించవలెనను నియమము లేమిని బుడతకీచు సోల్దాదులు (Soldiers) వౌకబారు పూట కూటిండ్లలో అద్దెల కుండెడివారు. బ్రదుకుచెరువు చూచుకొన వచ్చిన పరిసరసమయ వృత్తిద్వారా వారికి ఈ పూటకూటిండ్లే ఆహార విహారముల కాశ్రయములుగా నుండినవి. జాదసాలలు, పూటకూటిండ్లు, లాహిరి దుకాణములు అప్పివాడలలో నుండినవి. ఇవి యువ్వుయు మువ్వులరును కిటకిట లాడెడివి. ఈ వాడలలో 'బొట్టెరు బుడతకీచు' పుట్టినది. ఇంటి కంటె గుడి పదిలమని దిగబడిపోయినవారు పోగా, మిగిలినవారు 'నుగ్గి' చూచుకొని తక్కిన బుటాపులలో తమ రను వీడులకు తరలి పోయెడివారు. ఈ రాకపోకలు పోయేట జరిగెడివి. ఈ రాకపోకలవలనను కొన్ని బుడతకీచు నుడులు ఇరుగు పొరుగు నాడుల బాసలలో వాడుక కెక్కి యుండవలెను. 1878 లో జరిగిన ఆంగ్లో—బుడతకీచు గోవా ఒడంబడికలోని అతిపు నిబంధనప్రకారము రెండు ప్రాంతములను కలుపుచు, బల్లారి, పొట్టర్ని పట్టణముల ద్వారమున మార్క గోవా రాక ఇనుపదారిని నిర్మించవలసి యుండినది. 1882లో

ఈ ఇనుపదారి పనిమొదలయి 1887 లో రాకపోకలకు తెఱచబడినది. మార్కగోవానుండి కొల్లాం, కాజిల్ రాక్, ధర్వాడ, పొట్టర్ని, గడగు, హెనపేట, బల్లారి పట్టణముల ద్వారమున ఈ దారి గుంతకల్లును చేరుచున్నది. 1885 వాటికి బల్లారి గుంతకల్లు ఇనుపదారి తయారయి యుండినది. బల్లారి—హెనపేటల మధ్య వలసదీ మైళ్ల ఇనుపదారియును 1877—1878 లో కాలపు పనిగా మొదలయి 1884 వాటికి పూర్తయి యుండినది. గుంతకల్లు—బెజవాడ దారియును 1882 మొదలయి 1893 లో సిద్ధమయినది. గుంతకల్లు నుండి బయలుదేరి, బ్రహ్మచలము, నంద్యాల, కంబము, మార్కాపురము, దొనకొండ, గుంటూరుల మీదుగా బెజవాడను చేరి, ఆ పిమ్మట గుడివాడ మీదుగా మచిలీపట్టణము వరకు పోగి ప్రాకృత్తిమ సముద్రములను కలిపిన ఈ ఇనుపదారి ఆంధ్రప్రాంతమునకును, బుడతకీచు ప్రాంతమునకును గల పంబంధమును ఇనుమిక్కిరిగా పెంపొందించినది. [సకేషం]

108. బయలాలం—వీధి నాటకము—లో పంచాణము వారి ప్రసక్తి కం పుట్టములలో మా మందలమున కొంకణి దేశీయులను ప్రవేశపెట్టుట సంప్రదాయము. కొంకణము పోయి కంకణము తెచ్చిన కొంకణాదార్యుని వీర ప్రశంసలు.

నా స్వామి

శ్రీ మీరా మొహిద్దీన్

జిలధి యువ్వుంగ దెవుడును జగతిమునుగ

అసలు దెవుడు జ్వలింపడు ననలుజాచి
 తార లెప్పుడురాలపు ధరణిమీద
 తెలియరాదయ్య నీ లీల తిరుమలేశ
 సారమేలేని సంసార సాగరాన
 దారి గానక వెడగునై దప్పిపోతి
 వైరమూనక రక్షించు పరమపురుష
 తరమె? నిన్నుకీర్తింప శ్రీ తిరుమలేశ
 కవిని కల దొక్కకోరిక కమలనాథ !
 యెన్ని జన్మలు కల్గిన యెక్కుడైన
 నిన్ను జేరుటెగోరుదు నిర్మలాత్మ!
 అరసి పాలింపు ప్రేమతో తిరుమలేశ !
 వారు పీ రను భేద భావంబులేక
 అన్ని మతముల భక్తులు నిన్ను జేర
 పరుగు పరుగున వత్తురు పరమపూజ్య
 తరమె? నిన్నుకీర్తింప శ్రీ తిరుమలేశ !
 శిరము వంతునె పరులకు శీల ముడిసి
 శిరము వందితి నీ ముందు సిగ్గువిడిచి
 “పాపిమాంపాపి” యనుచును పాడుకొంచు
 తెరపుజూపుము కరుణను తిరుమలేశ !
 తావిమించిన పన్నీట తనివి దీర
 జలకమాడింతు హాయిగా జగతినాథ !
 మందిగంధము నొడలను యెంచిబూసి
 కోరి భజయింతు భక్తితో తిరుమలేశ!
 నిన్ను జూడగ లేరిల నన్నుతాంగ!
 నీదు కీర్తిని బొగడరు నిర్మలాత్మ!
 నీదుగుణములు తెలియరు నీచు లకట
 తరమె? నిన్నుకీర్తింప శ్రీ తిరుమలేశ !

గాలిగోపురం

శ్రీ అంగర సూర్యరావు

పాత్రలు:

మారుతి	—	లచ్చన్న
కొండయ్య	—	రత్నయ్య
నారాయణ	—	చంద్రయ్య
రఘునాథ	—	శ్యామసుందరం
స్వామి	—	పుల్లయ్య
బసవయ్య	—	వీరయ్య

గారి

ఒకటవ అంకం

స్థలం: ఒక పాతయింటి ముందుభాగం

సమయం: తెల్లవారుఝాము

రంగస్థలాన్ని చీకటి ఆవరించివుంది. దూరావ్వంచి—
గాలిపై న లేలివస్తున్నట్లు—(కొవ్వంగా పాట వినిపిస్తోంది.
నెమ్మదిగా రంగస్థలంమీదికి వెలుగు ప్రసరిస్తోంది. మనక
వెలుగులో ఒక పూరింటి ముంగిలి కనిపిస్తోంది. యింటికి మధ్య
భాగంలో ద్వారం వుంది. తలుపులు మూసివున్నాయి. యింటికి
ముందు పొడవుగావున్న ఆకుగుమీద ఎడమవైపున పట్టిగడ్డి
కుప్పగా వదివుంది. యింటిముందురోడ్డు—పాట అంతకంతకు
దగ్గరగా వస్తుంది. పొడుకుంటూ, స్వామి రోడ్డుమీదినుంచి
వెడుతూ వుంటాడు. చిందర వందరగా వున్న తల, తడిసిన
వస్త్రాలు—అతను తెల్లవారుఝామున నడికిపోయి స్నానంచేసి
వస్తున్నట్లు తెలియజేస్తాయి. మధ్య వయస్సు. యిహంపై
వీరక్తి కలిగినవాడని—అతని రూపం, మాటలూ తెలియజేస్తాయి.
స్వామి:—

నిదురించే మానవుడా
తెం వారెను లేవోయీ
హరి నామమె కీర్తించు
క్షిపారినే మది నిలుపు.....

(సూర్యకాంతి రంగస్థలం మీదికి ప్రసరిస్తుంది. వెంటనే
యింటి తలుపులు తెరుచుకుంటాయి. నారాయణ ద్వారంలోంచి
ఒక ఆడుగు యివతంతువేసి, దిగ్గరగా నవ్వుతాడు. చింపిరిజాతు,

కోపలికి పోయిన కళ్ళు, చిరిగిన బట్టలు—వయస్సు 50 సంవత్సరాలు.)

నారాయణ:—(దిగ్గరగా నవ్వుతూ) పాపాపా! వచ్చావా?—
వాండీ ప్రస్తావనలు ప్రారంభిస్తున్నావా?

స్వామి:—కులాసాగా వున్నావా బాబూ?.....

నారా:—కులాసాకి యేమీ రోటులేదు. చూడూ! (వేలిత్తి చూపి
స్తూ) అదుగో! ఈ పూరికి దక్షిణ దిశను ఒక కొండ
వుంది. అది మన తాత ముత్తాతం కాలంనుంచీ ఎండకు
యెండి, వానకు తడిసి చెక్కు చెదరకుండా—అంగుళ
మైనా కదలకుండా ఆక్రమణ నిలబడివుంది. నేను కూడా
అంతే! (కోపలికి చెప్పిపోయి పెద్ద చుప్పుడుతో తలుపులు
మూస్తాడు.)

స్వామి:—(పొడుకుంటూ రోడ్డుమీద ముందుకు వదుస్తూ
వుంటాడు.)

రఘునాథి రఘువ రాజారాం
వతిత పావన సీతారాం.....

(ఎడమవైపునుంచి స్వామికి ఎదురుగా వీరయ్య వరు
గెరుకు వస్తాడు. వయస్సు రమారమి 50 సంవత్సరాలు.
బనీను, మోకాళ్ళవరకూ వండెట్టు, తలసాగా.)

వీరయ్య:—(వస్తూనే, అడుగుతూ) స్వామి! స్వామి! రచ్చించండి!
రచ్చించండి!

(స్వామి పొడలముందు కూలబడతాడు.)

స్వామి:—(అతనిని లేవనెత్తి) భయపడకు నాయనా! నిన్ను
దేవుడే రక్షిస్తాడు!

(తిరిగి తన కోరికతో పొడుకుంటూ ముందుకు వెళ
తాడు. వీరయ్య నిన్నుచూచుకొని అతనికేసి చూస్తూ వుంటాడు.)

రఘునాథి రఘువ రాజారాం
వతిత పావన సీతారాం

ఈశ్వర అల్లా తేరే వాం
వకే కో నన్నతి దే భవానీ! (నిష్క్రమణ)

(వీరయ్య భయంతో చుట్టూ చూస్తాడు. ఏదో అతో
చన స్ఫురించిన వాడిలా యింటి మెట్లెక్కుతాడు.)

వీరయ్య:—(తలుపు తట్టుతూ) నారాయణా! నారాయణా!

నారా:—(అమాంతంగా తలుపు తెరిచి) నారాయణ చచ్చిపోయి
నాలుగేళ్ళయ్యింది. యిప్పు డెవడ్రా పిలుస్తున్నవాడు?

వీర:—బాబ్బూ! నన్ను దానియేరా నారాయణా! నన్ను తరుము
కొస్తున్నావా బాబూ!

నారా:—విన్ను తరిమేస్తున్న వాళ్ళెవరు?

వీర:—యింకెవర బాబూ! చచ్చిపోతారే పెంపుడు కుక్కలు!

నారా:—(దిగ్గరగా నవ్వి) పాపాపా! కుక్కల్ని మానట్రా ఇదు సార్ల మళ్ళా? చిన్న నంబా తెలుతాను. విను.

వీర:—(తెడుతుతూ) యేమిటది?

నారా:—ఒక చదువైన క్షర పుచ్చుకొని—చచ్చడివేసి వదిలెయ్యి (రోపలికి పోతోతాడు.)

వీర:—(అతని రెండుచేతులూ పట్టుకొని అవుతేసి) బాబూ! నన్ను కాపాడు!

నారా:—అయితే రోపలికవచ్చి ఆ అటుకుకింద దూరిపో!

(వీరయ్య కొందరగా యింటికి వెళ్ళిపోతాడు. వారయణ రోపలికవెళ్ళి తలుపు చేరమేస్తున్న నమయంతో గౌరి ఎడమ నైపుమంచి ప్రవేశిస్తుంది. ముఖంలో అందం, ఉత్సాహం కనిపిస్తూ పుంటాయి. పిట్టు, జాకెట్టు, పరికిణీ, వోలే—ఇద కుచ్చంలో అందంగావున్న వాలుబడ—చేతిలో ఫూంసెక్స్—వయస్సు 18 సంవత్సరాలు.)

గౌరి:—(వమ్మన) ఓ! వారయణ మావా!

నారా:—(మూసిన తలుపు తిరిగి తెరిచి) ఎవరది?

గౌరి:—నేను మావా!

నారా:—(పరికించి చూసి) నువ్వు చచ్చన్న కూతురివి కాదటే పిల్లా?

గౌరి:—రోజా అమాట అడుగుతావే? పీకుపిచ్చిపార్కు చెప్పారే? (ద్వారంలోంచి రోపలికి చూస్తూ) దావ పున్నాదా రోపల?

నారా:—లేదు. లేదు. వాడు యీ భూమికి ఎక్కడ వుంటాడే పిచ్చిదావా?

గౌరి:—ఓ! అదా వెంగలి! దావ గోపురంలో వున్నాడా? నేను గుడికి వెళుతున్నాళ్లే. అక్కడే పట్టుకుంటాను. ఒక చేర యింటికవస్తే నేను వచ్చేవరకూ పుండమని చెప్పు.

(గౌరి కుడినైపు తెగిపోతుంది.)

నారా:—వెలసిల్లి! (రోపలికిపోయి తలుపులు మూసేస్తాడు.) (నేడ్యంతో అరుపులూ, కేకలూ వినిపిస్తాయి....

“నన్నది తెయ్యంద్రా వాయనోయ్”

“వాకు తెలియదూ బాబూ!”

—అంటూ రత్తయ్య గోం పెడుతూ పుంటాడు. అతనిని వెరో కెక్కా పట్టుకొని కొండయ్య, పుల్లయ్య యీడ్చుకు వచ్చారు. రత్తయ్య లావుగా, పాదపుగా వున్నాడు. ముఖంలో అమాయకత్వం కనిపిస్తూ పుంటుంది. వయస్సు 20 సంవత్సరాలు. చిన్న పంచెకట్టు, పొట్టి చేతుల చొక్కా, మామూలు మీసం. —కొండయ్య పొట్టిగా, బలంగా వున్నాడు. గ్లాస్కో పంచె, చొక్కా వేసుకున్నాడు. చిన్న కోడమీసం, గిరిజాల జాక్యు. చేతిలో క్షర. —పుల్లయ్య మూసిన పంచె, చిరిగిన చొక్కా నేను కున్నాడు. పాడుపుపాటి మీసాలు. చేతిలో క్షర. వయస్సు సుమారు 35 సంవత్సరాలు.)

కొండయ్య:—విజం చెప్పు! మీ ఆయ్య ఎక్కడున్నాడు?

రత్తయ్య:—నాకు తెల్ల!

పుల్లయ్య:—(చివుమిడ ఒకటి చరిచి), మళ్ళీ అదే మాటంటా?

రత్తయ్య:—దాబోయ్! నేను చూశ్చేదురా!

కొండ:—సానీ! పొద్దున్న లేచగానే మీ బాబు కవదాడా?

రత్త:—మంచంమించి నేను లేచేసరికి మీ యిద్దరి ముకాలే నాకు కవదాయి. మీ ముకాలు చూశాను. వా వల్ల వానం అయ్యింది.

కొండ:—(కోపంతో) వా ముహం మంచిది కాదంటావా? (రెయ్యి పై కెత్తుతాడు.)

రత్త:—దాబోయ్! కొట్టకు! మంచిదే!

పుల్ల:—యేట్రోయ్! వా ముహం మంచిది కాదంటావా?

రత్త:—(దూరంగా జరిగి) అదే కొంచెం అనుమానంరా!

పుల్ల:—వుండు! నీ అనుమానం తీర్చేస్తాను. (క్షర పై కెత్తుతాడు.)

రత్త:—(రెండు చేతులూ తలకు అడ్డం పెట్టుకొని వెనక్కి దూకి), ఒరేయ్! ఒరేయ్! పుల్లిగా! కొట్టెయ్యకురా! చెల్ల తగిలేస్తది.

కొండ:—(రత్తయ్య మీదికివచ్చి) విజం చెప్పురా అంటే, ఎందుకు తెగ పాగుతావ్?

రత్త:—నాకు తెల్లయ్య కొండయ్య బాబూ! తెలిస్తే పెన్నమా? అనలు మా బాబు అవనరం మీ కెందు కొచ్చింది అంట?

పుల్ల:—అద్దదీ! మళ్ళీ మొదటి కొచ్చేద్రా క్షర యెదవ?

రత్త:—మా బాబు మీ పొత్తెడైనా యెత్తుకు పోయేదా? రొంగతనం సేకాదా? దోపిడి సేకాదా? కూనీ సేకాదా? యేం సేకాదూ అంట?

పుల్ల:—అప్పుసేసి వప్పుకూడు తినేసి వప్పుడు లేదంట్రా?

రత్త:—పొద్దున్న వద్దికూటికోకి ఉప్పు కూడా లేదు. వప్పు కూడు అంటావేంట్రా?

కొండ:—ఒరేయ్ రత్తయ్యా! మీ బాబు వంద రూపాయలు అప్పు పుచ్చుకున్నాడు.

రత్త:—ఈడిసి తప్పినా మా బాబు దగ్గర దమ్మిడి పుండదు గందా! అడికి వంద రూపాయలు అప్పిచ్చిన యెరో దెవదంట?

కొండ:—(కెళ్ళగ్రచేసి) చచ్చన్న రైతుని యెరోదంటా వల్లా? జాగ్రత్త!

రత్త:—కాకపోతే మరేంటిపెప్పు కొండయ్య బాబూ! మా బాబుకి అర్ధరా పట్టుముక్క లేనదూ అరుచియ్యదు గందా! అలాంటిదికా వంద రూపాయలు అప్పు!

పుల్ల:—మీ బాబు యెక్కడ దాక్కున్నాడో పెప్పురాఅంటే— అవనరం వాగుడంతా వాగుతావేంట్రా?

కొండ:—ముమ్మల్ని వందుకొని చూడగానే పరుగెత్తుకుపోయేడు మీ బాబు!

రత్న:—అప్పుడు మీరెందుకు పట్టుకోలేదు అంట?

పుల్ల:—అదు అసలే మాయలమారి. యే గొండులోనో దూరి పోయేడు.

రత్న:—సేతగక అడ్డొదిలేసి (చిక్క మొహంతో) మేక పిల్ల లాంటిట్లే నవ్వు పట్టుకుంటారు?

కొండ:—మీ బాబు రోజూ యొక్క రెక్కడి కెలాడో చెప్పు.

పుల్ల:—మవ్వు మా కూడావచ్చి సూపించు. మేం అట్లే వట్టే ప్తిం.

రత్న:—యిప్పుడుగాని మేమే మా బాబుకి కవచదానంటే— నవ్వు పట్టుకుని గూర్చిరగ బొడుస్తాడు.

కొండ:—నిన్నెందుకు పొడుస్తాడ్రా?

రత్న:—రాత్రి మా బాబు నాకేం సెప్పేదంటే.....(బుర్ర తడుముకుంటాడు)

పుల్ల:—యేం సెప్పేడు?

రత్న:—పొద్దున్నే పల్లప్పాలంయెల్లి దూడకి గడ్డి తెచ్చు వ్వాడు. లేకపోతే నంపేస్తాడు. మళ్ళా మధ్యాహ్నం కని పిస్తాన్నే. (పోతోతాడు.)

పుల్ల:—(రెక్క పట్టుకొని నిలబెట్టి) యేడికావులే! ఏ యేడిలు మా దగ్గరా? మీ బాబు దొరికేదాకా నిన్నొదిలెయ్యం.

రత్న:—అయితే ఓ పని సెయ్యండి.

కొండ:—యేమిటి?

రత్న:—మీ రిద్దరూ నాకూడా పల్లప్పాలం రండి. మీరు గట్టు మీద ఒక గంటపేపు కూచోండి. నేను గదిగదా గడ్డి కోసేస్తాను. అప్పుడు ముగ్గురుం కలిసి పూలోకొచ్చి పొయ్యిలతం సీకటిపడేదాకా మా అయ్యని యెలికేద్దాం. యేం? బాగుందా?

పుల్ల:—యేడిపి వట్టివుంది.

కొండ:—మీ బాబుని పట్టి అప్పగించు. నిన్నొదిలేస్తాం.

రత్న:—అదు దొరకనియ్య. దొరికిం తరవాత పట్టి అప్పగించక పోతే ఓట్టు!

పుల్ల:—దొరికేక నువ్వు పట్టి అప్పసెప్పేదేంట్రా యెరెదవా! మేమే పట్టుకుంటాం.

రత్న:—అలాగే వట్టేసుకోండి. యింక నే నెందుకు? మేమే పాలం పోతాను. (పోతోతాడు.)

కొండ:—(రెయ్యి పట్టుకొని నిలబెట్టి) యేడి లేస్తున్నావట్రా! ఆగు!

రత్న:—నేనేం సెయ్యగల్గు కొండయ్య బాబూ!

కొండ:—ఒరేయ్ పుల్లయ్యా!

పుల్ల:—(ఎడమవైపు చూస్తున్న పుల్లయ్య) ఓయ్!

కొండ:—యిప్పుడు మనం ఒక పని చేద్దాం.

పుల్ల:—యేం టి?

కొండ:—ఒక వరపని యింటంటికి వెళ్లి వెలికేద్దాం.

పుల్ల:—అన్ని యిళ్ళలోనీ దూరిపోయి యెలికేద్దామంటావా కొండయ్యబాబూ?

కొండ:—అంతే! యింక దీనికి తిరుగలేదు. యీ దెబ్బతో అదు వచ్చినట్టు దొరుకుతాడు.

పుల్ల:—ఒలే! యీమాట యీరయ్యగారు యెలా తప్పించు కుంటాడో సూచిస్తాను.

కొండ:—యింక వరకెట్టి మొదలెదదాం. (ఇంటి చూపిస్తూ) ముందు యీ యింటి తలుపు కొట్టు.

పుల్ల:—(భయంతో) బాబోయ్! ఆ యింటి బోరికి నే నెళ్ళను.

కొండ:—దేం? యెందుకెళ్ళవ?

పుల్ల:—ఆ యింట్లో ఒక పిచ్చోడు ఒక మొండోడు వున్నారు. పిచ్చోళ్ళేసూస్తే నాకు బయంలేదు కానీ మొండోళ్ళే సూస్తే.....

కొండ:—యెవడ్రా అదు?

పుల్ల:—యింకా యేవరని మెల్లిగా అడుగుతున్నావా కొండయ్య బాబూ! ఆ మారుతిగడి నంగలి నీకు తెల్దా?

రత్న:—అడి నంగలి కొండయ్యకి బాగా తెలుసును. యెవకటికి గొరిపితు వందలకాడ మారుతిగారు కొండయ్యని యీపుసాపు సేసి.....

కొండ:—(మధ్యలో అందుకొని కోపంతో) వోర్కుయ్! (ఒక్క టేస్తాడు)

రత్న:—బాబోయ్! వున్నమాటంటే వుడుకు మోతనం యెందుకు?

కొండ:—(పుల్లయ్యతో) ఈ యింట్లోకి మవ్వెళ్ళవా?

పుల్ల:—ఈ ఒక్క యింటిలోకి మవ్వెళ్ళ కొండయ్యబాబూ! మిగతా యిళ్ళన్నీ నేను సూచిస్తాను.

కొండ:—నే నుండగా నీకు భయమంట్రా!—ఒరేయ్ రత్నయ్యా! పోనీ నువ్వెల్లి తలుపు కొట్టు!

రత్న:—ఉంహ! నే నెళ్ళను.

కొండ:—(బుచ్చగిస్తూ) నువ్వేం చెయ్యొద్దు. గుమ్మం దగ్గర నిలబడి 'అయ్యో!' అని పిలు. చాలు, అదు రోపంవుంటే నీ పిలుపుకి యివతరి కొస్తాడు. అప్పుడు మేం అట్లే వట్టేసి నిన్నొదిలేస్తాం.

పుల్ల:—అప్పుణ్ణావు విచ్చేసంగా పాలంపోయి గడ్డి తెచ్చుకో వచ్చును.

కొండ:—యేం? మాట్లాడవే?

రత్న:—బాబోయ్! మేమే పిల్లు! మా అయ్య పోలేస్తాడు వచ్చు.

కొండ:—(విసుగుతో) యిదేం గొడవరా? యొక్కడా తలకుండా వుంది.

పుల్ల:—(అలోచన తట్టిన వాడిలా) ఒక్కపని చేద్దాం కొండయ్య బాబూ!

కొండ:-యేమిటి?

పుల్ల:-మనం ఈ రత్నయ్యగార్ల పట్టుకుని దూరేకిపట్టు యేకి వదిలేద్దాం. అప్పుడు యీదా, "బాబోయ్, నాయ వోయ్" అని అడుస్తాడు. ఆ దెబ్బతో యీదాబాబు యొక్కదున్నా పచ్చిపట్టు యవతం కొస్తాడు.

కొండ:-(సంతోషంతో పుల్లయ్య పిచ్చు తట్టి) బలే! బలే అతోచనరా ఏది?

రత్న:-(బెదురుతో) ఒరేయ్! ఒరేయ్! నిజమేనంట్రా?

కొండ:-వోర్కుయ్! తిన్నగా నిలబడు! (కర్ర యెత్తుతాడు)

పుల్ల:-ఈమాటలు పీఠా మీ బాబుని (కర్ర పై కెత్తుతాడు.)

రత్న:-(యద్దరిమధ్య చిక్కుకొని భయంతో దెబ్బలు తప్పించు కుంటూ) సంపెయ్యకండ్రా బాబోయ్ (భయంతో కేకలు వేస్తూ వుంటాడు.)

వేదవ్యంఠ:-(దిగ్గరగా) ఆగు! ఆగు! ఎక్కడికి పోతావు!

పుల్ల:-(కుడిచైపు చూస్తూ) బాబోయ్! మారుతి (ఎడమచైపు పారిపోతాడు.)

కొండ:-(అమాంతంగా పుల్లయ్యను పట్టుకొని) ఆగరా! ఆగు! రావేయ్! అడి నంగతి చూద్దాం!

పుల్ల:-బాబ్బాబు! నవ్వదిరేయ్! మూడ్రోకల్లుంచి అడు నా కోసం మున్నెన్నాడు.

కొండ:-యివేళ అడి బుర్ర ఎగర కొట్టేస్తాను. నువ్వు నా యెవకాం నిలబడు.

(కొండయ్య కోసంతో కుడిచైపు చూస్తూ వుంటాడు.

వెనక్కి ముందుకూ బెదురు చూపులుచూస్తూ వుంటాడు

పుల్లయ్య-రత్నయ్య "పామ్మయ్య" అనుకొని అటే చూస్తూ

వుంటాడు. మారుతి వ్రవేసిస్తాడు. చారం చొక్కా, నరిగి

పోయిన పంచె-ముఖంలో విర్రకత్తలం కనిపిస్తూ వుంటుంది.

వయస్సు 24 సంవత్సరాలు. కుడి చివర నిలబడి చేతిలోపున్న

పాపురాన్ని దువ్వుతూ మాట్లాడుతూ వుంటాడు.)

మారుతి:-నేను వచ్చేవరకూ నువ్వెక్కడికీ వెళ్ళకు. ఈ చెట్టు

కొమ్మమీద కూర్చో! ఆ తరవాత ఇద్దరం కలిసి జంటగా

గాలిగొప్పరంతోకి ఎగిరిపోదాం. (పాపురాన్ని కుడిచైపు

విడిచిపెట్టి ముందుకుచూసి కోసంతో) ఒరేయ్ పుల్లయ్య!

పుల్ల:-బాబోయ్! (ఒక్కడూకు దూకి ఎడమచైపు పారి

పోతాడు.)

మారు:-ఓహో! కొండయ్య! చాలా కాలానికి కనపడ్డావే!-

రత్నయ్య పంట్లో తాగుందా?

రత్న:-యేం తాగురా బాబూ! వళ్ళు చూసమి పోలే! (పిచ్చు

తడుముకుంటాడు.)

మారు:-యేం? యిండు కయ్యంది?

రత్న:-అచ్చన్న రైతు దగ్గర మా అయ్య అప్పు పేకాడం!

మారు:-చేస్తే?

రత్న:-తీర్చలేక పారిపోయేడు.

మారు:-(కొండయ్య కేసి చూస్తూ) ఓహో! అదా నంగతి! తండ్రి అప్పు తీర్చకపోతే కొడుకుని శిక్షిస్తున్నారన్న మాట! నక్కని రాజువీరి! నేనూ ఒప్పుకుంటాను. (కొండయ్యను భుజం తట్టి) యేం కొండయ్య? యేమంటావ్?

కొండ:-(కోపంతో) ఏన్ను యిందులో కంగ చేసుకోవద్దంటాను.

మారు:-మంచిమాట చెప్పివు-చూడూ! ప్లేహతుడైనా, శత్రువైనా ఒకటే రాజువీరి-మీ మామ అచ్చన్న యిన్నే కొంపలు కూరితాడు. అచ్చన్నకు నువ్వు కుడిభుజం!

కొండ:-అది నా యిన్నం. మధ్యని ను వ్యవధి?

మారు:-చూమ అస్త్రో అల్లాడికి వంతు వుంటుంది. మామ శిక్షతో కూడా అల్లుడు వంతు వున్నాపోవడం ధర్మం. యేమంటావ్?

కొండ:-(కోపంతో) కొంచెం వళ్ళు దగ్గర పెట్టు కోమంటాను.

మారు:-దివ్యమైన సంగతి! రత్నయ్య! నువ్వు వాతో రా! (రత్నయ్య చెయ్యి పట్టుకొని యింటిచైపు నడుస్తాడు.)

కొండ:-(అద్దువచ్చి) ఆగు! అక్కే వదిలేయ్!

మారు:-వదిలేయ్యమంటావా? మంచిది. అలాగే వదిలేస్తాను. (రత్నయ్యను విడిచిపెట్టి) అయితే మన్నేరా వాతో! (కొండయ్యను చెయ్యి పట్టుకొని తాగుతాడు.)

కొండ:-(చెయ్యి విడిపించుకుంటూ) వేళా కోళంగా వుందా?

మారు:-సరిగ్గా అలాగేవుంది. (కొండయ్యని రెండు భుజాలూ పట్టుకొని) యీ పాంప తూలికాతల్పంపై కూర్చో! (అరగమీదవున్న గడ్డిమీద బలవంతంగా కూర్చో బెడ తాడు.)

కొండ:-(పట్టు విడిపించుకుంటూ) ఒరేయ్!

మారు:-అవేళ పడకు. కాలవ్రకం తిరిగి-రాకాళు, చక్ర వర్తులూ-తికారులై, యీ పామ్మమీదే వదుకుంటూ వుంటారు. (కొండయ్య కోసంతో లేవబోతాడు. మారుతి బలవంతంగా అతనిని తిరిగి కూర్చోబెట్టి) గడ్డిని పీచంగా చూడకు కొండయ్య! మహా మహాలకు జ్ఞానోదయం యీ పామ్మమీదే కలిగింది. అంతేకాదు. విత్యం గడ్డినే తిని జీవించే పశువుల్లో సాధుత్వం వచ్చింది. పంచభక్త్య పరమావ్ధాలు తినే మనిషితో పశుత్వం వచ్చింది. యిప్పుటికైనా గడ్డి మహత్వం తోరపడిందా నీకు? (అతనిని రెండు చేతులతో లేవరిసి) యిక యీ నమిపానికి యెప్పుడూ రాకు! ఫో! ఊ! (ఎడమచైపు విసిరేస్తాడు.)

కొండ:-(తూలి-పడిపోబోయి-ఆగి-అవమానం కోసం మిలి తన్నె న స్వరంతో) ఒరేయ్! తొందరపడకు! నీగుండెల్లో విద్రోకపోతే నా పేరు కొండయ్యకాదు!

(ఎడమచైపు విచ్చివిస్తాడు.)

రత్న:-(సంతోషంతో) మా రాగా గడ్డెట్టేపు యెవరికి?

మారు:—(పైకి చూస్తూ) అకాశంలో వత్తులు చూడు. తారలు
 తిరి—స్వచ్ఛగా హాయిగాపోతున్నాయి. యెంత ప్రకాశం
 మైన జీవితం వాటిది! (రత్నయ్య భుజం వట్టుకొని)
 మువ్వ కూడా ఆ వత్తులలో—హాయిగా ప్రవంచంలోకి
 వెళ్ళిపో! ఊ! యిక వెళ్ళు.

రత్న:—(భయంతో) డాబోయ్, నేను యెళ్ళును.

మారు:—యేం?

రత్న:—నే నిన్నుడు పైకెళ్ళే అత్త వన్ను వట్టుకుని తప్ప
 స్తారు.

మారు:—అయితే యిక్కడే కూర్చో! గాలిలో మేడలు కట్టుకో!
 వాటిలో తిరుగుతూ సంతోషించు.

(మారుని యింటికి వెళ్ళిపోతాడు. —రత్నయ్య అరుగు
 మీద కూర్చుంటాడు. దూరాన్ని పాట వినిపిస్తుంది. కుతూ
 హలంతో లేచి నిలబడతాడు. ఎడమవైపు పరికింది చూస్తూ
 వుంటాడు. రాక్ అండ్ రోక్ పాట పాడుతూ శ్యామసుందరం,
 మోల్ అర్న్ పూడుతూ రఘువతి ప్రవేశిస్తారు. యిద్దరూ
 మమారు 22 సంవత్సరాల వయసులోని యువకులు. రఘు
 వతి తెల్లటి సిల్క్ బుష్మెట్టు, వాక్స్ లోకర్ సిల్క్ పాంటు
 వేసుకున్నాడు. శ్యామసుందరం బొమ్మలున్న అమెరికన్ జాకెట్,
 ఫ్లోరైడ్ మేసుకున్నాడు. తంమీర ఈవెనింగ్ హేల్ వుంది.
 రత్నయ్యకు యీ యిద్దరూ యువకుల రూపం వింతగా కని
 పిస్తుంది. పాటకు అతను వరసట దొతాడు. యిద్దరి మధ్యకూ
 వచ్చి పాట వెంటూ, యిద్దరికీ చూస్తూవుంటాడు.)

శ్యామసుందరం:—(పాట)

వారే వారే వారే
 జారీ జారీ పోయేగా
 చక్కావైనా చుక్కారా!
 చుక్కల్లోనీ జాదిలిరా!
 నమ్మా చూసీ నవ్వేరా
 నవ్వులోనూ వెన్నెలరా!
 లల్లా లల్లా లల్లాలా!
 లాలీ లల్లా లాలలా!

రత్న:—(సంతోషంతో) ఐలే! ఐలే! యేంపాట! యేం పాట!
 (శ్యామసుందరంతో) యేపూరంజీ మంది? యేం పాటంజీ
 యిది?

శ్యామ:—మాది మహావట్టుం! పాటపేరు రాక్ ఎం రోక్!

రత్న:—అబ్బబ్బే! యిది రోలూ రోకలి పాటకాదు. అదైతే
 అత్తలేని కోడల అత్తమ్మారాలు—నువ్వు
 కోడల్లేనీ అత్త గుణనంతురాలు—నువ్వు!

శ్యామ:—హా! హా! భుమా భుమా!

రత్న:—రోకలి పాటంటే యిది!

రఘు:—నువ్వు పాడినపాట తుద పల్లెటూరిపాట. మా పాట
 అమెరికాదేశంలోని హెలిఫ్రెడ్ ఫుల్బ్రై (తంనుంచి
 దిగుతు తయ్యంది. ఈ పాట తెలిసిందా?

రత్న:—ఓరి దీని తప్పిదియ్యో! అలాగంటి! (శ్యామసుంద
 రంతో) మీ పేరేంటి?

శ్యామ:—నాపేరు మిస్టర్ శ్యామసుందర్!—మేం ఓ రాక
 కార్యంమీద వచ్చాం. యిక నీ నవేదో మువ్వ చూసుకో.

రఘు:—శ్యాం! రెండు పర్లాంగులదూరం నడిపించావు. కానీ
 పిల్ల జాడ యొక్కదా కనపడలేదు.

శ్యామ:—యీ దారివే వెళ్ళింది. నేను వ్యయంగా చూశాను.

రఘు:—ఎక్కడికి వెళ్ళిందంటా?

శ్యామ:—అదే తెలియకుండా వుంది. చేతిలో వూం వట్ట వుంది.
 ఒకవేర దేవాలయానికి వెళ్ళిందేమో! (రత్నయ్యతో)
 యీ చుట్టుపల్ల దేవుడి గుడి యేదైనా వుందా?

రత్న:—(కుడివైపు చూపిస్తూ) అదుగో! గోపురం కనపడ
 తుందికాదా? అదే దేవుడి గుడి.

రఘు:—అయితే సందేహంలేదు. పిల్ల గుడికి వెళ్ళి వుంటుంది.
 మనం అక్కడికే వెళ్ళి చూద్దాం. పద! (కుడివైపు వెళ్ళి
 పోతాడు.)

శ్యామ:—(అప్పుడే) వద్దు. మనం అక్కడికి వెళితే ఎవరైనా
 అనుమానించవచ్చు. యిక్కడే నిలబడదాం.

రఘు:—యివేం వద్దతుకో!—యేం పెళ్ళిచూపుకో? వాకేం బోధ
 వద్దంలేదు. గాలిరానిగదిలో పందిరిపట్ట మంచంమీద నమ్మ
 కూర్చోబెట్టారు. ఒక ముసుగు మనిషిని తీసుకువచ్చి
 “యిడిగో—పెళ్ళికూతు” రన్నాడు.

శ్యామ:—మరి ముసుగు తియ్యమనలేక పోయావా?

రఘు:—వాళ్ళంతట వాళ్లే తికారు.

శ్యామ:—మరి? మువ్వ పిగ్గిపడి చూడ్డం మానేశావా?

రఘు:—ముసుగు తీసినా పెళ్ళికూతురు ముఖం మౌత్రం నాకు
 కనపడలేదు.

శ్యామ:—అయితే నీకు కొంచెం చత్వారం ముదిరి వుందాలి.

రఘు:—అది కాదురా! తం నేపిడికి దించేసింది. అవిడ శరీరం
 అంగుళమైనా తాళి వుంచకుండా బంగారంతో మూసే
 కారు.

శ్యామ:—ఓహో! అదా కథ? యీ పాటి నీ యిబ్బంది నాకు
 బోధపడిందిలే! మన అడవాళ్ళు చూస్తే నాకు పళ్ళు
 మండుతుంది. మెడమీదా బంగారమే—తలమీదా బంగ
 రమే. వెన్నెలకు బంగారం, ముక్కుకు కూడా బంగారమే!
 భుజాలికి, చేతులకి, వేళ్ళకి, నడుముకి అంతా బంగారమే.

రఘు:—అందుకే కాబోలు! మన మునెలాళ్ళ “పిల్ల బంగారపు
 బొమ్మ”లా వుంది అంటారు.

శ్యామ:—యిక ఇంగ్లీషు వాళ్ళు చూస్తే మువ్వ తేనుకోస్తుంది.
 ఆ దొరపాట్లు—అబ్బ—వాళ్ళ వాళ్ళే ఒక బంగారం!
 హెలిఫ్రెడ్ లారెన్సు చూడు! కళ్ళు వెదికిపోతాయి.

రఘు:—మనం పెళ్ళికూతుర్ని ఈ నడిరోడ్డుమీద చూద్దా
 మంటావా?

శ్యామ:—అంతే! అంతే! యిక్కడ యిలిన బాగా చూడవచ్చు.
రఘు:—పిల్ల బాగావుంటే సరేనరి. లేకపోతే యీ రాత్రికే బండి యెక్కేర్చాం.

శ్యామ:—ఈ వ్యవహారంలో నువ్వు తొందర పడడానికి ఏలేవు. అందంకోసం చూడకు.

రఘు:—యేడివినట్టే వుంది నీ నలనా!

శ్యామ:—అందం చందం అంటూ యీ నిక్షేపమైన నంబం రాన్ని చెడగొట్టుకోకు. ఈ పెళ్లికూతురు పేరున యీ ధైవేల రూపాయల అస్త్ర వుంది.

రఘు:—(కవంతో) యీ వెధవ డబ్బుకోసం—కోరితా వున్నా సరే—ఆ పిల్లను పెళ్లాడేయిమంటావా?

శ్యామ:—తొందరపడకు. డబ్బును పినంగా చూడకు. ఈ ప్రపంచంలో డబ్బున్నాడే అందగాడు. అతనే సంస్కార వంతుడు. అతడే వండితుడు. సంగీత సాహిత్యాది సమస్త విషయాల గురించి క్షుణ్ణంగా మాట్లాడగల రైర్యం, తెలివీ—కేవలం డబ్బున్న వాడికే వుంటాయి. యీవత్తు ప్రపంచం డబ్బున్నవాడి వెనకే చేతులు కట్టుకొని నడుస్తుంది. సుందరాంగనలు మంగళ గీతాలు పాడతారు. మెడలో పూలచారాలు చేస్తారు.

రఘు:—(చుర చుర చూస్తూ) అంతేనా? యింకా నువ్వు చెప్పే వలసిందేమైనా వుందా?

శ్యామ:—యింకా కొంచెం వుంది. దనవంతుణ్ణి కవులు కవి అని, చిత్రకారులు చిత్రకారుడని, రాజకీయ వాయుకులు రాజ్యాంగవేత్త అని, నర్తకులు నాట్య శాస్త్ర పారంగతుడని—వివిధ నామధేయాలతో పిలుస్తారు. ఈసారి డబ్బు చూచాను బోధపడిందా?

రఘు:—ఓ! పూర్తిగా బోధపడింది. ఆరు మార్లైనా, మారు ఆరైనా పిల్ల అందంగా వుంటేనే నేను ఈ నంబండానికి ఒప్పుకుంటాను. అందంగా లేకపోతే నిలువెత్తు డబ్బు కుమ్మరించినా పెళ్లి చేసుకోను.

శ్యామ:—హా! చచ్చారా భగవంతుడా! యింతపేషా నేను చేసినదంతా అరణ్య రోడునమేనా?

రత్న:—(యిద్దరి మధ్యకూ వచ్చి) ఏళ్లంటి? ఏళ్లంటి? అనలు కోనేంటి?

శ్యామ:—తోలు బొమ్మలాటలో గంభీరీగడితా మధ్యని మవ్వేమిటోయ్ మాకు?

రత్న:—అలే! బలే! బాగా గుళం పేకారు. యియ్యేక రాత్రి పాటిమీద తోలుబొమ్మ లాటుంది.

రఘు:—(ముందుకు చూస్తూ) ఈ పూరును చూసేకొద్దీ చూడ ముచ్చటేస్తోంది.

శ్యామ:—మన పట్నంలో ఓడలా, మేడలా వుంటే యిక్కడ గుళ్ళూ, గోపురాలూ వున్నాయి.

రఘు:—(కుడివైపు చూపిస్తూ), చూడూ! ఆ చెట్టునిండా పళ్ళు యీతా వున్నాయో!

శ్యామ:—మన పట్నంలో పళ్ళు మార్చేట్టులోనే కానీ, చెట్లు మీద కనిపించవు.

రఘు:—చిగురుటాకులు, కోకిలు, చింకలగుంపులు, రంగు రంగు పువ్వులు, పువ్వులపై ఎగిరేటుమ్మెదలా—కవితా సామగ్రి అంతా యీ పల్లెటూళ్లో కనిపిస్తోంది.

శ్యామ:—తాబట్టి యీ అమ్మాయిని పెళ్లి చేసుకొని యిక్కడే కులాసాగా కాలక్షేపం చెయ్యి. అప్పుడున్నాడువచ్చి, నేను చూస్తూ వుంటాన్నే. నీకు కాబోయే మామగారు యీ పల్లెటూరికి కిరీటంలేని చక్రవర్తి. నీ మాటకి తిరుగుండదు.

రత్న:—అబ్బాయిగారూ! మీరు అచ్చన్నరైతు గారింటికి రాలేదు కదా?

శ్యామ:—నరిగ్గా అక్కడికే వచ్చాం.

రత్న:—సచ్చాం!!

రఘు:—ఎందుకోయ్ అంత భయపడుతున్నావ్?

రత్న:—మీరు పెళ్లి నంబండాని కొచ్చారా?

శ్యామ:—అవును. అచ్చన్నగారి అమ్మాయిని మా స్నేహితుడు రఘునాథికి యిచ్చి పెళ్లి చెయ్యబోతున్నాడు.

రఘు:—కాబోయ్! పెళ్లి చెయ్యబోవడంలేదు. పెళ్లి చూపుల కొచ్చాం. యింతకీ పిల్ల యేలాంటిది?

రత్న:—పిల్లంటే పిల్లా! అగ్గినిపెట్టా—కొండయ్యగారు ఈ పిల్లని పెళ్లిపేసుకుంటావని తెగమిడిసి పడుతున్నాడు. అది పాగరదగాంటే—తాబ్బాబు, మీరా పిల్లని పెళ్లాడేద్దురూ—సాబు. ఆ రెబ్బితో అడు కుక్కిన పేసులా నచ్చినట్టు పడుంటాడు.

శ్యామ:—ఓహో! ఈ కథలో ఎంత కూడా ఒక డున్నాడే?

రఘు:—మధ్యని కొండయ్యగారే డెవడోయ్?

రత్న:—కొండయ్య అచ్చన్నగారి మేనల్లుడు.

శ్యామ:—అయితే?

రత్న:—అడు రోడి!—అంటే నాలంటి మెత్తనోళ్ళ దగ్గరే రోడి!—అచ్చన్నరైతు 'డిం' అంటే సాబు. అడు యే కొంపయివా పేరేస్తాడు.

రఘు:—అయితే శ్యాం! యింటిలో నంబంధం ఒకటి వుండగా ఈ అచ్చన్న మనకోసం యెందుకు తిరుగుతున్నాడు?

శ్యామ:—బాగుంది నువ్వు చెప్పేది! మన నంబంధంలాంటి నంబంధం వస్తే దొరుకుతుందా?

రఘు:—(కుడి వైపు చూస్తూ) యింకా రాకుండా వుండేమిటి? యింట్లో చెప్పుకుండా వచ్చాం. పిల్లని చూడకముందే పళ్ళు వచ్చి మనల్ని నగరవంగా లాక్కుపోగలరు.

శ్యామ:—తొందరపడకు. ఈ ప్రకృతికోడమ తిలకించు. పర పశ్యంతో ఒక పాట పాడు. వాళ్ళం చెయ్యి.

రత్న:—అబ్బాయిగారూ! యిండాక మీరు పాడినపాట వాక్కొంచెం నేర్చుకురూ!

శ్యామ:—ఓహో! బాగుందే! నేనేం వెంటింక మేడ్చల్లును కున్నావా?

రత్న:—ఆ పాట యింకా నా పెళ్ళిలో గింగురుమంటానే వుంది. ఆ పాట మీరు నాకు నేర్పితే నే నీ పూరి కుర్చీలందరి మీదా నవలీచేసి పడతాను.

శ్యామ:—యిప్పుడు వీళ్ళేదు పోవోయ్.

రత్న:—బాబ్బాయి! నా మాట తీసెయ్యకండి. మీకు తాటి ముంజలు కావాలి—యీకా వచ్చే కావాలి—అంగివి సిల్లి మామిడి కాదులు కావాలి—యేం తెమ్మంటే అది తెస్తాను. యేం యిమ్మంటే అది యిస్తాను. నాకా పాట నేర్పెద్దురూ!

శ్యామ:—నీకు పాట నేర్చుకోవాలనివుంటే ఒక పది తెయ్యి.

రత్న:—మీరేం సెయ్యమంటే అది సేస్తాను. నా కా రోలుపాట సేప్పిరి.

శ్యామ:—నువ్వు రాత్రికి ఇప్పుడుగిరి ఇంటికి రా. అప్పుడు తిరి కగా.....వెళ్ళిపో.....

రత్న:—(మధ్యలో అందుకొని) ఆ కొండయ్యగారు నా బుగ్గ యిగరేస్తాడు.

శ్యామ:—నీకేం భయంలేదు. నువ్వు మా అతిథి హోదాలో వుండగా నిష్పాద్యరూ యేమీ అవదు.

రత్న:—బాబ్బాయి, యిక్కడే సేప్పెద్దురూ!

రఘు:—యిదేం గొడవరా శ్యాం? యితనిని వేగం వదిలింను.

శ్యామ:—యిలాంటి కాలక్షేపం నీకు చస్తే చోరుకుతుందా? (రత్నయ్యతో) యిక మేం యీ పూరు వదిలిపెట్టి పోయేవరకూ నువ్వు మాతోనే వుండిపో.

రత్న:—మరి ఆ పాట నేర్పితేనే వుంటాను.

శ్యామ:—అది నీకు చస్తే చోరు తిరగడు. నీ వల్లెటూరి ఆపెరూ నికి సరిపోయే పాట ఒకటి పాడమంటావా?

రత్న:—సారా బాగుందాలి.

శ్యామ:—(పాట పాడుతూవుంటాడు. రత్నయ్యపాటలో లీనమై అడుగు వేస్తూ వుంటాడు.)

తెం రాళ్ళా కమ్మం జోడూ
నీ కిప్పుమ పోరా
తెం రాళ్ళా కమ్మం జోడూ
తొలి చూపుంలో
తలి రాకుంలో
నిలి తిగింలో
చిరు నవ్వుంలో
వంపుం వం చివరకురా
నీ కిప్పుమ పోరా
తెం రాళ్ళా కమ్మం జోడూ!

రత్న:—(అనందంతో) వారేవా! వారేవా!

(రత్నయ్య వరదశక్త్యంతో యీలాంటి చిందులు తొక్కుతూ వుంటాడు. చివరి వరదం పాడుతూవుండగా యింటి తలుపులు తెరుచుకొని వీరయ్య వస్తాడు.)

వీరయ్య:—(కోపంతో రత్నయ్య దగ్గరకు వెళ్ళి విస్తుమిద ఒక్క పేస్తాడు.)

రత్న:—బాబోయ్! (వెనక్కి తిరిగిచూసి భయంతో) అయ్యో! వీర:—నీకేం సేప్పేనూ? నువ్వేం సేస్తావా? అనలు నువ్విక్కడి తెండు కొచ్చావ్? (కోట్టుతోతాడు.)

రత్న:—(తప్పించుకుంటూ) ఒరే! ఒరే! అయ్యో! కొట్టెయ్య కుర్రా! నేను రాతేదురా! ఆళ్ళిదును కొచ్చారా అయ్యో!

వీర:—యేషా రేస్తావాంట్రా! వద! (కొడుతూ రత్నయ్యని యాద్యుకొని ఎడమవైపు నిష్క్రమిస్తాడు.)

రఘు:—(వాళ్ళు పోతున్న వైపు చూస్తూ) నాగరికతలేని వటి దడ్డమ్మలు!

శ్యామ:—(కుడిచైపు చూపిస్తూ) అదుగో! అదుగో! వస్తోంది.

రఘు:—(వెంటనే అటు తిరిగి) ఆ వీళ్ళేనా? కొంపరీసి మరొక అమ్మాయి కాదుకదా?

శ్యామ:—కాదు. ఆమె నడక చూడు. అప్పుంగా పొంప నడు మ్మన్నట్టు లేదా?

రఘు:—పొంపను నే నెప్పుడూ చూశేదుగా!

శ్యామ:—ఊహించుకో! వీరని కవిస్తాదయం నిద్రపోతోందా? చూడు—అమె వాల్చిద!

రఘు:—నల్లరాతూలా వుండంటావా? ఒప్పుకుంటాను. ఆమె కట్టా, తొట్టా, నడక—వంపంధ మందరిలా వుంది.

శ్యామ:—(సంతోషంతో) అద్దదీ!

రఘు:—ముఖం మాత్రమే సరిగా కనిపించడంలేదు.

శ్యామ:—ఉమ్! మూల్గాదకు. దగ్గర కొస్తోంది.

రఘు:—(వెమ్మడిగా) వెంకరించి చూస్తేవో?

శ్యామ:—కాలేజీ అమ్మాయి అనుకున్నావా వెంకరించడానికి? వల్లెటూరిపిల్ల! వెంకరిస్తే వళ్ళు పూసం చేసేస్తారు. జాగ్రత్త!

(గౌరి పూం సక్లతో కుడిచైపునుంచి ప్రవేశిస్తుంది. రఘువతి, శ్యామనుండరం—వెళ్ళకు తప్పుకొని—అమెకేసి రెప్ప వెయ్యకుండా చూస్తూవుంటారు. గౌరి వాళ్ళుకే చూడకుండా నరానది యింటి ద్వారం దగ్గరికి వెళుతుంది.)

గౌరి:—(గుమ్మం దగ్గర నిలబడి) ఓ! వారాయన మామా! (దిగ్గరగా పిలుస్తుంది. జవాబురాదు. గౌరి తలుపు తెరుచుకొని లోపలికి వెళ్ళి పోతుంది.)

శ్యామ:—(యింకా అటే చూస్తూ వున్న రఘువతితో) ఎలా వుందోయ్ పిల్ల?

రఘు:—పిమ్మటానికే వుంది.

శ్యామ:—ఏమి వచ్చిందా?

రఘు:—నచ్చిందా అని మెల్లిగా అడుగుతున్నావా? యిలాంటి అమ్మాయి మనకు వట్టంకో కనిపిస్తుందటోయ్?

శ్యామ:—ఈ సంబంధం రైల్ చేసేయ్యమంటావా?

రఘు:—రైల్! రైల్! (క్షణం ఆగి) కానీ రెండు సందేహాలు వున్నాయి.

శ్యామ:—యింకా సందేహమేమి? ఆమె పిలుపు కొమ్మర్లగ్గించి కోకిల పిలిచినట్టు లేదా?

రఘు:—వుండోయ్ వుంది. కానీ నా సందేహం యేమిటంటే ఆమెకు మనసంబంధం యిష్టమేనా అని!

శ్యామ:—ఆ వ్యవహారం నాకు విడిచిపెట్టు.

రఘు:—యిక రెండవ సందేహం యేమిటంటే—ఆ పిల్ల యీ యింటికి ఎందుకు వెళ్ళింది? యీ యిల్ల ఎవరిది?

శ్యామ:—అలాంటి పిడు సందేహం యేమీ పెట్టుకోకు. కొమ్మ కొమ్మకూ తిరిగి కోకిలం లాగ—యీ వల్లెటూరి పిల్లలు పూర్వోత్పన్న యింటింటికీ తిరుగుతూ వుంటారు. యిలా వస్తారు. అలా పిచ్చుకంలా ఎగిరిపోతూ వుంటారు. అదే రేళ్ళలా అమాయకంగా తిరిగేస్తారు.

రఘు:—(యింటి గుమ్మం నమిసింది) కొంచెం తలుపు తెరిచి చూడవా?

శ్యామ:—వద్దు. వద్దు. అలాంటి పని చేస్తే ప్రమాదిస్తుంది.

రఘు:—(అనవసరం) మరేం చెయ్యమంటావ్?

శ్యామ:—నీ కంఠగా చూడండి వుంటే—మాట్లాడకుండా నా వెనకం నిలబడు. (గుమ్మం దగ్గరకు వెళతాడు.)

రఘు:—వెనకం నిలబడను. ముందే నిలబడతాను.

శ్యామ:—అయితే నీ కర్మ, అలాగే నిలబడు.

(ద్వారానికి తిన్నగా ముందు రఘువతి వెనక శ్యామనుండరం అడుస్తూ నిలబడతారు.)

రఘు:—(ముందుకు చూస్తూ—వెమ్మడిగా) కనబడ్డందేదు.

శ్యామ:—(గుమ్మంలోకి చూస్తూ దిగ్గరగా) ఏమండోయ్.

రఘు:—(ఒక్కసారి తిరికివడి—భయంతో శ్యామనుండరానికి వెనక వచ్చి నిలబడి) చంపావు. ఎందుకూ పిలుస్తావు?

శ్యామ:—ఉవ్! మాట్లాడకు!—(తిరిగి పిలుస్తాడు) యేమండోయ్!

వారాయణ:—(లోపలినుంచి దిగ్గరగా) ఎవరిది?

శ్యామ:—కొంచెం మంచిపిళ్ళ కావారండి?

రఘు:—(నెమ్మదిగా) హమ్మయ్య. బలికిందావు.

వారా:—(దిగ్గరగా వచ్చుతూ) దాగ జ్ఞాపకం చేశావు. నా పిమ్మట తా మంచి పిళ్ళలా ధారపోశాను. యిక మిగిలింది వట్టి బూడిద.

(ఎడమవైపునుంచి—నంచెలో ముఖం కప్పుకొని—బెదురు చూపులు చూస్తూ పుల్లయ్య వస్తాడు.)

పుల్లయ్య:—(అతనితో) ఏమండోయ్ అబ్బాయిగారూ!

రఘు, శ్యామ:—(ఒక్కసారి వెనక్కి తిరిగి) ఎవరు?

పుల్ల:—కొంచెం తీసేశారు. అక్కడుండకండి. రాండి. బేగా రండి. (ఇద్దరూ అతనిని నమిసిస్తారు)

శ్యామ:—ఏమోయ్, ఏమిటి నంగతి?

రఘు:—కొంచెం మునిగిపోయినట్టు పిలిచావే?

పుల్ల:—బాబూ, తెలుసువు వాడెవడో ఆ యింటి దరిదాపురికి యెళ్ళడు.

శ్యామ:—ఏం? ఎందుకని?

పుల్ల:—ఆ యింటికి ఒక పిచ్చోడూ ఒక మొండోడూవున్నారు.

రఘు:—అయితే శ్యాం! మనలో మాట్లాడినవాడు విన్నందే పొంగి పిచ్చాడే!

పుల్ల:—రాండి బాబూ! రాండి. మీ కోసం అచ్చుబాబుగా రెండు కుంటున్నాను.

రఘు:—వస్తాం కానీ—అచ్చునగారి అమ్మాయి యీ యింటికి ఎందుకు వెళ్ళినట్టు?

పుల్ల:—అల్లికి అల్లికి—ముట్టరికం—యిరోదం రెండూ వున్నాయి. అయ్యి తరవాత పెచ్చెను. రాండి పోదాం. ఆ మారుతి గా డివతం కొచ్చేడంటే.....

(ముందు పుల్లయ్య వెనక రఘువతి, శ్యామనుండరం ఎడమవైపు వెళ్ళిపోతారు.—యింటి తలుపులు విశృంఖలాలు తెరుచు కుంటాయి. మారుతి అడుగులో అడుగు వేసుకుంటూ చప్పుడు కాకుండా యింకరికి వచ్చాడు. అరుగుమీదవున్న గడ్డిపైని వడు కుంటాడు. లోపలినుంచి గౌరి తొందరగా వస్తుంది. నజ్జనిందా పువ్వులు వున్నాయి.)

గౌరి:—(చుట్టూ అతనితో వెలికి చూసి) వారాయణ మావా!

వారాయణ:—(ప్రవేశించి) ముచ్చటే పిల్ల? ఇంకా ఎవరో అనుకున్నాను. (లోపలికి వెళ్ళిపోతాడు.)

గౌరి:—మామా! చిన్నిమాట.

వారా:—(ఆగి) చిన్నిమాట! (దిగ్గరగా వచ్చుతాడు.) మాటా మాటా పెరిగితే పేలులు పేలుతే తగుండతాయి.

గౌరి:—దాన యిటు పోయాడో ముచ్చ చూశావా?

వారా:—నేను చూసినప్పటికీ చూడనివాళ్ళల్లానే తెల్ల! బ్రతికి వున్నప్పటికీ చచ్చినవాళ్ళలానే జను!

గౌరి:—అబ్బబ్బా! నే నడిగిడి ఒకటి—మచ్చ చెప్పిది మరొకటి—నేను పువ్వులుకొనుకొని వచ్చేసరికి దాన పారిపోయాడు.

ఎటు పోయాడో ముచ్చ చూశావా?

వారా:—చూశాను.

గౌరి:—ఎటు వెళ్ళాడు?

వారా:—వాడికి అనుకూలంగావున్నదే వెళ్ళాడు.

గౌరి:—(విచ్చునాలో) పోసితే ముచ్చ చెప్పకపోతే!

వారా:—చెట్టుంకీ, పుట్టుంకీ, పైనుండి ఎగిరిపోయే పిట్టంకీ—

వాడి జాడ తెలుసు. వాడి మనసు తెలుసు. వాడు వర

(వెనీడు. యీ వెర్రిలోకాన్నిచూసి వెక్కిరిస్తాడు. మై మరచి ఏడపోతాడు. (గడ్డిపై పడుకున్నవారు తిని వేలితో చూపించి) ఏద్రతో కంటి కంటాడు. దివ్య లోకాలో విహరిస్తాడు. మనుషుల్నిచూస్తే మండిపడ తాడు.—ఏయో పిల్లా! అన్ని ఏద్రటి కాంతితో చూద్దానికి అందంగా వుంటుంది. దూరాన్నుంచి చూసి సంతోషించు. ముట్టుకున్నావో కాలిపోతుంది. ఆ తరువాత నీ కళ్ళ! (లోపలికి వెళ్ళిపోయి తలుపు మూసుకుంటాడు)

గౌరి:—(సంతోషంతో) దొరికావులే! యీ సారి ఎక్కడికిపోతావు? (పూం వజ్రకోణి చేరినవిందా పువ్వులు తీసి) అగు! అగు! ఇది విజయ న విద్రో—దొంగ విద్రో యిప్పుడే తెలుస్తుంది. (పువ్వులు ఆరుపిడికి విసురుతుంది.)

మారుతి:—(అక్కడికొక్కడై కూర్చుని కోపంతో) గౌరి!

గౌరి:—(పాటగా—విర్రగొల్లంగా) యేం? దొరగారికి అంత కోపం వచ్చింది!

మారు:—(కళ్ళు నలుముకుంటూ) నా ఊపాల్ని చెరిపేశావు. తియిటి కలల్ని తుడిచేశావు. (లేచి) యిదే మరొకశ్చేత....

గౌరి:—(కొంటెగా) మరొకరైతే యేం చేస్తావ్?

మారు:—(కోపంతో) ఏం చేస్తావా? రెండు చేతులూ నిలిచి కడతాను. చెట్టుకు తల క్రిందులుగా వేలాడ తీస్తాను.

గౌరి:—(సంతోషిస్తూ అభినయిస్తూ) నువ్వు నా మీద ఆ మాత్రం అభిమానం చూపించినందుకు—నాకు నాలా సంతోషంగా వుంది.

మారు:—(విర్రగొల్లంగా) అభిమానమా? నీ మీదా? నాకా?

గౌరి:—యిప్పుడేగా చెప్పావు. నన్ను కనక చిడిచి పెట్టేశావని!

మారు:—అమ్మాయీ! అసార్థాలు తియ్యకు. అది అభిమానం కాదు. అదదానివని కనికరించి....

గౌరి:—పోనీలే! వ్యామీద కనికరం వుందికదా! అదే చాలు!

మారు:—కాదు. కాదు. అది కనికరం కూడా కాదు.

గౌరి:—మరి యేమంటావ్?

మారు:—(కోపంతో) మారు మాటాడకుండా—నీ దారిని నీన్ను వెళ్ళుంటాను.

గౌరి:—చేతనైతే మాటకీమాట జవాబు చెప్పు. ఎందు కలా విరుముకు వడతావ్?

మారు:—అనలు నువ్వు యిక్కడికి ఎందుకు వచ్చావు?

గౌరి:—నీ ముఖం చూద్దానికి రా లేదులే! పువ్వులకోసంవచ్చాను.

మారు:—(పూంవజ్రతేజి చూసి) నీ పని అయిపోయిందిగా! యిక దయచేయ్!

గౌరి:—యేం? వెళ్ళుకోతే పుట్టి కట్టుకొని మీ యింటో వెళ్ళాడలా ననుకున్నావా?

మారు:—(అమెకేసి చుర చుర చూస్తూ), నీ నాలకం చూస్తూ వుంటే—నువ్వేదో పథకం వేసుకొని—నీనికి వచ్చి

నట్టే కనిపిస్తోంది. మంచిది. నీ తండ్రి లచ్చన్న నాకు వగవాడు.

గౌరి:—నువ్వు పాఠపాటు వదుతున్నావు.

మారు:—పాఠబాటా? ప్రత్యక్షంగా నిదర్శనం కనిపించడం లేదూ? కళ్ళు తెరిచిచూడు. అదుగో! మా నాన్న! ఎందుకు అలా మారిపోయాడు?—మా యింటలోని దబ్బా, ధాన్యం, నీరి, వంతెన నమస్తం మీ యింటి లోకి ప్రవహించుకు పోలేదా? అవన్నీ ఎలా పోయినై? న్యాయంగానే పోయాయా?—యిప్పుడు మేం అనుభవిస్తున్న దరిద్రం దేవుడు సృష్టించిందా? మనిషి సృష్టించిందా?—యేం? మాట్లాడవేం?

గౌరి:—నాకు తెలియదు.

మారు:—(అలోచిస్తూ), నీకు తెలియదు. విజయే—(కర్మశంకా) నువ్వు వెళ్ళిపో. నాకు కనిపించకు.

గౌరి:—ఏం కనిపిస్తే? నీ మనసు యేమైనా కొంచెం చెరుగు తోందా?

మారు:—అధిక ప్రసంగం చెయ్యకు. నువ్వు నన్ను రోజూ ఎందుకు వెంటాడుకున్నావో నాకు అర్థం కావడంలేదు. (సందేహంతో) ఒకవేళ మీ నాన్న—యీ సేవీలో—నిన్ను శిఖండిలా ఉపయోగించుకోవడంలేదు కదా?

గౌరి:—నేనేం కీలుబొమ్మ ననుకున్నావా?

మారు:—మీ కుటుంబం అంతా యేకమై, నామీద రాళ్ళు విసురుతున్నారు. నువ్వు పువ్వులు విసురుతున్నావు. దీనిలో పున్న అంతరాధ్యం.....

గౌరి:—నాకు వగలేదు. కోపంలేదు. అదే కారణం. అంతకంటే వేరే కారణంలేదు. చూడు బావా! మీ అమ్మ బతికి పున్నంతకాలం మన కుటుంబాలు రెండూ కలిసి మెలసి వుండేవి.

మారు:—(బాధగా) గౌరి! మా అమ్మను జ్ఞాపకం చెయ్యకు. (అలోచనగా) ఆమె అక్కడికొక్కడై ప్రాణం విడిచిపెట్టడానికి ఎవరు కారణం?—అవన్నీ తలచుకుంటే నాకు వెర్రెత్తుతోంది.

గౌరి:—మీ అమ్మ బతికివుంటే నువ్వులా తప్పుదారులలో నడవడానికి నీలుండేదా?—అవిడ కన్ను మూయగానే నువ్వు చదువు మానేశావు. వరకురాముడిలా పగవట్టి అడ్డొచ్చిన వాళ్ళందరినీ చితగొడుతున్నావు. ఎవరికి అందకుండా గారిగోపురంలోకి పోయి కూర్చుంటున్నావు. యిలా ఎంతకాలం పాగుతుంది బావా?

మారు:—ఎంతకాలం పాగుతుందా? (కోపంతో) నీ తండ్రి పున్నంతకాలం పాగుతుంది.

గౌరి:—తప్పు బావా! వగతో నువ్వేమీ సాధించలేవు—దాని మూలాన్ని అందరం చెడిపోతాం.

మారు:—యీ సారి నీ స్వార్థం నాకు తెలిసింది.

గౌరి:—నీమిటది?

మారు:—నువ్వు నీ తండ్రిని రక్షించుకునేందుకు వస్తు వెంటాడు తున్నావు.

గారి:—మా వాస్తును రక్షించుకోవలసిన అవసరం నాకు లేదు. అయిన బలంలేవిదాడు కాదు. చేతినిండా డబ్బువుంది. మనుషులూ వున్నారు.

మారు:—చుట్టూ వెగవాళ్ళు కూడా వున్నారు. ఏం? కాదంటావా?

గారి:—ఎదురుగా నువ్వు కనిపిస్తావుంటే యెలా కాదంటాను?

మారు:—కాబట్టి మీ వాస్తును బతికిన నాలుగు రోజులూ మంచిదారిని వదలమని చెప్పు. అమాయకులకు డబ్బు ఎర చూపించి వాళ్ళ సంసారాను నాశనం చెయ్యగద్దని చెప్పు. బలవంతపు దాపును కోరుకోవద్దని చెప్పు.

గారి:—(కోపంతో) బావా!

మారు:—ఏం? వివరణపాతున్నావా?—మరేమీ భయంలేదు. నేను చెప్పిన ప్రతి మాటా మీ వాస్తుతో చెప్పు. నిష్టె మైనా అంటే నే నున్నానుగా!

గారి:—నేనేం రాయబారాని కొచ్చాననుకొన్నావా?

మారు:—మరెందుకు వచ్చావు? రోజూ ఎందుకు వస్తున్నావు? ఎవ్వరూ రాలేని గాలిగోపురంకోకి కూడా నువ్వు వస్తున్నావు. అక్కడ కూడా వస్తు పోయిగా, ప్రశంసలంగా కూర్చోనివ్వడంలేదు.

గారి:—నేను దగ్గరవుంటే నీకు పోయిగా వుండదా?

మారు:—నిజం చెప్పమంటావా?

గారి:—చెప్పు. నీ మనసుకోపున్న విషయం రావకుండా చెప్పు.

మారు:—(ఒక్కసారిగా) విన్ను చూస్తూవుంటే అనేకంతో కోపంతో వెళుతుంటే. తెలిసిందా?

గారి:—ఓహో! అలాగే? (పూం నల్లలోంచి అరటిపండు తీసి) కొంచెం అనేకం తగ్గించుకో! యిదిగో ప్రసారం.

మారు:—(అమె చేతిలోని అరటిపండు కోపంతో తీసుకొని అరుగుమీద కూర్చుని తింటూ వుంటాడు.)

గారి:—(అతనిప్రక్కని కూర్చుని) నా మీద ఏ కెందుకంత కోపం బావా? నేనేం తప్పు చేశాను?

మారు:—అచ్చున్నకు కూతురునై పుట్టడమే నీ అపరాధం.

గారి:—(మరొక అరటిపండు తీసియిస్తూ) బరిగిపోయిన రోజల్ని మరిచిపోలేవా?

మారు:—(అమాంతంగా లేచి విలబడి) నువ్వు మర్యాదగా వెళ్ళి పోవాలి.

గారి:—నే నెలాగూ వెళ్ళిపోతున్నాను. యిక నీకు యీ మాత్రం సంపా యిచ్చేవాళ్ళు కూడా వుండరు. నామాట విను. వెగతో మచ్చేమీ సాధించలేవు.

మారు:—మరి డేవో సాధించమంటావు?

గారి:—మంచితనంతో, అభిమానంతో, ప్రేమతో....

మారు:—(పాళనగా) ప్రేమ! ఎవరిమీద చూపించమంటావు? నీ మీదా?

గారి:—మంచి మాటలు నీకు అర్థంకావా?

మారు:—ఎంతమాత్రం కావు. మంచితనం నా సమీపానికి రాలేదు. నేను చెడ్డకు బల్లై పోయాను. చెడుతోనే బతుకుతున్నాను. యిక ముందు కూడా చెడునే ప్రాణ స్నేహితుడిలా కొనించుకుంటాను. నా చ్చాదయంతో ప్రేమకీ, అమరాగానికీ సూరి మొనంతయినా పోయి లేదు. యిక నా జోలికి రాకు. నీతి బోధ చేయకు.

వెళ్ళిపో!

గారి:—(తీవ్రంగా) నేను వెళ్ళను.

మారు:—ఓహో! కొత్తగావుండే యీ మొండితనం ఎక్కడ నేర్చుకున్నావు?

గారి:—నీ దగ్గరే!

మారు:—నన్ను విసిగించకు. (పైకి చూస్తూ) అదుగో! నా పాపురం. ఎగిరిపోతోంది. అది లేకుండా ఒక క్షణమైనా నే నుండలేను. (గారిని చెయ్యి వట్టుకొని లాగుతూ) బాలో లా! నిన్ను మీ యింటిదగ్గర విడిచిపెట్టి నేను పాపురంకోసం పోవాలి. (బలవంతంగా లాగుతూ)ఊం! రావేం?

గారి:—(విడిపించుకుంటూ), నేను రాను. విడిచిపెట్టు.

మారు:—మాట్లాడకు. (లాక్కు తెలుతూ వుంటాడు.)

గారి:—వద్దు బావా! నా మాట విను! నువ్వు మా యింటికి వస్తే నిన్ను మా వాస్తు చంపేస్తాడు.

మారు:—(దీగ్గరగా వచ్చి) నవ్వా? మీ వాన్నా?—(తీవ్రంగా) అంతకంటే నాకు కావలసిందేముంది. (బలవంతంగా ఎడమ వైపు యీడ్చుకు వెళుతూ వుంటాడు.)

గారి:—(విడిపించుకుంటూ) వద్దు బావా! వద్దు—వారాయణ మావా!

(పెనుగులాడుతుంది.—చంద్రయ్య అకస్మికంగా కుడి చివర కనిపిస్తాడు. వయస్సు 45 సంవత్సరాలు. తల పిగా, పంచెకట్టు. చేతిలో కర్ర)

చంద్రయ్య:—(దీగ్గరగా) మారులీ! (మారులీ ఎడమ చివర అగిపోతాడు) ఆమెను విడిచిపెట్టు. (గారి చెయ్యి విడిచి పెడతాడు) నీ కోపం నీ ప్రధానం అడవిల్లమీదా చూపి ప్తావు? (మారులీని సమీపించి) నీకింకా బుద్ధి రాలేదేంరా?

మారు:—యిది అడవిల్ల కాదు.....

చంద్ర:—యేం? కళ్ళు నెత్తికొచ్చాయా?

మారు:—.....పులిసిల్ల!

చంద్ర:—తండ్రిమీదవున్న కోపం అమాయకురాలైన కూతురు మీదట్రా చూపిస్తావు?

మారు:—మావా! మన్యందులో కలగనేనుకోతు.

చంద్ర:—నేను కాకపోతే యింతవళ్ళురా కలగనేనుకుంటారు? నీ తండ్రి బలం, ఓపికా పోగొట్టుకొని—మతిలేక—

మూలకు చేరాడు. తల్లి లేదు. నీ కి క అదుపు అల్లి లేదు. నువ్వు అడింది అలా! పాడింది పాట! మార్పుడు ఉదంబస్తే భయం. యిక నువ్వు తీసుకువచ్చే తగాయదాతకు అంతూ దరి వుండదు. రోజా ఎవరినో కొట్టడం. గారిగోపురంలోకి పారిపోవడం. నువ్వు తెచ్చే పేటిలు వినలేక వచ్చిపోతున్నాను—అబ్బబ్బా! ప్రాణం విసిగిపోతోంది. (గారిని చూపిస్తూ) ఆ పిల్లను చూస్తే నీకు జాతి వెయ్యడం లేదా? నీ తల్లి బతికివున్న రోజులో—మన వంసారం వచ్చగావున్న రోజులో ఆ పిల్లను నీ కిచ్చి పెళ్ళి చెయ్యాలనుకునే వారు. ఒక్కసారిగా వ్యవహారంబ్బి తలకిందులై పోయాయి. దరిద్రంతోపాటు—దుర్మణాలన్నీ వచ్చాయి నీకు. నీకు యిక పిల్లనిచ్చి పెళ్ళిచేసే వెలరి వాడెవడూ ఈ ప్రపంచంలో వుండదు. యిచ్చులేకై నా కళ్ళు తెరిచి వళ్ళు వంచి పాఠం దున్నుకొని బతుకు. లేదా ఎవరితోలికీ పోకుండా ఒక మూల కూర్చో!

మారు:—(తీవ్రంగా) మావా! నీ భర్మబోధ వినేరోజులు యింకా రాలేదు. వచ్చినప్పుడు వింటాను.

వేద్యం:—(బిగ్గరగా) పట్టుకో! పట్టుకో!

మారు:—(కుడినైపు చూస్తూ కోపంతో) నా పిపురం జోలికి పోతున్న వాడెవడూ? ఆగు! (కుడినైపు తొందరగా వెళ్ళి పోతాడు.)

చంద్ర:—(నివ్వుచాతో) లాభంలేదు. యిక వాణ్ణి మంచి దారిలో పెట్టడం మానవ మాత్రుడి తరం కాదు. (కుడినైపు అత్రుతతో చూస్తూవున్న గారితో) యిక వెళ్ళిపోమ్మా! వాడు చెడ్డవాడని తెలిసి కూడా వాడితో ఎందుకమ్మా మాట్లాడతావు?

గారి:—ఉహా! దాన చెడ్డవాడు కాదు.

చంద్ర:—ఇంత కాలానికి ఆ మాట నువ్వు ఒక్కతెపు అన్నావు. కొండయ్య:—(వేద్యంలో) వెదవకి—రోజు రోజుకీ పిగరెక్కునై పోతంది.

చంద్ర:—(ఎడమనైపు చూస్తూ) మీ వాళ్ళెవరో వస్తున్నారమ్మా! వెళ్ళిపో! యిక్కడ నువ్వు వుంటే బాగా వుండదు.

(గారి ఒక అడుగు ముందుకు వేస్తుంది. ఎడమనైపు నుంచి మాట్లాడుకుంటూ లచ్చన్న అమెకు ఎదురు వస్తాడు. గ్లాస్కోవెనె, సిల్క్ లాల్సీ, సేలం కండువా, వేళ్ళకు ఉంగరాలు, బొడ్డుపీసెం—బాగా దబ్బున్నవాడిలా కనిపిస్తాడు. వయస్సు 40 సంవత్సరాలు. అతని వెనక కొండయ్య, పుల్లయ్య వస్తారు.)

లచ్చన్న:—(వస్తూనే) ఎక్కడున్నాడో వాడు? (గారినిచూసి అక్కడకు) యిదేమిటమ్మా! నువ్వెక్కడున్నావు?

గారి:—గుడికి వెళ్ళొస్తున్నాను వాన్నా!

కొండయ్య:—(వ్యంగ్యంగా) గుళ్ళోకా? పూలలోకా?

గారి:—(కొండయ్యకేసి చుర చురా చూస్తూ) కోరితా మొహం మచ్చునూ!

పుల్ల:—ఇహాహ! (వచ్చుతాడు)

కొండ:—(పుల్లయ్యను పిచ్చుమీద ఒక్కటిచేసి—వెమ్మదిగా) నోర్చుకు!

లచ్చ:—(ఇదేమి గమనించకుండా గారిలో) యింటిలో పెళ్ళి వారున్నప్పుడు మచ్చిలా తిరక్కాడదు. వెళ్ళు. (గారి వెళ్ళిపోతుంది.) చంద్రయ్యా! నీ బాకీ మాట యేం చెప్పావు?

చంద్ర:—ఏం చెప్పడానికేముంది? యింకా పంట రాలేదుగా!

లచ్చ:—పంట వచ్చేవరకూ నన్ను కూర్చోముంటావా?

చంద్ర:—యింతెంత? రెండు నెలలు పోతే పంటవస్తుంది. అప్పుడు నేనే వ్యయంగా నీ దగ్గరకు వచ్చి....

లచ్చ:—అదేం వనికీరారు. నేను దయతలచినకొద్దీ మీరు వెళ్ళి కెక్కుతున్నారు.

చంద్ర:—లచ్చన్న తమ్ముడూ! పుట్టి పుట్టానికి నా మీద కోప వదుతున్నావు. నీ మనసుతో యేమైనా వుంటే చెప్పు.

లచ్చ:—మీరు దబ్బా యివ్వడంలేదు. సరికదా! నై వాళ్ళను కూడా అప్పు తీర్చుకుండా చేస్తున్నారు.

చంద్ర:—పాఠపాటు వదుతున్నావు.

లచ్చ:—నేనా పాఠాలు వదుతున్నది?—నా దగ్గర వంద రూపాయలు అప్పు పుచ్చుకొని వరలి అయిపోయిన వీరయ్యని మీ యింటల్లో రాలేదా?

చంద్ర:—మేను యిప్పుడే పాఠంమంచి వస్తున్నాను. నా కదేమీ తెలియదు.

లచ్చ:—నైగా నా మనుషులు వెతకడానికివస్తే వాళ్ళని పట్టుకొని కొడతాడా?

చంద్ర:—ఎవరు కొట్టాడు?

లచ్చ:—యింతెవరు? నీ మేనల్లుడు!—మేం దయతలచి వూరు కునేకొద్దీ వాడు చెబేగుతున్నాడు. (కొండయ్య, పుల్లయ్యల కేసి తిరిగి తీక్షణంగా) ఇంకా చూస్తారేం? వాణ్ణి యింటల్లోంచి యివతలకిచ్చి తన్నండి.

(ముగ్గురూ అవేశంతో—గుమ్మంనైపు వదుస్తారు.)

చంద్ర:—(అడ్డువచ్చి) అగండి. తొందరపడకండి. వాడులేదు యింటల్లో? యిప్పుడే నైకి పోయాడు.

లచ్చ:—వాడు లేకపోతే వీరయ్య వుంటాడు. వెళ్ళుండ్రా! రోపలికి వెళ్ళండి. యిల్లంతా వెలికి—వాణ్ణి జాబ్బు పట్టుకొని యీడ్చుకు రండి.

(కొండయ్య, పుల్లయ్య తలుపులు తెరుచుకొని ఇంటికి వెళ్ళిపోతారు.)

చంద్ర:—(బాధగా) యిదేమైనా మర్యాదయిన వేనా? లచ్చన్నా!

లచ్చ:—మర్యాద! నా మర్యాద మీరు వింటెట్టినప్పుడు మీ మర్యాద కోసం నే నెందుకు ఆలోచించాలి?

(నారాయణ యింటిని అక్కకింగ్గా యివతంకు దూకుతాడు.)

నారాయణ—(దిగ్గరగా) కుక్కల! యింటి కుక్కలు చొర బడిపోయాయిరాచంద్రయ్య! (అచ్చన్నను చూసి) ఓహూ కుక్కల యజమాని కూడా వచ్చాడే! వాటి కంట రోషం ఎలా వచ్చిందా? అనుకుంటున్నాను. అలా సంగతి! ఒరే అచ్చన్నా! పెదరైతుల కూడుతో నీ కుక్కల్ని మేమేస్తున్నావురా! మేమేస్తున్నావు! వాటికి పొగరెక్కి పోయిందిరా!

అచ్చ—(కోపంతో - ఒక అడుగు ముందుకువేసి) వోర్మాయ్!
నారా—(దిగ్గరగా నవ్వుతూ) హస్తాస్తా! యేమిరా నీ అపాంకారం!! (యింటికి వెళ్ళిపోతాడు.)

అచ్చ—మతి స్థిరంలేదు కదా అని ఆలోచిస్తూవుంటే.....
(కొండయ్య, పుల్లయ్య - యింటిని యివతంకి వస్తారు)

అచ్చ—ఏడిరా వాడు?

కొండ—పైకి దాటించేశారు. యింతెక్కడున్నాడు?

పుల్ల—అ ఈరయ్యగారు జీతులమారి యెదవండి.

అచ్చ—మంచిగా ఆలోచిస్తూవుంటే ఒక్కొక్కరికీ కొమ్ములు మొలుస్తున్నాయ్! (చంద్రయ్యకేసి తిరిగి) చంద్రయ్య! చూశావా? మీ మూలాన్ని యివేళ నాకు రావలసిన సొమ్ము రాకుండాపోయింది. మీరా యివ్వరు. యిచ్చేవాళ్ళునీ యివ్వనివ్వరు. యిక కనికరిస్తే లాభంలేదు. చంద్రయ్య! మారు మాట్లాడకుండా నువ్వు యివ్వవలసిన దెబ్బలతో యిక్కడ పెట్టు.

చంద్ర—కోపం వచ్చినంత తేలిగ్గా దెబ్బ వస్తుందా చేతికి?

అచ్చ—అదేమీ వనికెరాదు.

పుల్ల—బాబుగారికి కోపమొస్తే అంతే!

కొండ—పోనీ కొంతైనా చెల్ల పెట్టవయ్యా!

చంద్ర—నా దగ్గర దెబ్బవుంటే మిమ్మల్ని ఇంకసేపు మాట్లాడ నిచ్చేవాడినా? దెబ్బవుంటే మీరు నా యింటిలో చొర బడి నా పరువు తీసేస్తూవుంటే మామూ పూరుకొనే వాళ్ళా?

కొండ—పోనీ వడ్డీ దెబ్బలైనా కట్టయ్. అనలు మాట తర వాత చూసుకుందాం.

చంద్ర—వడ్డీ ఎంత?

పుల్ల—యిరవై రూపాయలని గుమాస్తాగారు పెప్పేరండి.

చంద్ర—(నివ్వునాతో) ఇరవై రూపాయలా? నా దగ్గర యిరవై పైసలు కూడా లేవు.

అచ్చ—(కోపంతో) అలా మధ్యదగా అడిగితే యిస్తాడా? చూస్తారే? యింటిలో యేం వుంటే అది పెట్టుకురండి.
(కొండయ్య, పుల్లయ్య వెంటనే యింటిలో చొరబడతారు. రోపతి దిండులు, గిన్నెలు విసురుతున్న చప్పుడు వినిపిస్తుంది. చంద్రయ్య నిశ్శబ్దమై నిలబడతాడు.

పుల్లయ్య వెలిమీద ఒక కర్రపెట్టెతో రోపతినుంచి వస్తాడు. కొండయ్య ఒక దిండె పెట్టుకొని వస్తాడు.)

అచ్చ—(ఇద్దరు అనుచరులతో) వదండ్రా వదండి! (చంద్రయ్యకేసి తిరిగి) చంద్రయ్య! నీ వస్తువులకేం భయం లేదు. మా యింటిలో భద్రంగా వుంటాయి. నువ్వు దెబ్బ కట్టి తీసుకుపోవచ్చు.

(ముందు పుల్లయ్య అతని వెనక కొండయ్య, అచ్చన్న ఎడమవైపు నడమూ వుంటారు. అక్కకింగ్గా యింటిని నుంచి నారాయణ (వేళిని) ఒకచేత్తో కుండ, ఒక చేత్తో కర్ర పెట్టుకొని ముందుకు వస్తాడు.)

నారా—(దిగ్గరగా) అచ్చన్నా!

అచ్చన్న—(అగి వెళ్ళి తిరిగి చూస్తాడు.)

నారా—(పరుగెత్తి అచ్చన్నను నమిపించి) యిదిగో కుండ! యిదిగో కర్ర! యీ రెండూ కూడా పెట్టుకు పో. చివరికాలంలో యివే నీకు వనికెస్తాయి—ఈం! పుచ్చుకో! పెట్టుకుపో!

అచ్చ—(అవేళంతో నారాయణ చేతిలోని కర్ర లొక్కొని బలం కొద్దీ పైకెత్తి కొడతాడు. నారాయణ కుండ అడ్డు పెడతాడు. దెబ్బకు కుండ ముక్కలై పోతుంది. చంద్రయ్య అతనితో మధ్యకు వస్తాడు.) నాతోనా నీకు సరసం! బాగర్! నడవండిరా నడవండి.

(ముగ్గురూ ఎడమవైపు నిష్క్రమిస్తారు.)

నారా—(కోపంతో) తొందర వడకురా అచ్చన్నా! ఏనాటికైనా నీకు యీ రెండూ తప్పవురా!

చంద్ర—(నివ్వునాతో) వారి భగవంతుడా!

నారా—(దిగ్గరగా) మారుతీ! మారుతీ! (గడ్డితో వెతికిచూసి) అయ్యేయ్యా! ఎక్కడికి పోయావురా? ఏమై పోయావురా!

చంద్ర—(చిరాగ్గా) వాడు యేమీ అయిపోలేదు. కులాసాగా, రాయిలా వున్నాడు. పాపురం వెనక పరుగెత్తుకుపోయాడు. నువ్వు యిక రోపతికి.....

నారా—ఎందుకు పోనిచ్చావు? వాళ్ళ దొంగలు ఎత్తుకుపోతే నువ్వేం చెయ్యగలవు? (దిగ్గరగా) మారుతీ!

సేవద్యంకో—(దూరామ్మంచి) హా.....హాయ్.....

నారా—అడుగో! (కుడివైపు నడమూ వుంటాడు.)

చంద్ర—వద్దు. వద్దు. నువ్వు పైకి వెళ్ళు.

(వినిపించుకోకుండా నారాయణ కుడివైపు పారిపోతాడు)

మారుతీ—(సేవద్యంకో) వదిలియే వాన్నా! వచ్చిదిలెయ్! వాళ్ళ పెట్టుకోవాలి.

నారా—(సేవద్యంకో) గుడ్డగూబనా పెట్టుకుంటావు? వద్దు. వద్దు. అందమైన గుడ్డపట్టు ను పెట్టుకో!

(చంద్రయ్య కుడివైపు చూస్తూ, ఒక నిట్టూర్పు విడిచి యింటికి వెళ్ళిపోతాడు. నారాయణ తన రెండు

చేతులతోను మారుతిని కౌగిలించుకొని—బలవంతంగా ఈడ్చుకు వస్తాడు)

వారా:—(గడ్డిమీద కూర్చోబెట్టి) వోయిగా వడుకో! (మారుతి వడుకుంటాడు). కదలకు. లేవకు. లేచి సైకి వెళ్ళు. నిన్ను చూస్తే రోకం కళ్ళతో వచ్చులు పోసుకుంటుంది. (గడ్డితో మారుతిని కప్పుతాడు.) యీ పాతి సువ్వు ఎవరికి కనిపించవు. అలాగే వడుకో!

(వారాయణ యింటోకి వెళ్ళిపోతూ వుంటాడు. కుడి వైపునుంచి బనవయ్య కేకలు వేస్తూ ప్రవేశిస్తాడు. చొక్కా, మోకాళ్ళవరకూ పంచెకట్టు, తలపాగా—వయస్సు రమారమి 50 సంవత్సరాలు. చేతిలో బుట్ట వుంది.)

బనవయ్య:—(ప్రవేశిస్తూ దిగ్గరగా) యిదేమున్నా అడివా? పూరా?—వారాయణ!

వారా:—(అమాంతంగా వెనక్కి తిరిగి) ఎవర్రా అది?

బన:—ఏదీ? మీ మారుతి యేదీ?

వారా:—కునించడు. వాడు యిక యీ పాడు ప్రపంచానికి—చస్తే కునించడు. (రోపలికి వెళ్ళిపోతాడు.)

బన:—ఏమిటేమిటి? కనవడ్డా? ఎందుకు కనవడ్డా వేసు చూస్తాను—యిది మీ కేమన్నా వ్యాయంగా వుండటయ్యా!

వారా:—(అగి) ఇంకా వ్యాయం ఎక్కడుందిరా వెర్రినాయవా? వ్యాయాన్ని పట్టుకొని, కాళ్ళూ చేతులూ విరిచికట్టి మూం పాలేకారు.

(రోపలికి అడుగు వేస్తాడు)

బన:—(కోపంతో) వారాయణ!

వారా:—(అగి) యమ కింకరుడి లా పట్టు కున్నావురా!

బన:—నీ కొడుకుని సువ్వు జాగర్ర పెట్టుకుంటావా వరేనరీ.....

వారా:—జాగర్ర పెట్టుకున్నాం. యిక వెళ్ళు.

బన:—(కోపంతో రెచ్చిపోతూ) ఏం జాగర్ర పెట్టేవయ్యా! సువ్వు?—రాత్రి మా కుర్రాడి చెయ్యి విరగ్నోట్టి కొడు. సైగా.....

వారా:—(దిగ్గరగా వచ్చి) మహా మంచి పని చేశాడు! (రోపలికి వెళ్ళిపోతాడు.)

బన:—మంచి పని చేశాడా? ఏమిటేమిటి? (చంద్రయ్య రోపలి నుంచి వస్తాడు) చూశావటయ్యా! చంద్రయ్యా! యిదేమైనా బాగుండా మీకు?

చంద్రయ్య:—ఏం జరిగింది?

బన:—మీ మారుతి మాకుర్రాడి చెయ్యి విరగ్నోట్టి పారిపోయాడు. రాత్రి తెల్లవారూ మాకు నిద్రా నిప్పులూ లేవు. ఒకటే గోం! మేం యిక యీ పూరు వదిలి పెట్టయినా పోతాలి. లేదా మీవాడి అంత్తేనా తేల్చివూలి.

చంద్ర:—(ప్రాణేయ పూర్వకంగా) తొందరపడకు బనవయ్యా!

బన:—నీ ముఖంచూసి మేం అలోచిస్తున్నాం. యింకా రాధం లేదు. చచ్చుతున్నాను మీ వాళ్ళి యీపూరినుంచి తరి

మెయ్యాలంటున్నాడు. నేను యివ్వాళ్ళనుంచి ఆయనకి వచ్చి చెబుతున్నాను. ఇప్పుడు వా కొంచెకే యెవరూ పెట్టేడు. ఇంక చే వెలాగ పూరుకుంటాను?

చంద్ర:—వాళ్ళి యేం చెయ్యారో నాకు తోచడంలేదు.

బన:—అ సంగతేదో మాకు వదిలేయ్యవయ్యా! మూడోజాలో వంచేస్తాం. సువ్వు మీ యింటోంచి యివతలకు గెంటెయ్! మిగిలిన పని మేం చూసుకుంటాం.

చంద్ర:—(నిన్నువూతో) ఇక నేను వాళ్ళి మీ చెయ్యలేను. వారో ఓపిక, పరాపం పోయాయి. ఇక మీ యిష్టం! మీరేం చేసుకున్నారే! (రోపలికి వెళ్ళిపోతాడు.)

బన:—(కోపంతో) సువ్వేం చెయ్యలేనా?—అంతా తోడుదొంగలు! (మారుతి నెమ్మదిగా లేచి బనవయ్య వెనక్కి వస్తాడు. బనవయ్య చూడడు) గూడు పుతాణీ! తొందరపడ కోయ్ చంద్రయ్యా! మేనల్లాళ్ళి పండెం కోడిపుంజాలా మేటి పూరిమీద వదిలేద్దామునుకుంటున్నావా? ఈ దెబ్బతో ఆ మారుతిగాడిపని.....

(వెనక్కి తిరిగి మారుతిని చూసి భయంతో అగిపోతాడు)

వారా:—(సమీపిస్తూ) ఏం బనవయ్యా! రంకెలేస్తున్నావ్?

బన:—నేను రంకె లేస్తున్నావా? సువ్వు వేసిన వనేమన్నా బాగుండా? మా కుర్రాళ్ళి కొట్టేస్తావా? అడు నీవ్వేం చేసేదని?

వారా:—(నిర్లక్ష్యంగా) అది ఆటలో అకటివండు. దాని మాటకేంటే! నీ బుట్టలో యేమైనావుంటే యివతం పారెయ్! అకలేస్తోంది.

బన:—ఓహో! యవ్వారం ముదురురోంటే! (వెనక్కి అడుగు వేస్తాడు.)

వారా:—(ముందుకు అడుగువేసి) ఏదీ? యిలా అందుకో?

బన:—నీ కేమన్నా మతుండా లేదా? యిదిన్నేయ్ మంటావేమిటి? చచ్చున్న గారింటికి.....

వారా:—ఓహో! యిది చచ్చున్న కోనమా! అయితే యింకా మంచిది. చచ్చున్న యింటిలోపున్న ప్రతిమస్తుప్రమిదా మనకు పాక్కు వుంది.

బన:—మీకు పాక్కుండా?

వారా:—అవును. ఎందుకంటావా?—వాడు తినే తిండి—కట్టి బట్టా— అంతా మన పాత్రగా! యిది! మొహమాట పడకు! అందుకో! నేను తీసుకున్నానని చెప్పు.

బన:—(వెనక్కి జరుగుతూ) అరేరే! దూరంగా వుండు. యీ మిఠాయి పెల్లివారి కోనం!

వారా:—మితాయా? యింకా చెప్పివుకాదేం?

(అమాంతంగా అతని చేతిలోని బుట్ట లాక్కుంటాడు.)

బన:—(సమీపిస్తూ) బాబ్బాబు! వా మాట విను. యిది నీకూ మంచిదికాదు. నాకూ మంచిది కొడు.

మారు:—మరేం వరవాలేదు. భయపడకు. (మితాయివుండ తింటూ) చాలా బాగుంది. నువ్వు కూడా ఒకటి తిను. (యివ్వబోతాడు.)

బస:—యింక బియ్యం యివ్వెయ్యరా బాబూ!—ఆ ఒక్క ఉండ కోసం వేసినో నర్తి చెప్పుకుంటాను.

మారు:—(దూరంగా జరిగి) ఉమ్! ఆగు!
(ఎడమ వైపునుంచి అమాంతంగా రత్తయ్య ప్రవేశిస్తాడు.)

రత్తయ్య:—(నవ్వున) ఒరేయో! ఒరేయో! నాకు పెట్టుకుందా తినేస్తున్నావంట్రా? (మారుతీ చేతిలోని మితాయి తీసుకుంటాడు. మారుతీ బిట్టలోంచి మరొకటి తీస్తాడు.)

బస:—ఒరే! ఒరే! మీ యిట్లు బంగారంగాను. గుడ్డెడ్డు చేతో పెద్దట్టు అలా తినేస్తున్నారేమిట్రా! (దిగ్గరగా) ఓ చంద్రయ్యా! రావయ్యా! కొంచెం మురిగిపోతున్నా.

చంద్రయ్య:—(ఆకస్మికంగా ప్రవేశించి) మారుతీ! (మారుతీ, రత్తయ్య తనడం మాని అటు చూస్తారు) మీరు మనుషులా? పశువులా? (చాళి చేతుల్లోంచి బిట్ట లాక్కొని బసవయ్యకు యిచ్చి మారుతీకేసి తిరిగి) పరాయివాళ్ళ సొత్తును ఆశించకూడదు. దాన్ని విషంలా చూడాలి.

మారు:—(తక్కువ స్థాయిలో బాధగా) విజమే! పరాయివాళ్ళ సొత్తు మనం విషంలా చూస్తున్నాం. కానీ పరాయి వాడు మాత్రం మన సొత్తును అవ్యతంలా వాడుకుంటున్నాడు.

బస:—(బిట్టలోకి చూసి) చూశావా! చూశావా! చంద్రయ్యా! ఎన్ని తినేశారో! పెద్దివాళ్ళకోసమని లచ్చన్నరైతు ఈ మితాయి తయారు చేయించాడు.—మాకురోడి చెయ్యా విరగొట్టేశాడు. ఇప్పుడు లచ్చన్న రైతుతో తగాదా తెచ్చాడు.

(ఎడమవైపు వెళ్ళిపోతాడు.)

రత్త:—(దయంతో) ఓరి బాబోయ్! యిది లచ్చన్నగారి మితాయా?

(గొంతు పట్టుకుంటాడు.)

చంద్ర:—రోజు రోజుకూ నా ప్రాణం విడిగిపోతోంది. యింక వేమి భరించలేను. యింటినుట్టూ అప్పులవాళ్ళు. నువ్వు తన్నే పేసినకు అంతా పొంతూ లేదు. నీకు వెయ్యమ్మతో పాటు దరిద్ర దేవత కూడా యింటానికి వచ్చింది. యిల్లంతా గుల్ల అయిపోయింది. (రోపలికి అడుగువేసి దోపిలితో ఆకులు తీసుకువచ్చి మారుతీముందు వేసి) ఈ ఆకులతో విస్తరి కుట్టుకో! యింక ఈ రోజునుంచి నీకు భోజనం చెయ్యడానికి గిన్నె కూడా లేదు.

మారు:—(కోపంతో) ఏం? విమయ్యుంది?

చంద్ర:—ఇంకేమోతుంది? అప్పులవాళ్ళు పట్టుకుపోయారు. యింటిలోని ప్రతి వస్తువు నా కళ్ళముందే శూరి అయి పోయింది. ఒకా నొకప్పుడు యీ వూరికి నీవే డబ్బు కలవాడివి. నీ బిళ్ళయ్యం నిలుపుతూ కరిగిపోయింది. నీ కింకా కళ్ళు మూతలు పడేస్తున్నాయి.—నీకు భార్య కావనిన పిల్ల (దూరావ్వుంచి వచ్చాయివినిపించి అగిపోతుంది) మరొక అదృష్ట వంతుడికి యిల్లాలు కాబోతోంది. నీ యింటిలో పెద్దమ్మ లాండంం చేస్తోంది. నీ చుట్టూ అశాంతి, ఏడుపులు, పెడబొబ్బలు—లచ్చన్నమీద పగతో నువ్వు చేస్తున్న ఘాతుకాలు యిన్ని అన్నీ కావు. కానీ లచ్చన్ను అదృష్టదేవత వరించింది. వాణ్ణి నువ్వు ఏమీ చెయ్యలేవు. వాడి యింటాల్లో అన్నీ మంగళకార్యాలే...

మారు:—(ఆవేశంతో) కాదు. కాదు. లచ్చన్న యింటాల్లో కుభం జరగడానికి వీల్లేదు. జరగనివ్వను. (మారులోంచి కర్ర తీసి) ఎలా జరగుతుందో నేను చూస్తాను.

(ఎడమవైపు చరచరా వెళ్ళిపోతాడు. అతని వెనుక రత్తయ్య వెళ్ళిపోతాడు.)

చంద్ర:—(దిగ్గరగా) మారుతీ!

(ఎడమ చివర వరకూ వెళ్ళి లచ్చన్నతో అగిపోతాడు.)

[త ర]

(స శేషం)

ఆధునికచరిత్ర కావ్యములు: ఒక పరామర్శ

శ్రీ వి. రామకృష్ణరావు

ఆధునికభావసాహిత్యములైన కావ్యములలో చారిత్రక కావ్యము లోక వర్ణమునకు చెందినవి. ఆధునిక యుగమున వెలువడిన బృహద్చరిత్రకావ్యములలో శ్రీ రాజశేఖర శతావధానిగారి రాజా ప్రతాపసింహ చరిత్ర మొట్టమొదటిది. ఈయన వందవ్యవచరిత్ర దీనికి పూర్వము ప్రాసినట్లు పీఠికలో చెప్పు కొన్నారు. అమరసింహ రాజా చరిత్రము కూడ ఈయన రచించినాడు. ఔవ భారతము, అంధపురాణము, ఝాన్సిరాణి, అంధ ప్రాసనీ, హంపీక్షేత్రము, పిత, విశ్వవాదనాదుడు, అశోక చరిత్ర మొదలైన చారిత్రక కావ్యములు ఆధునిక యుగమున వెలసినవి. ఇంకను లఘు కావ్యములు కొన్ని వచ్చియుండుట సంభావ్యమే.

రాజా ప్రతాపసింహ చరిత్ర

ఈ కావ్యము 1933 వ సంవత్సరాంతమునకు ప్రథమ ముద్రణ నందినది. కావ్య వస్తువు చారిత్రకమగుట వృద్ధిమే. నాయకుడు రాజా ప్రతాపసింహాద్వి కృతినామమువల్లనే వృద్ధి పడుచున్నది. నాయకున కుండవలెనని అలంకారికులు నిర్ణయించిన లక్షణములన్నియు ఈయనయందు మూర్తీభవించియున్నవని చెప్పవచ్చును. నాయక లక్షణములు సహిత్య దర్శనమున విట్లు చెప్పబడెను.

శ్లో. ల్యాగ్ కృతీ కుతీనః సుక్తికో రూపయాపనోత్పాదీ
దక్షైః సురకర్తౌకే సేవో నైద్యస్య శివావృతా
(పా. ద. 3.68)

రాజా ప్రతాపసింహాడు సూర్యవంశీయుడు. ఇక కుతీనత వేరుగా చెప్పినా? అతని కార్యసంపాదనమర్థత దుష్టుడమగుట నరిపదుచున్నది. ఆయన ఎంత అనురక్తలోకుడో ఆయన రాజగుట కేర్పడిన పరిస్థితులవల్లనే తెల్లమగుచున్నది. ప్రజలు “మేమై కోరిన లూతనినీ విడుచుచునీ మేలించు నీ వల్ల సుత్రాముం దెచ్చిన కొరి దెచ్చిన సమాధానంబు మాకుండదు” అనియు, “ఈ ప్రతాపుడే, తప్పక రాజా కావలయు దప్పుడు తప్పుడు” అనియు వల్కులుచే ఆయన రాజయ్యెను. శేనివో జగమల్లడను వాడు రాజా కావలసి వచ్చెడిది. ప్రతాపుడు వాయుకులతో ధీరోదాత్త భేదమునకు చెందినవాడు.

శ్లో. అవికత్తవః క్షమావా నతిగంభీరో మహావత్స్యః
స్త్రీయాన్వి గూఢమాన్ ధీరోదాత్తృద్ధౌ ప్రతః
కతీతః (పా. ద. 3.69)

ఇవి ధీరోదాత్త లక్షణములు. ఈ లక్షణము లన్నియు ప్రతాపునియొడ సార్వకత్వమును భజించుచున్నవలెనుకు గ్రంథ మంతయు సాక్ష్యము.

ఈ కావ్యమున అంగీరవము వీరము. వీర రస లక్షణ మిది:
“ఉత్తమ ప్రకృతి స్వీర ఉత్సాహస్థాయిభావః
మహేంద్ర భైరవో హేమ వర్ణయం నముదాహృతః
ప్రతివేత్త తదుత్కర్తా లంబవోద్ధీన వాన్వితః
చాతుర్యమంత్రణ స్థైర్య ప్రసాదాద్యనుభావభూః
క్రోధాభిమాన హాస ప్రముఖ వ్యధిచారిః పుష్ప్
సవ దానధర్మయుద్ధైర్దయయా చ నమన్విత
శ్రుతుర్దాస్యత్ (పా. ద. 3.263)

వీరరసమునకు స్థియభావ ముత్సాహము. ఉత్సాహ మనగా, పరుల పరాక్రమ దానాదులను వ్యసించుటవలన పుట్టు భావత్వమును చిత్త వృత్తి విశేషము. “పర పరాక్రమ దానాది వృత్తి జన్మా జన్మభావత్వం చిత్తవృత్తి విశేష ఉత్సాహః” అని రసగంగాధరము. ఈ కావ్యమున ప్రతివాయుకుడగు అక్బరు చక్రవర్తి అలంబన విభావము. ఇతని యుత్కర్త యుద్ధీపన విభావము. చాతుర్యమంత్రణ స్థైర్య ప్రసాదాదు లనుభావములు. అమంత్రణమనగా స్నేహితులు మొదలైనవారిలో అలోపించుట. ప్రతాపసింహాడు నలుంలా కృష్ణసింహాడు మొదలైన వారితో చేసిన మంత్రాంగ మందు కుదాపారగము. క్రోధాభిమాన హాస ప్రముఖములు వ్యధిచారి భావములు. క్రోధమనగా శత్రుకృతావ చారముచే మనస్సు ప్రజ్వలించుట. “శత్రు కృతావచారేణ మనః ప్రజ్వలనం క్రోధః” అని ప్రతాపరుద్రీయము. “విభావాను భావ వ్యధిచారి సంయోగాగ్రదన నిష్పత్తిః” అను భరత మూత్రామ పీరముగా పై చెప్పిన విభావానుభావ వ్యధిచారి భావముల సంయో గమువలన స్థియభావమగు ఉత్సాహము వీరరసమగుచున్నది.

దానధర్మయుద్ధ దయాభేదములచే వీరము నాలుగు విధములు. వీని సంఖ్యను కొందరు పెంచివారు. కాని అంగీ రవ నిబంధనమునకు ఈ నాలుగు యోగ్యములని చెప్పవచ్చును. ప్రతాప సింహ చరిత్రమున ధర్మవీరమంగీరవము. “కాన విజయంబు ముఖ్యంబుగదా మనకు, ధర్మ నిర్వహణంబు కర్తవ్య మిప్పుడు” అని ప్రతాపుడు పలికెను. ఆయన చేసిన సాతికేంద్ర యుద్ధము ధర్మముకొనెము చేయబడినది. ప్రతాపుడు ధర్మవీరుడని “వీయంతటి పరమోత్తమ ధర్మవీరవడుండెడునీ” అని భామ సహిత కంకోతముగా చెప్పించబడినది.

[వ్రతాపునిపై దండెత్తుట తన కొలువులోని రాజు పుత్రులకు కోపకారణము కావచ్చునని ఆళ్ళరు భేదోపాయము వచ్చినాడు. ఆయన మానసింపావితో ఇట్లనినాడు:

చ. ననుఁ గదఁ జేర్చివై గమమ వా ప్రభుత్వ మదిమెచ్చి కన్యనిచ్చిన మిమవంటివారి తెలిచేసి వ్రతావస్థపుండు పంక్తి లో జనములైన నెంచుకయు పైవక తేలిక చేసి చూచె మీ సువతకు వారి వచ్చినను గల్గెనె వాకు వివిధ వేదనల్.

ఆళ్ళరు రాజనీతికి ఇది యొక మచ్చుకునక. ఇంకను ఈ రాజనీతి యెట్టిదో వ్రతావసింపా మానసింపాలనంధి గూర్చిన చర్చలో తెలుసు. మానసింపాడు ఆళ్ళరు సద్గుణములను వ్రతాపునితో వర్ణించి చెప్పును. వ్రతాపుని పిత ధర్మమువలన లోకము నకు కలుగు కడగండ్లను తెలుపును. వ్రతావసింపాడు ఆళ్ళరు రాజనీతిని వివరించును. ఆళ్ళరు హిందువులలో సంబంధము లేర్పరచుకొనుటలోని విగూఢోశయ మిట్లు చెప్పబడినది.

గీ. అల్లఁడై భావయ్యై మామయ్యైన తన్ను తెలిగిన పిక శ్రీ మహావెష్టునల్లు, భారతీయులు గొలుతురన్ భావ మెఱిగి యత్తులిలు చేసె పాతు వన్యంబు గలదె?

ఆళ్ళరు చేసిన కొన్ని అకార్యములు వ్రతాపునిచే పేర్కొనబడినవి. "అతఁ డమాముష సద్గుణాద్యుఁ డనమగాని, యవన భూవతుం యోగ్యతముండందు" అని ఆళ్ళరును గురించి వ్రతాపునిచే వరిగా వెల కట్టించబడినది.

మానసింపాని మాటలు చూచినచో వ్రతాపుడు పంధి చేసికొని, ఆళ్ళరునకు సామంతుడగుటయే ధర్మమేమో అనిపించు వట్లున్నది.

"నీ కన్నీయల బాదుసా కిమ్మలయు లేక, జాట్లు పన్నేవాడు గట్టకుండ.....నమర దైవాఱ మీకునే సంధిఁ గూర్తు"

"ఉడయపురి నేలుకొనుము చిత్తూరుపురము బాగువఱుంంగఁ బట్టు ద్రవ్యంబుఁ దెత్తుఁ గొడువయనిపించినను మాళ్ళ సూర్యారములు తీసికొన వాళ్ల తెలిపై మోసి తెత్తు"

"ఈ యేలీలు పాఱఁజొచ్చె వెదురీద వెలండు సమర్థుడ" ఇత్యాదిగా మానసింపాడనును.

ఇందుకు సమారామముగా వ్రతాపుడు తన వంశమర్యాద, స్వీకరణము విలబెట్టుకొనుకర్తవ్యము గూర్చి వివరించును. ఆళ్ళరు తనరాజ్యత్వంతో ఇతరుల స్వీకరణమును కలరించుట అన్యాయమని ఉద్ఘోషించును. ఈ సందర్భమున వ్రతావసింపానిచే చిన్న కథ చెప్పించబడినది. వంశరబద్ధమై స్వీకరణము పోగొట్టుకొన్న చిలుక అడవిరిలుకకు సమారామముగా "గలిరో వెట్టులు తెలుచుంటి, క్రిందబడె, యేమి తిందు, నీ

యడవి వెన్నరు సాకెదరు, శత్రుభయము లేదె, వంశరమున జోటి త్తు నా వజ్రమందు" ఇత్యాదిగా అప్పట్లు వ్రాసినారు. ఇది ప్రకృత సందర్భమున కెంతో అమరియున్నది. భారతములో చెప్పినట్లు, "ధర్మపు ల్ల యుండి తో, ధమ లరయంగ వచ్చిన సధర్మములై చెడు గొన్ని ధర్మవర్తనములుగాక తోచి తుది ధర్మములై చమఁ గొప్పఁ కర్మముల్." ధర్మ మెంత సూక్ష్మ మయినదో ఈ వ్రతావసింపా మానసింపాలు చేసిన సంది చర్చలో మనకు తెలియగలదు.

ఈ భావ్యమున మోక్షోదయ మార్గాస్తమయములని వనంలాది ఋతువులు పరిమితముగా వర్ణించబడియున్నవి. "మమహిర మెఱుఁగు రీరిన గుజ్జరేమోని, చిగురాకు బాకుల చికిరి చేసి.....పరువపు వసంతుఁడను దొడ్డ తురకఁజేడు..... రళముకొని చిల్లపిందులో డండు వెడలె" అను వనంత ఋతు వర్తన ఆళ్ళరు దండయాత్రను సూచించుచున్నది.

అంతయో యింతయో పూర్వ కపుం వ్రతావముఁ వ్రతి కవిపై మండుట నపాజము. కొన్ని యనుసృతుల విక్కిడ చూపుదును.

1. 'అ, య్యుదయాస్తాచల సేతు శితవగ మశోర్వరీవతల్ (సభా) అయ్యుదయాస్తాచలమధ్యగంబయిన సర్వోర్వతలంబున్ (రాణా ప్ర 1—388)
2. 'మందార ద్రుమ మంజరీ మధు ఝరీ మాధుర్య మాధుర్యవా క్షుండర్వా' (శ్రీ. వై.) 'మందార ద్రుమ మంజరీ మధుఝరీ మాధుర్య సంసాదివాక్సందోహంబలన్.....(రాణా ప్ర. 1—334)
3. 'శరీష పుష్ప మవరాన పరత్వమునన్ మధువ్రతం, బెక్కిన నోర్పునో విహగ మెక్కిన నోర్పునో విశ్చయింపుమో (పార) 'మృదు శరీష పుష్పమ్ము తుమ్మెడయె వ్రాం నోర్పుదు ఇగ్గేళ్ళరుండు వ్రొక్క నోర్పుడంటె (2.230)
4. జాదులు వేతురే మంగలంబునన్ (శ్రీ. కా.) జాదులు వేతురే మంగలంబునన్ (5.368)
5. వరణా ద్వీపవతీ తటాంచలమునన్ (మమ) అమర ద్వీపవతీ తటాంతరమునన్ (2.207)
6. చేరు మ్రొంగెడవండు (మమ) చేడమి మేసిరి (2.222)
7. అపే వభంతరం బావ్య రంధ్రముగాగ సున పంక్తి మోముపైఁ గప్పగాగ (నరస) కాంచన శృంగ భాగము కిరీటముగాగ (1—2) గాక్కిర మావ్య వంశజముగాగ
8. యుద్ధమును వివాహముతో పోల్చుచు వ్రాయబడిన రెండవ పద్యములు (2.158, 4.25) నరసభూపాలీయములోని

“బలధూత ధూళిచే బందిళ్ళు నమకట్టి” అను పద్యమున కనుప్రతులు కానగును.

ప్రతాపసింహుడు సైన్యాధిపతులను యుద్ధమునకు ప్రోత్సహించిన సందర్భములో ఇట్లు వ్రాసినారు. “మూలము గట్టి యాయువు బుట్టితెలి, శక్తత బ్రహ్మ కల్పమి జగతి మందుమో” “కొండలో మనలోన నందలో మడిసిన, మనలావుచే కొండ మన తనయులు” ఇత్యాది వాక్యములు ‘విక్రమోక్తులు’ అని కవిగారు తెలిపిరి. కాని యీవి వేదాంతోక్తులు. వీరసమునకు భయానక శాంతములు విరుద్ధ రసములు. ఇచ్చటి ప్రతాపుని వాక్యములు శాంతరస విభావములుగానే యుండుటచే ప్రతికూల విభావాది గ్రహణమును రసవత్వ మేర్పడినట్లు చెప్పవలసి యున్నది. చిత్తూరు పాడువడగా విహంగ ధ్వను లిట్లున్నవట.

గీ. మహిత చిత్తూరు నగర సామ్రాజ్య భవ్య
వాలు కాభ్యంతరమున నీ వాటి కటా!
కట్టకడ తెరచార మంగళము వాడె
నవగ ధ్వనిలేవుమందు విహంగతతులు.

చిత్తూరు సామ్రాజ్యము వానమైనందు కొకవంక “అకట” అని పంజాబియనుచునే విహంగధ్వనులు మంగళము పాడె నవగ ఉన్నవములలో ద్రాచిత్వములేదు.

“ఇట్టి భస్మామరుడట్టి యుగ్ర నిట లాక్షుని చెంగట నిల్వ వేర్చున” అన్నారు. భస్మామరుడు ఈశ్వరుడు యుద్ధ మెక్కడ చేసిలో తెలియదు. పాల్గిహాలు యుద్ధమును దక్ష యజ్ఞముతో జేల్చును వ్రాయబడిన పద్య మొకటి యిదే సందర్భమున ఉన్నది. “అతుల ప్రతాప బాహు వీరభర యశోధనుడు లోదర మల్ల దక్ష మౌన” అని చెప్పబడి ఆ వచనము దక్షునిదే అప్పు అధిప్తాయము కవిగారికి కలదు. “ప్రతాప ప్రభుండు ప్రళయ శైరవ విగ్రహ ప్రాభవమున, పరిచమూతలః జొచ్చి చక్కాడెనపుడు” అని ప్రతాపుని శైరవుడన్నారు. దక్ష యజ్ఞమును ధ్వంసము చేసినవాడు వీరభద్రుడుగాని శైరవుడు కాదు. ఈ వైరుధ్యము లేర్పడుట వింత.

“శ్రద్ధా భక్తులంగిల్చి భూజను లీ భూవవతంసుఁగొల్వఁడు” కొల్చి, కొల్వఁడు అని రెండుసార్లు ప్రయుక్తము. మనస్సింహుడు “హిమవత్సుధరశీర్ష మెవరెన్ను సైనుండి దూరకెడ” అని అన్పట్టు కలదు. భామాసాహి “మెక్కువేల్ మైళ్ళ సైనున్న విందు నెప్పుడు” అని అనినట్లు కలదు. ఎవరెన్ను, మైళ్ళు అన్న పదములు ఆ నాటి పాత్రలనట అనిపించుట జోచితిదూరము.

ప్రతాపసింహుడు తన అనుచరులతో కర్ణవ్యమును ఆలోచించు సందర్భమున అంతవరకు జరిగిన చరిత్ర సంగ్రహముగ అతనిచే చెప్పింపబడినది. కవిగారు అంతటితో తృప్తి చెందక ఆ చరిత్రవంతయు సుమారు 260 పద్యములలో కావ్య ప్రారంభమున విపులముగా వ్రాసినారు. ప్రతాపునితోనే తావ్యా రంభముచేసి, అతనికిముందు జరిగిన చరిత్రాంశములను సై సంగ్రహ చరిత్రతోనే గతార్థము చేసియున్నచో బాగుండెడిదని తోచుచున్నది.

శివభారతము

శివభారతమును రచించినవారు శ్రీ గడియాలము వేంకట శివశాస్త్రిగారు. ఈ కావ్యము 1943 లో ప్రథమ ముద్రణము నందినది. అనగా రాజాప్రతాపసింహ చరిత్రము తరువాత పదేండ్లకు శివభారతము వచ్చిన దన్నమాట.

శివభారతమునందలి యిరిప్పత్తము శివాజీ చరిత్రము. వాయుకుడు శివాజీ. భర్తవీర మంగిరవము. ప్రతాపసింహ చరిత్ర విమర్శనమున చేయబడిన రవచర్మ మున్నగునవి శివభారతము నకును అన్యాయమైనవిగాను. ప్రతివాయుకులు విజాపురము వారు, మొగలులు, వీ రాంబల విభావము, వీరి యుత్కర్మ యుద్ధి నన విభావము, కడమ నమానమే. అంగరసములలో యుద్ధ వీర మును కరుణమును బ్రముఖములుగా మున్నవి.

శివాజీ నవ్వాళా గడమునుండి రప్పించుకొని రాంగణా గడము చేరులోపల విజాపుర సేనలు వెన్నాడిరాగా బాజీ ప్రభువు విజాపూరు సేన నెదిర్చి శివాజీ రాంగణాగడము చేరుట కవకాశ మిచ్చి, తుదకు వీరస్వర్గము నలంకరించును. ఈ బాజీప్రభుని యుద్ధము యుద్ధ వీరమునకు మంచి యుదాహరణ.

“రండు రంకోయి యవన శూరనరులార, వెదరి చూచెద రేమి? బాజీ ప్రభుండు, చిక్కినాడు గదోయి మీ చేతులందు? రెంపుఁ జూపింది యిపుడ బంధింపరాదె?” ఇత్యాదిగా యవన వీరుల నెదిర్చి వీరావతములాది ‘వెదరిరండు మహారాష్ట్ర వీరులార’ అని స్వస్వకీరులను హెచ్చరించిన బాజీ ప్రభువును తలచు కొన్నచో ఉత్సాహము పొంగి పారలును.

గీ. వడిన మనవారి ఈ కలెలరము లోకటి
యొకటి నిచ్చెన మెట్లుగా నూని ప్రభువు
నడుచుచున్నాడు రాంగణా గడమునెక్కో
జివరి సోపనమైన మీరవుట తగదో?
వెదరి రండు మహారాష్ట్ర వీరులార!
చేత కరవాలుపట్టి బాజీ ప్రభుండు
ముందుగా దూకుచున్నాడు మునుము వెట్టి
నలుకుచున్నాడు రిపుకంఠవాళతతులు
ఇదిగో యొక్కటి రెండు మూడొరిపాయె
నరుల కంఠము లింకనై రాజు గడవ
శివ మహారాజాకోటలో జేరు వార్త
వచ్చు దడవులే దరిసేన ప్రచుడిపుడ

ఇట్లు సై విక్రమ సై ప్రోత్సహించుచు, “సులిమించిన సామ్రాజ్య సోలి తెంపు పెంపున మెయికోంచు” బాజీ ప్రభువు యుద్ధ మొనర్చుచుండగా శివాజీ రాంగణాగడము చేరిన వార్త విరంగి మోతలవలన ఎరుకవెనును. అప్పుడు కంఠగత ప్రాణముతో బాజీ ప్రభు పిల్లనుచున్నాడు.

“మన ప్రభుడు భారతీయ ధర్మప్రభుండు
శ్రీ శివ ప్రభుఁడెదె కోట జేరినాడు”

“చాలు నరారి మనముల చాలున బువ్వల బంతులాడు నీ
దూలము కోలు జేరె విరపాయగరిన్ మన వాధుడంతియే
చాలు.....”

“పరిస యొనర్చినట్లురె శి
వ ప్రభు వెమ్మడిగ గోలజేర్చినా
బ్రతుకు కృతార్థమయ్యె.....”

ఈ విధముగా పరికి శివాజీకి సందేశ మిట్లు వంపినాడు.

పి. తమ యాజ్ఞల బుచ్చి దామమువోరె దలదాల్చి
యరుల భంజించి వేలాడె ననుచు
కడదాక రిపుల నొక్కండైన గనుమతో
నడుగేయ నెడమీయఁ దయ్యెననుచు
ప్రణతాంగ కంబులవచ్చి మీ కీ వార్త
యర్పించగా వోచడయ్యె ననుచు
తమ సేవ చేయు భాగ్యములేమిదన్న వే
కొదలేక తుదిగ గన్ను గూర్చెననుచు

గి. స్వామి సేవాకృతార్థ మీ చంద్రవాస
మవయః కళ్యణముగాని దయ్యెననుచు
పూంధంధలో దిరుగు పివీరికయును
శివుని పదమంటె ననుచు పార్శ్వంబె ననుచు
ఈ పద్యముతో రససాగణ వరమావధి చెందినది.

లుకజీ పాత్యకు షిజీ జీజీయాల పరితాపము; షిజీ బాజీ
ప్రభు తానాజీల మరణములకు శివాజీ పొందిన విషాదము కరుణ
రస ఘట్టములు. ఇమ్మెలయినవారి వాతసమువలనను అన్యము
ప్రాప్తింపబడెను కరుణరసము జనించును. శోభ్యులగు ఇన్ద్ర
జను లాలంబన విభావము. వారి దావోదికావస్త్రబుద్ధిపన విభావము.
దైవ విందాదు లనుభావములు. ఈ విభావానుభావ వ్యభిచారి
భావముల సంయోగము వలన స్థాయి భావముగు శోకము కరుణ
రసముగును. (సా. ద. 3—252—255 శ్లో). రాణ ప్రతాప
సింహ చరిత్రమున సైనికులను ప్రోత్సహించిన ఘట్టము
ప్రతాపసింహ దనుచరుల మరణమునకు చింతించిన ఘట్టము
వీర కరుణ రసములను పండించునట్లు లేవు. ఈ రెండు విష
యములలో శివభారతము ముందంజ మేనట్లు చెప్పదగి
యున్నది.

శివాజీ రర్చనీరుడుగను, యుద్ధ వీరుడుగను, పితృభక్తి
తత్పరుడుగను, రాజనీతివేత్తగను, పరస్మిన్ పరాక్యాలుడుగను
కన్యట్టును. జిజీయా వీరపత్నిగను అంతకంటె విశేషించి వీర
మాతగను గోచరించును. “వీరపత్నివై వెరపిన విందుకంటె,
వీరమాత వై హృదయంబు విలుచు కొంటివి” అని ఈ విషయమే
షిజీవై చెప్పించబడినది.

“కాయకయ కొమ్మకు దప్పనె తొలరువ్వలలో; ఎఱకలు
వచ్చెన నెరియగుము కూర్చిదనె కులాదుమున; గెలుపొలుము

లేతము లొక్కుల్లె తగన్; వివేక విశుభులకున్ క్షణకమ్ముల
మోహ మూర్ఛనల్ మొదలై నవి ధ్వంసపాస్పాకములుగా ఉన్నవి.

లుకజీ పాత్యనుగూర్చి విష్ణు తరువార జిజీయా అతనిని
పాత్య చేసిన నిజామువారిపై భర్తను ప్రోత్సహించి వంపిన
ఘట్టము ద్రోపది అశ్వత్థామపై అర్జునుని ప్రోత్సహించి
వంపిన ఘట్టమున కమనరణమై యున్నది. తానాజీ యుద్ధ
మున మరణించినందుకు శోకించుచు సూర్యాజీతో వరికిన వాక్య
ములు లిక్కన రచన కనుస్ఫుటలు. శివాజీ యిట్లుచినాడు.

తా అన్నా! యువ్వనుగాచి నీ వయన దోడై యుండలే నై తివే
కన్నుల్ విచ్చిన కారుద్రుల బొడువగా నేర్పిరే వైరులా
పమ్మండై వినుజేరెవో ననుదంపన్ బోదో యశ్శేలగున్
మిమ్ముల్ గూలిననైన దానారంబుమీ సాయమర్పించునే?

ఈ పద్యము సరిగా అభిమన్యుని మరణమును గూర్చి
భర్తలాచి అర్జును దడిసిన సందర్భమును పోలియున్నది.

చ. వెలుపురు సుట్టుముట్టికొని బాణ కృపాణ ముఖాన్త శస్త్రసం
క్తుల గడునొంపగా దనకుఁ బోద్యుదావరణాలేక పవమదిం
దలనడ యుద్ధ తీవ్ర రిపువధంబునకెయ్యము లంద్రిమేను కొం
దలమునఁ బొందకుండనని తాటులుమాటును జీరకుండునే?

క. అక్కట! తప్పఁ దలంచిరి
నక్కొలదుల వాడె కృష్ణ నల్లండు పోరన్
మ్రొక్కునె బావోగర్వము
దక్కునె నా కొడుకు మిన్ను దంపైఁ జడినన్

“అదా మొక్కడే నడిపెనా? కదియంబడి వెంట మా
వలా వ్యాపాములేదే?” ఇత్యాది పద్యము “పాపవి సేరియుండ
దొకా” ఇత్యాది పద్యమును బోలియున్నది. మరికొన్ని అచ
వృత్తులు చూపెదము.

1. ‘ఇప్పుడ కాలుప్రొత్తే, గింజెర జక్క నై నిలుము’ (అది)
జముని వెంగటి కంపెదనిస్తా చక్కనై నిలుము (శివభా)
2. ‘ప్రత్యాక్ష పవనాంకురములు సై కొనువేళ’ (మను)
ప్రత్యాక్ష పవనముల్ పారద (శివభా)
3. ‘పిల్లకాకి యెఱుంగునే వింట దెల్పు’ (గీరతము)
పిల్లకాకి మెరుంగునే వింట దెల్పు (శివభా)
4. ‘ఇదె సంవేద్యము (భీమ)
ఇది రాజగడము..... (శివభా)

ఈ కావ్యమున, అకుశోరయము—అదవీయనము—
అందేద—కన్యకొట్టు—కర్కొటకుడు మొదలైన పదములు
వాడబడినవి. ఇవి కవిగారి సంస్కృతాంధ్ర పద ప్రయోగ కుశల
తకు విదర్శనములు. కర్కొటకు దనగా కశిమిదని లోక వ్యవ
హారము. ఈ యర్థముతో రామరాజభూషణుడు మొదలు

ఆధునికచరిత్రకావ్యములు: ఒక పరామర్శ

ఈ పదమును హిల్ఫుండ్ర నతోపాఠ్యమున వాడెను (4—68.) మరల ఈ భారత కర్తలు వాడిరి.

పాండవమతాభిమానులగు తురకలను దృష్టింపఁ ముగాచూపి, పితృకుంకు తురకంపై ద్వేషము కలుగఁకుండ నందర్భు వరకులు ప్రశంసనియుముగా నున్నది. (6—257, 258.) శివాజీ పట్టాభిషేకమును గూర్చిన శాస్త్ర చర్చ కని గారి ధర్మశాస్త్ర పరిశీలనకు తార్కాణము.

“దశకయమిక సినిమా” ప్రదర్శనమున దాదలించిన వివిధ చిత్రముల వరుస “వాడున్ సినిమా ప్రదర్శనములై కప్పట్టె నవ్వరికిన్” అని రెండుచోట్ల సినిమా ప్రసంగము చేయబడినది. ఇది కావ్యపు ఉదాత్తతను వెదగఁజూపుచున్నది. పురాణ కథా పాఠ్యములకు కొన్ని పని పెట్టుకొని తెచ్చెనట్లు నివేదించుచున్నది. కొన్ని పోలికలు వెఱుముగా నున్నవి. జయసింహు లాను మఱులు పక్షముననే యుండుట ధర్మమని చెప్పటకు గురు భీష్ములు కొరవ పక్షమున నుండుట సుదాహరణముగా చూపును. ఇది చావ్యముగానే యున్నది. కాని “అనువు గలదంచు స్వమి కార్యమున కెడము నడువఁ జాల నాధర్మంబు విడువఁజాల” అని అనుట వల్ల గురు భీష్ములు తమ ధర్మమును అనువు గలదని విడిచి పెట్టెనట్లు అర్థమగుచున్నది. ఇట్లు పలికిన జయసింగే “వినుము శివరాజ నామాట వెలిగినియుట్లు నీ మేలు కొఱవని యట్లు నడుతు” అని కూడ అన్నట్లు వ్రాసినారు. “అనువు కలదని స్వమి కార్యమున కెడము నడువఁజాల నాధర్మంబు విడువఁజాల” అని చెప్పిన తగు మనసి “నా మాట వెలిగినియుట్లు నీ మేలు కొఱవని యట్లు నడుతు” అని యనుట పూర్వోక్తర విరుద్ధముగా నున్నది. చారిత్రకాంశములు విడువక పాండునర్మచు వ్రాయవలసి యుండుటచే కొన్ని భాగములు వీరనములుగా నుండుట అనివాద్యమయినదని చెప్పవలెను. రువనద్రాగములను బట్టి వీరన భాగములకు కావ్యత్వము నమ్మించుట అలంకారిక మార్గమే కాన క్షతి లేదు. “ననుతర్ని ప్రబంధాంతర్యుని నాం కేంఁదించి స్థిరపానాం పద్యవాం కావ్యత్వం నెస్సాదితి చెప్ప. రువనత్యద్యాంతరత వీరువదానామిన పద్య రసిన ప్రబంధరసే నైవ కేఁదించి రువనత్తాంగికారాత్” అని సాహిత్యదర్శనము.

అంధపురాణము

ఈ కావ్యము శ్రీ మధునాపంతుల నత్తనారాయణ శాస్త్రిగారిచే రచించబడినది. ప్రథమ భాగము 1954 లో ముద్రితము. అనగా శివభారతము వెలువడిన రెండు దశాబ్దములకు ఆంధ్రపురాణము వెలువడినది. ద్వితీయ భాగ మింకను ప్రకటింపబడలేదు.

మన పూర్వుల దృష్టిలో పురాణము పంచలక్షణలక్షితము “పర్వశ్రీ ప్రతిపర్వశ్రీ పంశోమహ్యంతరాణీక, పంశాను చరితం చేతి పురాణం పంచ లక్షణమ్” అని చెప్పుబడెను. పంశాను చరిత్రమే మన ఆధునిక చరిత్రకావ్య కాలక్రిత పూర్వుల దృష్టిని ఆంధ్ర పురాణములో పురాణ లక్షణ మేకదేశముగ మూత్రమే యున్నది. అయినచో ఆంధ్రపురాణ మనవచ్చునా? అన్నచో

అనవచ్చుననియే సమాధానము. పాల్కురికి సోమనాథుని బసవ పురాణములో పురాణ లక్షణము బసవడిన నర్గ ప్రతిపర్వాయ లేవియులేవు. ఆంధ్ర పురాణములో ఏక దేశముగ నయినను పురాణ లక్షణ మున్నది. అనవ పురాణమున అదియును లేదు. కాన ‘ఆంధ్ర పురాణము’ అను రీతి వామకరణము సంప్రదాయసిద్ధమయినదే అనదగును.

అంశభూతములయిన పర్వనారిక సంబంధమైన ప్రతిభ ప్రకటింపుటకు మూత్రమే ఈ కావ్యములో అవకాశమున్నది. నమ్మిచ్చిచ్చిన కవితాశక్తి ఉన్నచే ఈ పని సాధ్యమగును. శ్రీ మధునాపంతులవారి ఉపాశక్తి ఈ వైచిత్ర్యము వాత్ర యించి నవనవోన్మేషముగా నున్నది. తెలుగు పలుకుబడి పాకుమా ర్యములకు పెక్కు ఉదాహరణములు కనవచ్చును. అప్రయత్నముగా వచ్చినదేనట్లుండు శబ్దాలంకార పుర్ణ పద్యములు పొగ నుగా నుండుటకు తోడ్పడుచున్నది. ఇల్లాది విషయములు వీరికలో శ్రీ విశ్వనాథవారు సాదాహరణముగా వివరించియున్నారు.

ఈ ప్రథమభాగములో ఉదయ సాతవాహన చాళుక్య కాకతీయ పర్వములు గలవు. ఉదయ పర్వమునందలి హిల్ఫుండ్రుని సరమేధ పుత్రాంతము చలలేయ వ్రాహ్మణములోనిది. ఆంధ్రోదయమునకు చలలేయ వ్రాహ్మణములోని కథకు సంబంధముకలదనుట విశ్వసనీయముకాదు. “జలిమతుం దాంధ్రు డేలుట వలన దీవి, కాంధ్ర దేశమనంగ విశ్యాతి వెలసె” అను రెండవ పక్షము సరియైనదని చెప్పదగును.

శ్రీ మధునాపంతులవారి రచనలో కాననగు ఒక విశేషము సాధిప్రియ పదప్రయోగ కుశలత. రుద్రాంబమగూర్చి, “సింహా వీతమునఁ గాలిదగా గజయాన కెన్ని గుండెలు గలవో” అని మంద తేక్కురు లనుకొందరు. సింహావీత మునుటచే గజయాన అని వాడ బడినది. “భీమ సింహా నెవ్వడీఁ దొంగించివైచి జయపద్మినిఁ బట్టగఁదము” అని అల్లా యుద్ధిను వెలుకును. జయపద్మిని అనుటలో జయంక్షి ప్తిని అనియేకాక, భీమరాజ భార్యయగు పద్మినిని పట్టవలెనను అతి కాంక్ష వ్యక్తమగుచున్నది. ఈ చారి త్రక నత్తమును “జయ పద్మిని” అని వ్యభాషాన మొనర్చుట ప్రశంసనీయము. “అలము విషిద వీరదము నాపగలేమి కలంగు తెల్లరై, తులవి దుర్దిసంబలుగ దోచ” ఇటు దుర్దిసమునగా చెడ్డదినము అనియేకాక మేఘచ్ఛన్న దినమును అర్థమును నూచి తము. ‘విషిదవీరము’ అనుట యీ దృష్టి తోనే. “మేఘచ్ఛన్నేపి దుర్దిసవో” అమరము.

పాడుచి కొడుకు ప్రతాపునిపై దండెత్తి వచ్చినపుడు “పటతెంచెను దోడనే తోకచుక్క” అని వ్రాసిరి. తోకచుక్క వచ్చి వచ్చుడు మహానాయకుడెవరో మరణించునని బసవకులిలో ఉన్నది. ఈ తోకచుక్క ప్రతాపుని మరణమును సూచించు చున్నది.

“పడుకకేని చెప్పక—నాచవికైత—అంతలు సింఠలు— బాహులు మూఁడు—మొకమున వ్రేలు—విలువెల్ల కన్నుగా—మొదలైన పలుకుబడులు పందర్బచితముగా పాండువరులబడినవి.

శ్లో. మనీషితాః సంతి గృహేషు దేవతా
స్తవః క్షవప్యే క్షవ తావకం వపుః
వదం న పాత భ్రమద్య పేలవం
శీష పుష్పం వ పునః పతత్రిణః

ఈ కుమార సంభవమునందలి శ్లోక భావమును వ్యాకరణ భావ నమయమున ఈ క్రింది రీతిని శ్రీ మధునాపంతుల వారు సంధర్మ వరచిరి.

చి. మృదు మృదువై నక్రందకుకు రేకుల పుష్పసః జీవ్యరెక్కలం గదవడి తేటి వ్రావలెగాని జగ మగమోటు పుల్ల బెట్టిదముగ నల్లి కాలిడి నటించగ వచ్చునె? మెత్తనా కలా ప్పాదయుముమీది వ్యాకృతి మహీధర భారము మోవనేర్చునె?

ఈ పద్యమున కలా ప్పాదయుపు మృదుత్వమును వ్యాకరణముయొక్క మహీధర భారమును ద్యోతకముచేయు పదజాల ముపయోగించబడినది.

ఎట్టి పరిస్థితిలోనున్న పాత్ర తెట్టి యూహలు వచ్చునో యోశించి చెప్పగల శీత వ్రాత్రయ కవికి కావలెను. భారతాంధ్రీ కరణమున విమగ్నుడయిన నవ్వుయభిప్రాయము నగోరావరీ నదినీ చూడగా "వాన భారత మహిత గాతావరీత్రపుర శోరణీ తలంపు నకు" వచ్చునట. "ఒక వెలపు వొక్క యానందముదయ మందఁ బొడపుగా నన్నివిలుగుల దూర్చును విడుచు"నట.

గుణాశ్శ్లోడు కావ్యహాసము చేయుచున్నది ప్రకృతి పాను భూతి మాపినట్లు వ్రాయుట బాగున్నది. "తన చంద కాన వత్సము తగ్గుదలబట్టి, వేలెల్ల వడమటిపిరిగిపై" ఇత్యాది పద్యము ప్రతాపరుద్రుని తురకలకు పట్టువదు సంధర్మమునకు తగియున్నది.

యాదవరాజును నరకాసురునితోను తన్ను ధరాదేవితోను కులాలంబ పోల్చుకొన్నట్లున్న పద్యములోని పురాణ కథాసామ్యము పట్టువట్టి తెచ్చి పట్టువుదేగాని సహజముగాలేదు. వారాయణ భట్టు రాజరాజులో "నకలము విన్నాడ దనిన నన" అని అన్నట్లు వ్రాయబడినది. నవ్వుయ భారతములో తచ్చర్చితకారకోపము చేసిన ప్రయోగములు లేవు. "విప్రువాద" అనుటయే అనాటి భాష పద్ధతి. అందులో వక్ర భారతరచనకు "పాదుకపాక కాన వికి భారత హైర రణంబునందు వారాయణునట్లు" తోర్పు డిన వారాయణభట్టు. కాబట్టి "విన్నాడ" అని అరవిచే అనిపించు కుండుట శిల్ప దృష్టికి రహస్యముగా నుండునని తోచుచున్నది. "నకలంబును వింటి" అని అనిపించదగును. "విమలమణివ పురాణములు వింటి" అని రాజరాజ భారతావతారికలో నన్నయతో అన్నట్లున్నది.

ప్రతాపరుద్రుని మరణముతో ప్రథమ భాగము సమాప్తమయినది. మంగళాంతము కాకపోవుట దృష్టిలో పెట్టుకొని కవి గారిట్లు వ్రాసెవారు.

అ. కాకతీయ భాను గంధీర తేజము
బొడుపు కొన్నరెడ్డి భూపవన్

వెలుగురేక విరిసి వెలుగు చీకటి యింకి
తుధ సుఖాంతమగుట జాతా మింక.

ఈ పద్యమువలన మంగళము స్ఫురించుటతోపాటు రాధోపునది రెడ్డి వర్ణముని కూడ సూచితమగుట ప్రశంసార్హము.

జితరకావ్యములు

శ్రీ రాజశేఖర శతావధానిగారి అమర పింపాచరి త్రము ప్రతాపసింహ చరిత్ర మార్గముతోనే నడిచిన పీఠ రసప్రధానకావ్యము. అమరసింహాదు రాజా ప్రతాప సింహాని కుమారుడు. అక్కర కుమారుడగు జపాంగీరు తన తరములో మేవాడ సాధించవలెనని ప్రయత్నించగా అమరసింహాదు కూడ తన స్వీకృత్యమును నిలబెట్టుకొనుట యందలి యితి పుత్రము. అమరసింహ చరిత్రమును వీరికి పూర్వము శ్రీ బాల కవి వేంకట సుబ్బారెడ్డి క్రిధర తిరువతి శాస్త్రిగార్లచే రచించబడినదట. రాజశేఖర శతావధానిగారిదే మేలుగా నున్నదట. ఏమయినను ప్రతాపసింహ చరిత్రమునకు వచ్చిన ప్రఖ్యాతికి వచ్చి నట్లు కనబడదు. అకోక చరిత్ర మను గ్రంథ మొకటి వచ్చినది గాని పద్యములు ధారావాహిని ఉండుటయే దీని ముఖముని ఒక 'రివ్యూ' వలన తెలియుచున్నది. శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డిగారి విశ్వనాథనాయుడు గేయవృందోద్భవమగు లఘుచారిత్రక కావ్యము. 'హిందీ క్షేత్రము'లో ఈ కథ రాజ్య ప్రధానమును కీర్తికతో వ్రాయబడియున్నది. 'షిక్షా' అనునది శ్రీ పుల్లవర్తి వారాయణ చాట్యులుగారి కృతి. షిక్షా తండ్రి షిక్షా. ఇది చరిత్ర కేవల భారతములో కూడ వచ్చును. ఆంధ్రప్రదేశ్, ఝాన్షిరాణి అను నవి శ్రీ విశ్వనాథ పత్తవారాయణగారు రచించినవి. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో "మహా ప్రబంధ రచనాసాంధర్మ్యపునః వాచనం" గుబారించు చున్నది. భావనాపటిమ భాషాప్రభుత్వము కన్నులకు కొట్ట వచ్చినట్లుండు రచన ఆంధ్రప్రదేశ్. అంగ్లేయులు వర్తకము నకు వచ్చుట, వారి రాజ్యసంపాదన విధానము, వారి దోర్లవ్య బుద్ధి, పందర్భవమున చెప్పుచున్నట్లు, సంఘటన వరచుచు, అంగ్లేయులకుగల కాలానుకూలత, ఝాన్షిరాణి ప్రయత్న వైఫల్యము, కవితాశిల్పము పాక్షాత్కరించునట్లు వ్రాయబడిన లఘు చారిత్రక కావ్యము ఝాన్షిరాణి.

ఆధునిక యుగమున వెలువడిన చారిత్రకావ్యము లన్నింటిని ఒకే వ్యాసమున సమీక్షించదోవుట వ్యాస విస్తరమునకు పోతువు కాక తీరదు. రాజా ప్రతాపసింహ చరిత్ర కేవలభారతము ఆంధ్ర పురాణము అనునవి ఆధునిక భూపార్వతీత కావ్యములలో పేరెన్నిక గన్నవి. వీటిని గురించి కొంత విపులముగా సమీక్షించుట యైనది. తక్కిన కొన్ని చారిత్రక కావ్యములను గూర్చి సూచించుట మాత్రమే జరిగినది. సర్వాదయతతో సమీక్షికముగా వ్రాయుటకు ప్రయత్నించిన ఈ సమీక్షలోని గుణలేఖములను విజ్ఞులు గ్రహింతురు గాక !

తమసోమా జ్యోతిర్గమయ

శ్రీమతి ఇవటూరి రమలత

సమకాలీన సమాజపు నాగరికతని
క్షమణీయంగా నిర్వచించాలనే మహా
దాశయంతో, విలువలు తెలియని బతుకుల
పెలలన్నీ కట్టిద్దామనుకున్నాడో మానవుడు

శ్రీకారం చుట్టబోయి నాగరికత కాదేమోనని
మానేశాడు; అయితే పాపం ఎటుచూసినా
సమస్యల లతలు, నివృత్తికాని సంకేహాలు
అడుగడుక్కి అట్లుకుంటున్నాయి

ఆరంభ శూరత్వంతో ఆ వలయాల్ని ఛేదిస్తూ
మనుకొనేటంతలో, ఆలోచనలు జిజ్ఞాసలు
అతని పురోగమనాన్ని అటకాయించాయి;
వినవచ్చే వాక్కులు వింటున్నాడు మానవుడు.

నిరంతరం నిత్యసంగ్రామంలో ఓటమి
సంగీకరించే నీకు ఎందుకోయీ గొడవంతా ?
చేతనైతే జీవితాన్ని అనుభవించు
లేదా విధిని తిట్టుకుంటూ గోఘ్నగిల్లుకో

బతుకుల విలువలు, మండేగుండెలు, జ్ఞాపకాల రొదలు
ఇవన్నీ పాతనినాదాలు; బూజుపట్టాయప్పడే;
సామర్థ్యమనే సాధనంతో వదలగొట్టా
జ్యేష్ఠాదేవి వలువలు

మధ్యతరగతి జీవితాన్నే మహాప్రసాదంగా స్వీకరించే మానవుడా
నాగరికతని నిర్వచించే తాహ తెక్కడిదోయ్ నీకు ?
తెచ్చిపెట్టకొన్న గాంభీర్యంతో అక్షానాన్ని దాచుకో ప్రయత్నించకు
ముందర నీనంగతి సరిచూచు తరువాత లోకుల

జీవితపు విలువల పెలలు కట్టుడుగాని

కాలపురుషుని కార్యాలయంలో
నీ కాఖని సమర్థంగా నిర్వహించు
అర్థంగాని విషయాలతోలికిపోతూ
అర్థంలేని వ్యధలని అనుభవించకు

వస్తాడో యుగపురుషుడు
ఇస్తాడో నిర్వచనం నాగరికతకి
తీరుస్తాడు నీ ధర్మసంజేహాలన్నీ
మారుస్తా డీ నైతిక బాహ్య సమాజాన్ని

అందుకనే ఓయీ మానవుడా సుబ్బారావు
రామారావు మీరీలోకాన్ని గూర్చి మధనపడకండి
విధాత విధించటంలో సమ్మతం లేకపోతే
స్వధర్మమాట తలపెట్టకండి

జగన్నాటకంలో మనప్రాత్ర మనం పోషిద్దాం
నాటకవిజయం నలుగురిమీదా ఆధారం
నలుగురూ మనలాగే భావిస్తే
అదే భవనైక సౌందర్యం

కలల కొలనుల్లో విహరించటానికి ఆశల సాధాల నిర్మాణానికి
ఇంకా ఇంకా ఇచ్చ కామ్యార్థ సిద్ధికి అంగబలం అర్థబలం వీటినిమించిన
ఆశ్చర్యం అవసరమని తెలుసుకొనుట యెంతైనా అవసరం
జీవనగతిని జీవితరీతిని తీవ్రంగా మధించటం నాగరికతా? కాలాన్ని
పరిశీలుల్ని ద్వేషించటం నాగరికతా!

పరిశీలుల్ని ప్రపంచాన్ని కాలగతిని
అన్నిటిని మనసునుంచి జీవితాన్ని
చేతనయినంత మేరకు అనుభవించటమే
నాగరికత నిర్వచనం

విన్నాడు మానవుడి ఘోషంతా
మానుకొన్నాడు కాలాని కెదురీత ఈదటం
జీవితాన్ని అనుభవించటంలోనే
ఆనందం ఉందని తెలుసుకొన్నాడు.

ఆర్. చక్ర రావు

శ్రీ నాకటి పాండురంగరావు

66

“రేయ్ అల్లాహ్!.... ఈ ఆదర్శంనే చదువుకోవడానికి, రాసుకోవడానికి మా బాగా ఉంటాయి.... ఏం, ఉంటాయి కదా అని ఆదరించవోలే చాలా చేయగా ఉంటాయి. పట్టుకుంటే గట్టిగా పొడవంటా ఉంటాయి. గవకా, పిచ్చి పిచ్చి నమ్మకాలు పెట్టుకుని జీవితాన్ని పడుచేసుకోకు. నామాట విను. పెద్దవాళ్ళ పెట్టిన కొన్ని సంద్రాహారంలో ఎంతో ఉపయోగకరమయిన అర్థం ఉంటుందని తర్వాత తెలిసి వస్తుంది. అంతేత ఈ భంగ కట్టం తెచ్చే పిల్లనే పెళ్లాడు. కాదని యీ టీవరు కూతురిని చేసుకున్నావా అనక నన్నేమి అడుగు. ఏ లెక్క!” అని అన్నాడు నాన్న తొమ్మిదేళ్ళ కింద ఒక రోజున—

ఆ నాడు నాన్నను, కాదన్నాడు చక్రారావు.

ఇరవై మూడో యేట, ఇంకా పెళ్లికాకముందు, ఇంటి పెద్ద ఇంకోకరుగా ఉన్నప్పుడు—ఎవరికయినా జీవితం అంటే ఓ పాడుగాటి తారు రోడ్డులా ఉంటుంది. ఆదర్శం కొరె క్కిలే చాలు అతిసునాయాసంగా ఈం చేసుకుంటూ ఆ తారురోడ్డు దాటేయ వచ్చుచిస్తుంది. అంతేకాదు. పెద్ద వాళ్ళ వేసే రూపాయల కూడికలూ, ఆశయాల తీసివేతలూ చూస్తుంటే అశ్రుమూ, అనవ్యమూ కలుగుతాయి. చక్రారావుకూ అంతే అయింది.

నాన్నను కాదన్నాడు. నీకు తనదానిని చేసుకున్నాడు. పెళ్లికి కూడా రావన్నారు నాన్న. ఆయన పూర్వాయాన్ని అంతగా నోప్పించాడు! రెండేళ్లపాటు పట్టుదలలు వదిలి తింపాయి. నాన్న ఉత్తర మయినా రాయలేదు. అమ్మ వస్తానంటే అడ్డువడ్డారట. అని తమ్ముడు రాకేవాడు. వాడ పాటికి ఇంజనీరింగ్ నాలుగో సంవత్సరం చదువుతుండేవాడు. అప్పుడప్పుడు ఇంటి విషయాలతో ఉత్తరాలు రాస్తుండే వాడు.

నీత తల్లి అయింది. నాన్న పెట్టుదల నడలింది. అయినా పూర్వయం అంటే గజా కూడా కాదుగా విరిగిం తర్వాత ఆతకదానికి—తను ఆలా ఎదిరించిన తరువాత నాన్నకు కొన్ని కూర్చి వంతుస్తే, సుఖమూ ఇచ్చినవాడు తమ్ముడు.

వాడు ఇంకా నాన్న చూసిపెట్టిన అమ్మాయిని పెళ్లి చేసుకున్నాడు. అయిదువేలు, అదిగాక పైకిలు, అవి పుచ్చు కున్నాడు. ప్రస్తుతం, వాళ్ళ మామగారి భర్తమా అంటూ, అరేళ్ళ పర్వసులో అసిపైంటు ఇంజనీరయి కూర్చున్నాడు—

—(అని పై పేరా గ్రాఫీల్ని అనుకుంటూ) నడ, నున్నాడు చక్రారావు. అతగాడి మరదలు ప్రాంతానికి అక్కయ్య యింటికి తెనాలి నుండి వచ్చింది. ఓ రెళ్లెల్లండి అపూటే తెనాలి వెళ్లింది. అదికోల్పానాలో అమె వెంటి వెం రెండుగంటల ఎక్స్ ప్రెస్ లో అమెను ఎక్కించి పర్వెష్ గదుపు మీరుకుండా అసీను కొచ్చేస్తున్నాడు చక్రారావు.

ఎంకనులో గెలిచిన వాయుకుడిలా వెలిసిపోతున్నాడు మార్కుడు; గుమాస్తా ముందావాడి దారిద్ర్యంలా నుండి పోతుంది మధ్యాహ్నపు టెండ. ఒక్క విముషం దారి ప్రక్కన చెట్టుక్రింద నిల్చున్నాడు చక్రారావు చెమటకు తడిసిన చొక్కాలోనుండి ఒళ్ళు—వల్లటి వన్నటి ఒళ్ళు కప్పి న్నాంది....మామూలుగా అయితే చొక్కాకూ, ఒంటికి మధ్య ‘బియన్’ అనే వదార్కం ఒకటి ఉండాలి. ఆ మధ్య ఎప్పుడో దాకా చక్రారావుకూ ఉండేది. మరి ఈమధ్య ఆ మూడోవాడిని కన్నుపుటినుండి నీత ఇలా చిటికీ మాటికి అడ్డంపడుతుండేవా— అందువలన తన వంద పాతిక జీతంకో (“నెంకో మొదటి దినము మీ పాడుపు దినము”, “మీరు సంపాదించేదంతా ఇచ్చి చేయకండి!”) నంలై అయిదు రూపాయలు అడ్వాన్సుం క్రింద వెల్లిపోతూం దిటివల అప్పటినుండి ఏగత బియనుడై

—నడిచాడు చక్రారావు చెట్టు నీడను వదిలి. (తేజ పితే, చక్రారావు వంటి వాళ్ళ కోసమే వేటి చెట్లు నీడలూ, చల్లగాలులూ ? ఇదేం అకోకుడి రాజ్యమా, ఏవన్నావా??”) ఇచ్చయి పోతున్న జీతంలా త్వర త్వరగా నడిచాడు చక్రారావు వెనకటికి వీదో ఓ కథలో ఒక ముచ్చా ఎవడో తన భార్యకు ఎండ తగలకుండా కొన్ని దిర్వాల్లు చేసిపెట్టాడట.... (“గేద మార్కు గొడుగు, నుంచి బ్రేవీ నిల్వల్తో తయారు చేయబడును.”) చక్రారావుకు కూడా ఆ టుప్పీ కథ తెలుసు,

ఇప్పుడు నడుస్తుంటే గుర్తు కొచ్చింది కూడాను. ఉపవాసం ఉన్నవాడికి ఆవకాయ అప్పులొగున

మూడు చురుమంది. రుమాలును పీచి వెల్లి మీదుగా మేుకుని దాని నాలుగు కొనలలో రెండింటిని లోగి గడ్డంకింద ముడి పెట్టుకున్నాడు చక్రరావు అయిపోయింది. ఇంక ఆఫీ పెంతడూరం ? మూడు ఫర్లాంగు లుంటుంది. మూడు ఫర్లాంగు లనగా తింత—చుర అయితే ఓ మైలు కన్న తక్కువేగా. వడి పొచ్చిద్దా మనుకున్నాడు చక్రరావు. పొచ్చిందాడు. కుడి పాదపు టైరు చెప్పు బప్పుమంది.. ఒంగిమాస్త్రే బొటనవ్రేలి దగ్గర తోలు రింగు తెగిపోయి రుమామ్మున విరగబడి వచ్చుకూంది!—అయినా, ఏమీ ఫరవా లేదు. చక్రరావు కుడి చెప్పు ఉపయోగం తగ్గలేదు. అది 'మోహరమున దా వెక్కిను బారని గుట్టిము' కాలేదు.

ఆ యొక్క చెప్పుయొక్క సేవాతత్పరతను మెచ్చుకుని "అహ!" అన్నాడు చక్రరావు నోరు తెరచి గడ్డం కింద రుమాలు ముడి తెగింది.

ఎట్టకేలకు ఆఫీసు చేరాడు... వెల్లిమీద బాట్టుంటూ పెట్టాడా పుష్పి కర్త... విజంగా ధర్మామయ్యుడు!—లేకపోయా!

... అది గ్రహిస్తున్నావు!

ఆ తర్వాత ఊగిరి వచ్చింది.

చక్రరావు మూడో అబ్బాయి చిరంజీవి చంద్రశేఖరు డికి రెండోయేడు నిండబోయింది.

"ఏమండీ! అబ్బాయికి ఎల్లండి పుట్టిన దినం—" అని మహాళ రందిచ్చింది సీత.

"అవునవును—"

"ఏం కొండామూ ?"

"ఏం పేట్టి ?" అన్నాడు చక్రరావు.

సీత కా మూ డక్కరాలు చాం పాతవి.

అక్కడికి ఆ పైలు మూత పడింది.

"విజంగా మీరు ఎంతో బాగుండవలసిన వారండీ ! బాలోబాలు మిమ్మల్ని క్రిందికి—ఈ దారిద్యంతోకి రాగాను. సాపిషిదాన్ని—" సీత నోటిని మూళాడు చక్రరావు. ఆ చెయ్యి కుడిచింది వెచ్చటి కప్పిటిని. వజ్రేళ్ల క్రిందయితే విడవడం అని 'చా క్క. ఏ రా...ఒ...మార్గము' ఒక్కటుండేది చక్రరావుకు. అదిప్పుడు అలవాటు అవుచింది. (చాళాత మది—'అధ్యాసము కూసుదియే!')

కాసేపు తర్వాత చక్రరావుకు నిద్ర వచ్చింది. కాని సీత మాత్రం క్రిమి సంహారం చేస్తూ కూర్చుంది. ఓ పాపు

గంట వ్యవధిలో ఓ వది నల్లలూ, ఆరు దోమలూ వైతరణే దాటేశాయి. కాసేపు మేల మాని చిరంజీవులం వైపు చూసింది సీత. మూడోవాడి పాపు ఎర్రటి దద్దులతో మన తోలుకా ఉంది.

'ఫండాలపు దోమలు ! :.... పాపం వెదవాయి ఎలా నిద్రపోతున్నాడో—!" పాపి వీడి పుట్టినరోజు కయినా ఒక చిన్న దోమతెర తెమ్మందా మనుకున్నా—కానీ—' అనుకుంది సీత. అనుకుని ఇటు తిరిగింది. చక్రరావు చెంపమీద పోటీపడి రహస్యీధవలో కూచుని ఉన్నాయి రెండు గండు దోమలు—కాని ఆ రహస్యీయుడు మాంధి రహస్యతరమయిన నిద్రలో ఉన్నాడు.

సీత అనుకుంది—'దోమతెర ఎంతో అవసరం !' — అనే మేలుకున్న వేళలో వది లక్షం రెండుసార్లు అన్నాడు చక్రరావు కూడా—

—ఇంతలో వచ్చింది శ్రావణమాసం (రాకుండా ఎక్కడికి పోగలదు గనుక ?)

ఇక్కడి మరచెంబుమీద నల్లవాడు ముక్కూ, నల్ల వాడు కళ్లతో వరలక్ష్మమ్మను తీర్చిదిద్ది నోము నోచుకుంది సీతమ్మ. సంతానం చాలనీ, సాధాశ్యం కావాలనీ చెప్పుకుంది సీతమ్మ. తన్నేరినవాడికి మరో వంద ఎక్కువ తీతం వచ్చే ఉద్యోగ మిప్పించమని కోరుకున్నది సీతమ్మ. అమ్మవారు వచ్చింది—(వచ్చి ఊర్చుకుంది.)

ఆ మరురోజు పొద్దున్న తుమ్ముడి దగ్గర్నుండి ఉత్తరం వచ్చింది చక్రరావుకు.

అనీ, ఇనీ రానీ, ఆఖరికి— " అన్నయ్యా,

మరేమో వేనో చిన్న ప్రమోషన్ మీద డిల్లీలో ఉద్యోగానికి వెళ్తున్నామా—టెలి గ్రాంమీద ఆర్డర్లు వచ్చాయి గనుక తక్షణమే వెళ్లి అక్కడ వారాలి—అందుచేత, దారిలోనే ఉన్నప్పటికీ మీ పూజో దిగ లేక పోతున్నామా—అందుకు క్షమించి మంగళవారం నాలుగింటికి జి. టి. కి మువ్వా, ఒడినా స్టేషనుకు తప్పకుండా రావలసింది—ఈ మాటే లలిత కూడా రాయమన్నదీ...." అని రాకాడు తమ్ముడు.

ప్రథం చేసింది సీత : ఫలితం దక్కింది లలితకు.

(సీత చేసింది నిష్క్రమతర్క యగునా ? లేక, పూర్వ జన్మలో లలిత ఏమి నోము నోచుకునెను ?)

ఎలాగయితే వేం—చక్రారావు డిల్లీ మోటులోనూ, సీతమ్మ కట్ పీసెన్ వాయిల్లోనూ తయారయి, చిరంజీవులు ముగ్గుర్ని పక్కింటి బామ్మ గారికి అప్పజెప్పి (బామ్మ మార్కు వ్యవస్థం పేవకులు వర్తిల్లాల్సి!) స్టేషనుకు సరిగ్గా టైము కొచ్చారు. చక్రారావులాంటి గుమాస్తా వచ్చిన టైము నమన రించి తాను రావడ మేచిసి కించపడిన జి. టి. ఎల్వెన్, క్లాస్—1 అఫీసరులా 320 పిముషాలు 'లేటు' గా వచ్చింది...

నరే—అది ఇంజనీర్ పిళ్ళ తాగేపే స్టేషన్ మో—చక్రారావు సావకాశంగా మూడో తరగతి పెట్టె అన్నిటిని తడిచి వేళాడు. చేసి నిప్పునా వెండుతుండగా—

"అదిగోనండి మరదిగారు!" అని గుర్తు పట్టింది సీత.

వదనో రడుగుం విడిచి గం ప్రేము మధ్య తిరునలి వేంక టేళ్ళరుడిలా మొదటి తరగతి పెట్టె గుమ్మంలో విల్పించి, చూస్తున్న తమ్ముడు అన్నయ్యనూ, ఒడిననూ గుర్తుపట్టి క్రిందకు దూకాడు.

అన్నయ్య తమ్ముడూ కలుసుకున్నారు.

గుమాస్తా, ఇంజనీరూ మాట్లాడుకున్నారు.

సీతా, లలితా కలుసుకున్నారు.

బొంబాయి వాయిలూ, కంచి పట్నా వంకరించు కున్నాయి.

రైలు కదిలింది.

బత్తాయి పండు తొనల్ని ఒలిచి మొగుడి ఎదుట వెళ్లెంలోని బిస్కెట్లు పక్కాగా పెడుతూ—"మీ అన్నయ్య నాన్నగారి మాట వినివుండవలసింది—" అన్నది లలిత. ఎక్కడో చురుక్కుమని తగిలినట్లయింది వా ర్శాయనకు. కానీ—మొదటి తరగతి వరుపులూ, బత్తాయి పండ్లూ ఆ చురుకుదనాన్ని చల్లబరిచాయి.

సరిగ్గా ఆ సరికే—

స్టేషను మండి తమ పేటకు వెళ్లే ఆఖరి పిటి బస్సు వెల్లిపోగా, అది ఎరిగిన జట్కావాడు రెండు రూపాయ లదగ్గా, వాడి తమ్ముడు రికావాడు రూపాయిన్నర చెప్పాడు— (తగిన వేరికే తగులును—అనేది ఆర్యోక్తి! చక్రారావు ఆర్యుడా?)

"ఎందుకండి ఈ పాటి దానికి రూపాయా, రెండ్రూపాయ లానూ—" అంది సీత చిరునవ్వుతో.

"అ !! వూ??"

"నమ్మదిగా నడిచేద్దాం వదండి"

వడకంటే చక్రారావుకి చెప్పలేదే? బోరాసింగంత ఉల్పాసానూ, జబ్బోపక్కంత వేడుకూ! ఎలాచి సీతకే కాస్త యిబ్బంది.

ఎలాగయితేనేం ఆ రాత్రి వదిల్చుకు పక్కింటి బామ్మ గారికి 'రికీప్' వచ్చింది—

ఆ తర్వాత కొవ్వోకలకు దీపావళి వచ్చింది.

"ఎంతయినా ప్రమిదం కున్న అందం ఆ బల్బులకు రాదు!" అంది సీత ఎదురింటి ఎయిన్ లైట్లు పోయగాలమ చూస్తూ—(పాకుంటి పుల్లకూర ఎల్లవేళలా రుచికారదు.)

"పురే! అయినా సీత! ఆ ముగ్గుమీద ఒక్క సారే ఆరు ప్రమిద లెందుకూ—రెండు రాంపూ?—" అన్నాడు చక్రారావు—ఆరు ప్రమిదలూ (ఇంటూ) రెండే పలాం నూనే (ఇంటూ) పదిపావే పైవలూ (ఈనీక్యల్నూ) వగలూ—

"అమ్మోయ్! వా కాకర పువ్వొత్తి ఎలా వెలుగు తోందో చూడకే—" అంది కూతురు అక్షి.

"నీ మొహం! వా మతాదే ఎంతో బాగుంది—" అన్నాడు పెద్దవాడు.

వాళ్ల మొహం వెలుగుతో సీత పౌడయం దీపావళి చేసుకుంది

అన్ని కష్టాలూ అధ్వాన్ను నోటిను లేకుండానే పోయి. ఆ విధంగానే ఆ రాత్రి రెండు గంటలకు సీతకు పాతాళుగా వచ్చింది విసరీతమయిన చలి జ్వరం. మూడో అంతస్తుమీద ఎగరేసిన జెండాలా వణికిపోయింది సీత—నిద్రతో ఉన్న చక్రారావు ఆమె మూలుగువిని లేచి కూర్చున్నాడు.

ఆమెమీద మూడు దుప్పట్లు కప్పాడు. ఇంకో రెండు కప్పును గానీ, లేపు. అయినా జ్వరం ఎగరేసిన జెండా విజృంభణ తగ్గలేదు.

పిల్లలు ముగ్గురూ నిద్రపోతున్నారు. అఖరివాడు పిదో బొంగరం గురించి కలవరిస్తున్నాడు.

చప్పటితో తడిసి సీత మడుటిమీద చక్రారావు వేస్తున్న గుడ్డలు క్షణంలో పాడి అయిపోతున్నాయి...

'మాంధి రగ్గు ఒక్కటి వుంటే ఎంత బాగుండును— ఈ చరికి చెప్పగా కప్పవుండవచ్చు' అనుకున్నాడు చక్రారావు— (మెరీనో చాలి గొర్రెలు మంచి ఉన్ని నిచ్చును—)

—“నీరా ! అవతే నీ ఆరోగ్యం అంతంతమాత్రం కదా! అంత పొద్దున్నే లేచి ఆ స్నానం చెయ్యడం, ఈ పిండి పంటలు—అదీ, ఇంత అంపట—వద్దంటే నా మాట విన్నావా?” అన్నాడు చక్రారావు.

అలా మాట వినే దశలో లేచు నీర. హఠాత్తుగా ఏదో అరిచింది. కళ్ళ తెరిచి ఏదోగా చూసింది—

చక్రారావు గుండెలో విడ్డుచక్రం తిరిగింది. పెద్ద వాడిని లేచి కూర్చోబెట్టి డాక్టర్ రాజేశ్వరమ్మ దుగ్గరకు పరుగెత్తాడు—కాళ్ళమీద.

అమె వెంటనే వచ్చి చూసి ఒక మందు రాసి యిచ్చింది. నీరకేమీ ఫరవాలే దంది. రెండు రూపాయ లివ్వ బోయిన చక్రారావుతో “అబ్బే వాకు తర్వాత ఇద్దరు గాని... ముందా మందు తెండి. పొద్దుటికి జ్వరం పోతుంది. వాళ్ళ గయిదు రోజుం దాక ఆవిడకు వళ్ళూ అపి యిప్పించండి—” (ఈ కలియుగంలో ధర్మదేవత పాదం అనడానికి ఆమాత్రం చోటయినా కల్పిస్తున్నది రాజేశ్వరమ్మలేవేమో !!)—అని రిక్తాలో వెళ్లిపోయింది డాక్టరు. ఆ మంచితనంలో తడిసి ముద్దయి నిల్చున్న చక్రారావు మళ్ళీ పరుగెత్తాడు; ఈసారి బజారువీధికి.

ఇరవై నాలుగు గంటలూ తెరిచివుండే ఒకానొక మందుం షిపును చేరుకున్నాడు చక్రారావు. విద్రమత్తులో, చక్రారా విచ్చివ నీటిని చూచి, డబ్బులు పుచ్చుకుని మంచిచ్చాడు షిపు వాడు. ఇంటికి పరుగెత్తసాగాడు చక్రారావు.

అప్పుడందరిలా డబ్బడల వప్పుడు చేసింది ఆకాశం. వీధిదీపా లొక్కసారి ఆరి వెలిగాయి. పెద్ద గాలి వీచింది. ఆ చల్లదనానికి ఆకాశం మబ్బుల దుప్పటి తీసి మెరుపుల కళ్ళలో చూసింది వడిగా, పడిగా వెదుతున్న చక్రారావును.

“అమ్మ చక్రారావు ! వాతో పోలేయ్ !!” అనుకుంది మేఘమాల; బవటవమని వచ్చసాగింది.

నెత్తిమీద చెయ్యి పెట్టుకుని, జాతుమీద నుండి నూవెతో కలిపి కళ్ళమీదుగా కారుతున్న వర్షం నీటిని తుడుచు కుంటూ, జేబులో ఉన్న మందు పొట్లం తడవకుండా చూచు కుంటూ—వడివడిగా, తడితడిగా నడిచి వెదుతున్న చక్రారావుని ఆప్యాయంగా అపి రెండు నిమిషాలసేపు నిలుపునా స్నానం చేయించింది వర్షం

‘మార్చిలోనే అనుకున్నా గొడు గోకటి కొనానీ—’ అనుకోలోయిన చక్రారావు చెంప చెళ్ళ ముప్పించే వాన జల్లుని తెచ్చిందోక హారంగాలి—

‘ఈ గాలిలో గొడుగేం ఆగుతుంది!’ అనుకుంటూ చక్రారావు ఇంటికి అడుగు పెట్టాడు.

—నాలుపుంటల తరువాత—పొద్దున్న అరింటికి కళ్ళ తెరిచి వచ్చింది నీర.

“ఎలా ఉంది నీరా ?”

“బాగానే ఉంది కాస్త వీరసంగా ఉంది. అంతే !”

“రెండ్రోజులపాటు మచ్చు కదంకూడదు”

మళ్ళీ వచ్చింది నీర—“అయినా వా కిన్ని దుప్పల్లు కప్పి రేమండి—?”

“ఒక్క రగ్గులేదు కనక !”

—అంతవరకూ బాగరణ చేసిన చక్రారావుకు అర గంట తర్వాత కునుకు వట్టేసింది

“ఓయ్ షిపువాడూ ! ఆ జరి వీరలూ, మూటంగా వేరుగా ఉండు. వాటిలోవాటే, ఇదిగో చూడూ ! ఓ అర దజను మాంధి హైల్లాన్ రగ్గులూ, ఆ పాలిక రూపాయల దోమతెరలు అయిందూ, ఒకటోరకం రెయిన్ కోటాకటి పడేయి—అప్పుట్టు మరిచిపోయాను. ఓ గ్రోమ గొడుగులు— అవునయ్యా బాబూ ! ఓ గ్రోమ గొడుగులు కూడా ఇచ్చేయి... ఏం ? దిల్లా ఇస్తే అనక మా ద్రయివరతో పంపుతా డబ్బు” అని ఎదాపెదా అర్థ రిచ్చేస్తున్నాడు నిద్రలో ఉన్న ఋతు చక్రారావు !

బాధ్య స్తరదర్శన వివరణము

శ్రీ గొల్లాపిన్ని వాసుదేవకావ్రీ

“స్వయంకార ఏవ” అను మాండూక్యశ్రుతి ప్రతిపది తార్థమునే బాధ్యస్తరదర్శనము వ్యక్తీకరించుచున్నది. ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షములనేది చతుర్విధ పురుషార్థములు తరచుగా ప్రచలన పాదములగు అకార ఉకార మకార అర్థమూత లోమగా తెలుసుకొనుటకు వీలున్నది. మోక్షమనునది ధర్మార్థకామములనబడు మూడు పురుషార్థములందే యున్నది. ప్రత్యేకించి మోక్షమనబడు పురుషార్థమును తదన వివేచించి కామకౌస్త్ర ప్రవక్తల విద్వారణ. అందులకనే వాఙ్మయన కామకౌస్త్ర వ్యాఖ్యాత “సమో ధర్మార్థ కామేభ్యః తత్కామేభ్యో నమోనమః” అని వ్యాఖ్యా ప్రారంభ మంగళాచరణమును గావించెను. ఇతలు గమనార్హమగు విషయము విశేషించియుండెను. పురుషార్థ శ్రయమా లేక చతుష్టయమా అను సంశయమురాగా పురుషార్థశ్రయవాదివర్గము ఒందుగా పురుషార్థచతుష్టయవాది వర్గము చేరుగా రెండు వక్షముల విభాగించబడినట్లు మనకి వ్యవధర్మవాదులవలనఁ దెలియుచున్నది. ధర్మమోక్షములు రెండును ఒక ప్రక్కగా, అర్థకామములు రెండును ఒక ప్రక్కగా స్థూల దృష్టికి గోచరించుచున్నవి. ఈ ధర్మాది పురుషార్థ చతుష్టయము కేవల భౌతికభౌతిక ఫలానుభవశాలియగు మానవుని జీవిత సర్వస్వమునకు సంబంధించియున్నది. వీనిని తత్తచ్ఛాస్త్ర దృష్టమార్గములవలననే గురుముఖతః కొంతయు, కౌస్త్ర జాంములవలనగొంతయు లోకానుభవమునఁగొంతయు స్వీను భవమునఁగొంతయుఁ దెలిసికొని పొధించి ధన్యుడగు మానవుడు గొప్పవివాహియని భారతమున పురుషార్థ ప్రశంస చక్కగా యొనర్చబడియున్నది. సోదరులగుటయు, ధర్మజాదు చెప్పులు యుగా చక్కని కథా కలితార్థ యుక్తి మనకు సంచమవేదముగు భారతమువలన దెలియుచున్నది. ఇచ్చట పాంచాలడగు బాధ్య వ్యుడు, తాత్త్వియపురుషార్థవేత్తలతో ప్రమాణికుడు, సై సెప్పు మహర్షి యగుటచే కామకౌస్త్రీయ ధర్మ మోక్షములను తత్తత్ప్రమాణపరచేచే చక్కగ విరూపించియున్నాడు.

భ్రమనగా నకులము. భారతములో నకులు దున్నాడు. బ్రమనానామకు ఉన్నాడు. ఈ బ్రమణులము ఒకానొక పురుష భారతదేశమున మంచి ప్రశస్తిలో యున్నట్లు మనకి నామములే దెలియజేయుచున్నవి. ఈవాడు ముంగవ కిట్టి గౌరవములేదు. బ్రమని కొడుకు బాధ్యవ్యుడు, లేదా బ్రమని

గోత్రజాడుగావలయును. ఋషి ప్రవరకాండవమువలన బ్రమన బడునొక ఋషి యున్నట్లు దెలియుచున్నది. “బ్రహ్మతత్త్వ ర దర్శనం” అని మంగళాచరణకోకములో బ్రహ్మస్తరణ ముందుటచే ఇతడు బ్రహ్మవేత్తలగు మహర్షుల శ్రీశక్తి జెందిన వాడేగాని సామాన్యుడుగాదని విద్వారణగా జెప్పవచ్చును. కాన ఇతని కాలము ఋషి కాలమే. అనగా సహచారిత్వము విద్వారణము మేరకు బుద్ధునికి ముందుగాగల మూత కాలమున ఈత విని జేర్చవచ్చును. వాఙ్మయముచే పాంచాలడనుటవలన ఈతని దేశమేది యును చిక్కు పడలినను, పాంచాల శబ్దము కామ కౌస్త్ర సాంప్రదాయమున ఉత్తమోత్తమ పురుషుని రక్షించు నట్టిదిగా యుండుటవలన గొంత సందేహింపవలసి వచ్చినది. అయినను ప్రకృత మీతనిని పాంచాల దేశీయునిగనే తలంచెదను.

ఇటీవల సుమారు 2000 సంవత్సరములుగా ఈ భృతీయ పురుషార్థ దర్శనము లేనో అనులచే అసభ్యతక్రింద బమకట్టుబడి, వీనికి దగినట్టి రీతులలో వాటికి జరుగుచున్న పాత ప్రవచనముల వద్దలి చేడి, నేటికి కేవలము పట విధాన ముల క్రింద పరిగమించినవై, ఈ కౌస్త్రమునకుగల సర్వోత్తమకలాపియైనామూర్తియు, కామితకుభవంతరిని పొందగల వేర్పును, విన్నియో మహత్తర ప్రయోజనములును లోకము కొలుపొయినది. ఈ కౌస్త్రమువలన అష్టకౌస్త్రములకు కావలసి యుండు సహాయ సేవదయు నశించినది. నాగరకత వైరితలలు వేసినది. ఇందులకు కారణము అర్థ రహిత వేదాంత విడంబనమే యై యుండును. మరియు ప్రసిద్ధ బుద్ధాది ప్రవక్తల విరా గోచిత భాషణలు, జనుల అవానిక్తి, క్షణికావేశము, పట ప్రవృత్తి, అంశ్యము—ఈ మొదలగునవి కారణములు అని కూడా చెప్పుటకు వీలున్నది. కూచిమూరది తదితర స్మరదర్శనవర్తల గ్రంథములు నేడు లభింపవు.

“సర్వ కౌస్త్రేషు యత్సారం” అని బాధ్యవ్యుడు సర్వ వైతవ్యవస్థాస్థానందమగు బ్రహ్మ స్వరూపమును ఎత్తి చూపెను. ఈ విషయమునే తైత్తిరీయోపనిషత్తు “అకాశ శరీరం బ్రహ్మ, సత్యాత్మ ప్రాణారామం మన అనందం కాంతి సమృద్ధ మమృతం” అని భంగ్యతరమున వ్యక్తము చేసినది. ఉత్పత్తి స్థితిమును బ్రహ్మాయనియు; స్థితి, లేదా, సంకల్పము (లేదా స్వప్నము) ఈ స్థితిమునై వ్యవసాయము; సుషుప్తియము ఇంద్రియై కాంతమగుము వికాంతి. స్వ్యానందము సామాన్య

మనము ప్రాణికోటికిని సహజముగానుండు ఏ మూటిని బ్రహ్మ విష్ణు శివాత్మక ప్రకృతిగా కొందరు వేత్తలు దలంచి యున్నారు.

మరియు "అప్పుంట్రహ్మ రసే విష్ణుః భోక్తాదేవో మహేశ్వరః వివంద్యాత్వా" ఇత్యాది భావనాకృతులు మన అర్థవాక్కుల యమున వేనకు వేలు గలవు.

"త్రయం త్రివృత్తిః త్రిభువనమశో త్రివేది సురానాం అకారైర్వృత్తైః స్వయమభిదభత్ తిర్గ వికృతః తురీయం తే భావః"

అని పుస్తకంత గంభీర్యము—

"దేవానాం త్రితయం త్రయోహుభువణాం శక్తిత్రయం త్రివృత్తాః త్రైలోక్యం త్రివేది త్రిపుష్కర మరత్రి బ్రహ్మ వర్ణాస్త్రయః యత్త్రివిజ్ఞగతీ త్రిధాన యమితం మమ త్రివర్గాత్మకం తత్పర్యం త్రిపురేణామ భగవన్యవేతి తే తత్త్వః"

అని లభ్యమైననున కవికుల గురువు కాలిదాసును పేర్కొని యున్నారు. ఈ బ్రాహ్మణ్యము

భోజనంతు తదాపిష్టాః
జ్ఞేయం పాలయితుః పదం
భోజనేన శరీరస్య
పాలనం జాయతేయతః

నిద్రాతః సర్వజగతో విస్మృతిస్తు లయాత్మికా నిద్రాతో

రాద్రయత్కుక్తబ్రహ్మ విష్ణు శివాత్మకం—అని స్పష్టి బ్రహ్మ స్వరూపమనియు; స్థితి, భోజనము, విష్ణు స్వరూప మనియు; నిద్రా, ముద్దుపి మొదలగు వ్యాపారములన్నియు రాద్రాత్మికములనియు; ఇది బ్రహ్మ విష్ణుశివాత్మకముగ ఉప స్థంభితయమనియు అన్నివేళాది మహర్షులచే బోధింపబడిన సత్యమునే తాను చెప్పుచున్నానని చెప్పెను.

"యుక్తాచార విహరస్య యుక్త చేష్టస్య కర్మమ—

యుక్త స్వస్థావలోదస్య జాగ్రతో భవతిపుష్పః—గీత—

జగము త్రివర్గాత్మకము. అందే పరము, మోక్షములంతర్భూ తము—ఈ త్రివర్గ విజయ మందిన పరునకు మోక్షము కరణద రాయమాణ మనుట అనుభవజ్ఞుల యనుభవములలోకెల్లా సార మగు స్వాధ్యాత్మియని చెప్పవచ్చును.

"మైథునం మోక్షసాధనమ్" ఇత్యాద్యభియుక్తుల సీతం దుదహించినందున నవ్య వాగికులు కొందరికిని మోటు వానిగా తలంచవచ్చును. కేవల గ్రామ్యధర్మపరముగా అర్థము చేసుకొని మన మీ మాక్కిని దురర్థములక్రింద మార్చుకొనరాదు. 'అత్మా వైపుత్రమాహు' 'అపుత్రస్యగతి కానాన్' ప్రజయాహి మనుష్యః పూర్ణః" "ప్రజాతీరమృతమానంద యత్కువసే" ఇత్యాది శ్రుతివృత్తి వచనానుసారముగా దార్మిక కామఫల మనంత సాధ్యప్రదమగుచున్నది

"సమాన భక్తే రోషో న మధ్యే నచ మైథునే
ప్రవృత్తి రేషా భూతానాం వివృత్తిస్తు మహాభా"

అన్న మాక్కి నీ శాస్త్రకర్త గ్రహించి "వివృత్తిస్తు మహా భా" అన్న మాక్కి కెంతయో పూజ్యత్వమునిచ్చియున్నాడు.

"విశ్వమిత్ర పరాశరప్రభృతయో వాతాంబువర్ణాః"

ఇత్యాది ధర్మపారి నూక్తుల ప్రకారము నివృత్తాంతః స్థి విషయక వ్యాపారమును, మాంసమద్యములపై లోకమునకు గల ముక్కునయు, తెలియజేయబడియున్నది. వివృత్తి మార్గ ప్రవణుల కీ ముప్పులలో నేమిది? అట్లని ప్రవృత్తి మార్గ గాముల కీ ముప్పులు బోత్తిగా కూడ వనవచ్చునా? నాటి శాస్త్రస్తులు నేటి చట్టములు ప్రజల తత్వమును గమనింపని సమయమున ఏమగుచున్నదియనూ మనము చూచుచునే యున్నాముగా! అట్లేని సభ్యేతరముగా ప్రవర్తించుటకు, ప్రవ ర్తించుచున్న జనులను చూచి యానందించుటకు మన సాచ్చుకొనునా? అందుచేతనేమనువు "ప్రవృత్తి రేషా భూతానాం" అని జంతుస్వభావిక ధర్మమును నిరూపించి వివృత్తి నువదే శించెను. ఈ ప్రవృత్తి వివృత్తి రూప మార్గ ద్వయమును దక్షి జోతరాదులములుగా గీత యభివర్ణించినది. ధర్మమోక్షములు రెండు వివృత్తి ముఖముగనూ, అర్థకామములు రెండును ప్రవృత్తి ముఖములుగా యున్నవనుట నిర్వివాదము.

ఇక్కడ "పరసా నీరసా జీవాః" యని ప్రవృత్తి మార్గ రను సరళులనియూ వివృత్తి మార్గ లను నీరలులనియూ వీతదలి వర్ణించి సంపారులకు మోక్షము మంభము (కర్మవలన) "సహ ప్రగ భదర్మ నాతో" ఈ 'సహ' గభదర్మము "దశాస్యాంపుత్రా వాధేహ పతి మేకాదశం కృధి" అన్న శ్రుతి వాక్యము చొప్పున మానవుని జీవితమున ధర్మపత్నితో సంసార మొనర్చి వరు గురువుత్రులను గమలతో పరిహేవుచున్నది. "నీరసానాం పునస్త్రత వేదాంతమతయాయనాం" "భావనారూప విజ్ఞానాదేవ మోక్షోభవేదితి" అని వేదాంతమతానువర్తంమతమును తదని ఇట్లు పూర్వపక్ష మొనర్చుచున్నా దరదు. "కథం జంజన్యతే తా ద్యగ్నానవై తద్రసం వివా" యను మాటకును "కామికాక మోక్షాగమి కాదు" అన్న వేమన్న మాటకును సామీప్యము వక్కుగా కుదురుచున్నది. "తద భావా స్థీరసానాం మోక్షో మరుమరీచికా" అని భావనా రహితులగు నీరస జీవులకు మోక్షము చుటి వక్కుం రోవి యొందమాపులందలి జల ప్రాంతి గాగలదని తేల్చి చెప్పెను.

"యది జన్మ జరామరణం నభవే ద్యది చేష వియోగ భయం నభవే.....దివా జన్మని కస్యరతివో భవే" అన్న శ్రీమ దాచార్యునిమాట చొప్పున సంసారము నందడతెరచి గానవి ప్రకృతిమూఢుల కెక్కడి మోక్షమని వేదాంతులు నిజమును చక్కగా చూచి చెప్పియున్నారు.

మనము కామశాస్త్ర ప్రవక్త మాటలకు ప్రమాణ పదము నియ్యజాము సామాన్యముగా. కాని ఏ కుక భిక్షిదులవో విడి వివచో మిగిలిన వారందరూ త్యాగ రాజస్థుల్లు కామదానులుగానే యున్నారు—కాని యట్లని ఈ శాస్త్ర సంప్రదాయమును తెలి

దాత్రవ్య స్మరదర్శన వివరణము

యక దీని నన్నిటివలె వ్యాఖ్యానించె జనదని ఇంతటితో ఈ విషయమును పంక్షి పించుచున్నాను. విషయము నభిజ్ఞులు గుర్తించెదరుగాక.

ఇప్పుల శ్రీకేశతు పుత్రాంత మిందు విశేషముగా చెప్పబడియున్నది. శ్రీకేశతు శాసనము లేకున్నయపుడు వ్యవరయ్యాపి శ్రేయమే లేదని ఇందు చెప్పబడియున్నది. అందులకే జబాలభరద్వాజాది మహర్షుల తల్పం సంధ్య పరిత్రులుగా నాడు గణించబడి వారని దాత్రవ్యుని మతము. వారిసరని స్త్రీ స్వాతంత్ర్యమును గూర్చియు చక్కగా చెప్పియున్నాడు. "యతోఽతీత పరాప్రీతి దుఃఖంభేష్యవ ముష్మి, పరికియాపునసర్వనాయ కానుపాదుర్లభా" అను మామవుని నవ్యప్రీతిని గురించి తదనియున్నాడు. నేటి కిది మిక్కిలి విద్యార్థులుగా కనువడవచ్చును. నాటి ధర్మము నాటి మానవ సంఘ మర్యాద లిప్పుడు లేవు. ఈ నాటి ధర్మము లానాడు ప్రవక్తిలోనికిరావు. రాజులవు. పుట్టవదానికి పూసలు గట్టు పెట్టు?

- క. అతిరి విను గౌర వేనియు
- మతి కింకిరివడక యొంమానవడక నీ
- వతనికి ప్రీయంబు నలుపుము
- నలికివ పరి వనువజేయు బుచితంబరయన్
- (భారతము శాంతిపర్వము)

ఇట్టి యతిరి పూజా ప్రతపదాయబలంబు మనవిపుడు తదని తద్గుణదోష విచారమును జేయజూనిన అర్థము లేదు. నా ధట్టి నియమ నిరతి యుండినదని మనము తలంచుటకీ పై పద్యము ఫలికీ వచ్చును. అట్లే దాత్రవ్య మతమువలె కొన్ని విషయములు నాటికి ధర్మములై వెల్లివల్లు తెలియుచున్నది. నేటి క్షానిలో "ఆ శ్రీకేశతుకాలస్య ఆచారో భూస్మిరంకుః" అని దాత్రవ్య దప్పట్లు శ్రీకేశతు శాసనమువలెకూ ఇట్టిది నిరంకు శాచారమై యుండవచ్చును. కాని మొత్తము ఇట్టిది సంఘ మంతయూ ప్యేచ్ఛాప్రవృత్తిగాయున్నదనుటకు ఎట్లువచ్చును? మరియు "బుషిలిర్యదనుషీతం కర్మ తవ్వానుషే యం మనుష్యైః; యదుక్తం త త్కర్తవ్యం" అని విద్యారణ్యయోగు లప్పట్లు బుషి శాసనముల శా నాడెక్కువ విలువయేగాని బుషులు ప్రవర్తించినట్లు సామాన్య మామవులు ప్రవర్తించుట నాటికిని నేటికిని ఎట్టివారికైన నూ సాధ్యము కాదని. "ఇదావంతన కాతీన భృశా జగ్ముశ్చినిద్యతాం" అని దాత్రవ్యుడే పుష్టికరించెను. వాడది యొక యాచారముగా సంఘములో కొందరిచే ఆచరింపబడుట కనుజ్ఞ యుండవచ్చుమగాని విధిగా నిర్బంధ ధర్మముగా యుండి నట్లు గానరాదు. మరియు తృతీయపాదముకడను "యతస్మత్పు ర్మవస్త్రతగుణీ ప్రకృతిరంజితా" అని నత్పురమడైన వానిసాధు వాక్యమును గూడ ప్రామాణ్యమును చెప్పియున్నాడు.

ఇక చతుర్థ పాదమున నీ కాన్రపు ఫలక్రూరిని వర్ణించి యున్నాడనవచ్చును. "కాంతాకులాద్రి సంవార జంఘాం పిరుషం మనః తస్యందవన పుష్పేషు మధుసీత్యా ముహు

ర్ముహాఃతదిదం మానుషే లోకేఽమృతం దుష్కృతి దుర్లభం" అని ఇహలోక ముఖపరమును గూర్చి యుపన్యసించియున్నాడు.

మరియును "పచ్ఛాన్ర మాగమం ప్రాక్రం శవేన శివ తాతయే, శివాన్ర సరహస్యం తత్ అధిగమ్యగరో కులాత్" ఇత్యాది తాంత్రిక నియమంబు విరూపించుటచే నిది వైదిక విధియని తాత్రవ్యుడే చెప్పియుండలే దనుట నిర్వివాదము. కాన నిది తాంత్రికేంద్ర ధర్మమే యనుట యధార్థము. అదియును "బుద్ధిమా నమవర్జిత పోషితావతం కృతీ" అని దీవిని కత్తి మీది సాముగా కూడ విరూపించెను. అంతియేగాక, "నాన్ర త వ్యాడకం లోకే స్త్రీ పమస్పర్శమన్మ" అనికామకాన్రపరమపాదవ మైన స్త్రీ యొక్క మత్తులోని విశేషమునుగూర్చి కంకో క్తిగా అంతకప్పు వేరు మత్తు పదార్థములోకమున వేరేమియు లేదని చాటెను. కాన వలమదయావీరతంత్రమైన తాత్రవ్య బుషి పూదయము సాతకుంకీ యాఖరుమాలచే చక్కగా వ్యక్తమగుచున్నది. ఇంకమా తదితరములైన తాగతం నునదేకించి "అతి నర్వత్ర వజా యేత" ని ముగించియున్నాడు. కాన నిది తంత్రమనుట యధార్థము అయినమా ఇందువలన తృతీయ పురుషార్థమును గూర్చిన విశేషము తెన్నియో తెలియుచున్నది. మరియును ఈ గ్రంథమును గూర్చి విప్రులముగా పమిక్త చేయ వలసియున్నది. మొత్తము నాల్గు పాదముల చేతనే ముగింప బడుటచేత నిష్కర్షగా బుషి సాంప్రదాయక బ్రహ్మ విద్యా విశేషమును కూడ నీ గ్రంథము వ్యక్తము చేయుచున్నది.

"ఆ వాచ్యాయనతంత్ర మా క్రుతిశ్చిర స్మింతంతముచ్చా వచే విద్యే" అని భట్టసాధులు నిర్వచించినట్లే తంత్రము విప్రుల దేహముగా అవచవిద్యాలోభకముగానూ తత్ప్రతిపాదకముగానూ యున్నది.

మరియును తులద "వ్రతాతి రమృత మానంద ఇత్య వస్తే" అను నువనిషద్వాక్యమును పురస్కరించుకొని ఈ పురుషార్థ మును ధర్మేతరముకాని రీతిగా సాధించ వలయు ననుటకై "యత ప్పుత్పురుషే స్త్రీన ద్యుజీ ప్రకృతి రంజితా" అను మాటతో వ్యక్తము చేసినట్లైనది.

ఇందు ప్రకృతి పాదములో స్త్రీని ప్రకృతి స్థానమున వర్ణించుచూ "ప్రకృతిః బ్రహ్మణః పార్శ్వం య దాంకురు తే తదా, సుషుప్తి ర్జీవ వత్ప్రాయస్య స్వతో వై ముఖ్య మంజసా, ప్రవంచ లిలామాతస్య తత్రాదివ్యో పక్షయం, ప్రాప్తితి పూర్వనక్ బ్రహ్మ విదిత పరిణామతః, యదాంబాస్థిర్వికార మసీత్త మవభాసతే, సా స్వ తంత్రేతి కిం వాచ్య స్సాధీన పరి కేతివా, సాభూత్ స్త్రీ తాతి సర్వస్య మతఃస్త్రీణాం స్వతంత్రతా, ఆజన్మసిద్ధా తస్మాంలం లోకే లాసాం విషేషితం, రతోపిదగ్రమో రది కృంగార రస గర్భితం, తస్మాత్ రతిఃప్రాక్ ప్రవృత్తేః పికువా తత్ర బాధుతే, బహుపుంసేననం వాతః ప్రాకృతం నహ దోష కృత్" అని

ఇత్యాదులలోని స్త్రీ స్వాతంత్ర్య ప్రపక్తి బహుపుంసేవన లోని రోషి భావత్యము ప్రాకృత ధర్మమున జెల్లినే కాని కౌత్స ధర్మమునుటకు నీలులేదు. తంత్రమార్కులకును కామ కౌన్త నర ణీకిని ఇది యొక ధర్మముగా తోచియుండవచ్చును. అంతియే గాని నిర్దుష్ట ధర్మముగా దలంపజెల్లదు.

భారతమున స్త్రీ స్వాతంత్ర్యమునూ పారదారికమును పుష్టముగా విషేధింపబడినది.

“కలి నరదార గమన మొప్పుదు”-ఇత్యాదులలో పారదారికమును, “బాల్యమున తండ్రి యవ్వన ప్రాప్తి మగదు” ఇత్యాదుల స్త్రీ స్వాతంత్ర్యమును, నిష్కర్షగా వెంచువేదము విషేధించినది. మరి యును నరదారలలో నీ క్రిందివారు పూర్తిగా విషేధింపబడి యున్నారు.

“నర దారల యందును నశి
గురు పుర్వ బాల కులబాంధవ బుధ వా
గతకుల నరులు” పూర్తిగా విషేధింపబడి యున్నారు.
“క్రోధియుని భార్య స్త్రువు నతి
మిత్రునియెంబాగ మామమెల తాచార్య
క్షేత్రంబగు గురువల్లి య
ప్రాతములరు తమకు దాము వంచి వచ్చిన నైవే
(జై మిని భారతం)

ఇట్లు కొంద రెక్కుడుగా భారతాయులయందు విషేధింపబడి యున్నారు.

కామ కౌన్తమున పారదారిక మొక యధికరణము. ధర్మ కౌన్తమున కీది సంపూర్ణముగా విరద్ధమని వేరుగాజెప్పఁ బలికెడు. కావున ఇందు సమన్వయ దృష్టి కుదురుట కష్టమే యుని నమూ లోకకానకులగు ధర్మకౌన్తతరల చక్కని ధర్మ సేతు పును నిర్మించియున్నారు. వాని నిల వ్యాస విష్ణులి భీతిచే తదవ జాంను. మను చరిత్రలో అల్లసానిచ్చెన ప్రవరునిచే ఈ ప్రకార మనిపించియున్నాడు.

క. ఈ పాండిత్యము నీకు దక్కుమరి యెందేగంటిమే కామకౌన్త సాధ్యాయుని నావనించెదపు మేలోహా త్రయా ధర్మ ముల్ పాపంబుల్ రతి పుణ్యమంచునికనే లాతర్కముల్ మోక్ష లక్ష్మీవత్యాగమనూత్రపంక్తిమోమీసాంప్రదాయార్థముల్ అని ధర్మ కౌన్తీయ విరోధమును చూపియున్నాడు.

రోకము బహుమార్గగమి. అందు తంత్రమార్గ మొకటి విరళాణముగా పెక్కురు వనుచుండు దారి. ఆ కాణమున ఆ మార్గ మున నడచువారిని గూర్చి బ్రాత్యపుడు చెప్పియుండవచ్చును. అంతియేగాని ఇట్టిది పరమధర్మముగా పూర్వము భరత వర్ష మున వెంపియుండినదని మన మూహించుటకు నీలులేదు.

ఇంకనూ గూనమగు ధర్మ మోక్ష ముంను సావధాన ముగా పరామర్శ చేయులయుముగాని యధోచ్చగా ఇట్టివాని విష యమున పురాధిమాన వ్యాఖ్యానములు చేయఁ జెల్లదుగదా!

అర్థకామ నరణులకును ధర్మమోక్ష నరణులకును గల పరస్పర భేదములు ఆలోచించుకొందియు తత్తచ్ఛాస్త్ర పంస్కారములకొందియు గోచరించుచుండును. “మాంససాండాతి కాయాస్తు యంత్రతోశే. గంజరే స్నియ్యస్తి గంధి కౌలివ్య స్త్రీయః కిమితి కోభవం” అన్న వేదాంతల మూలం కిందిత వరకు ప్రవేశముండును? ఇది సంపూర్ణ నిష్పత్తివరుల మూ.

“జాయా వా స్ని జ్ఞనిత్రీ వా
పంభవః స్త్రీ కృతోభుదాం,
హే కృతమ్నాస్తయోనికాం దాం
కుర్వతాం వః కుతస్మిన్”

అప్పుచరాహమిహిరుని మూల స్త్రీ నిందాపరులకు చక్కని జవాబుగా యున్నది.

“జయే ధరిత్యాః పురమేవ కారం
పురేగృహం నద్యని వై కదేశః
తద్రాపి శయ్యాశయనే చరాస్త్రీ
రత్నోజ్వలా రాజ్యముఖ్య సారః.

(బృహత్సంహిత)

ఇది ఇహలోకపారజ్ఞంబమూ. ఇందు నరము వన్నేషించు తిరును ముహూనియులగు లాత్వికు బునదేశించియే యున్నారు.

కాన సహృదయులగు పండితు లీ బ్రాత్యపుని పృథ ధర్మన సరణిని, అందు గల మూల ప్రకృతి స్వభావ ధర్మము లను ధర్మ మోక్షములను గని యూహించింతురుగాక. వ్యాస విస్త్రుతి భీతిచే పెక్కు ముఖ్య విషయములను వ్రాయ వలసి యుండియూ సంక్షేపింప వలసినవాడ నైతిని. హంస కిరణాచరి ప్రళంపి వందర్శమున వానిని గూర్చి విపులముగా వ్రాయ దలంచితిని.

త్రివర్గ సిద్ధాంతవాదులునూ చతుర్వర్గ సిద్ధాంత తత్వవేదులునూ ఇందును గూర్చి విచారించవలసి యున్నది. ఇహపరమఖముల సమ్మేళన సంపుటియే చతుర్వర్గ స్వరూ పము. ఈ చతుర్వర్గములలోని నాంవదాని (మోక్ష మను దానిని) ముందున్న త్రివర్గములయందే యున్నదని త్రివర్గ వాదులు తలచినారు. మోక్షము లేదనలేదు. “బుణం కృత్యా ప్పుతంతేజేత”ను వాసితులు కారు. వాసిత దృక్పథమునూ గల కామకౌన్తము వేరు. దానికిని దీనికిని విమాత్రమును సంఖం ధము లేదు. కాన పారజ్ఞుండగు బ్రాత్యమహర్షికామకౌన్త మూలరహస్యములను సకౌన్తీయముగా ఇందు చర్చించి నిరూపించివాడని చెప్పి ఇంతటితో విరమించుచున్నాను.

చాటువులు

శ్రీ కొత్త సత్యనారాయణ చౌదరి

వఱును చెల్లినదనుచు విద్వాంసుఁడెపుడు
చదువులను మానఁడది వాని సహజగుణము
దానిఫలితము వానిమూలాన లాఁతి
వారలకు దక్కుచుండు నివ్వసుధలోన

అందమగు భార్య, యింటిలో నలవికున్నఁ
బరుల యువతులకోసమే ప్రాఁకులాడు;
నూరఁజెరువున విండిన నీరు విడిచి
కడవలో నీళ్ళు ముట్టును గాదె కాకి!

మొగము చూడఁగఁ దామరపువ్వు, నోటి
మాట చల్లఁదనాలకు మూట; కాని
హృదయమునమాత్ర మగ్నిపెల్లొదవి పొగలు
సెగలుగక్కుచు బగ్గము చేసివిడుచు

ఁరమ మూఁగుడు—నర్వము నెఱుఁగువాఁడు
హాయిగా నుండురీలోకమందు; వారి
లోనఁజేరని వారికెన్నేని చిక్కు
లొదవి చీకాకు ఁజుచు నుండునయ్య

మబ్బులాగుబ్బుగాఁ బ్రబ్బిమఱునిమేష
మునకె విప్పారుచును విడిపోవునట్లే
ధన మదెక్కడనుండియో తరలివచ్చి
మొగము చూపించిపోవు టద్యుతముగాదె!

వస్తువొక్కటియే చూచువానిఁ బట్టి
భిన్నమార్గంబులోఁ గనిపించవచ్చు;
కాదు, ప్రేమించు యువతినిగాంచి యోగి
నీరసంబగు శవముగా నిర్ణయించు

కమికే దన్నము పెట్టి వశ్యముగఁ జేసి
కొనును మనుజుని లోకజ్ఞఁ డనవరతము
ముగములో 'బోణమును' గొంతముందుఁ గొట్టి
వలుకు పలికించు మద్దెవలన నరుడు

ఆస్తిపాస్తులు మన వెంట నంటిరావు
వానికోసము చూచెడివారు వేఱు;
పుణ్యపాపములే మనపాత్రి విడువ
నట్టి చుట్టాలుగాఁ గనుపట్టుచుండు

వినయ మెఱుంగని చదువులా మనుజు నెపుడు
పైకి రాసేయవనుట నిబద్ధిసుమ్మ!
చదువు వినయము జంటగాఁ గుదిరియున్న
మనుజుడన్నిట ధన్యుడై వినుతి కెక్కు

కష్టములువచ్చి దుఃఖమే కలుగనిమ్ము;
దానికై బెంగపడక నిదానముగను
మఱచిపోవుట దానికి మంచిమందు
దాని గుర్తించువాడె యుత్తముడు భువి

గ్రామకరణము—వెలయాలు—రాజు—దొంగ
యముడు—వహ్ని—పురోహితుఁ—శిర్భకులును
బరుల దుఃఖము గుర్తించుటరుదు; వీరి
మన్ననలు పొందఁగలవాడు మహినిలేడు

లోభియగువాడు శవములలోన లెక్క
చచ్చి గీపెట్టినను జేత బిచ్చమైనఁ
బెట్టఁడతఁడు కండలు పెంచుకొంచుఁ
దుదకుఁ గాకులకింతగా ముదముగూర్చు

శునకమా ! జంతువులలోన యుద్రమైన
దాన నని బెంగపడఁబోకు; నేను నిన్ను
మించువాడ నటంచు గర్వించు నొకఁడు
కలఁడు భువిని గృతఘ్నతా ఘనఁడు నరుడు

ఓసిదార్శిద్రవమా! 'సిద్ధి' యొడవి నేను
నీదు మూలాన ధన్యుడ నేదునిక;
నాకు నందఱుఁగనిపింతు లోకమందు
నేను గనిపింప నెవనికిఁగాని నిజము

తనశరీరము చక్కనిదనుచుఁగులుకు
కొనఁగ మృత్యువుగాంచి నవ్వును గదన్న !
తనకుఁ బాలమున్నదని లోభమునమునుంగు
వాని భూదేవి నవ్వు పాలుచేయు.

ఆలుమగలన్నదమ్ము లన్యోన్యముగను
గలహమునముద్ది భిన్నమార్గములఁ బోయి
తుదకుఁ గలియఁగవచ్చు; నీవిధములాఁతి
జనములోఁ జూడఁబోము కారణమదేమి !

కొంపలో నున్న పప్పులు కూరనార
నిండుకొని యున్నవని దిగులుండెనేని
యెంత మేధావియైన రవ్వంతగాని
తెలివితేటలు చూపలేఁ దలను నిజము

ఓసి దార్శిద్రవమా! మంచి యోర్పు నేర్పు
గలుగు గుణవంతునే పట్టఁగలవు నీవు
గుణము తఱుగై నచోట నీ మనసు పోదు;
నీవు నెఱజాణవేసుమా! నిశ్చయముగ

ఆదరం బెంతయున్న నాహ్వనమున్నఁ
జీటిమాటికిఁ బోయి భజింపరాదు;
నాకమేలెడి దేన్నేద్రుఁ డంతవాఁడె
యట్టిదశలోనఁ దేలికయగుట ధ్రువము

వాఁడు నీరోగియైన విద్వాంసుడైన
నజ్జన న్నేహము గడింపఁ జాలియున్నఁ
జాలు; ఏక వేత్ర భాగ్య భోగ్యాలు నేలు
లక్ష లవియేల ! ధన్యుడే యక్షరాల

నన్నయపదప్రయోగకోశము :

స మ గ్ర స హి క్ష

శ్రీ సూరి మల్లి నాథం

నన్నయ పదప్రయోగకోశము ప్రచురించుట ఆంధ్ర సారస్వతములో నిజమైన కృషికిది మహాప్రారంభము. భాషాస్వరూప వ్యభావములను విష్కృష్టముగా నెఱుంగుట కిట్టి కోశములు ఎంతటి యవసరము. ఆయా కవుల భాషా స్వరూప వ్యభావములు, ఆయా యుగపు కవులలోనే భాషా విషయమున గల భేద సాదృశ్యములు తర్వాతి యుగములలో సంభవించిన పరిణామములు వీని వర్ణింపిని సుష్టుగా, కూలంకషముగా తెలిసికొనుటకు ఇట్టికోశము బుచ్చువుడు మాత్రమే సాధ్యపడును. ఒక వ్యాకరణాంశమునందు, ఒక పదముయొక్క అర్థము నందలి వైచిత్రీ నెఱుంగుటకు గ్రంథము నామూలాగమును వెదకి వెదకి వేరవలసిన అవసర మిట్టి కోశములు లేకుండ చేయును. ఆ ప్రయోగము లన్నియు క్రమపద్ధతిలో కూర్చుటవల్ల పరిశోధకుల పని సూరింబు లొంటిది వంతులు లేరికపడును.

మరి యీ పని నిర్వహించవలెనన్న నే యొక రిద్దఱి కృషియో కాదు. సాహిత్య వికాసమే వంటి గొప్ప సంస్థలు పూనుకొన్నప్పుడు మాత్రమే యిట్టి పనులు సఫలమగును. ఈ కోశమును ప్రకటించుట సాహిత్యవికాసమే నిర్వహించిన కార్యము లన్నింటి మిన్న యని చెప్పవచ్చును.

ఈ కోశమునకు సంపాదకులైన శ్రీ అబ్బూరి రామ కృష్ణరావుగారు, డా. దివాకర్ల వేంకటాచారి M. P. Phd గారును సుప్రసిద్దులు. అనుభవశాలులు. వారి సంపాదకత్వమున ఈ కోశము వెల్వడుట చాల గొప్పనంగతి. మరి శ్రీ దువ్వూరి వేంకటరమణశాస్త్రిగారి పాండిత్యము, శ్రీ భద్రి రాజు కృష్ణమూర్తిగారి భాషావైద్యమును సమకూడుట వల్ల వీ మహా ప్రారంభమునకు సాధన సంపత్తి సంపూర్ణముగా మన్నుళ్లే మనము భావించవచ్చును. దీనికి తోడు వెలపురు తిక్కాసుపులు వండితులు కూడ ఈ కోశ నిర్మాణ మందు తోడ్పడినారు.

ఈ కోశమువల్ల ముఖ్యముగా నెఱవేరవలసిన ప్రయోజనములు మూడు.

1. వ్యాకరణ విషయకము, 2. భాషాకావ్య విషయకము, 3. శబ్దార్థ విషయకము.

ఈ మూడు ప్రయోజనములను దృష్టిలో పెట్టుకొని ఆయా యాంశములను వాని క్రిందికి వచ్చు ప్రయోగ

ములను కూర్చవలయును. ఈ విషయములనుగురించి అసందిగ్ధముగా నిర్ణయించుకొనుటకు వీలుగా వాయా ప్రయోగములను ఇండించి యాయవలెను. ఎంతయో శ్రద్ధ, హిర్య, అనక్తి, పాండితీ వివేకములు, అనుభవమున్న గాని యిట్టి కోశములను సమగ్రముగా, విర్బుష్టముగా నిర్మించుటకు సాధ్యపడదు. ఇది త్వరత్వరగా చేయదగ్గ పని కాదు. వెమ్మడిగా మిక్కిలి శ్రమించి చేయదగ్గ పని. ఈ పైన చెప్పిన గుణము లన్నియు మన్నువ్వుటికి యీ పనియందు కొన్ని ప్రమాదములు తప్పవు. ఇది దేశమునకు సంబంధించిన విషయము, భాషకు సంబంధించినవిషయము కాబట్టి దీనిలో దొరలిన స్థానిత్యములను ఎరిచూపుటయందు ప్రయోజనముండును. ఈ కోశమునందున్న బహుగుణములను చెప్పవలసిన యవసరము లేదు. అసలీ కోశమును గ్రథనము చేయుటకు బానుకొనుటయే యొక గొప్పగుణము. కోశకారులయొక్క శ్రద్ధాపాండిత్యాదిగుణములు, వారు పద్ధతము మిక్కిలి ప్రశంసనీయములు. కొన్ని యాంశములను వాని క్రింది ప్రయోగములను గూర్చిన పద్ధతి చాల ప్రశంసనీయముగా మన్నది. ఈ కోశము గుణబహుళ మైనదే. కాని కొన్ని దోషము లిందులో దొరలినవి. ఈ కోశమును అధ్యంతము శ్రద్ధగా పరిశీలించగా కొన్నిమాత్రులు చేర్చుట చేయుట అవసరమని తోచినది. వాని నీ క్రింద వివరించుచున్నాను.

"అ"—ఈ అంశమునందు ప్రయోగములన్నియు చేరలేదు.

ఉదాహరణకు :—

- (1) గురువల్లి నేడ యక్కుండలంబులు దొడ్లు దివసము
- (2) అంత నయ్యర్జునుండు నన్వరింపి నవీవంబునకువచ్చి.
- (3) అయ్యుద్ధిష్ఠిరు డంతన్.
- (4) అయ్యక్షపాదదు పామర్థ్యంబున.

"అ"—ఈ అంశమునందు కూడ ప్రయోగము లన్నియు చేరలేదు.

ఉదా:—వరులు నంలియ బలవంతుండు 2.1.13

అంలియ కడు దక్కుడు 1.4.169

యమరాజ నథ యంలియ 2.1.71

అంలియ జాడంబునందు 3.2.63

నాయుద్ధన నుండుడు 1.5.61

నన్నయపదప్రయోగకోశము : సమగ్రసమీక్ష

ఈ చివరి ప్రయోగమునం దేవార్థము మీద ద్రుతము చూపబడ్డది.

"అంటి"—ఇచ్చిన ప్రయోగములనుబట్టి ఏది యుత్తమ పురుషయో, ఏది మధ్యమ పురుషయో తెలిసికొనుటకు వింశతము. ఉత్తమ పురుష యైనపుడు పాంచవీరకవ్యమున ద్రుతము జారి పోయిన పందర్భములు, మధ్యమ పురుష క్రియ లతో కలిపి—ఒక్కటే అర్థము కూర్చుటవల్ల వచ్చు విబ్బంది యుంది. ఉత్తమపురుష యని యెఱుంగుటకు తగినట్లుగా ప్రయోగములు అందించి యూహనీవది.

"అంద"—నరన్యతీ సముదయములయంద స్థానముల సంములగున్ 3.2.283 మొదలగు ప్రయోగములు చేరలేదు.

"అన"—ఈ అర్థముతో ఉత్తేజ్ఞావాచకములు వేఱుగను, అనంతర్యార్థములు వేఱుగను చూపలేదు.

అపాపవీయంబనవల్ల నట్లు—దంభోధిశ్చంబన—మొగ్గు ప్రయోగములందు "అన" ఉత్తేజ్ఞా వాచకము.

అనవిధ దృశరాష్ట్రండు మొగ్గు అనంతర్యార్థక ప్రయోగములతో కలిపి వీని విచిరి.

"అని"—ఈకూడ అర్థభేదమునుబట్టి ప్రయోగములు కూర్చలేదు. "చెప్పి" అను నర్థమందున్న ప్రయోగములు, ఇత్యర్థక ప్రయోగములు వేఱుగా వీయవలసినది.

"అనియే"—నరిగదవియే వగతును. ఇచ్చట "ఏను" అని వదలిచ్చేదము చేయుటకు వీలున్నది. ఇది వివర్థకమని భావించినపుడు 'ఏ' లోకూడ చేర్చవలసినది. అట్లుచేర్చలేదు. అనుచులోకూడ అర్థభేదమును బట్టి ప్రయోగములియలేదు.

"అపేక్షించి"—పాగరనుత పరిక్షయం బపేక్షించి యుండునంత 3-3-60 అనుప్రయోగ మిబడినది. "తల్ప మయ సమాగమం బపేక్షించు యుండునంత" 1-2-188 అనుప్రయోగము. "అపేక్షించి యుండున్" అనువార్థము వండుచూపబడెను. దీనిని 'అపేక్షించి'లో చేర్చకపోవుటకును 3-3-60 ప్రయోగమును 'అపేక్షించియుండు' వన్న అర్థముతో చేర్చకపోవుటకును కారణము మృగ్యము.

"అనుర"—'అనిహితమగునట్లు పేయు మమర మునిం దా! 3.3.27.

ఈ ప్రయోగమునం దనుర శబ్దము తెలుగేయవి కచ్చి తముగా చెప్పటకు వీలున్నదా?

"అయ్య"—వాసుములకు, క్రియలకు వరమైన పందర్భములు వేఱు వేఱుగా చూపవలసినది.

'అడి'—వరికి, స్థాముచేసి, క్రిడించి—అను నర్థ భేదములనుబట్టి ఏది ఏదిగా ప్రయోగములు కూర్చలేదు.

"ఎగ్గులాడి"—1-8-138.

"జాడమాడి" 3-2.224.

"శిర్దంబాడి"—3.2.249—అన్నియు కలిపియే చూపబడినవి.

'అదిగ'—ఒక్కటే ప్రయోగ మియబడినది. అపా ప్రయోగము బుండగా వాని చెందుట వదలిపో.

అదిగ, అదిగన్, అదిగ్ అదిగ్ మొగు ప్రయోగములు నన్నయ భారతమున సమృద్ధిగా కలవు. వాని కార్యము లీయలేదు.

గాయకులను వాదిగా గలుగు—1.1.8.

అదిగాలం వేపురు—1.2.4.

అదిగాలం మహామునులు 1. 2. 211.

కారవేంద్రుడాది గాంగల భూపతుల్లెన్ 1.7.189.

పురుశ్రుము దాదిగాలం వీరుల్ 1.8.198.

జంబూద్వంద వినిర్మాణంబాదిగ 1.1.46.

యాదపులాదిగ రాజనుతులు 1.5.192.

అదిగె గల మమ్మపులు 1.4.151.

రాజనూయమఖ మాదిగ నర్ధరసంక్తి 1.8.5.

అగ్నేయాస్త్రంబాదిగా ననేక దివ్యలాంబులు వదసి 1.5. 196. మొగ్గు. ప్రయోగము తెన్నయోయున్నవి. వీనికి అదిగా, అదిగ, అదిగె, అదిగన్, అదిగన్ అను అర్థములుకూర్చ వలసియుండగా నొక్క 'అదిగా' అని మాత్రమే అర్థమిచ్చి, తావిక్రింద నాకే యొక ప్రయోగమిచ్చారు.

'ఎడ'—పూదయము, ఎడము, ప్రదేశము మొదలైన యర్థములతో ప్రయోగములు చేరు చేరుగా కూర్చలేదు. తక్కిన యర్థములందు భేదము భాయమాత్రమే యైనను పూద యార్థమున 'ఎడ' భిన్న శబ్దమే. ఎడ—ప్రదేశార్థమున, సమ యార్థమున, ఎడల కు సంక్తిచే రూపము. పూదయార్థమున ఎడదకు సంక్తివైరూపము. ఈ భేదమును పాటించకపోవుట దోషమనక తప్పదు. ఎడ కు సంబంధించిన అర్థము లన్నింటికి కూడ ఈ భేదము పాటించబడలేదు గావున దీనిని ప్రామాదిక మనుటకు వీలులేదు. "అని" - విషయములో నర్థభేదమును బట్టి అర్థమిచ్చినపు డిచటఎందుకీయలేదో దురూహముగా నున్నది.

'ఎల్ల'—'పాములెల్ల యల్లిలి పిప్ప' 1.1.184. యాదవకళతముల ఎల్ల దోడ్పొంది 1.1.65

అచటి రాల్లెల్లె లెల్లనుగ్గయ్య—1.6.284.

ఎల్లన్ ద్రుతాంతంబైన అవ్యయము. ఈ పై ప్రయోగములలో రెండింటి ఎల్ల—కళగా చూపబడినది. మొదటి ప్రయోగమునందు ఎల్ల ద్రుత ప్రకృతికమ్మైన పక్షమున యదాగమము రాదు. రెండవ ప్రయోగమునందు 'ఎల్ల' కళయైన పక్షములో పరకాదేశము అర్థానున్వరము రావు. మూడవ ప్రయోగములో ఎల్లద్రుతప్రకృతికమునాచిలో పరకాదేశము రాగూడదు. ద్రుతప్రకృతికమునుకొన్నచో అర్థానున్వరములు కూడ రావలసి

యందును. ఈ మూడు ప్రయోగములను ఎల్ల క్రింద విచ్చట దోషము. మఱియు ఈ అరోపముక్రింద విచ్చిన ప్రయోగములు నమానగతమునకు వేఱుగా, వ్యర్థమునకు వేఱుగా కూర్చవలసినది.

"ఎల్లయందు" అని ప్రత్యేకారోపము చూపవలసినది. ఎఱిగే సకలకాన్త్రంబుల వెల్లయందు 1.2.123.

"ఎవ్వడు, ఎవ్వరు"—ఈ అరోపములకు పినికి సంబంధించినవానికి ప్రత్యర్థకములు, అవ్యర్థకములు—విడివిడిగా చూపవలసినది.

"ఏ"—కరుణకరులై రక్షించు పురుష కారావృతులే 3.1.137. ఇచ్చట ఏ—ఏవకారార్థకము. ప్రత్యర్థకము, ఏవ కారార్థకము విడిగా పివలసినది.

"ఏది"—ప్రత్యర్థక సర్వనామములు వేఱుగను, వ్యతిరేకార్థమునకు వేఱుగను అరోపములు కూర్చిరి. "ఈయుర్వినింక నేది ధర్మపు—నిగూహేది" ఇది బాగుగనే యుచ్చదికాని "ఏటి" నది యన్న అర్థమందు, ఏమి యన్న అర్థమందు ఒకే అరోపము కూర్చట ఏటి న్యాయము.

అనఘ ఇదియేటి తపము 1.2.143.

ఒక్క సెలయేటి కెల 1.3.155

మొదటిది ఏమి యొక్క రూపాంతరము. రెండవది ఏఱుయొక్క జానపథక్తిక రూపము.

"ఏని"—ఇట్టింతాలిలాంగి చూచియే వెఱుగ 1.7.74. అట్టిశబ్దముని మునీశ్వర నివేణంగన్ 3.3.107.

ఈ రెండు ప్రయోగములలో ఏని—ఏను—అని పద వ్యధము చేయవచ్చును. ఏని యున్నపదవ్యధమునే కోకారులభిమానించినట్లు కన్పడుచున్నది. ఈ రెండు ప్రయోగములు, "ఏన్" వేఱు అరోపముకూర్చి యీ వలసినది.

ఏనుధర్మపథంబున నున్నవాడ నేల తొలంగుడు—

దీనిని ఏనిక్రింద వెందుకెచ్చినట్లు? ఏను క్రింద ఏ ప్రయోగము పీయవలసినది. ఈయలేదు.

"ఏను"—ఎవ్వడేను శరముల నేయు నశ్రమమున్ 1.7.166. ఇచ్చట ఏను శబ్దమునకు "ఏని" యని యర్థము. దీనిని ఏని క్రింద విడిగానైనను లేక ప్రత్యేకారోపముగా నైనను ఈయ వలసినది. ఏనులో విచ్చట యుక్తముగాదు.

"ఏకు నేలనే నమిత్తుండనై తిని—2.1.186. "ఏల"ను కళగా భావించినచో ఈ ప్రయోగమును నేను క్రింద పీయవలసి యున్నది. అచట పీయలేదు. ఏను క్రింద విచ్చివారు.

మఱి ఏల అన్నది కళగానే అరోప మిచ్చివారు.

ఇతేః—అని వేఱు అరోపమిచ్చి దానిక్రింద "ఏవేక వస్త్రవైలేమి, విగతవస్త్ర వైలేమి" అని ఒక్కటే పితాంధర ప్రయోగ మిచ్చిరి. ఈ ప్రయోగమును ఏని—క్రింద కూడ చూపించిరి. ఈ దృష్టి ఏన్—అను అరోపమును కూర్చి యుండుట అవసరము కదా.

"ఏ వేకవస్త్ర వైలేమి" అన్న ప్రయోగమున కర్థము కుదురునట్లు కన్పించదు.

బొటను—భువనములు వెలిగెను ఏ పుద్భవ మౌటను—అని యీ బద్ధది. గణభంగము దుర్భావము.

కడగాలు—అని అరోపమిచ్చి కడగాళ్ళు—అని ప్రయోగ మిబద్ధది. ఆ రోపము కూడ బహువచనమందే చూపవలసినది.

'కల'—చేయంగలవారము—ఈ గలవాడను—కావంగల వారము మొదలగు ప్రయోగములందు 'కల' భవ్యుదర్థము నందును ప్రయుక్తము. కీర్తి కల—శీలముగల మొదలగు ప్రయోగములందు 'కలిగిన' యను అర్థమునందు ప్రయుక్తము. ఏనిని విడి విడిగా కూర్చియుండవలసినది.

'కాన్'—అగు ధాతువుయొక్క నుజ్యంతము ఉండదుగా ధవమెట్టి వారికిన్—2.1.32.

నమనవుగా రావకార్యభారము రాల్చ—2.1.41.

నోరుల రక్షించుటగా వారలచే ధవముగని—2.1.42.

నమయాత్రికమునుసేయ నమకట్టురుగా—3.1.97.

ఈ ప్రయోగములయందు 'కా' అగు ధాతువుయొక్క నుజ్యంతమగు 'కాన్' కాళాలదు. ఇది కాదా అనుదాని సంక్షిప్త స్వరూపము, వేరుగా చూపవలసినది.

కాదు—తాన చోరులకును దాసికాడై—ఇచ్చట కాదు వ్యతిరేకక్రియగాదు. తద్దిక ప్రత్యయము. దీనిని వ్యతిరేక క్రియా స్వరూపము క్రింద విచ్చిరి. దీనిని పరల నోడించిన బలిమికాదు—2.1.136 తోబాటు చూపవలసినది. దీనికి వేఱు అరోపము కూర్చినారు. ఇంతేకాక 'కాదు'—అను అరోపమును (వ్యతిరేక క్రియావ్యరూపమున) రెండుగా కూర్చటయు అందొక అరోపమును 'కాడ' కంటే ముందుగా విచ్చటయు ఎందులకో తెలియుటలేదు. "కాడ"—కంటే 'కాదు' ముందిచ్చట అకారాద్రికము విరుద్ధము.

కాక—నుగతి జనుగాక ఏల శోకింపంగన్—1.3.116.

ఇచ్చట 'కాక'కు కౌపుత అని యర్థము.

"నావేత యుపదేశంబు గొన్నవారికి పనిచేయుగాక

1.3.132. ఇదియు వట్టిదే.

"అర్జునునకుగాక, యన్యులకు సేయ శక్యంబై"

"(బ్రహ్మ చెప్పి పరమార్థముగా కదియేల యొందగున్"

ఇచ్చట కాక వ్యతిరేక క్రియార్థము. రెంటిని కలగా పులగముగా ఇచ్చట యుక్తముకాదు. ఇంకను దీనియందర్థ వైచిత్రికలదు.

"అప్పిరిలో గానంగాని శరీరముగల మహాగ్ర గ్రాహము"—1.5.258

"కాన్"—క్రింద విచ్చిరి. కాన్ క్రింద విచ్చిన రెండు ప్రయోగములలో నొకటి యరణ్యార్థకము. రెండవది దర్శనార్థకము. కానకు అర్థభిన్నత్వమునుబట్టి అరోపమును కూర్చి నప్పుడు దీనికెందుకు కూర్చియుండరాదు.

"కాని"—1. వ్యతిరేకార్థక విశేషము. 2. వికల్పార్థము. 3. తక్కు—యను వర్ణము.

"ఇమ్ముగనియెడం"—1.6.222.

"మూడవభాగమొండె నందర్థ మొండెగాని—2.1.47.

"వానింజాచికని కుడువ నొల్లను"—

ఈ యీ యర్థములందు విడివిడిగా ప్రయోగములు చూపబడక కంకాపులముగా చూపబడ్డవి. క్రియా విశేషణములు, వాచవిశేషణములు వేరుగా చూపవలసినవి.

గజ్జినః—కడుపు దడిసికొనుచుఁ గజ్జినఁ దేచినన్
3.2.345.

ఆరోపము 'గజ్జిన' అని యిచ్చుట దోషము. ఆ నందర్థమున నచ్చుట అర్థానుస్మర ముండరాదు. కజ్జినయని ఆరోపమియలేదు.

"వజిన", "వజన" "వజినన్" "వజిని":—అచ్చు ఆరోపములక్రింద 'వజి వజన' 'వజివజిని' అను ప్రయోగములు చూపబడినవి. వజి + వజన—అని విడదీయుట కోకారల కిష్టమును కొనవలెను. అప్పు డర్థము కుదురుదు. వజిని + వజన—అప్పుడు మాత్రమే ఈ ప్రయోగముల్నింట్లు అర్థము కుదురును.

ఇట్టి పద విభాగ మిష్టము కావునను దీనిని వజిన-వజిని క్రిందచూపినకుండ వజివజిన అని విభజముగనే చూపించి యూరకున్నచో లాగుండెడిది.

'చూర':—మరలనరప్రసాదమునఁ జాచి మెప్పుతుల పొందురాజు భామరముగ గాంచె—1.5.150.

అని ప్రయోగ మొక్కటే యీయబడినది. దీని యందు చూరేకులదులు చూచియుని తప్పుగా బడ్డది. మఱి చూరే కున్న ప్రయోగ మిది యొక్కటియే. ప్రయోగాంతరాధావమునందు దీనిని గ్రహించవలసిన యవసరము లేదు. తక్కిన ప్రతులయందు చూచే అని యున్నది. వాచిళ్ళ ప్రతిరో తిక్కనగారిని రెండు మూడు ప్రయోగములు చూపబడినవి.

"చేయున్", "చేయును":—'ఇట్లు చేయున్ తనె'—ఈ ప్రయోగమునందు 'చేయును'—క్రియ. వ్యతిరేకార్థము. తుమున్నర్థము కాదు. దానిని తుమున్నర్థములతో కలిపి యిచ్చుట దోషము. 'చేయును' అని వేరి ఆరోపము కూర్చు పలసినది.

"చేసితి":—ఉత్తమ పురుష రూపములలో ద్రుతము జారి పోయినవానిని మధ్యమపురుష రూపములను కలిపి యిచ్చుటవల్ల నేదేదో కొన్ని ప్రయోగములలో దెలిసికొనుటకు గ్రంథాపేక్ష కల్గుచున్నది. వానికి వేరువేరుగ ఆరోపములు కూర్చుట యుక్తముగా నుండును.

'తోడ':—స్వతంత్ర ప్రయోగములు.
దనుకాదిరాజునుతయు తోడరాగ — 1.3.182.
మొ.111 వేరుగా చూపిన లాగుండెడిది.

సుప్రతికంబు తోడన భగదత్తు చావును—1.1.47.
తోడన్ క్రింద విచ్చుట దోషము. తోడన క్రింద పివలసినది.

"తోడన":—తోడన పుట్టు మత్తమ జ్ఞానము—1.1.158.
తోడనచని—1.3.187.

తోడి—కలింగ దేశంబు పొచ్చునంతఁ దోడి బ్రాహ్మణులు.

తోన—విజనాథు దరిగినఁ దోన జనియె.

ఈ ప్రయోగము లన్నియు తృతీయాపభ్రంశ్యర్థములు కావు. సహృదయమునందు స్వతంత్రములు. వీనిని విడిగా చూపవలసినది.

'నా'—ఇత్యర్థము. ఉత్త్రేక్షా వాచకము—నేను పదమునకు షష్ఠీ విభక్తి రూపము. ఈ మూడర్థములందును ఒక్కటే ఆరోపము కూర్చబడినది. మొదటి రెండర్థములందున్న ప్రయోగములు తొలుతను, మూడవ యర్థమందున్న ప్రయోగములు తర్వాతను పిలవినవి. కాని, మొదట విచ్చిన ప్రయోగములు రెండర్థములందు విడి విడిగా పియలేదు. ఉత్త్రేక్షా వాచకమును ఇత్యర్థమును కలిపి యిచ్చుట యుక్తముకాదు. మరి షష్ఠీ విభక్తియందు కూడ కర్తృ ప్రభువుకుచ్చిన షష్ఠి వేరు, సంబంధ షష్ఠి వేరుగా కూర్చి యుండవలసినది.

"ద్విలియకనకాద్రి యొక్కొందినానిజాంగ మూర్తి తముగజెంచి, 3+3—343 అచ్చు ప్రయోగము ఉత్త్రేక్షా వాచకములలో చేర్చవలసినది షష్ఠి తరగతిలో చేర్చినారు.

"నాడు":—నేడు పోవనినాడు—తో'నాడు' శబ్దము దినార్థముకాదు. దీనిని ఒక్కనాడు మొదలైన వానితో కంకాపులముగా కూర్చినారు.

"నిరిత":—గ్రంథానిరితో ముంచుచు—1.5.166.
ఇచ్చుట గ్రంథాని అని సరళాదిగా చూపినపదము'తో' అన్నఆరోపముక్రింద"గ్రంథ నిరితో ముంచుచు" అని పరుషాదిగా చూపబడినది. వాచిళ్ళ ప్రతిరో ఈ పదము సరళాదిగానే ఈయబడినది. ఇతర ప్రతులలో పరుషాదిగా పియబడినది. "ఉక్కు" అచ్చు ఆరోపము క్రింద సరళాదిగ పియబడినది. "అడంగ" అచ్చు ఆరోపము క్రిందకూడ సరళాదిగానే యీయబడినది. కాని 'గ్రంథాని' అని ఆరోపము కూర్చి, దానికింద విడియే ప్రయోగము "ఉక్కుడంగఁ గ్రంథాని" అని అర్థానుస్మర వూర్తముగ పియబడినది. గ్రంథర—అని ఆరోపము కూర్చలేదు. ఈ పదమును సంపాదకులు పరుషాదిగా తలచియున్నచో నా యీ ప్రయోగము అర్థానుస్మరయంతమైన ఆ యీ ఆరోపముల

క్రింద వీయవని యున్నది. పరలాదియని భావించియున్నచో క్రంత అని అర్థము వీయక గ్రంత యనునాలోపమిచ్చి యుండవలసినది. ఇది పెద్ద దోషమే.

"పద":—కర్పార్యమునం దనుప్రయుక్తమైన ప్రయోగములు వేఱుగను, ప్రధానక్రియగనున్న ప్రయోగములు వేఱుగను చూపలేదు.

"పడి":—ఇచ్చట కూడ "పడు" క్రిందవిచ్చిన ప్రయోగములు వలన కర్పార్యకప్రయోగములు, కక్తర్పక ప్రయోగములు కలిసి యీబడినవి. "పదపడి" అన్న ప్రయోగమును కూడ పడి క్రిందవిచ్చారు. 1.1.69, 1.7.117. 3.1.397 పదపడిలో పడి—పడు రాతువుయొక్క క్షార్పకమని సంపాదకులు భావించి నట్లు కన్పించుచున్నది. వారి కట్లు భావించుట కవ కాశమున్నదో? అట్లు భావించుచున్నచో దీని ఈ ప్రయోగములను పడి క్రిందవేర్చి యుండవలసినది కాదు.

"పొవు", "పొయి", "పొయిన":—అను ప్రయుక్త క్రియలు వేఱు, ప్రధాన క్రియలు వేఱుగా ప్రయోగములు చూపిన లాగుండెడిది.

"మంచి":—ఈ అర్థముక్రింద రెండుప్రయోగము లిబడి నవి. మొదటిది "పూచిన మంచి యోగములన్"; ఇచ్చట మంచియన్నది వామ విశేషణము. రెండవది: "ఏగనుత్తరము మంచిధర్మనిత్యదు ధర్మకాండు." ఇచ్చట 'మంచి' క్రియావిశేషణము. వామ విశేషణముగాదు. అర్థమునందును భేదమున్నది. రెంటికీ వాకటే అర్థము కూర్పులు యట్లుంచి ఇచ్చట ఈ పాత మిట్లున్నచో ఛందోభంగముగనవి కూడ కోకారులు గమనింపలేదు. దీనిని గుఱించి చివరకు ముచ్చటించును.

మొగ్గుతిల్లబడి:—నిర్లక వాపక మొగ్గుతిల్లబడి—ఈ ప్రయోగమును పడి లో చూపలేదు.

"రాతె":—రాతె కరకాతకు లోపుర దట్టిలాని—ఇది క్రియా రూపము. ద్రుతాంతము కావలెను. పరుష పర కత్యముచే ద్రుతమున కర్పానుస్మరము పరషము నకును పరలాదేశము రావలెను. దీనిని గుఱించి కూడ చివరకు ముచ్చటించును.

"లో":—వానిలో వాక్కుల దనంబు సేయుచుండన్—ఈ ప్రయోగమును 'లో' అన్న అర్థముక్రింద విచ్చిరి. ఇది యీ యాలోపముక్రింద విచ్చటలో సంపాదకుల పరిశీలనాలోపమును తెలియజేయుచున్నది.

"లోదహించుచు", "లోన నేమరకుండవలయున్",

"మాహామునమతోని నహం వై రివర్ణంబున్" ఇత్యాది ప్రయోగములలో "లో" పక్షి ప్రత్యయముకాదు. ఆ యా అర్థములక్రింద వీనిని విడిగా చూపవలసి వది.

"వగచి", "వగచుచు":—"కుంతి వగచి వనరుచుండె 1.7.209.

యతియకా వగచి యర్థమునకు నమస్కరించి 1.8.180. మొదటి ప్రయోగమునందు 'వగచి' యన 'దుశ్శించి' యనియు, రెండవ ప్రయోగమునందు 'వగచి'-'తలచి' యనియు వర్తములు. ఇట్లే "దున్నపాక్షిల్లి పాపాశ్రమా కులత్సంబునకు వగచుచు" 3.2.84, "అల్పకాలంబుకావగచుచు" 1-4-112 అను ప్రయోగములందు కూడ అర్థ భేదము మునుపట్టి ప్రయోగములకు వేఱువేఱు అర్థము లియవలెను. ఈయలేదు వరే. వేరు వేరుగా కూర్చున్న ననులేదు.

"మీ తండ్రికి వగవుడుగునింత"—ఇచ్చట వగన్—అని అర్థము గూర్చిరి. దీనిని వారంతముగా కూర్పులకు హేతువేయొ దుర్గాహ్యముగా నున్నది. ఇది అచ్చు తప్పు గాదు. అచ్చు తప్పు లిట్లుండవు. కావున అట్లనుటకు విలులేదు. పైగా "వగవు" అని వేరే అర్థమువచ్చును. వగవుడుగు—ఉత్పండి. ఇచ్చట పూర్వ శబ్దము వగన్—అని విడదీసినప్పుడు కంఠాపేఱుంగ—అన్నచో "రూక" అని విడదీయ వలయును గదా? మఱి ఇచ్చటనే ఇట్లు విడదీయుటకుగల హేతువేయొ తెలియకున్నది.

"వగచక", "వగచన్":—అర్థ భేదమును పాటించకుండ ప్రయోగము లిబద్ధవి.

"వచ్చు":—ప్రధాన క్రియ, అనుప్రయుక్తక్రియ, క్రియా జన్య విశేషణము వేఱువేఱుగా కూర్చలేదు.

"ఏ యుపాయంబున మగ్నవనంబున బడయవచ్చు"—3.1.36.

"అతండు మీ యొద్దకు వేగంబవచ్చు"—3.1.377

"ద్యావరంబులొవచ్చు కరింగని" ఈ ప్రయోగము లందు 'వచ్చు' యొక్క ప్రయోగ భిన్నత్వము నున్నమే. వీని నన్నింటిని కలిసి యిచ్చిరి.

వలన:—"దాని పోయినవలన"

"అయ్యంటివలన పెరవారు చవకుండగన్"

"సత్యమువలనన ములుచూపు" మొదలైన ప్రయోగము లందు 'వలన' దిగ్భకము.

"అల్పలవలన వెఱింగి" మొ. గు. ప్రయోగములందు వంశవ్యర్థకము. వేని కవి భిన్నముగా కూర్చలేదు.

“వలను:—“వడి దానిపోయిన వలను మాను”—ఇట్లాది ప్రయోగములందు వలను దిగర్థకము.

ఇక్కర్థమునకు వలను గలుగు పెరిగి—మొదలగు ప్రయోగములందు వలను సామర్థ్యాగర్థకము. ఈ రెంటి నొక గాలు గట్టి చేసివారు.

వలపు:—వలవెడలన్ బయల్పడియె. దీనిక్రింద విదొక్కటే ప్రయోగము. వలవ—అని యిచ్చట విడదీయవలసి యుండగా వలపు—అనికోశకరలు భావించుటకు పాటుచేయాలెలియదు. వలవ—కు రెం డారోపములు కూర్చిరి. రెండవ అరోప మెందు కిచ్చినట్లో? ఒకవేళ వలవ + అ = అని ఏవకారార్థముతో గూడియున్నట్లు భావించి వ రనుకొందమన్న ఆ ప్రయోగము ఏవకారార్థమగు‘అ’ యను వారోపము క్రింద చూపియుండ వలయును గదా. అట్లు చూపియుండలేదు.

“వల్లె” :—‘వల్లెయి’—అనియే ప్రయోగము కన్పించు చున్నది. ‘వల్లె’—యని ప్రయోగము కన్పించుట లేదు. అరోపము ‘వల్లె యి’ యనియే కూర్చుట లేదు.

“వాదు” :—ప్రథమ పురుషార్థమున క్రియల కమప్రయుక్తములైన ప్రయోగములు వేఱు, కర్తర్థక సర్వనామములు వేఱుగా కూర్చలేదు.

“వాని, వారి” :—ద్వితీయాంతములు, షష్ఠీ సమాస గణములు, కర్తృప్రథమకువచ్చిన షష్ఠీ రూపములు వేని కని విడివిడిగా వీయలేదు.

వాని వక్షము, వాని వీపు,—షష్ఠీ సమాసగణములు.

“ఇట్టి చిఱుత వాని నిది పాపమనక”—ఇచ్చట ద్వితీయ.

“వాని చేసిన యత్నంబు కంటెను”—ఇచ్చట కర్తృ ప్రథమకు షష్ఠీ.

ఈ యచ్చియు కలగాపులగముగా నొకేరాతి క్రింద నిచ్చుట యుక్తముకాదు. మఱి “ఇట్టి చిఱుత వాని నిది పాపమనక”—ఈ ప్రయోగము వానిన్—అచ్చుచోట వీయ దగినది గదా. ‘వాని’ క్రింద నెందుకిచ్చినట్లు? “అని నొడివచాని” ఇచ్చట ‘వాని’కి వరమైనది హార్ణ, అచ్చొ తెలిసికొనుటకు గ్రంథము చూడవలెను.

వానియే :—ఈ ప్రయోగము—“ని” లో చేరలేదు. “—ని” లో వీయబడినది.

“సుమ్ము” :—ఇది వర్ణము మయ్యేక వక్రనిచ్చి సింహమ్ముల విధికోలుటకై—2.2.181.

ఈ యొక్కటే ప్రయోగ మీరిడినది. “చుమ్ము” అచ్చ అరోపముక్రింద దీని వీయకుండుటకు, “సుమ్ము” అని అరోపము ప్రత్యేకముగా కూర్చి దానిక్రింద నిచ్చుటకు పాటుపు దురూహ్యము. ఈ శబ్దము సకారాదియను కొన్నచో “చుమ్ము” క్రింద నిచ్చిన ప్రయోగములు—చక్ర వర్తి ముమ్ము, భోజనము సుమ్ము మొ. వి,—ఇచ్చట వీయ వలసినది. చకరాది యనుకొన్నచో దీనిని కూడ ‘చుమ్ము’ క్రిందనే చూపవలసి యున్నది.

కోశకరలు కోశగ్రంథమునం దనుసరించిన ప్రధానము బట్టియే యీ పై దోషములు చూపబడ్డవి. ఇవి కొన్ని ఉదాహరణములు మాత్రమే. ఇట్టి వింకనున్నవి. ఈ ప్రాయ సది సమీక్ష యగుటవల్ల వాని నిచ్చట కూలంజీముగా చర్చించుటకు వీలులేదు.

కోశకరలు కొన్ని యారోపముల విషయమున సర్వ భేదమును బట్టి, వ్యాకరణమును బట్టి, ప్రయోగములు కూర్చిరి. కొన్నిచోట్ల నొకే శబ్దమునకు అర్థ భేదమును, వ్యాకరణ భేదమును బట్టి భిన్నారోపములు కూర్చిరి. కాని యీ నియమము కోశముం దంతటను పాటించబడలేదు. కొన్ని యారోపములు “అందు”, “అంత”, “అగు”—మొదలగునవి వ్యాకరణవిషయకద్విపత్త్యమును బట్టి ప్రయోగములు లేవుగా విభజించి యూహ్యమి. కాని “వా, వీ, వాని, వారి, వలన, లో,” మొదలగు అరోపముల విషయమున ఈ నియమము పాటించబడలేదు. “ఏది” ప్రశ్నార్థక సర్వనామములకు వేఱు గను వ్యతిరేకార్థక సర్వనామములకు వేఱుగను వారోపములు కూర్చిరి.

ఇట్లే “కాయ, అని” మొదలైనవాని విషయములో సర్వ భేదమును బట్టి అరోపములు వేఱుగా కూర్చిరి. ఈ నియమము “వీటి, ఏడ, అడి, వలను, వగవక, వగని, వగ చుచు” మొదలైనవాని విషయములలో పాటించలేదు. వాని కర్తృభేదమునుబట్టి భిన్నారోపములు కూర్చలేదు సరియేగదా ప్రయోగములను గూడ విభజించి యూహ్యమి.

మఱి ప్రయోగముల నిచ్చుట—

ఇట్టి కోశములను కూర్చున్నపుడు శ్రద్ధ వహించ వలసినది ప్రధానముగా ప్రయోగముల ననందిగ్ధముగా నిచ్చుట యందు. ఒక అరోపమునందిచ్చు ప్రయోగము సర్వము నందలిదో, గద్యము నందలిదో, పద్యమైనచో నది యే పద్యమో తెలిసికొనుటకు వా యిచ్చిన ప్రయోగమును బట్టి ఆ పదముయొక్క గాని, సదాంశముయొక్క గాని యర్థ వ్యాకరణ విశేషములు మూలావేక్ష లేకుండ నిశ్చయించు కొనుటకును వీలుగా వా ప్రయోగ మీరిడవలెను. సర్వము లోని ప్రయోగము వెల్లు, ఖండించవలెను, గద్యమందలి వెల్లు, ఖండించవలెను, పద్యమైనచో యతిప్రసాదము లందున్న శబ్దములను సుదాహరించు సందర్భముల వెల్లు, ఖండించవలెనన్నది చాల చిక్కులలో గూడిన విషయము. ప్రయోగములు ఖండించి యిచ్చిన తీరుచూడగా ప్రయోగముల నేరులలో వలసినంత యుతుభవము లేనివారు కూడ ఏసనిలో నియుక్తులైన ట్లనుకొనవలసి వచ్చుచున్నది. బహుప్రయోగములలో నాయా పద సదాంశముల యొక్క వ్యాకరణాది విశేషాంశములు నిర్ణయించుటకు మూల గ్రంథము చూడవలసి వచ్చుచున్నది. ఒకే ప్రయోగము పలు చోట్ల పలువిధములుగా ఖండించి యూహ్యమి. విస్తర భీతిచే సుదాహరించుట లేదు. మరి ఆయా అరోపముల క్రింద ఏవలసిన ప్రయోగము లచ్చియు వీరిడలేదు. ఒక అరోపము క్రింద వీరిగ్గ దింకొక అరోపము క్రింద నిచ్చుట, కొన్ని అప

లియకుండుట జరిగినది. వానిలో కొన్నింటిని అయీ పెంద ర్పములం దుదాహరించి యున్నాను.

మఱి యీ కోశము కూర్పుటకు కోశకారు అనుచి రించినది వావిళ్లప్రతి. పర్యవ్యాస సర్వ సంఖ్య వివృతముకడేదే ప్రతి ముసరించుట తప్పదు. వావిళ్ల ప్రతివే యువకు రించుటలోని యాంతర్య మేమో సంపాదకులు వివరింప వలసినది. వావిళ్ల ప్రతులనే తీసుకొనుటవల్ల తక్కిన ప్రతుల పాఠాంతరములను తీరస్కరించినట్లయినది. వావిళ్ల ప్రతిలో నచ్చు తప్పులలో బహుసందర్భములందు కోశమున తక్కినవి. అనతి పాఠాంతరములను గుఱించి, అపఠాంతరములను గుఱించి, వావిళ్ల ప్రతిలోని తప్పులనుగుఱించి గాని కోశకారు లలోచించినట్లు కన్పించదు.

—బ్రాహ్మణులం

లో నేగ మత్తరము మంచి ధర్మవిత్తుడు ధర్మకాండ—

'మంచి' అన్న అర్థము క్రింద నీ ప్రయోగము విచ్చిరి. ఈ ప్రయోగ మి కోశములోని తేక్కుటకు కారణము వావిళ్ల ప్రతిని కోశకారులు గ్రుడ్డిగా ననుసరించుటయే నని వ్రాయక తప్పుటలేదు. వావిళ్ల ప్రతిలో ప్రధానపాఠమిట్లే యున్నది. —ఉత్తర మిచ్చి, ఉత్తర మించి, ఉత్తరమునకు—అని మూడు పాఠాంతరము లున్నవి. ఉత్తరము మంచి—అను ప్రధాన పాఠమున భందోధంగ మనివార్యము. ఈ భందోధంగమును కోశ కారులు గమనించి యున్నచో ప్రయోగ మిట్లేర్చి యుండ కూడదు. మఱి పాఠాంతరములు మూ దుండగ ఉత్తరమించి —అన్న పాఠముక్కటే కోశకారులు గ్రహించి దాని కోశ యార్పమును గూర్చివారు. తక్కిన రెండింటి కార్ప ములు కూర్చలేదు. కాని 'ఇచ్చి' యన్న యార్పము క్రింద ఉత్తర మిచ్చి—యన్న పాఠాంతర ప్రయోగమును చేర్చివారు. ఇందువల్ల నీ నమానమును ఉత్తరము + ఇచ్చి—అని విడ దీయుటయే కోశకారుల కభిమత మున్నమాట. ఆ సందర్భములో దానికర్థము దురూహ్యము. మఱి యీ సమానమందు పూర్వపద ముత్తర మనుకొన్నారు కాబట్టి ఉత్తరమించి—లో కూడ పూర్వ పద ముత్తరమే కావలెను. ఉత్తరపదము 'ఇంచి' 'ఇంచి' కావలెను. మఱి 'ఇంచి' అన్న అర్థమును కోశకారులిచ్చియుండ లేదు. మించి—యన్న అర్థమును కూర్చి యట నీ ప్రయో గము నీయలేదు. "ఉత్తరము మించి యరిగిన" యని వేరొక ప్రయోగము విచ్చివారు. దీనినిబట్టి ఉత్తర మించి—యన్న సమానమును ఉత్తరము + ఇంచి యని విడదీయు టయే కోశకారుల కభిమతమని తేలుచున్నది. ఉత్తరపదము ఇంచి—యైనచో నా అర్థమిచ్చి దాని క్రిందను, 'మించి' యైనచో దాని అర్థము క్రిందను నీ ప్రయోగమును చేర్చ వలసి యుండును. నన్నయగారు—"ఉత్తరము మించి"— యని ఇతరత్ర ప్రయోగించుటబట్టి యిచ్చుటను "ఉత్త రము + మించి" యని పదవిభాగము చేసికొని—భయంపదు— మొదలగు చోట్లనలె 'ము' వర్గలోపము సాధించుకొనవలెను.

"రాతి":—రాతి కరకాతకు రొప్పు దట్టిల్ల లాచి"

ఇది కూడకోశకారులకు వావిళ్లప్రతియందున్న అచంచల విశ్వాస మున కుదాహరణము. రాతి క్రియారూపము. ద్రుతాంతము. పరమగు కళారమునకు సరళారేఖము, ద్రుతమున కర్థాను స్థిరము నధిగతించుట. కాని వావిళ్ల ప్రతియందు "రాతి కరకాతకు రొప్పు"మియే యున్నది. దానిని యథాతథముగ కోశ కర్త రెక్కించిరి. మఱి దీనికి పాఠాంతరము "సంకుంఠ ధయంతరములుగా కరక కరకాతకు రొప్పు" అని వావిళ్ల ప్రతియం దున్నది. ఇచ్చటకూడ ద్రుతాంత సరళారేఖ రాహిత్యములు క్షుండుచున్నవి. కోశకారులు దీనిని 'కా' అను వార్పము క్రింద విచ్చిరి. అచ్చట విచ్చిన యితర ప్రయోగ ములు సరళాంతరకర్థముచే ద్రుతము జారిపోయిన సంద ర్భములే. వానిలో దీనిని కూడ చేర్చివారు. కాని యీ చేర్పు లలో యథాతథముగ చేర్చలేదు. సరళారేఖము, అర్థాను స్థిరము చేర్చి మఱి చేర్చివారు. సరళారేఖము, అర్థాను స్థిరము చేర్చినప్పుడు దానిని అర్థానుస్థిర పరకమైన అర్థ మము క్రింద చూపవలసినదికదా.

"సుగతికి జనుగక యేం కోకిలంగన్"—1.3.116.

ఇవట "కా" అతిరద్యర్థము. ద్రుతాంతము. వావిళ్ల ప్రతి లో విడి కరగనే చూపబడినది. దీనిని కోశకారులు అగు రాతువుయొక్క వ్యతిరేక క్త్యర్థముని భ్రాంతి నెంచిన ట్లున్నారు.

"అవటి రాతిల్ల వెల్లు మగ్గ యొగ జాతె."

ఎల్ల ద్రుతాంతంజైన యవ్యయును. పరమ సరళత్వమున విచ్చట ద్రుతమున కర్థానుస్థిరము రావలెను. కాని వావిళ్ల ప్రతియం దీ పాఠమిట్లే యున్నది. కాబట్టి కోశములోని కట్టే యెక్కినది.

"అనునయించు"

—వారి యనునయించు నీత కృష్ణ రాజిత త తంత్రమిది—వావిళ్ల ప్రతిలో నిట్లే యున్నది. కొన్ని యితర ప్రతులలో "అనునయించు" అని యున్నది. ఎట్టి వారిని రాము దద్దమ్మ లివ్వారో వ్యాఖ్యానించుచు క్రిమాన్ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మగారు 'అనునయించు' నన్న పాఠ మును "అనునయించు" అని యుండవలెనని నిర్ణయించిరి. 'అనునయించు' — అను పదము వారి పృథ్విత్వికి పరిచితముకాదు కాబట్టి దీనిని పరిష్కరము అనునయించి అని దిద్దియుందురు అని వ్రాసివారు. కాని వారు చేసిన 'అనునయించు' పాఠము—వావిళ్ల ప్రతిలోను, మఱికొన్ని ప్రతులలోనిదే కాని క్రొత్తది కాదు. మఱి యీ పాఠము మాత్రము సాధనా? అన్న ప్రశ్న శర్మగారికి కలుగలేదు. అర్థమును బట్టి అనునయించు—అని యుండిన బాగుండునని వారికి లోచింపది. వారితే దద్దమ్మ లనుకొనబడ్డ వారి పృథ్విత్వికి 'అనునయించు'—అని యున్న బాగుండునని లోచి నది. మఱి యీ అనునయించు పాఠము కూడ సాధనా. దీని నొప్పికొప్పుచో నన్నయగారి సీమమునందు యతిభంగ

సన్నయపదప్రయోగకోశము : సమగ్రసమీక్ష

మనీవార్యము ఈ విషయమును వానిళ్ళ ప్రతిరోని మఱి కొన్ని తప్పులను గుఱించి శ్రీ వి. రామకృష్ణరావుగారు, ఫిబ్రవరి 62 భారతిలో వ్రాసినారు. ఎవరి వ్యుత్పత్తి వారిది. చెప్ప వచ్చిన దేమన కోశకారులు వానిళ్ళ ప్రతిరోని తప్పులను కొన్ని అచ్చుతప్పులతో సహా అనుసరించినా రనియే. వానిళ్ళ ప్రతి నమనరించుట యున్నది ఈ కోశ నిర్మాణమునకై ఒక విధానమును నిర్ణయించుటకు నియుక్తమైన యువనంఘము చేసిన విధ్యయములలో మొట్టమొదటిది. ఈ నిర్ణయ మెంత అపొదచ్చుముగా నున్నదో వేల వ్యాకరించ నక్కఱలేదు.

ఈ యువనంఘ సభ్యులార్యులు, ప్రత్యేకావ్యసిత లిద్దరు. మొత్త మెనమండుగురు కలిసి కోశనిర్మాణ మున తెనిపిది మాత్రములు ఏకగ్రీవముగా నిర్ణయించిరట. ఎన మండుగురు సభ్యులు ఎన్నిది నియమములు, చిత్రముగనెయున్నది. ఏకగ్రీవముగా వచ్చినదమును సంపాదకులు సాగుగా వాడివారు.

మఱి తత్తమ శబ్దములను (క్రియాదానములు తక్కు తక్కిన వాని) కోశమునుండి వెలి వేయుట సభవారు తీసు కొన్న నియమములలో వాకటి. దీనికి కారణములు. (1) గ్రంథ విసరణి, (2) నన్నయ వాడిన సంస్కృత శబ్దములలో నర్థవివరితము మంతగా లేదనుకొనుట. (3) ఏదైనంత వ్యయప్రయాసములు తగ్గించుకొనుట—అని సంపాదకులు సెలవిచ్చిరి. ఈ మూడు కారణములలో మొదటి వివరి కారణ ములు రెండు ఎకాదమి సాలకులు చెప్పవలసినవి. (గ్రంథ విసరణి యున్నచో నసరి కార్యమునకు గడంగులయే మంచిదికాదు. పైగా ఏకోశ మెంత విస్తరించిన నంత యొక్కువ ఫలదాయకముగా నుండును. ఒక మహా సంస్థ పూనుకొనుటవలన వ్యయము పరిగణములోనికి రాకూడదు. చదివండి చేయు పని కావునను ప్రయాస లేక్కఱోనికి రారు. అన రిట్టి సమలయందు ప్రయాస పరిగణించవే రారు. మఱి రెండవ కారణము నన్నయగారు వాడిన సంస్కృత శబ్దము లలో నర్థ వివరితము మంతగా లేదన్నది విజయే. కాని, అంతగా లేకున్నను కొంచెన నున్నది గదా. మరి అది కాక కేవల మొక్క అర్థవిర్ణయము కొరకే అనగా నిఘంటు నిర్మాణము కొరకే ఇది విర్ణించబడలేదు. కోశనిర్మాణము ప్రయోజన మానాటి భాషా స్వరూపమును సుస్వక్రము చేయుటయేగదా. నన్నయభట్టు అంతవర కేదో వ్యవహార మాత్రవప్రయోగిగా నున్న భాషలో భారతమునంటి మహా గ్రంథము రచించుటకు పూనుకొన్నాడు. ఆ మహా గ్రంథ మును నిబంధించుటకు దగినంత పదజాలము తెలుగులో లేదు. లేకపోవుటవల్ల బహుపదములను సంస్కృతము నుండి తెనుగులోనికి తెచ్చినారు. ఆయన యీ సంస్కృత పదముల నే ప్రక్రియ ననుసరించి తెనుగులోనికి తెచ్చినాడో దానిని సుకరముగా గ్రహించవలెనన్న తత్తమ శబ్దములకు కూడ కోశమునందు ప్రవేశ ముండి తీరవలెను. వ్యాకరణ తాస్త్రిత్యా తత్తమశబ్దములకు తక్కినవా రందరిలో కంటె నన్నయలో నెక్కువ ప్రాముఖ్య మున్న దములలో నెవ్వరికిని విప్రతిపత్తి యుండదనుకొందును. తత్తమములను కోశమునుండి వెలివేయుట చాలా పెద్ద రోషము.

మఱి య, ము, పు, లు, ల, ను, ని, కు, కి, న, నవ్, అన్ అను వానికి ప్రత్యేకరోషములు కూర్చు నక్కఱలేదని యీ సభ వారి నిర్ణయము. తత్తమశబ్దముల నీయని పద్ధతిలో యు ము పు ల కు అరోషములు కూర్చున్నను బాధ లేదు. కాని ద్విత్వియ, వస్త్వి, నస్తమి, ప్రత్యయములకు అరోషములియక పోవుటవల్ల నన్నయగారు వాడిన కారక వ్యభావము సంపూర్ణ ముగ గ్రహించుటకు నీలు లేకపోయినది. ద్రుతమును గురించి నన్నయభావములు గ్రహించుటకీ కోశమునం దిందువల్ల వచకాశము లేకుండ పోయినది. ప్రచ్ఛార్థకములను, సంబోధ నార్థ కములను, వేల యాయని కారణ మేమో తెలియకున్నది. ఏవకా ర్థములు త్రికము లిచ్చినపుడు పినినికూడ వేరుగా నీయవలసినది.

మఱి సమానములను కూర్చుటకు నన్నయ యవలంబించిన ప్రక్రియను గూర్చి తెలిసికొనుట కీ కోశమువల్ల వచకాశములేదు.

కోశమునకు విస్తరించిన పీఠిక లేకపోవుట ఒక పెద్ద రోషము. ఇట్టి కోశనిర్మాణము తెన్నులో ప్రవ్రథముగా వచ్చినది కాబట్టి ఇది ఏ ప్రధానకోశ కూర్చబడ్డదో, కూర్చు చున్నప్పుడు కన్నడిన ప్రయోగ వైచిత్రి ఎట్టిదో మొదలైనవానిని గురించి పాఠభేదములను గురించి నమగ్రమైన వర్ణయనవరము.

ఇక ముద్రణము—ముద్రణము కూడ రోష రహిత ముగా నున్నదనుటకు నీలులేదు. అచ్చు తప్పు లుపేక్షించ నీలు లేకుండ నున్నవి. కొంచె మెక్కువగానే యున్న వచనము. కొన్నిచోట్ల నర్థరమణ శక్తరములే యెగిరిపోయినవి. కొన్ని చోట్ల అర్థ బిందువులు పోయినవి.

అంచట్టి కొనియోన—ఒకచోటన పెదకాలంబునికి— అర్థ యిది భవంజైన యశ్రంబునందు—అమల సువర్ణ శృంగ బురయ్య—ఇందఱు సన్నిధి నయడిగి లింద యెఱుంగన్—మొదలగునవి బహుళముగా నున్నవి. కొన్ని చోట్ల అర్థ బిందువులు సరకాదేశములు రావలసి యుండగా రాలేదు.

నాయుద్దన నుండుడేను వాన ప్రస్థాశ్రమంబున— భర్మపునందు తగిలి యుండను—భువనముల వెలిగెను ఏ పుద్గున మోటును జోచ్చుటను—మోహముననుకోని సహజ వైరపర్గంబున—ఈ జాతి దోషములు కేవలము ముద్రా పటంకే చెందు వనలేము. ఇవి ఛందో వ్యాకరణములకు సంబంధించినవి. కాబట్టి ప్రయోగముల నేరినవారే యనుభవ రోషములవల్ల విదోషములను చేపియుండురని తోచు చున్నది. సంపాదకులు మఱి కొంత శ్రద్ధ చూపినచో నిట్టి దోషములు దొరలకుండ నుండెడివి.

ఈ గ్రంథము బహుసంస్కారములను కొరచున్నది. ఏకాదమీవారు తగినంత శ్రద్ధ పోంచి ద్విత్వియముద్రణము నందైన వాయాదోషములు పానో పుష్పముగాకుండ చూడ వలసి యున్నది. ఏమైనప్పటికిని ఇట్టి గ్రంథమును కూర్చి నందులకు సంపాదకులను ప్రకటించిన ఏకాదమి వారిని అభినందించవలసినదే.

నన్నయ పెదప్రయోగకోశము; పాహిత్య అకాదమి ప్రచురణ; సంపాదకులు: శ్రీ అల్యూరి రామకృష్ణరావు; డా॥ దినాకర్ణ వెంకటాచారి; వెల రు. 40/-

కాకతీపురము హనుమకొండయేనా ?

శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి

‘శ్రీ’ మాన్ కాకతీవరాధివాణో బేతా’ అని భావపేట కావము కాకతీయరాజులలో మొదటివాడైన బేతరాజునుగురించి చెపుతూన్నది. ఇంకా కాకతీయ కావములలో ‘కాకతీపుర’, ‘కాకతీయపుర’ అన్న పదాలు—కాకతీపురమని ఒక పూరు ఉన్నట్లు మూర్తించేటివి—ఉన్నవని పరిశోధకు లెందరో గుర్తించిన నంగతి. అయితే ఈ ‘కాకతీ పురము’ ఎక్కడిది ? అని ప్రశ్న.

శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారూ, శ్రీ మారేమండ రామారావుగారూ చాలా చాలా చర్చ చేశారు. పై రాష్ట్రాలలో ‘కాకతీపురము’ అన్న మాటతో మేమమా పోలికగల పూర్వలో ఏది కాకతీపురము కాగలదా ? అని. పర్యవసానము ఇదమితమని తేలలేదు. మెట్టుకు ‘కాకతీపుర’మని ఒక పూరుమాత్రము ఉండి ఉండాలి. అది ఏ ప్రదేశము లోనిది ?

“ప్రతాపరుద్రుని చరిత్రము” అని విశాఖవాసుడు కాకతీయ రాజుల చరిత్రమును నవనములో వ్రాసినాడు. అతడు ఈచరిత్రమువారు చిరకాలమునుంచి హనుమకొండనే ప్రధాననగరముగా చేసుకుని పాలించినట్లు వ్రాస్తున్నాడు. ఆ పూరిలో చిరకాలమునుంచి పద్మాక్షి వెంకాని ఉండినట్లున్నా ఈ కాకతీవంశపురాజులు పద్మాక్షి దేవిని అర్చిస్తూండి నట్లున్నా వ్రాస్తున్నాడు. ఈ దేవి “భయంకరంజై భూత ప్రేత పిశాచ భాషి భాషి బేతాళ రాక్షసపరివృతయై సింహపవంబున కొలువు” డగా మూఢవచర్మ ఆమెను చూచెనట. కనుక పద్మాక్షి అన్న దేవి ఈ నాడు పద్మాక్షి గుట్టమీది అలయములో ఉన్న (దిగంబర) తీర్థంకరుని యక్షిణి కానే కాదనిపిస్తున్నది. పద్మాక్షిగుడి హనుమకొండ కోటలో మరియొకటి గాని ఉండినదేమా ! గుట్టమీదిది జైనుల స్థావరము. ఇక్కడి గుడిని రెండో ప్రాంతరాజ మంత్రి యొక్క భార్య కట్టించినది. ఈ గుడిలోని పద్మావతి పద్మాక్షి ఎట్లుగను ? ఈమె యక్షిణి; దేవత కానే కాదు. కనుక ‘పద్మాక్షి గుడి’ అన్నది హనుమకొండలో ఉండి ఉండి నట్లుంటే అది ఇంకొక గుడి అయివుండ వలెనూ, ఆ దేవతా విగ్రహమే ఇంకొకటి అయివుండవలెను.

పద్మాక్షి అంటే ‘తామరతేకులవంటి పెద్ద కమ్మలు గల దేవి’ అని అర్థము, పద్మావతి అని మాత్రము కాదు. పద్మావతి పార్వతీవారుని యక్షిణి; ఘోరరూపి కానే కాదు. హనుమకొండ కోటలో ఈ వాటికి విశ్వద్రాపూరి మతము కడ ఒక రాలి విగ్రహము—అర్థ శిల్పరూపము—కన బడుతూన్నది. ఈమె “కోటరాక్షి, అసిధారిణి, త్రిలోచని, కృతోదరి, శవారూఢ”, అగ్నిపురాణము వర్ణించే కాముండ. ఈమెకు ఈ నాడు అలయము లేదు, ఆ నాడు ఉండి యుండ వలెను. అలంపురంలో ‘దోగులాంబ’ అని పేరుపడ్డ యోగేశ్వరి—ఘోర రూపి, మహాలి, లంబున్నది, ప్రేతానన సమా యుక్తయైన దేవి—కి ఆ నాడు అలయముండినది. (అదే ఈ వాటి (బ్రహ్మేశ్వరాలయము). కనుక యీ యమ్మకు ఉండిన అలయము భగ్నుమైనది అనవచ్చును. ఈమెయే పద్మాక్షి అయి యుండునా ? ఈమె చేతులు ఎనిమిది. రెండింటిలో కత్తి, రక్తప్రాత్రా ఉన్నవి. తక్కినవి వివిధ పాదమువల్ల అయురా లేవో తేలియరావడము లేదు. అయితే, తెలుస్తూన్న లక్ష్మణులు మాత్రము కాముండమే. కాముండ విగ్రహము వ్యాపించినంత విరివిగా కాకతీయ సామ్రాజ్యములో ఇంకే ఒక్క విగ్రహమూ వ్యాపించలేదు. ఈమె వస్త్రమాతృకలో ఒక్కటే; యముని క్షి. మాతృ కంఠరుసలో ఉన్నప్పుడు ఈమెకు—కపము కాక—నక్క వాచానముగా కనపడుతూన్నది. చిక్కవోటలో నక్క, కపమూ కూడా కనిపిస్తున్నాయి. కనుక, నక్కనూ, కపమునూ వాచాన ములుగా—గలిగిన దేవి కాముండయే ననుటలో ఏ సరిపత్తి లేదు. కాకతీయుల రాజ్యములో నక్క, కపమూ, మానవ శిర్షమూ, చిన్నాములుగా ఉన్న దేవీ, వాచానాలు లేక కేవలము రక్తప్రాత్రా, కత్తి, దమరుకమూ, త్రితూలమూ అన్న ఆయం భరించిన దేవీ కనబడుతున్నారు. ఈ రెండూ కాముండ రూపములే అనగా కాముండమే—ఒక్క దేవినే—మూర్తించే రూపాలే. వెల్లూరి ఇరుగోళమ్మకూ, నాగార్జున కొండ మూర్తియములోని కాముండకూ గుడ్లగూబ విన్నా ముగా నున్నది. పూర్వకారణాగమము కాముండకు గూటను వాచానముగా చెప్పుతుంది. కనుక యిచ్చి కాముండ మూర్తులే. దొండపాడులో ‘కాకతమ్మదేవి’—అని కరణీకృ

కాకతిపురము హనుమకొండయేనా :

లెక్కంలో కూడా పేరుపడ్డ మైదానము—మీద ఈమె బొమ్మయే కనబడినది. శ్రీహరుడు మండపాకలో—పెను బాకలో మాహారములో—వికపీరమ్మతో కూడా సైన్యరై ఉంటుం దన్నాడే, ఆ కాకతమ్మ, ఈ వాటికి తల మాత్రంగా ఉన్న వికపీరమ్మకు సైన్యరైగా మండపాకలో దర్శన మిస్తూ న్నట్టిది వామండయే. కాకతీయులు కుండై వముగా కొలిచిన దేవి—కాకతీయుల అమ్మవారు—కాకతమ్మ. కాకతి అన్నది ఇంటిపేరు. 'వీరియాల' వంటిది. ఈమె కాకతీయుల ఇంటి దైవము. ఈమెను వారు తమపురమునందు—కాకతి పురము నందు—వ్రతిష్ఠిం చెసుకున్నారు. కాకతిపురము హనుమ కొండకు చేరి ఉండిన వూరు. కొండ హనుమద్గిరి, వూరు కాకతిపురము.

ప్రతాపరుద్రచరిత్రము ఆ ని విశాంబినాథుడు ప్రాసిన వనవంగంథమూ, గూడూరు శాసనమూ ఈ వూరాకు బలమిచ్చుచున్నవని నా నమ్మకము. మొదటి దానిలో హనుమద్గిరి దగ్గరి నగరము రాజధానిగా పరిపాలించిన రాజు అను చెప్పుచూ విశాంబరవాడుడు ఇచ్చిన పరమ యిది : (1) పెద్దపేమడు, (2) పెన్నుడు, (3) పిరికి పెన్నుడు, (4) గుండమ (5) కుంతలి (గుండమ చెల్లెలు), (6) యెఱుకుదేవ (7) భువ నైకమ్మ (8) శ్రీభువనైకమ్మ, (9) కాకితప్రాం (10) రుద్ర. గూడూరు శాసనము దుర్జయన్యాయులగు వీరియాల వారిని పరమగా చెబుతూ, (1) పెన్నుడు, (2) ఎర్రభూపతి, (3) వీరియాల లీమడు, (4) ఎఱ్ఱ వరేంద్రుడు, (5) అతని భార్య కామమసాని అని చెప్పి తరువాత బేతరాజు కాకతి వర్ణరుడై వాడంటుంది. ప్రతాపరుద్ర చరిత్రమూ, గూడూరు శాసనమూ రెండూ కూడా బేతనికి (ఎఱుకు దేవనికి) ముందు కుంతలియో, కామమసానియో రాజ్యాధి కారము చేసినట్లే చెపుతున్నాయి. దానిలో కుంతలి యెఱుకు దేవనికి అనుమకొండ రాజ్యము ఇచ్చి పోయినదీ, దీనిలో కామమసాని బేతని కాకతి వర్ణరు చేసి కాకతిలో అతనిని విల్చినదీ. అనుమకొండను చేరిన వూరే 'కాకతి'. కామమసానికి బేతనియేద ఎందుకా అభిమానమూ ? అన్న ప్రశ్నకు ప్రతా పరుద్ర చరిత్రము 'మేనత్త కనక' అని చెపుతున్నది.

'కాకర్త్య' అన్న ఇంటిపేరుతో (చూ. వీరియాల ఓవ్వుపుడు) మనకు వివరింపే మొదటి పేరు కాకర్త్య గుండ్య నది. ఇతని తాత గుండయ రాక్ష కూటుడు. రాక్ష కూటుల పేరలో (కాకతి పురములో కావచ్చునూ) ఉండినవాడు. ఇతని కొడుకు ఎఱ్ఱయ రాక్ష కూటుడు.. (కాకతిపురమువాడే). వీని కొడుకు రాఘవ్య అమ్మరాజు సామంతుడు, నరవాటిసేన, వేరిన కాకర్త్య గుండ్యన. ఇతడు రాక్ష కూటులను విడిచి రాఘవ్యుల పేర స్వీకరించినవాడు కనుక 'రాక్ష కూట' పదము జార్చి, తన వంశమువారి వూరుపేరు, అనగా ఇంటి

పేరు 'కాకర్త్య' గా తేలివది, దానిని చేర్చుకొని 'కాకర్త్య గుండ్యన' అయినాడు. ఇతని తరువాతి వారిని హనుమకొండ చరిత్రకారులు (రెండు మూడు జిల్లాల దాటి) తెలుసుకో లేదు. బేతరాజు తేరినాడు గుండ్యన పదనికి వారసుడుగా. ఈ బేతరాజును శత్రువులు పదధమ్మని చేసేవారు. అతని మేనత్త కుంతలిదేవి అనే కామమసాని—హనుమకొండరాజు చెల్లెలు కాబోలు—బేతరాజుకు ధర్మ భర్తను బాగులుగా వంటి కొలది దేశములో వ్రతిష్ఠి చేయించింది. తరువాత ఆమె భర్త యని పోయినాడు. ఈమె బేతరాజును కాకతివర్ణరుని చేసినదీ, కాకతి ('కాకతి నగరములో' 'కాకతి వంశ వ్రతిష్ఠి'—నీమి అర్థము చెప్పినా పరిపాతుంది) నిల్చి ఆ వంశానికి 'కాటి' చేసింది. అంటే బేతరాజును హనుమకొండకు రప్పించి, తానూ హనుమకొండ రాజ్యాన్ని పాలిస్తూ బేతనికి స్నేహితులను కూర్చి, ఆ రాజ్యము కాస్తా అతని చేతిలో పెట్టి వెళ్లింది. బేతరాజు 'కాకతి పురాధిపాదు, దైవాదు. కాకతి అనగా హనుమ కొండను చేరిన పురము.

శ్రీ మారేమండ రామారావుగారు, రుద్రదేవుని హనుమ, కొండ శాసనములో 'అనుమకొండ పురవరేశ్వర' అన్న దిక్కు దున్నూ, 'కాకతీయ' అన్న దిక్కుదున్నూ, రెండూ చెప్పిఉండ డము చేత, కాకతి పురము అనుమకొండయే అయితే రెండు పేరులూ అనవసరము కనక కాకతి వేరే వూరవ్వురు. 'కాక తీయ' అన్నది ఇంటిపేరు. దానిని ఎందుకు వదలాలి ? అనుమ కొండ చిరకాలమునుంచి ఆ పేరుతోనే ఉండివచ్చికి దానిని చేరిన వూరు కాకతి. అధిపతులు కాకతీయులు. కాకతి అన్న ఇంటిపేరు గల 'కాకతీయ' వంశమువారు. కనుక కాకర్త్య, కాకతీయ, కాకత, వంటి పదాలన్నీ వూరుకీ, ఆదే యింటి పేరుకీ చెందుతాయి.

కాకతీయులు కొలిచిన అమ్మవారు, రాముండి, కాక తమ్మ అన్న సామాన్య నామముతోనే తెలియబడి కాకతమ్మ, కాకతమ్మ జాని, కాకతమ్మ దీడు వంటి పేర్లకు కారణ మైంది. ఈమెను కొల్లినవారముకనుక కాకతీయుల మైతి మని కాకతీయులు శాసనములో వ్రాయించినట్లు కావరాదు. కాకతీయుల తరువాతివారూ చివరికి కాంపు విద్యాధావుడూ ఈ కారణము చెప్పడముతో అపాకకు రోస్తే, బండి పేరే గుర్రానికి పెట్టారు. వారు ఇంతకన్నా పెద్ద తప్పరే వ్రాశారు దీనికి లెక్క ఏమిటి ? ? పరంగల్లలో చిరాపుభామ శాసన కని "కుభ నికుంభ దానకుం ప్రామ్నూఅన్ శ్చిక్కుంభణా, రంధా కాకతి రాజ్యవీత కమలానాది ర్జగన్మాతృకా" అంటూ 'రంధా' అంంకారములో పిర్వరీ, కమలా, జగన్మాత అంటూ దున్నుకు పోయాడు. ఈ కవులకు అటు అనెలు కథలూ అక్కరలేదూ, ఇటు శిల్పసంప్రదాయాలూ అక్కరలేదూ.

అ మృతం కురిసిన రాత్రి

శ్రీ బాలగంగాధర తిలక్

అమృతం కురిసిన రాత్రి
అందరూ నిద్రపోతున్నారు
నేను మాత్రం
తలుపు తెరచి యిల్లు విడిచి
ఎక్కడికో దూరంగా
కొండదాటి కోనదాటి
వెన్నెల మైదానం లోకి
పెళ్లి నిలుచున్నాను.

అకాశం మీద అప్పరసలు
ఒయ్యారంగా పరుగులెత్తుతున్నారు
వారి పాదాల తారామండలాలు
ఘుల్లు ఘుల్లుని మ్రోగుతున్నాయి
వారి ధమ్మిల్లాల పారిజాతాలు
గుత్తులు గుత్తులై వేలాడుతున్నాయి
వారు పృథు వత్సోజ నితంబ భారలై
యశావన ధనుస్సుల్లా వంగిపోతున్నారు.

నన్ను చూసి కిలకిలనవ్వి యిలా అన్నారు.
చూడు వీడు
అందమైనవాడు
ఆనందం మనిమైన వాడు

కలల శట్టు కుచ్చు లూగుతూన్న కిరీటం ధరించాడు
కళ్ల చివర కాంతి సంగీతగీతాన్ని రచిస్తున్నాడు.

ఎర్రని పెదవులమీద తెల్లని నవ్వుల వీణల్ని మీటుతున్నాడు
ఎవరికీ దొరకని రహస్యాన్ని వశపరచు కొన్నాడు

జీవితాన్ని ప్రేమించిన వాడు జీవించడం తెలిసిన వాడు
నవనవాలైన ఊహావర్ణాల్ల వాలమీద ఉదయించిన సూర్యుడు
ఇతడే సుమీ మనప్రియుడు నరుడు మనకీ వరుడు.

జలజలమని కురిసింది వాన
బాల్వారింది అమృతంపు సోన
దోసిల్లతో తాగి తిరిగి వచ్చాను
దుఃఖాన్నీ చావునీ పెళ్లి పొమ్మన్నాను
కాంక్షా మధుర కాశ్మీరాంబరం కప్పుకున్నాను
జీవితాన్ని హసన్మందారమాలగా ధరించాను
తైత్రియూతా పథంలో తొలిలడుగు పెట్టాను.

అమృతం కురిసిన రాతి
అందరూ నిద్ర పోతున్నారు
అలసి, నిత్యజీవితంలో సొలసి సుషుప్తి చెందారు
అలవాటునీ అస్వశాంతతనీ కావలించు కున్నారు
అధైర్యంతో గమలో తాము ముడుచుకు పోయి
పడుకున్నారు
అసంత చైతన్యోత్సవాహ్వానాన్ని వినిపించుకోలేక
పోయారు.

అందుకే పాపం
యీ నాటికీ ఎవరికీ తెలియదు
నేను అమరుడినని!

సాహిత్యము - ఆధునాతన జీవితము

శ్రీ అర్జున హక్లే

జీవితముమీద సాహిత్యముయొక్క ప్రభావము ఎట్లా వుంటుంది? అట్లులేనా, జీవితము తన ప్రభావమున సాహిత్యముపై ఎట్లా తెల్లించుకుంటుంది? ఈ ప్రశ్నలములో సాహిత్యం అంటే ఆర్థము ఏమిటి? ఇందువలన, ఎవరి జీవితము, ప్రభావము అవుతున్నది? ఎవరి జీవితమువలన సాహిత్యము ప్రభావము చేయబడుతున్నది?

చరిత్రయొక్క ప్రగతి బహు విషయములచేత నిబంధితము అవుతున్నది. ఇట్టివానిలో సాంకేతిక విజ్ఞానము, ఆర్థికములైన విద్య, ఉన్నత పదవులలోవున్న మహా పురుషులయొక్క కార్య కలాపములు, వారి అభిప్రాయములు, భావములు—ఇవి ముఖ్యమైనవి. ఇప్పుడు ఈ అభిప్రాయములను లేక భావములను సుష్టవ్యముగా అభివ్యక్తము చేయుచు చేసిన రచన, లేక చిరస్మరణీయముగనుండు ప్రసంగము—సాహిత్యమగుచున్నది. సాహిత్యమనేది పేరున వరకుటకు యోగ్యతను పొందుచున్నది. అట్లు వ్యక్తీకరించబడిన భావములు సాహిత్య శబ్ద వాఙ్మయములగుచున్నవి. కాని, ఇప్పుడు సాహిత్యమునకు నమకూర్చబడిన, ఈవిధచనము—శబ్ద శరీరము ధరించేయబడిన భావములు అన్న విధచనము—అతి వ్యాప్తముగావుండి, మనకు ఇక్కడ ప్రయోజనకారియగుటలేదు. లాక్, హేగెల్, మార్క్స్ లెనిన్—వీరి అందరి రచనలను, చరిత్రయొక్క గతిని ఎంత గూడ ప్రభావము చేసినవి. అనగా, బహుజనముల జీవితములపై తమ ప్రభావములు తెల్లించుకొన్నవి. అయితే తాత్త్వికము, రాజకీయము అయిన భావములకు వీరు శబ్దము ద్వారమున పోసిన పితలకు, షేక్స్పియర్, వర్డ్స్వర్త్ మొదలైన ప్రతిభావంతులయిన కవులు మనుష్యుల అంతఃకరణ ప్రవృత్తులను గూర్చి, వారిమధ్య సంబంధములను గురించి, ప్రకృతి, ప్రకృతి తత్వములను గురించి వ్యక్తీకరించివున్న భావములకు సాహిత్యమవుచుంది అనలేము. అట్లునుట ఆర్థ రహితముగా గూడ నుండును. అందువలన, ఇప్పుడు నేను 'సాహిత్యము' అను మాటను వాడిన, సందర్భములో, దాని యర్థము, షేక్స్పియర్, వర్డ్స్వర్త్ వంటివారు వ్రాసిన గ్రంథములవంటి గ్రంథములను గూర్చి యనియేకాని, మరి ఒక్కటికాదు.

ఇట్టి సాహిత్య గ్రంథములలో, ఇతర అంశములలో పాటు, మహత్త్వ పూర్వకమైన భావములు, తాత్త్వికములైనవి, రాజకీయ సంబంధములైనవి వుండి, అవి చరిత్రగతిని మార్చుటకు, రూపు సొందించుటకు తోడుపడుచు, తద్వారమున జనుల జీవితములపై తమ ప్రభావమును తెల్పబడి మేముకొగల్గుటకు నమర్చములై, ఆ జనుల సామాజిక జీవనములో,

ఆ జీవనమునకు ఆధారమైన అవరణములో పరిణామములను తెచ్చిపెట్టుగల్గుచున్నవి. ఈజరిగినయంతకాలములో కవులు, వాచక కర్తలు, నవలా రచయితలు, వ్యాసకర్తలు, తమ ప్రతిభను ఉపయోగించి, ఇట్టి భావములను ప్రచరితములోనికి తెచ్చుటకు ప్రయత్నము చేసేవున్నారు. కొన్ని సందర్భములలో వారి ప్రయత్నములు వఫలమైనవి. మరికొన్ని సందర్భములలో పూర్తిగా విఫలములైనవి. రూసోగారి రాజకీయ భావములు చరిత్రపై గట్టి ముద్రను చేయగా, దాంతిగారి రచనలు అట్టి పని చేయలేకపోయినవి. ఇటీవలి రచయితలలో హెర్. జి. వెర్క్ గ్రంథములు పొందినంత ప్రచారము మరి యే ఇతర రచయితల గ్రంథములుగాని పొందలేదు. అతని గ్రంథములు బహు భాషలలోనికి అనుదితములైనవి. కాని, ఆయన ఆ గ్రంథములలో చెప్పిన మానవతగాని, ఉదార సిద్ధాంతములుగాని, హేతుమత్తమయిన అంతర్దారీయ తత్త్వముగాని, చరిత్రపై చెప్పుకోదగిన ప్రభావమును తెల్లించుకొనలేకపోయినవి. శతాబ్ది లక్షణమను, అనగా ఆధ్యాత్మము చెందుచున్న జాతీయవాదపు విప్లవోదాసమును, ప్రగతిముగా పేలు లేగుచున్న వియంతృత్వములను ఈయన గ్రంథములు ఏమియు చేయలేకపోయినవి. అభూత కథానకములను చెప్పుటలో వెల్లుకు సాటిరాగంవారు లేరు. కాని అంతర్దారీయ వాద ప్రవక్తగా, హేతువాదిగా, నపావమును నూరి పోయుటకుగా ఆయన సాగించిన దార్శిక యుద్ధము పూర్తిగా విఫలమైపోయినది.

దీనినిబట్టి తేలుదున్న విషయము ఇది. సాహిత్యములో శక్తికి, ప్రచార దృష్టి గాని ప్రభావమునకు ఎక్కడను సంబంధములేదు. ఎంత ప్రతిభవున్నా, రచయిత ఎంత మేధావియయినా, చరిత్ర గతిని మార్చే భావమును అందరిచేతను అంగీకరింప చేయగలడన్న హామీ ఎచ్చటనులేదు. అట్టి అంగీకారమునకు మేధా విత్వము ఎదురు తిరుగవచ్చును. ప్రచారమునకు సంబంధించినంత వరకు, అది రాజకీయములలోకానిండు, మతమున కానిండు, వ్యాపార రంగమున కానిండు, భాష అందుముగా వున్నదా, లేదా? భావము సులి మెత్తనగా చెప్పబడినదా, లేదా? విచారధార గాఢముగను, క్రాంతదర్శిత్యముగను వున్నదా, లేదా, అన్నదేమియు అక్కరలేదు. ఏ విషయమును జనముల తలలకు ఎక్కించదలంచుచున్నామో ఆ విషయమునకు సంబంధించిన భావములను కొన్ని అల్పపు పదబంధములనుగా పోతపోసి, వానిని విరంజితము వల్ల వేయుట మాత్రమే ఇందులకు కావలసియున్నది. ఒక్కొక్క సందర్భములో ఈ ప్రక్రియ గూడ పని చేయుదు. అందుకు గూడ అనుకూల పరిస్థితులు అవసరమగుచున్నవి. మేధావులయిన

వారి భావములు వాటియంతట అవి ప్రజలలోనికి మోటిగా విక్రమించుచున్నవి. ఆ భావములు, వానిని వ్యాఖ్య నముచేయు వారి చేతులలోనికి, నరిగి, నరిగి రెండు, మూడు పాత్రములను దాటిన అనంతరమున మాత్రమే చరిత్ర గలిగి మాధుర్యమును సమర్థములగుచున్నవి.

లాటినుభావలో 'వారైన్' అను మాట యున్నది. దానికి కవి అనియు, ప్రవక్తయనియు అర్థములున్నవి. చరిత్రలో, ప్రవక్త తుల్యులైన కవులు, మహత్తరములైన ఆశయములను ప్రపంచించినవారు, మత ధర్మములను నిలువగా బద్ధకం కలిగియున్నవారు, అనినీతినితెగిడి మంచితనమును పైకి ఎత్తిన వారు, ఎందరో పుస్తకమాల నిజమే అయినను, కవిత్వముయొక్క లక్షణము లేక ధర్మము, విజయమును ప్రవక్తత్వము కాదనియే చెప్పవలసియున్నది. ఇది దానికప్పు వేరైనది. ప్రవక్తత్వము జరగవలయు దానినిగూర్చి చెప్పినట్టిది. దానికి దార్మికతతో, వివేచనముతో ముడియున్నది. మరియు అది భగవంతుని లిం యందు, విశ్వ ప్రయోజనమునందు విశ్వాన ముంచునట్టిది. అందులకు విరుద్ధముగ ఒకగూడి వచ్చు జపా విషయములు విద్యమానములగుచున్నను, ప్రవక్తత్వము వానిని త్రోసేయును. మరియు కవిత్వమనగా, ఇట్టిదికాదు. ఏమి జరుగుచున్నదో దానికి అది. ప్రధానము. అస్తిత్వముయొక్క రహస్యములు, అది అక్షేయము లైనను, ఇక్కడ అవి ప్రధానము. అంతియకాక, జీవజాలము అంతటా అంతయున్నవైచిత్రీ ఎరుకకుదానితనము ప్రధానము. ఈ జీవజాలము, ప్రీతి—పురుషులకు వలెనే, చేయుటకు సమర్థమైన వర్తమైన ప్రకారత, వర్తమైన ఆర్థము, లేక స్వంతమైన తెలివి, చీకటికామును పోలిన, అత్యపారాధ్య సర్వమైన మూర్ఖత, తాత్విక సంబంధమైన అంతర్వీక్షణము, తుచ్ఛము, హేయము, జగుప్సాకరము అయిన మూఢ విశ్వా సము—ఇవి గూడ ఇక్కడ ప్రధానములు. ఇవి అన్ని "ఉన్నదానితో" ముడిపడియున్నవి. "నిన్ను నీవు తెలిసి కొనుము" అని ప్రతి వేదాంతమును బోధించుట కలదు. తాత్విక జీవన సారధు లయినవారి సందేశమే అది. మరియు సాహిత్యముయొక్క పరమ ప్రయోజనమేమనగా, ఆ ఆత్మావబోధము మనలో కల్గుటకు తోడుపడుట. ఇది సాహిత్యముయొక్క ప్రధాన ధర్మము. 'వారైన్' అయినవాడు భగవంతునిగూర్చి, సమాజమును గూర్చి శాస్త్రములనుగూర్చి, చరిత్రనుగూర్చి, జోష్యములవంటి మాటలను కొన్నింటిని చెప్పవచ్చును. కాని అతడు అంతర్ద్రవ్య మై, ప్రాంతదర్శియై, మానవవైకమైన సర్వానుభూతియందలిదనువా దమును చూచి, విచక్షించి, ఇతరులకు దానిని అవబోధముగ నట్లు చేయగలిగినవాడే కవియగును. కానివాడు వట్టి జర్నా లుడు. వట్టి తార్కికుడు.

ఒక పద్యముగాని, లేక నరసమైన సాహిత్యమునకు సంబంధించిన దేదీయైనగాని, డా. జాన్సన్ అన్నట్లు, "ప్రథమ దర్శన మాత్రముచేత, అసభిజ్ఞునకు ఆశ్చర్యమును కల్గించి, నేను దీనిని చూడలేక పోయితినే, లేక చెప్పలేకపోయితినే అనిపించ" వలయును. మరియు అతడు దానిని చూడలేకపోయిననగా, తెలిసి కొనలేకపోయిననగా, అతడు తన్ను గురించియే ఏమియు తెలిసి కొనలేకపోయినాడని అర్థము. మంచి కవిత్వమనగా, ఇతరుల కంటె వేరైన ప్రీతిను, పురుషులును, తమ్ము లాము చూచు కొని, అన్వేషించుకొని, అవిష్కరించుకొని, తాదాకృతి విషయములను శక్తివంతమైన ఉద్దీప్తి కరమైన శబ్దములతో అభివ్యక్తము చేయుటయే యగును. ఇట్టి విలక్షణ లక్షణముగల వ్యక్తులు తమ ప్రవర్తనమునుగూర్చి పరిశీలముచేసికొనుటయేగాక, తాదాకృత్యంతరమైన తమయొక్క అస్తిత్వము, విచ్ఛికముగా తాము గ్రహించిన భూమికకు, లేక పరిస్థితుల బలమున చేసి, తాము విధ్వంసించవలసి వచ్చిన భూమికకు ఎట్లు సరిపడని దగుచున్నదో గూడ చూచుకొనుచున్నారు. మరియు ఇట్టి సాహిత్యము నకు తమ్ము అర్పించుకొన్నవారు గూడ అటు లనే ఆత్మావబోధ మునకు, అక్క పరిశీలనమునకు కడంగినవారై, తమవల్ల గూడ, ఆ రచయిత తనకు తన శరీరమునకు గల సంబంధమును గూర్చి, తనకు తన అంతఃకరణమునకుగల సంబంధమును గూర్చి, తనకు ఇతరులకు, తనకు ప్రకృతికి, తనకు, తన మట్టునుపుష్ప సమాజిక వ్యవస్థకు, సంస్కృతికిపుష్ప సంబంధమును గూర్చి, తెలిసికొనిన అంశములే, తమయందు ఆ రచయితయందువలెనే యుద్ధాత్ములని భావించుట కలదు.

ఉత్తమ సాహిత్యము, ఆత్మావబోధమును కలుగజేయు, విద్యవంటిది. (ఆత్మావబోధమునకు అనుత్తమ సాహిత్యము దారి తీయును. ఈ విషయమును నేను ముందు ముందు తెలియ జేయగలను). ప్రవక్తలు మంచి బోధించుటయు, చెడ్డను తెగడుటయు చేయుదురు. కవులు, అట్లు గాక, ఆ మంచి యొక్క రహస్యములయిన ఆధారములను, గూఢజనిస్థానములను, మనముందు అవిష్కరింతురు. మనకు వానిని గూర్చిన ఎరుకను కల్గింతురు. ఈ ఎరుక కల్గుటయన్నది అపరిభాతము గాని మంచి సంగతులలో నొకటి. అది అట్టిదని చెప్పుటకు వేర దృష్టింతము లేమియు నక్కరలేదు. దాని కదియే దృష్టిం తము. అత్య విద్య, లేక అత్య జ్ఞానము, దానియంతట యుది యే పరమోత్తమమైన నభివ్యక్తికిని, దానికోసమే, దానిని సాధన చేయవలసి పుష్పప్రీతికిని, నైతిక ప్రాతిపదికముగ గూడ దానిని సమర్థింపవచ్చును. ఏది కలదో, దానిని గూర్చి, ఎరుక అధికముగల యున్నది, దానియంతట అది ఉత్తమమైన దగుటయేగాక

వ్యక్తిత్వమున యది తెచ్చు బాధమైన మార్పుల వలన గూడ ఉత్తమమైనది, అవదాతమైనది యగుచున్నది. ఇట్టి ఎరుకకు ఉత్తమ సాహిత్యము మార్గమగుచున్నది. వ్యక్తిత్వములో మార్పులను తెచ్చిపెట్టి, ఈ ఎరుకవలన లేక ఈ అత్యావధానమువలన మనలో దాగివుండి కనుపించని అంశావతరము, అనిష్టుత్వములైన వ్యసములను, అపరిక్షితములైన బుద్ధి బాధ్యములను వెలికి చూపు రోచూపువంటిది కావచ్చును. అయినను ఆ మార్పు రోకోత్తరమైన ఉన్నతిని చేకూర్చినట్టిదియు కావచ్చును.

ఉత్తమసాహిత్యము ఒకవిధముగా సూర్యుని వంటిది. సూర్యుడు ప్రకాశించుటలో తారతమ్యములులేక యుండును. అట్లే, ఉత్తమ సాహిత్యము గూడ తారతమ్యములు లేకయుండును. సూర్యునకు తన ప్రకాశమును ప్రసాదించుటలో ఎట్లు ఏడు మంచివాడు, ఏడు చెడ్డవాడు, ఏడు మందబుద్ధి, ఏడు ప్రతిభావంతుడు అనియుండదో, అట్లే ఉత్తమ సాహిత్యమునకు గూడ ఏడు నెత్తునుడు, ఏడుకాదు, ఏడు ప్రతిభావంతుడు, ఏడు కాదు అనియుండదు. 'షేక్స్పియరు రచించిన "ట్రాజన్ అండ్ క్రెస్సిడా" యున్నది. అందులో వా వా ప్రకారములయిన పాత్రలను ఆశ్చర్యకణముగా ఆయన సృష్టించినారు. వారి శీలములు, చరిత్రములు వేరు వేరు. ఈ పాత్రములలో నేది మానవ స్వభావమునకు, నమాజ ధర్మమునకు విశ్వ భావమునకు సరిపడెయున్నదో 'షేక్స్పియర్ మనకు చెప్పుడు. మానవస్వభావమును గూర్చి, సంఘ ధర్మమును గూర్చి, విశ్వభావమును గూర్చి, అందులో ప్రతి పాత్ర కును స్వంత అభిప్రాయములున్నవి. ఆ అభిప్రాయములలో ఏది విషమమైనదని తాను భావించుచున్నదియు 'షేక్స్పియరు మనకు తెలియజేయుడు. ట్రాయన్ పాత్రమున్నది. ఆ పాత్రము ప్రేమైకలింపు కల్గినది. మౌగ్యము ప్రధాన లక్షణముగా గలిగి. మరి హెక్టార్ పాత్రమును చూచినచో, అంతకన్న వీర భవమునకు భావనమగపాత్రమువేరుగలేదు. ఉలిస్ట్ పాత్రమున్నదనగా, ఆ పాత్రము రోకజ్జితకు, వైద్యమునకు మచ్చు తునక. కెస్సిడా యున్నదనగా, ఆ పాత్రమునకు వైదికమైన వియతి వాదమునందు విశ్వసముమెండు. అకారుణిక మైనఈ విశ్వమ, దైవతముల ఏలుబడిలోలేదు. అక్షేయము, అనిష్టుత్వములయిన విడిచేత పాలించబడుచున్నదని ఆ పాత్రముయొక్క నమ్మకము. లేక హెల్స్, క్రెస్సిడాను తీసికొని చూచినచో, యావన పుష్పము మధుపులాలితెడితే, వారికి ప్రపంచమున రైంగికమైన మజాన, భవము తప్ప వేర యేమియులేదు. మరి ఈ పాత్రములలో నెవరి దృష్టి సరియైనది? లేక అర్చితేత, అమయములేత హీనమైనది, వార్తాత్మకమునకు, కాంక్షము, ప్రాకృతికము అయిన దుఃఖము లకు, వ్యధలకు తావలమైనది, తుదకు, ప్రవీరియమును చెందు

నది యయిన భౌతికదేహమునే ప్రసన్నమగు అత్త ప్రవృత్తి మునుగా వెంచుటలో ఉగ్రమైన పట్టుదలను ప్రదర్శించుచూ, సర్వోత్తములైన సాహిత్యములను, ఉన్నతములైన ప్రవర్తక ప్రవృత్తి యములను, తిరస్కార పూర్వముగా అవహేళనము చేయుట యందు ఉగ్రవ్యభావమును—వ్యక్తము చేసెడి థెరెస్టెన్ నకు ఏది ఏమియో యుద్ధార్థముగా తెలియునందుమా? 'షేక్స్పియర్ నకు ఇచ్చట వక్షపాతములేదు. ఆయన ఎవరి వక్షమును వహించ లేదు. తీర్పులను చెప్పలేదు. వార్తెస్ కల్పమునకు యర్హమైన ప్రవక్తగా నాయన యుండదంచుకొన్నచో ఆయన పని తేలిక అయ్యెడిది. మరియు ముఖముగా గూడ నుండెడిది. ఆయన అట్లు చేయలేదు. ఆయన 'వార్తెస్' కల్పమునకు మరియొక అర్హమైన కవిమాత్రుడుగా నుండిపోయినాడు. ఏది యేమో పరిశీలనచేసి, అన్నేషించి, యున్నదానిని యున్నట్లు లిఖించిన లేఖకుడుగా నుండిపోయినాడు. ఏది యెట్లుండవలయును అనేడి వైద్యేతిక సత్యముతో వీరిని గూర్చి, ధర్మములను గురించి ప్రఖ్యాతము చేయలేదు. ఒక ప్రత్యేక ధర్మము వైపునకుగాని, లేక కార్యాచరణ విధానము వైపునకుగాని, పాత్రలను లాగుకొని పోవ లయునన్న ప్రయత్నము చేయుట గూడ ఆయనలో కన్పించదు. తాను ఒక కథను చెప్పుచున్నాడు. ఆ కథలో పెద్ద విశేష మేమియునులేదు. మరియు నది యంతగా ఆనంద సంధాయక మైనదియు గాదు. కాని అందులో 'షేక్స్పియర్ ఏమి చేసినాడనగా, తన పరిశీలనముయొక్క ఫలితములను గురి గ్రుచ్చినాడు. అత్యావరోకనము చేసికొని, ఆ అనుభవ పరమార్థమునందులో నింపినాడు. ఏది వున్నదో, దానిని గూర్చిన ప్రమమ మనకు కలికి కవిత్వముఖమున అందజేయుచు, ఆ కవిత్వా పాత్రమును అంగీకరించుటకో, అట్లుకాని వక్షమున తిరస్కరించుటకో, మనక, స్వాతంత్ర్యమును గూడ వదులుచున్నాడు.

అత్యావరోకము అన్నది ప్రథమతమఅనుభవములనా గూర్చిన ఎరుక. మరి అనుభవము లవగావేమి? అవి కల్పములకందని సంఘటనలు. అంతియగాక, అస్తిత్వమును గూర్చి పర్యాభాసమైన సుస్థులత్వము ఏర్పడి, దానికి ప్రత్యయ రూపమైన అకారము ఏర్పడక ముందున్న వాననా విశేషములు; ఇది ఇట్లులయిన వక్షములో సాహిత్యమును గూర్చిన తానాత్రయము దేనికి? ఎందుకు సమీచినమైన, అద్వితీయమైన, కల్ప శరీరము గల్గిన, ఉత్తమ అభివ్యక్తి కోసము మృగయో వివేదము వరుగా నానా అవస్థలు పడటము? ఈ ప్రశ్నలకు లభించే ప్రత్యుత్తరము రోక విరుద్ధముగావుంటుంది. కల్పములేత పట్టుటకు ఏలుకాని అవాగ్గోచరములైన అనుభవములయొక్క సూక్ష్మ రచనా రీతులను మనము ఎరుగుటకు మరల కల్పములవలననే సాధ్యమగుచున్నది. ఒక పులిని

సాహిత్యము - అధునాతన జీవితము

చూచినప్పుడు, కల్ప భయోత్పాతమును గురించిగాని, లేక వస్తు పోటువలన కల్ప భాధను గురించిగాని, మనము తెలియుటకు ఒక నవలా రచయితగాని, ఒక కవిగాని అక్కరలేదు. కాని అన్ని అనుభవములు ఇట్లుగా నుండవు. ఇట్లుగా స్ఫుటముగా, కొట్ట వచ్చినట్లు అనుభవమునకు రావు. మరియు కొన్ని అనుభవములు మనస్సువకురాక, జటిలముగా, నానావిభాగంహరిని కల్గియుండును. ఇట్టి పరిస్థితులలో కవులు, నవలా రచయితలు మనకు తోడుపడుచున్నారు. వారి అవసరము మనకు కల్గివున్నది. మనము ప్రేమలో పడినచో, ప్రేమలో పడుట వలన కల్ప అనుభవ మెట్టులుండునో వారినవన మనము తెలియ గల్గుచున్నాము. మనము కాతరులమైనప్పుడు, లేక లజ్జాళువుల మైనప్పుడు, లేక ఏదో దోషమును అచరించినామన్న భాధలో నున్నప్పుడు, ఆప్పుడు ఎట్టి భావములు మనలో కల్గునో, వాటిని గూర్చిన ఎరుకకు ఆ కవుల సాహిత్యమున, నవలా రచయితల సాహిత్యమున పొందగలము. అనుక్రమము—జగత్తు, మెప్పుదం—అభ్యసనాయ, అనురాగము—అవస్థాము—ఇట్టి భావములు ఒకొక్కప్పుడు యావద్యముగా కల్గుట యుండును. ఇట్టివి అనుభవమునకు స్ఫుటముగా అందని గడ్డు విషయములు. వీనిని వ్యక్తపరచి మనకు చెప్పగల్గుటలో గూడ కవులను, నవలారచయితలను సెనుర్తులు. మరి సామాన్యము ఆ నవలను, కవిత్వములను పఠించినచో, ఇట్టి భావములు, అతడు విజముగా అనుభవించుచున్నను, అతని ఎరుకకు స్ఫుటముగా అందులలేదు. కవియు, నవలారచయితయు ఇట్టి విగ్రాహ వేదనలకు శబ్దశరీరమును కల్పన చేయుటచేత, ఆ వేదనం వివిధ దశలను సాక్షాత్కరించుకొని, పద్యములలోనవో, గద్యములలోనవో తెలుపరించుటచేత, మనలోపుండి, మనకు అవగతముకాని, అవాగ్మీయరములై, సర్వ ప్రత్యయములకు వేరై, సాదృశ్యముచేత ఒక్కటైన వేదనలను, భావములను చెప్పుటచేత, మనము గూడా వానిని అవగతము చేసుకొనగల్గుచున్నాము. అనుభవించగల్గుచున్నాము. శబ్దశరీరమైన భావనము, మన ఉనికికి అధారమైన అవాగ్మీయర అవ్యక్త భావనను తెలియుటకు దారి చూపును. అత్మావలోధమనగా ఈ అశబ్దిక క్షేత్రమును ఎరుగట. మరి ఆ అశబ్దికక్షేత్రమును చేరుమార్గము, శబ్దమయ ప్రపంచమునందున్నది.

అనగా, సాహిత్యము ద్వారమున మనము మన అనుభవములను అవగతము చేసుకొనగల్గుచున్నాము. అర్థము చేసుకొనగల్గుచున్నాము. ఒక వ్యక్తి ఒక అనుభవమును పొందుచున్నాడనగా, ఆ పాండ గల్గుట, అతని దేహరచననుబట్టి, మూర్తినిబట్టి, వక్రతీని, స్వభావమును బట్టి, మరియు అతని అవరణ పరిస్థితినిబట్టియు నుండును.

పొట్టివనంటి మూర్తిగల వ్యక్తి, హాట్స్పర్కంటి మూర్తిగల వ్యక్తివలె ప్రపంచమును అనుభవించలేడు. పిక్విక్వంటి వాని శరీరములో కాషాయవంటి వానిశిలము ఎక్కువను ఇముడదు.

జీవితము సాహిత్యముపై తన ప్రభావమును ఎట్లు తెల్లించుకొనుననగా, ముందు, ఆ సాహిత్యము సృష్టించువారిపై తన ప్రభావమును తెల్లించుట ద్వారా, సాహిత్యమును ప్రభావితము చేయును. తమ పరిసరముయొక్క ఉత్పాదకు, ప్రచారకములకు ఈ సాహిత్య సృష్టికర్తలు తమ స్వభావశిలములను బట్టి, తమ శరీరసంస్థాన పద్ధతులనుబట్టి ప్రతిసంభావితలగుటయుండును. అందువల్ల అధునాతన సాహిత్యమును గురించి మూకఉమ్మడి నిగమనములనుచేయుటయు, చేయగ వాటిని అంగీకరించుటయు, అంతగామంచికాదు. పొక్కుతప్పితిని దాటికిప్పికి వచ్చిన ఏ సమాజముగాని, సజాతీయ ధర్మబద్ధమైన వుండదు. దిన్న జాతీయమైన సామాజికఅవరణములో ప్రతిసంభావనము చేయు రచయితలు—వీరు వేరువేరు వ్యక్తులు—వారి మూర్తి విశేషములేమి, స్వభావానుశీలములేమి, ఉత్తర దక్షిణ భువముల పొలి దూరములుగా కూడ సుందరమును—అద్వితీయులని చెప్పవలసియున్నది. ఈ విషయములనున్నటివి మనస్సులో పెట్టుకొని, ఇప్పుడు మన చుట్టును రూపితిహాస్యగమ, అత్యంతికుముగడు జరుగుచున్న మార్పులు వివిధముగ అధునిక జీవితమును, అద్యతన సాహిత్యమును ప్రభావితము చేయుచున్నవో పరిశీలించవలసియున్నది. ఇప్పుడు మన చుట్టునుఉన్న మాతన అవరణ విశేషమునన, ఎట్టి ఎట్టి మాతనానుభవములు మనపాం పడుచున్నవి? ఇరువదియవ శతాబ్దములో బ్రతుకుచున్నందువలన కల్పచున్న మనస్తత్వ సంబంధమయిన కొన్ని పరిణమలను, లేక పరిణామములను ఇక్కడ ముందుగా వివరించవలసిన అవసరము ఉన్నది.

మొదటిపరిణామము:—మనము ఉదజని అస్త్రమునకు, ప్రచ్ఛన్న యుద్ధమునకు నమకాలికులము. ఇందువలన రాం మంది ఒక విధమైన విరేధ్యమును, నిరంతరమైన ఆందోళనమును చెందు చున్నారు. మరియు బ్రతికి ఎందుకనిన భావము గూడ వారిలో కల్గుచున్నది. ఏ క్షణములోనయిన ఆ క్షణములో పడిపోగల ప్రపంచముఉండి ఏమి భాధమృతావాము గూడ పాదము చున్నది. అందువలన ముందుఅలోచనము, ప్రయత్నము, ఈస్తి మొదలైన ఉత్తేజక లక్షణము గూడ కొరగానివై పోవుచున్నది.

రెండవపరిణామము:—మనము వర్తమాన మూర్త్యుల్లి, మనువిభాగ పద్ధతులకు సమకాలికులము. సాంకేతిక విజ్ఞానములో

పాథింపెడుచున్న ప్రతి ఒక్క అభివృద్ధియు సమాజ వ్యవస్థలో గూడ తుల్యమైన అభివృద్ధిని వాంఛించుచున్నది. మరి ఇట్టి అభివృద్ధివలన జరుగుచున్న విచిత్రములను గూడ మనము గమనించవలసివున్నది. రాను రాను జనము అధికముగా సుస్థములైన వ్యవస్థలకు లోగి వనిచేయవలసిన వారగుచున్నారు. ఆ వనిచేయుట వారికేసముకాదు. పారిశ్రామిక కార్యక్రమ క్షమత్వము కొరకు, ఉద్యోగధర్మపరిపాథకత్వముకొరకు అట్లులయిపోవుచున్నారు. మరి ఆ కార్యములపై వారికి అధికారము ఏమైన యున్నదా అన్నచో అది కన్పించదు. అట్టి అధికారము వారికి సుతరామాలేదు. అందువలన ఒక నిష్పన్నా, ఒక ఏమియుచేయలేనితనము విస్తరించుచున్నది. తమ భాగ్యేయమునకు తాము అధిపతులము కాలేక పోవుచున్నామే అన్న వైకల్యమువలన వారిలో ఈ నిష్పన్నా జనించుచున్నది. సాంకేతిక విజ్ఞానము పెరుగుచున్న కొందరియు, అధికారము అత్యల్ప సంఖ్యకు లయినవారి చేతులలో కేంద్రీకృతమగుచున్నది. అట్లు జరుగుట ఆ అభివృద్ధి లక్షణమే! అన్నట్లు గూడ ద్యోతకమగుచున్నది. 300 కోట్ల మందిసామాన్య జనము, వేళ్లమీద తెక్కుకు వచ్చు అత్యల్పసంఖ్యకులయిన రాజకీయవేత్తలయొక్కయు, సేనానులయొక్కయు, పరిపాలనాధిపతులయొక్క ధయాదాక్షిణ్యములపై ఆధారపడి యుండవలసిన వారగుచున్నారు. మరి ఈ యందరు ఏవేకులా, నష్టసులా అన్నచో, నదియును చెప్పలేము. ఏరందరును ఒకానొక రాజకీయపద్ధతికి బంధిలయి గూడ యున్నారు. మరి ఆ రాజకీయ పద్ధతి యెట్టిది? ఏగ్రహారథమును పోలిన జాతీయ తత్వజన్మమైనది. అది అట్టిదగుటవలన ఏయమునకేగాని, మరియొక రకమైన పర్యవసానమునకు దారి తీయుటకు సమర్థమైనదికాదు. అగుటకు వీలు లేదు. అందువలన జనము అనుభవించుచున్న నిస్పన్నాయ స్థితి సామన్త్యముతో సంపూర్ణమైన పరుషవృత్తి, ప్రకళింపు సంపరితమైన కన్పించుచున్నది. అదియొక వైఖరిగ గూడ ఏర్పడుచున్నది.

సాంకేతిక విజ్ఞానము పెంపొందుటతో ఉద్భవమగుచున్న మరియొకరకమైన సమస్య జనాభా పెరుగుదలకు సంబంధించినది. ఈ మధ్య ప్రపంచ జన సంఖ్య మరియు త్వరితముగ పెరుగుచున్నది. హతాత్ముగా పెరుగుచున్నది. క్రిస్తు పుట్టిన రోజులలో ఈ ప్రపంచమునందలి జనసంఖ్య 25 కోట్లకు మించియుండలేదని అంచనాలు వేసినారు. అది అంతకు రెట్టింపు అగుటకు 16 శతాబ్దములు పట్టినది. కాని, ఇప్పుడు ప్రపంచపు జనసంఖ్య 300 కోట్లు. ఇది 600 కోట్లు అగుటకు 40 సంవత్సరములకన్న ఎక్కువకాలము పట్టదనుచున్నారు.

ప్రపంచముయొక్క జనసంఖ్య ఇట్లు అకలేక పెరుగుచున్న కారణమువలన పట్టణముల సంఖ్యయు అధికముగు

చున్నది. అధిక సంఖ్యకులయిన ప్రజలు ఇప్పుడు మనుష్యవృష్టియులైన పరిసరములతో నివసించవలసిన వారగుచున్నారు. అప్పటి పసివాండ్రలో వాంఛించి అపు ముఖమును చూడనివారు, ఒక ఫల వృక్షమును తిరికించియుండనివారు, వెంట పాంతును కావనివారు కలరన్నచో, అందు అక్కర్లేమి? ఇట్టి పరిస్థితులలో వేర్పడు మానసికములైన పరిణామములవలన తొలుతగా అనుభవజ్ఞానము సంకుచితమై పోవుచున్నది. అంతియగాక, అనుభవ పోనియు జరుగుచున్నది. అధునాతనమైన నే పట్టణములోనైనను భీభత్సమైన జీవితమును నడపుకొనవలసినవారగుచున్నారు. దానికి ఏరుపు కన్పించుటయులేదు. వారికి తదితరమైన జగత్తులో, ఉత్సాహకారకమైన జగత్తులో, సమాజమైన, ప్రకృతిసిద్ధమైన జగత్తులో, ఆ జగత్తునకు సంబంధించిన గూఢోత్తరముతో సంబంధములేని వారై పోవుచున్నారు. అందువలన, నిసర్గసిద్ధము, అకృత్రిమము అయిన కవిత్వాత్మయొక్క సౌందర్యమును వారు అనుభవించలేనివారు, అదిలేనివారు అగుచున్నారు. (ఈ సందర్భమున ఒక్క ముఖ్య విషయమును చెప్పవలసియున్నది. ఇప్పుడు గూడ కవులు ప్రకృతిని గురించి గానముచేయుచున్నారుగాని, అది చెప్పుకోతగినదియై యుండుటలేదు. ఇప్పుడు ఈ ప్రకృతికి సంబంధించిన వ్రాతలు శాస్త్రవేత్తలవలన సాగుచున్నవి. సాహిత్యముతో సంబంధములేని, కొద్దిమాత్రపు సాహిత్యమును కలిగిన గ్రంథములు పక్షుల జీవితములను గురించి, పుగ్గముల, కీటముల జీవితమును గురించి వెలువడుచున్నది. జనము ఈ గ్రంథముల నధికముగా ఆదరించుచున్నారు. ఇప్పుడు కవిత్వము పట్టణవాసులకు కల్గుచున్న పోనిని గురించి కీర్తనము చేయుచున్నదేగాని, ప్రకృతిని గురించి అంతగా గానముచేయుటలేదు. దానిని కవులు పాశ్చాత్య శాస్త్రవేత్తలకు, ఇంటులవరిలినవేత్తలకు పదిలివేయుచున్నారు. జమల పారమార్థిక బధుడక్షను తీర్చవలసినవారు, అందువలన, ఇప్పుడు ఈ శాస్త్రవేత్తలయిపోయినారు.) ఇదిగాక, మరియు ఇతరమైన మానసిక పరిణామములు గూడ ఇందువలన సంభవించుచున్నవి. ప్రపంచములో ఒకానొక పెద్ద పట్టణములో కేవలము నాగర జీవితమునే నడుపుట వలన కలుగు విపర్యయము రెట్టిచో పాంథిక శాస్త్రవేత్తలను, కవులను గూడ గ్రహించుచున్నారు. శాస్త్రవేత్తలు దానిని వివక్షించి చెప్పగా, కవులు ఆ విపర్యయములను కవిత్వ రూపమున నభివ్యక్తము చేయుచున్నారు. పట్టణవాసులలో పెరుగు సంబంధములేని తనమును, సమాజము అంగికాగా, అందులో నాగరులు అంగముకాని స్థితిని అనుభవించుటను, నతము సమూహములో జీవించుచు, ఏరంతరమూ ఒంటరితనముతోమండి

సాహిత్యము - అధునాతన జీవితము

బాధపడుటను, అటు శాస్త్రవేత్తలును, ఇటు రచయితలను, వారి వారి పద్ధతులలో అభివ్యక్తము చేయుచున్నారు.

ఇప్పుడు మరియొక వివరిగామమును గురించి విచారించ వలసియున్నది. అదియును సాంకేతిక విజ్ఞానాభివృద్ధి ఫలితముగ వేల్పడినట్టిదే. అది సంతాన విరోధమునకు సంబంధించినది. ప్రస్తుతము ఈ సంతాన విరోధపు పద్ధతులు పారిశ్రామికముగా బాప్తత్యమును సాందియున్న దేశములలో అచరించబడుచున్నవి. ఈ దేశములలో నిప్పుడు స్త్రీలకును, పురుషులకును సంసారమృతేయుటయు, బిడ్డలను కనుటయు వేరైపోయినవి. ప్రజనము ఇప్పుడు కృంగార కార్యమునుండి ప్రత్యాభ్యాతమైపోయినది. జన పెంజ్యను ఆదుపులో పెట్టు పద్ధతినిబట్టి ఆడోపించుచో, ఇది ఒక సుగుణముగనే ఆవధానించును. కాని, ఇందు వలన కలుగు మానసికమైన పరిణామము లెట్టివి? ఒక విధముగా నవియు బాగుగనే యున్నవని చెప్పవచ్చును. స్త్రీ పురుషులు పరస్పరము స్నిగ్ధులగుటను దృష్టిలో పెట్టుకొని యోచించుచో కాయికమైన కృంగారామభవమును ప్రాణప్రజనన కార్యమునుండి వృధాకర్మణము చేయుటవలన, ఆ స్త్రీ మధ్య, ఆ పురుషుని మధ్య అక్రమియమైన మానవీయ సంబంధము, స్వాభావికమైన అనుబంధము బలపడుచున్నది. ఈ ఒక్కలాభమును చూచుకొన్నచో, ఇందువలన కలుగు ఇతరమైన హాని ఎక్కువై కనిపించుచున్నది. సంసారకృత్యమును, ప్రాణప్రజనన కార్యమునుండి వృధాకర్మణిండుటవలన, అతిలోక సుఖానుభవము పొరములేనిది, లఘుపు, తుచ్ఛమైనదియగుటకు మార్గమేర్పడుచున్నది. దుఃఖము వెలుగు కృంగారసంబంధమైన

సుఖము, తేలికచేయబడుచో స్త్రీ, పురుష సంబంధము, ప్రతి ఒక్కరికి సులభముగ నందుబాటులోనికి తేలికైన లైంగికజీవనము, స్నిగ్ధతచేత సమర్థింపదగినది కాకపోయినప్పుడు, ఆధ్యాత్మిక జీవనమునకు వ్యయముగా పరిణమించుటయేగాక, అభిమానమును లోంగజెట్టి, పవిత్రతను కూడ్రదాసి (కృంగార జీవనము, ప్రజనన కార్యమునుండి సంతాన విరోధ పాధనముల ద్వారమున వేరు చేయబడినప్పుడు, పుణ్యాపాపముల భావనము గూడ ప్రత్యాభ్యాతము చేయబడుచున్నది) జీవితమునకు పార్థక్యములేమిది, అవిశ్వక్ష్మద్ర భావమును సంపాదనచేసి పెట్టినదియగుచున్నది.

మాతవములైన అనుభవముల పాపవ్యమువలన మన చుట్టునుఉన్న ఆవరణము మారిపోవుచున్నది. పరిసరముల, మారిపోవుచున్నవి. వీనిని శోధనము చేయుటయు, సమీక్షించుటయు, అర్థమును తేల్చుటయు, అప్పుడు వానికి సాహిత్య సత్త సముపాతమగునట్లు చేయుటయు జరుగవలసియున్నది. అద్యతన జీవితము అద్యతన సాహిత్య వివ్యాకరణ ప్రధానితము చేయుట సహజము. మరి అట్టిసాహిత్యమునకు తమ్ము అపొవుతులను చేసికొని, రావి అనుభవించువారూ, అధునాతన నాగరక జీవితమునందలి ఉద్యేగము, అందోళన, వ్యగ్రత, నిష్ప్రయోజకత్వము, నిష్ప్రయస్థితి, వక్రశీలము, సంబంధములేనితనము లేక వృధత్వము, ఒంటరితనము లేక విశ్లేషము—ఈ అన్నింటి సంగతి యేమో తెలిసికొని, అధికభయదర్శకమైన సంబాధ సంవిధానమునకు, బహుళజనసంఖ్యకు, మిక్కుటముగా వాగ రీకృతముచేయబడుటకు భాజనమగుచున్న ఆవరణమువలన లభ్యమగున్న అనుభవమెట్టిదో, అర్థము చేసికొన వలంతులగుదురు.

చిన్నయసూరి

శ్రీ అన్నాప్రగడ శ్రీరామమూర్తి

[ప్రప్రథమముగా సంప్రదించుచున్నందున మార్చి నెలలో శ్రీ చిన్నయ సూరి వర్ధంతి జరుపుటకు ఈ కేర్పాటైనది. ఆ సందర్భములో ఆంధ్రవరరుచికి సమర్పించు కవిత్వోపహారము.]

మనస్థి నీ నస్థితిచ్చవులు మార్కొని నిన్నగతించినట్లులై
ఉన్నదనము పొందినవి—ఒక్క ప్రభాతము వాణ్ణయ ప్రపం
చోన్మిషితము నీవని మహాదయు లాంధ్రులు ప్రియ సాహితీ
చిన్నయ సూరివై చనిన చిన్నయసూరి! కృతజ్ఞతాంజలుల్.

ప్రజలకు దూరమై తెలుగు బాలిక పోలిక పోల్చరాక య
క్కజముగ సంస్కృతాటవుల కన్నడి కన్నడకుండనక్కినన్
విజయముచేసి నీ కలము వేసిన వ్యాకృతి మార్గమందు త
న్నిజ సుకుమార రూప రమణీయత చూచితిమయ్య నీ కృషిన్.

చిరుసూత్రముల పోహలించితి వహా చింతామణీకారికా
వర భాష్యార్థ సమస్తమున్ వరరుచి ప్రజ్ఞా సమప్రజ్ఞతో
తిరుమంత్రంబయిపోయె నీ యభిధ యీ దేశములో తెల్లు వ్యా
కరణం బాంధ్రులు సంస్కృతాన చదువంగా నే డనావశ్యమై.

బాలవ్యాకరణము చేసితివి విద్యత్పాఠయోగ్యంబుగా
నీలో దాగిన పాండితి గరిముకున్ నేత్రముగా, తెల్లు నీ
మూలానన్ గడ నేడు శాస్త్రురచనా పూర్ణాధి కారంబుతో
శ్రీ లాలిత్య గుణంబు గల్గి ప్రకటించెన్ వర్ధమానప్రభన్!!

దీపారాధనమీవ చేసితివ యాంధ్రీదేవి నట్టింట ఆ
నీ పుణ్యంబున మావదంబులు సదా నిర్భీతితో పాగుగీర్
వ్యాపారంబది సంస్కరింపబడ—నీపై గౌరవ శ్రీ యిటుల్
రూపస్వీకృతిచేసె-త్వత్సరిదితతార్యుల్ చూచు స్మృత్యంకమై.

పు ధీ గీ త ం

ఈనాడు ప్రపంచ మంతయు ఒకావొక నందిగా మ్మలో వడి అట్లుడే నట్లుడికి పోవుచున్నది. శౌతిక రహియనికాది శాస్త్రములు మనోవేగముతో అభివృద్ధి చెందుచున్నవి. మానవుడు గ్రహాంతరప్రయాణమునకు పన్నెద్దుడగుచున్నాడు. కాని అతడు భూలోకవాసి. ఈ భూలోకము యుగయుగాలనుండి సంస్కృతి వైవిధ్యము నందించుకొన్నది. ఈ సంస్కృతికి మానవుడు జ్ఞాతృడు. అతని నరనరముతో ఈ సంస్కృతి జీర్ణమై పోయినది. శౌతికశాస్త్రాది పురోగమమునవలన వానాదు మానవుడు తాను నమ్మిన సంస్కృతి మంచి పెబ్బెఱియని ఎంచుట మొదలైనాడు. అతడు జాగ్రత్తంధమునుండి పెంచుకొన్న సంస్కృతి బాంధవ్యమును త్రోసిరాజనలేక పోవుచున్నాడు. ప్రత్యక్షప్రమాణము, హేతువాదము, ప్రయోగపరిశీలనము—వివిధ వాక్యములు, మూడుపూర్వార్థకాయలుగా విసిరి గూసి, సర్వ మానవీమానన సుఖసంతోషములయిన విజ్ఞానశాస్త్రములను కాదనలేక పోవుచున్నాడతడు. ఒకవంక మతధర్మార్థులు, మరొకవంక శాస్త్ర విజ్ఞానము—మానవుని తన వైపునకు త్రిప్పుకొన వలయునని క్రుమ్ములాడుకొనుచున్నది. వీని అలంకారమునకు తట్టుకొనలేని నరుడు తల్లిబ్బగు చున్నాడు. ప్రకృత్యర్థక చిహ్నములతో ప్రపంచమును, తత్పరిణామ వర్ణనసామములను అతడు పరిశీలించుచున్నాడు. కాని ఇంకవొకటు తత్వగోచితవేమారానము అభింపలేదు. అభింపదు గదా యని మానవుడు తనపట్టుదలను వీడదు. ప్రభుత్వములు విరమించుదు. ఈ పరిశీలనము చేయుచున్నప్పుడు మానవునితో అంతర్ముఖ దృష్టి ప్రబలివది. అతడు తన్ను దాను పరీక్షించికొన ప్రారంభించినాడు. ముందు తన్నుదాను తెలిసికొన్నచో వీధన ప్రపంచరహస్యము బోధపడును. కాని యీ పరిశీలనముతో మానవుడు కృతార్థుడు కాలేదు. కృతార్థుడు కాలేక పోవుటయే కాక బృహస్పానశీక సంక్షోభము అనుభవించుచున్నాడు. తత్పరిణతముగా అత డుక్కిరి డిక్కిరి యగుచున్నాడు. మానవుని ఆరాటమును, అత్యపరిణతమును, అంతర్మధనమును విశ్రాంతిచేయు మార్గిరాజ రంగరావుగారు “పుధీగీతం” రచించిరి.

నవ్యాంధ్రసాహిత్యముతో భావవిత్వము బహుళముగా బయల్పడినది. వనవనద్యమును మారన ప్రక్రియ పుధీగీతం:-కర్త:-మార్గిరాజ రంగరావు, ప్రాప్తిస్థానము:-వాగర్జున బుక్కడిపి, వారాయణగూడ, హైదరాబాదు వెం1-00

కథి కాదరము అభింపినది. ప్రభుముగా భావవిత్వము అత్యప్రణయసరముగా అవతరించివచ్చుటికి కాలక్రమమున అది తత్వచింతనోన్ముఖ మయినది. ఈనా డనేకులు తత్వ విచారము చేయుచు అత్యప్రణయవిత్వమును అల్పమున్నారు. వనవనముతో, వద్యముతో వనవనద్యముతో అట్టి కవిత్వము ఆకృతి వహించుచున్నది. వనవనద్యము వ్రాయువారికి టి, యన్. ఇలియట్ అదర్శ కవిగా నున్నాడు. వనవనద్యపద్ధతితో తత్వచింతన గావించినవారు రంగరావుగారు. శిష్యాగముల పరిమాణముగం చిఱుకబ్బ మిది. దీని యంతట మానవజీవితతత్వము ప్రాచీన నవీన గతి ఖేదములతో పరామర్శింపబడినది. గ్రంథకర్త మానవునితో గం దివ్యరాక్షసాంశంను కనుగొన్నాడు.. కనుగొనుటయే కాదు.

“ఈ నవ్యాంధ్ర ప్రవృత్తియొక్క విపులరూపం నంగీతం, సాహిత్యం, శిల్పం, త్యాగం ఈ నవ్యాంధ్ర ప్రకృతియొక్క సంపూర్ణ రూపం అధికారం తీరనిరూపం వ్యాపారమనొక్కటం” (పుట. 8)

అని వాటినారు. మానవుని విరాళమయ జీవితము, దాని వ్యర్గతుల్యముగా చేయుటకు అతడు పదుపాటులు వర్ణించబడినవి. మానవ స్థిరాంతో కరణము, అవజయములతో జయమును దర్శించు దానిప్రవృత్తి విపులముగా ప్రకాశించబడినవి.

“అధికార వ్యాపారం, కీర్తికాంక్ష ప్రబలి అంతరించబడిన ఒక రాజవంశ రక్తంతో తడిసినట్టిదే వేరొకటి అమ్మరించబడి అణగారినట్లుబడిన ఒక జాతి, మతం స్థానంలో జరుపబడిన వేరొకజాతి మతాభ్యుత్థానం

.....
.....

విద్యదానికే నిష్ఠుటి వరకు సాగిన రాజరికం చేసిన వర్తతోముఖ ప్రయత్న ఫలితం”(పు.11.12)

అని అన్నప్పుడు మనకు శ్రీ శ్రీ లింగా కవ్వించును. రంగరావుగారు భావావతారము కొఱుకు దోహ విశ్రమమును వృద్ధిం చుటతో గడువరి.

“జీవిత మొక చివర తెలియుని చీకటి వంతెన వంఖ్య తెలియుని అనుభవం వెలుగు మెల్ల పై అడుగుడుగన కొక పునర్జన్మ ఎత్తెన్నుగా గమనం సాగించు (పుట. 9)

అని యమటలో వారొక మధురవా చిత్రమును సృష్టించి వారు.

"అవిచ్ఛిన్న కాగమన వ్యూహ వ్యాఖ్యానములు
రచి కిక్కి గల సంబంధం, మనకుగల బాంధవ్యం"
(పుట. 5)

అని అప్పుప్పుడు.

"ఒక పెద్ద ఇనుకదిబ్బవలె పగలు
నల్లని రాతిగుట్టవల్లెవీకటిరాత్రి
గాలిలో తేలు దూది పింజంవలె వెన్నెల
నీటి బిందువుకేసం మానవుని తపాతపా." (పు. 15)

అని యప్పుప్పుడు రంగరావుగారి యూహ వైచిత్ర్యంవరించును. మలే వారి భావుకతకు కావ్యమంతయు తార్కాణం.

వక్రవ్యమలయిన భావమును సృష్టముగా చాటుటకు గ్రంథకర్తకు కారణమై కత్తి పుష్కలముగా మండవలయును. భావము లెంత క్రొత్త లయినను అవి పాఠకుని మనసున తెక్కవలయును. అప్పుడు గాని కవి కృతార్థుడు గాడు. ఇక్కడే కవనములో అన్వయమున కున్న ప్రాధాన్యము గోచరించును. రంగరావుగా రాంధ్రభాష కలకమును పాటించుటకు ప్రయత్నించలేదు. భావములో క్రొత్తదన మున్నంతగా వారి కవిత్వములో అన్వయసౌభ్యము చూపట్టదు. ఒక్కొక్కచోట దూరాన్వయము తారసిల్లును.

"అకాశంపైని ఒక్కొక్క నక్షత్రంయొక్క హాసం
శృకావంశో నిప్పు రవ్వలవలె భావించజేయు రాత్రి
పరువబడిన వీర కుప్పెళులలో దాగిన పురివి
వెనరబడిన కొంగుచాలున కన్పించని దిగ్గంధం"
(పుట. 7)

మున్నగు చోట్ల దర్శనశక్తి యున్నంతగా ప్రదర్శన శక్తి కన్పిస్తుంది. అన్వయశక్తివృత్త వద్యములం దుంటుకు భేదస్పృశ కారణ మనుకొనవచ్చును. కాని "పుష్కలీకం" వంటి కావ్యములలో అన్వయశక్తివృత్త యుండుటకు హేతువు కానము. 'యొక్క' యువయోగము, "వడు" భాట ప్రయోగము బహుళముగా నున్నవి లఘుకావ్యములో. వానివలన రచనకు ఇంపుగాక పడలింపు దాపురించును. అంతేగాక యీ కావ్యములో బంధము మొక్క చోయిన చోట్లు చాల కలవు.

"వా మనశ్శుక్తి పునకు నీ రూప మెంత దగ్గర అంటే
వా రూపానికి నీడకూ మధ్య ఎంత దూరమో అంత"
(పుట. 4)

అని యమటలో బిగి కానరాదు. రంగరావుగారి యూహ వైచిత్ర్యం పాఠకులు "పుష్కలీకం" వలెంచి క్షణకాల మయిన అంతర్ముఖు లగుదురు.

శ్రీ ఎన్. జి. ప్రసాదరావు.

రచయితలకు మనవి

భారతిలో మేసెలనుండి ప్రతి నెలా ఒక చిన్న నవల ప్రకటించవలయు నని సంకల్పము. నవల అచ్చులో 15 పేజీలకు తక్కువకాకుండా, 25 పేజీలకు మించకుండా ఉండవలెను. మే సెల సంచికలో ప్రకటించడానికి వ్రాతప్రతి ఏప్రిల్ 20 కి మాకు చేరవలెను. ఆ తర్వాత ప్రతి నెలా 5 వ తేదీకి చేరవలెను. ఆమోదించబడిన నవలకు రు. 101-00 లు ఇవ్వబడును. అనువాదాలు అంగీకరింపబడవు.

రచయితలు తమ రచనలను సంపాదకుడు, భారతి, అని పంపవలెను. ఉత్తరములుగాని, రచనలనుగాని సంపాదక వర్గములో ఎవరి పేరనూ పంపవద్దని మనవి. ఈ విషయమును ముఖ్యముగా గ్రహమనింప ప్రార్థన.

—సంపాదకుడు, భారతి.

రాసలీల: దాని వికాసము

శ్రీ కర్ణ రాజశేషగిరిరావు

రాసలీల జానపద నాట్యము. ఇందు ప్రజాభిరుచి వ్యక్తమగుచున్నది. ఇది అభినయానుకూలము. ఇందు జానపద పౌరయుము స్పందించుచుండును. ఇది నేడు కృంగార లీలల కాలవారమైనది. ఇతర ప్రాంతము లందున్న పరంపరానుగుణ నాట్య పద్ధతులమీద దీని ప్రభావ మెక్కువగా పడిన దనుటలో సందియము లేదు. నేడు రాసలీల లోకనాట్య సంపత్తియైనది. ఇది లోక వస్తువు.

ప్రజాప్రాంతము దీనికి కేంద్రము. ద్వాపరయుగములో శ్రీ కృష్ణుడు దవలించినదాని రాసలీల లున్నవని పరంపరానుక విశ్వాసము. జానపదులం దీ కృష్ణలీల అభినయరూపము వాడెయించిన పనుటలో విద్వారమేమియు లేదు. రాసలీల, మాసలీల, మాఘనచోరి (వెన్నదొంగతనము) అది యభినయములు, మారదాసు మొదలగు 'అష్టరాస' కవుల పదముల వాదారముగా గవి, ఈ లీలు రూపించినవి. 15, 16 శతాబ్దము లందీ పద్ధతి ప్రజాప్రాంతమున విలసిల్లియున్నది. నందదాసు, ప్రజావాసీదాసు, ద్రువదాసు మొదలగు భక్తులు 'రాసో' రచనలను గావించి 'రాస' వికాసమునకు దోడ్పడిరి. వేటి రాసలీలందు కళోపకరణ పద్ధతి, గీతపద్ధతి, సంగీతము జోడింపబడినవి. 'ప్రజావాసీదాస' కృత 'ప్రజా విలాసము' నారాయణస్వామి విరచిత 'ప్రజా విహారము' రాస రసీకణనసారాయణ గ్రంథములు.

డాక్టరు దశరథ ఓర్రూ హిందీ నాటక వికాసమునకు రాసలీల లెంతో దోడ్పడిన వని ఆంగీకరించినారు. దీనికి కారణము నాటకము లానాడు ఘోటబర్దమై, గేయ రూపమున నుండుటయే. ఇందు గద్య ముపేక్షింపబడినది. ప్రాతల ప్రారంభము నుండి చివరివరకు వేదికపై నుండురు. ప్రవేశ నిష్క్రమణలు సూచించబడవు. ఇవి వృత్తగీత ప్రధానములు. మంగళాచరణము, ప్రవేశి పితము 'స్వంగు' నాట్యములవలె నుండును. రచనా ప్రయోజన మంతమందు తెలుపబడును. లాష తద్వన ప్రధానము. పలుకుబడి అటనట కులుకుచుండును. రాసో గ్రంథములను బట్టి హిందీ నాటకారంభము 13 వ శతాబ్దముననుండి ప్రారంభమై యుండవచ్చునని తేలినది. రాస పరంపరయే హిందీ సాహిత్యమును పందలకొలిచి యెండ్లు ముంచెత్తిపోసినది. అపభ్రంశ సాహిత్యాధ్యయనమునకు 'రాస' పరంపర యంతయో

దోడ్పడుచున్నది. రాస సంబంధిత 'రహస్' శబ్దమును పండితులు వర్ణించిరి. ఇది రహస్య శబ్దమునకు వికృత రూపము. రాస నాట్యములను 'రహస్' మని పిలుతురు. 1 వాజిర్ అలీ ఖాన్ 'రహస్' లాడించెడివాడు. కేసరిభాగనందు 'రహస్ఖానా' రాసలీల లాడుటకు కట్టించెను.

రాసలీలు హిందీ సాహిత్యమునకు సంబంధించిన విశేష సంతతి మూత్రము కాదు. ఉత్తర ప్రాంతములందు బహుళ ప్రచారమున నున్న నాట్యరూపము. రాసలీల లోకవైపు నృత్య భూమిక వేర్పాటైనది. రెండవవైపు నాట్య సామగ్రి దృష్టిలో నిడుకొని రాసలీలం దభినయోపకరణములు పమకూర్చబడినవి. రాసలీల లోక, కావ్య నాట్య పద్ధతులకు మహా సేతువు. రాసలీల ప్రచలితార్థము, ప్రకారము కృష్ణ చరిత్రకు సంబంధించినది. నృత్యాభినయమున కనుసగు వివిధలీల లిందు పొందుపఱుపబడినవి. ఇందు సంగీతమునకు ప్రధాన స్థానమున్నది. కాని, సంచార మంతరూపమున విలసిల్లుచుండును. అందువలన రాసలీల కలిపయ నాటక తత్వములను పుంజుకొని, జానపదనాట్యకలా రాసమున వేదిక వెక్కిన నాట్యకలాదేవి.

'రాస' శబ్దార్థము

రాసలీలు రసప్రదానములు. 'రసనాం సమూహా రాసః'. రస సమూహమే రాసము. మహారాసమునందు కృష్ణుని యనేక రూపములు కల్పించబడును. ఇద్దరు గోపీతం మధ్య నొక్కొక్క కృష్ణుడుండును. ఇది యొక రసవత్తర ఘట్టము. రాసము లందు నృత్యము, అభినయము, సంగీతము ద్వారా రసస్పృహ యేర్పడును. కృష్ణుడు గోపీతంతో మందలాకార నృత్య మొనరించును. ఇదియే రాసము. డాక్టరు కంకడ్ రాస శబ్దము 'రస' శబ్దమునుండి పుట్టలేదని యభిప్రాయపడుచున్నారు. నృత్యము చేయునపుడు దిగ్గరగా ఆరచుచుండురు. ఈ ఆరపులు జానపద నృత్యములం దీనాటికి కాననగును. దీనికి రాసమునకు సంబంధము కలదు. డాక్టరు దశరథఓర్రూ ఈయభిప్రాయమునే వెలిబుచ్చినారు. రాసశబ్దము సంస్కృత శబ్దభవముకాదు. ఇది బోలియనదము. తదుపరి సంస్కృత శబ్దమైనది. రాసము

1. సాహిత్యకార్ సెం. 6, పంచి. 2—పేజీ 65.

జానపదపుత్యము వాఙ్మళేదముగా స్వీకరించబడి సంస్కృత వాఙ్మళాస్త్రములందు జేరినది. రాస, రావక ప్రయోగము తీనాటికి రాజస్థానమునందున్నవి. రాష్ట్రకీడుల గోపికలకు సంబంధించినవి. ఇది గొల్లలందు ప్రచలితమైన పుత్యముకావచ్చును. 2

శ్రీరామచంద్ర కుక్లాగారు 'హిందీ సాహిత్య కా ఇతిహాస' అను గ్రంథమునందు 'రాస' శబ్దమును వివరించిరి. 'బీనల దేవరాస' యను వీరి కావ్యమునందు కావ్యార్థమున 'రసాయణ' శబ్ద మనేక వర్ణయములు వచ్చినది. అందువలన 'రసాయణ' శబ్దము నుండియే 'రాస' శబ్ద మేర్పడి యుండవచ్చును. రస శబ్ద యుక్తములగుటచేత వీరచిత గుణయుత గ్రంథములను 'రాస' అని పిలువ నారంభించిరి.

'రాస'—'రాసో' పద్ధతులు

'రాస'—'రాసో' శబ్దములకు పరస్పర సంబంధము గలదు. శ్రీ హతారప్రసాదు ద్వివేది గారు 'హిందీ సాహిత్య కా ఆది కాల' యను పుస్తకమునందు 'పుద్గీరాజ రాసో' యను పీఠ కావ్యమును సమీక్షించినారు. దీనిని వారు 'సందేశ రాసము'తో పోల్చుచు, ఏ రెండు ప్రభువుమున నొకేవకు జెందినవనియు, తదుపరి వేర్వేలు పాయలుగా చీలి వెళ్లినిలిసినవనియు చెప్పినారు. వీరి దృష్టిలో 'సందేశ రాసము' మన్వణిగేయ రూపకము. 'రాసో' 'సందేశ రాసక' ప్రారంభ మొకే రీతి నున్నది. కాని, 'రాసో' ఉద్భవ రూపముననున్న గేయ రూప మగుటచేత యుద్ధ వర్ణన కది యనుకూలము. యుద్ధవర్ణనలతోబాటు, పీఠ కావ్యములందు ప్రేమవర్ణన లుండుట సహజమే కదా! 'పుద్గీరాజ రాసో' కథా కావ్యము. ఇది ప్రధానముగా ఉద్భవప్రయోగ ప్రధాన మన్వణి ప్రయోగయుక్త గేయరూపము.

రసప్రధాన రచన రాసో యనియు, రాజస్థాన ప్రాంత మున వర్ణనాత్మక గ్రంథములను 'రాసో' అందురని శ్రీ అగర చందవాచూరి అధిపాయపదమన్నారు. ప్రాచీన జైనకృతులందు 'రాస' శబ్దము ప్రయోగించబడినది. కాని, 'రాసో' శబ్దము ప్రయోగించబడలేదు. 17 వ శతాబ్దము ఉత్తరార్థమున, 18 వ శతాబ్దమున రచియించబడిన కొన్ని విశేషపూర్ణ రచనలందు 'రాస' 'రాసో' శబ్దములు కన్పట్టుచున్నవి. 3

డాక్టరు మాతాప్రసాదగుప్తగారు 'హిందీ సాహిత్యకోశ' మునం దిట్లు వివరించినారు.

'రాస'ము గీతపుత్యపరకము. రాసకావ్యధారకు జెందిన దిది. లాఙ్యము వాలుగు విధములు: శృంగార, లతాపిండి, భేద్యక లాఙ్యములు. లతా భేద్యములే దండరాసకము, మండల రాసకము, వాఙ్మరాసకము. 'రాసో' ఛందో వైవిధ్యపరకము.

'అపభ్రంశ' సాహిత్యమునందు 'రాసాబంధ' సాహిత్యము గలదు. 'రాసా ఛందస్సు'నందు వ్రాయబడుటచేత దీనికి 'రాసాబంధ'మని పేరు వచ్చినది. ఇతరబంధములు గూడ నుండును. ఛందో వైవిధ్యముగల రచనలను 'రాసాబంధము' అని, 'రాసక'ము అని పిలిచిరి. ఇవి పుత్య గీత రహితము. ఇది మిత్ర ఛందోవిలసితము. ఇందు సాహిత్యతత్వము కాననగును.

'పుద్గీరాజ రాసో' కథాకావ్యము. ఇది ఉద్భవ ప్రయోగ ప్రధాన మన్వణి ప్రయోగయుక్త గేయరూపము. 'రాసో' పుద్గీరాజ కాలమునాటిజైనచో అందు కొన్ని 'రాస' లక్షణము లుండక తప్పదు. ప్రారంభదశలో 'రాసో' సంక్షిప్త రచనలు చరిత్రకావ్యములేకావు; రాసకావ్య తత్వము లందు విగూఢములు. 16 వ శతాబ్దమున రచియించబడిన పరచలికవి కృత 'బీనల దేవరాసో' ఈ విషయమును ధృఢపరచుచున్నది. ఈ గ్రంథము నందు 'రాస'—'రాసో' శబ్దము లుపయోగించబడినవి. కవి స్వయముగా వివిధ పాదలు కమవుగా రచియించబడిన గీతములని పేర్కొనినాడు. అవసరమని తోచినపు డొక్కొక్క యక్షరమును జోడించి పాదుచుండెడివారని కవి స్వయముగా వర్ణించినాడు. దీనినిబట్టి 'రాసో' కావ్యము లభినయ యోగ్యము అనియు, గేయ కావ్యము అనియు స్పష్టమగుచున్నది. కాని పరమాసరూపమున 'రాసో' గేయకావ్యముగా కన్పించుటలేదు. ఇందు కథా కావ్య లక్షణములు కన్పించుచున్నవి. చరిత్ర కావ్యరూపమును దాల్చిన నమలుకు నందియములేదు.

రాసలింబు లోకపుత్యములు. ఇవి లోకగీతముల రూప మున వెల్లడి రెండుపాయలుగా చీలినవి. మొదటిపాయ పుత్య గానము కొంత కుద్రైకించబడినది. రెండవది చదువుటకు, అభినయమున కనుకూలముగా నున్నది. మొదటికోశకు చెందినవి రాసగ్రంథములు. జైనమతప్రధానములైన దీని రూపము మారజొచ్చినది. 15 వ శతాబ్దమున చరిత్ర కావ్యములవలె కథా వస్తువును ప్రధానముగా స్వీకరించి పాదలు కమవుగానున్నవి. రెండవకోశకు చెందినవి 'రాసో' కావ్యములు. ఇవి గేయానుకూలములు. ఇవియు చరిత్ర కావ్యములవలె రూపొందినవి. రాసచరిత్రను గానముచేయుట కవి యుద్దేశించబడినది. యుద్ధవర్ణన, వివాహవర్ణన, మొదలగునవి మొదలునవి. 'జర్జి' కృత 'బుద్ధిరాసో' ప్రేమ ప్రధానకావ్యము. 15, 16, 17 శతాబ్దములందు రాసగ్రంథములందు కొన్ని చరిత్ర నారా రముగా దీసికొని వ్రాయబడినవి. కొన్ని మతవిషయముల

2. హిందీ నాటక్—ఉదయ్ టౌర్ వికాస్—పేజీ 75—76.

3. నాగరీ ప్రచారిణీపథ పత్రిక సంపుటి 58, సంపిక 4.

బాధారముగా గొనియు, కొన్ని స్వతంత్ర కథాముపు వాదారముగా గొనియు, వ్రాయబడినవి.

'రాస'—'రాసీ' లు రెండును వేణురూపము లనియు, దీనికి పరస్పర సంబంధమేమియు లేదనియు కొందఱు వండితులు వాదించుదురు. అందుకు కారణము:

రాస.	రాసీ.
వైతిక ప్రధానములు	శృంగార ప్రధానములు
వైరాగ్య మూలకములు	యుద్ధ వర్ణకములు
గేయరూపకములు	పాశ్య కావ్యములు.

ప్రాచీన కావ్యములను దృష్టిలో పెట్టుకొని వండితులు పై భేదములునూచించుచున్నారు. కాని కాం ప్రమాణమును స్వీకరించుచున్న వా రెండింటికీ 500 బిండ్ల వ్యవధానమున్నది. 17 వ శతాబ్దమునాటి 'రాస—రాసీ' కృతులను జూచిన పై విషయము తెలుతెల్లము కాగలదు. జైనుల రాసగ్రంథములు కొంత ప్రధానములు. అందువలన 'రాసీ' గ్రంథములవలె ఉద్భవ ప్రయోగములిందు కానరావు. కాని, జైన కవులు 'రామ' గాథను దీసికొనినపుడు యుద్ధవర్ణన గావించివారు.

జనశ్రుతి వసునరించి రాసలీలలు మణిపురీ నృత్యమున కాధారమని యందురు. ఒకనాడు శివుడు రాసలీలలు వేర్పాటు చేసెను. అప్పుడు పార్వతి నృత్యము, చిహ్నిగజైం ధ్వనిని విసెను. రాసలీలలు మాడవలెనని యున్నదని పార్వతి శివుని కోరినది. శ్రీ కృష్ణుడు దీని కొప్పుకొనలేదు. ఒక రహస్య స్థానమున దీని వేర్పాటు చేయుటకు శ్రీ కృష్ణుడియ్యుకొనెను. దేవతలను, గంధర్వలను, అప్సరలను రాసలీలను జాడ రమ్మని పిలువనంపిరి. నంది మృదంగమును, బ్రహ్మ శంఖమును, ఇంద్రుడు వేణువును దీసికొని వచ్చిరి. వాగరాజ కృపవలన స్థల మార్చిక పూర్ణమాయెను. గంధర్వులు సంగీతము వారంధించిరి. రాసలీల ప్రారంభ మాయెను. ఏడు దినములు, ఏడు రాత్రు లీ యుత్సవము జరిగినది. మణిపురీనృత్యమున కీది యాధారము.

శ్రీ మద్యాగవతమునందు మరియొక కథ పేర్కొనబడినది. రాధకు అపాంకారము, అభిమాన మాపరించెను. ప్రధాన వాయకుడు శ్రీ కృష్ణు డంతర్ధానమాయెను. మఱి వారిని స్మరించుచు, వారి లీల లాడుట మొదలిడిరి. శ్రీ కృష్ణుని పునర్వర్ణనము లభించెను. వియోగశృంగారము రాసలీలల కాధారమని పైకథ తెలుపుచున్నది. భాగవతధర్మ ప్రచారమునకు రాసలీలలు తోడ్పడిన వసులుతో నందేవాములేదు.

మతప్రచార సాధనములు

కాలీయమర్మన మొనరించిన తరువాత శ్రీ కృష్ణుడు బృందావన వాసులతో నృత్యము చేసెను. అందులో నొకటి

రాస లీల. మహాప్రభు వల్లభాచార్యుడు భాగవతపురాణములోని రాసలీలను వివరించెను. అందు రాసలీలలందు రాధా కృష్ణులేగాక బృందావన వాసులందఱు పాల్గొనినట్లు వివరించిరి. ఇది మండలాకార నృత్యము. కృష్ణుడు మధ్య నుండును. గోపికలు వారిచుట్టు నిలబడి నృత్యములు చేయుచుందురు. అనేక ప్రాచీన చిత్రములందు రాధా కృష్ణులు మధ్యనున్నట్లు చిత్రపఠపడినది. తాళము చేయుచు నృత్యము చేయుచున్నట్లు కొన్ని చిత్రము లందు చిత్రపఠపడినది.

కృష్ణుడు చరిత్ర వాయకుడు. కృష్ణుని లీల లభ్యమృతములు. దార్పనిక, సాంఘిక, రాజనైతిక విషయములందు విజ ప్రతిభను చాటిన మహా పురుషుడు శ్రీ కృష్ణుడు. మధ్య యుగ మునందు ఉత్తరభారతదేశమున కృష్ణలీల రంగస్థలమున కాధారమైనది. రాసలీల లిట్టి జానపద నృత్యములే. శ్రీ మద్యాగవతమునకు రాసలీలలకు మాత్రమే సంబంధమున్నదనుకొనుట పొరబాటు. భాగవతపురాణములో శ్రీ కృష్ణునిలీల లభివ్యక్తమైన మాట నిజమే. కాని, దీనికి ధిష్ణమైన సంప్రదాయ మొకటి యున్నట్లు జానపద సంస్కృతి తెలుపుచున్నది. ఇట్టి సంప్రదాయము ఇయ్యదేవుని గీతగోవింద మందు వినిపిల్చుచున్నది. భాగవత పరంపరానుగత రాసలీలలు శతశ్రీపూర్ణముకు చేయుదురు. గీతగోవింద పరంపరానుగత రాసలీలలను వసంత రుతో నాడుదురు. సూరదాసు సమయమునకీ రెండు వర్తతులు నమస్వయ పరపఠపడినట్లున్నది.

జైనమత ప్రధానమువలన రాసలీలలలో కొన్ని మార్పులు జరిగినవి. (1) నృత్యగావత్యము నెమ్మదిగా మాసిపో వారంధించినది. జనదత్తసూరి కృత 'ఉపదేశ రహియ' రాసము గేయ కావ్యము. 'వర్తడియా' బద్ధము. దీనిని సంగీతవిద్వాంసు లే రాగముతోనైన పాడగలరు. కాని యిందు కొన్ని యాచారము లేర్పడినవి. జైన మందిరములలో శైరవరాసము, తారాసము విషేధింపబడినవి.

(2) తార్కిక వాక్యకములవలె నధినయము వస్తువాయెను. బలభద్రుడు, చక్రవర్తిజనుడు మొదలగువారి గుణ గణము లిందు పొందుపరపఠపడినవి. కవి సోణాడు 'చచ్చరి' వివరించెను. ఇందు 'లకులు' రాసము విషేధింపబడినది. కాని 1328 నాటి సప్తక్షేత్రరాసములందు జైనమందిరములందు బాహ్యప్రవేశిక రాసవర్ణనలు పొందుపరపఠపడినవి. (1) తారాసము (2) లకులు రాసము. 1200 ప్రాంతములో లక్ష్మణకవి విరచిత 'సుపాసనా' చరితమునందు చేతితో తాళముచేయు వర్తతి వివరింపబడినది. దీనినిబట్టి జైనమత ప్రచారకులు 12, 13, 14 వ శతాబ్దము లందు తాళ లకులు రాసము లాడెడివారని తెలియుచున్నది.

ధార్మిక గ్రంథములందు రాసశబ్దము ధార్మిక భావ వినికి తమై బహుముయొక్క పూర్వస్వరూప వస్తుత్వమై రూపస్య ప్రకీయ రూపమును దాల్చినది. 'లిలా'వత్తు కైవల్యమునునది పుష్టి మార్గప్రమాణము. ఈ 'లిలా' శబ్దము ధార్మిక శబ్ద జాలమునందు ప్రవేశించినది. భగవంతుడు రాసరూపుడు. రసము నందు వారి కానందము కలుగును. లీల రసస్వరసమున కాదా రము. ఇదియే భగవంతుని ప్రేమస్వరూపాభివ్యక్తి.

రాసలీల రొకవాడు వెలువడినవికావు. వీని వికాసమున కొక క్రమ పద్ధతియున్నది. వీని వికాస క్రమము మూడు తెలింగుల వెల్లి విరిసినది. (1) జైనరాస పరంపర. ప్రజల ప్రచలిత రాస లీల నారంభించిన దాది వచ్చుచున్నది. 16 వ శతాబ్దమువఱకీ సంప్రదాయము బహు ప్రచారమునం దున్నది. (2) వైష్ణవ ధర్మప్రచారమునకు రాసలీలలు తోడ్పడినవి. ధర్మ ప్రచారము నకు వైష్ణవచార్యులు శ్రీ మద్భాగవతమునుండి వివిధ ప్రసంగముల నేర్చి కూర్చి, కథ వస్తువును రూపించింది విస్తూర్ణ నాట్యశైలిని ప్రవేశపెట్టెరి. ఇది పందదాసుని సమయము వరకు ప్రచారము నందున్నది. (3) 17 వ శతాబ్దమునందు పందదాసు రాసలీలను పరిష్కరించెను. శ్రీ వియోగి వారి విరచిత 'భద్ర యోగి లీల' (1978 ఏకమాబ్దము) విశేష ప్రచారమునం దుండెడిది. (4) ఆధునిక రాసలీలందు వివిధరీతులు కన్పట్టుచున్నవి. ఇది గేయ నాట్యముగా విలసిల్లినది. గద్య భాగము కథావివరణకు జోడింపబడినది. పాఠనీక కంపెనీలచేరు లలోబడి వికృత రూపమును దాల్చినది.

14 వ శతాబ్దము తరువాతి వైష్ణవచార్యులు రాస లీలకు సుపాత్యపూర్ణ స్థానమిచ్చుటకు లీలను జోడించిరి. జైన రాస గ్రంథములు ధార్మికగ్రంథములు. ఇవి వీర రస ప్రధాన ములుకావు. ధార్మిక వైష్ణవ మిందుకు తోడ్పడినది. వల్లభా చార్యుడు శృంగార క్రిడల కిందు స్థానమీయలేదు. ఆయన కీ రసయోజనమందు కళాకారులు గూడ తోడ్పడిరి. స్వామి హరి దాసు, హితహరివంశరాయ (1559) ఘమండిదేవ, వాయభట్ట మొదలగువారు రాసస్థాననమందు వల్లభాచార్యునకు తోడ్పడిరి. 'ఘమండిదేవ' లలితానతి గ్రామీణులకు రాసలీలంపు వేర్చెను. అక్బరు దర్బారునందున్న వల్లభుడు బృందావనమువచ్చి యీ నాట్యమును వేర్చుకొనెను.

రాసలీలందు కృష్ణ లీల లభిస్తల్లితములు. గొల్లల వృత్తములు, గోపగోపికలలీలలు, కృష్ణుని చిలిపివేడ్తలు రాసలీలందు చూడవగును. కళోపకథనము మాళికరూపమున నడచును. అమ్మలు రూపమాను రాసక వైశిష్ట్యమునుగురించి వ్రాయుచు, బహు రూపమునందు సుసంబద్ధ 'రాస' సంవాద రూపమున

ప్రదర్శించబడునని తెలిపినారు. ఇతర రాసములందు మంగళా చరణములు అశీర్వాచనము మొదలగునవి కూర్చబడినవి.

ప్రజల ప్రాంతము

ప్రజల ప్రాంతమునందు రాసలీల లలిప్రచలితములు. యుగ యుగములనుండి భారతీయులు తీర్థయాత్రలను పేదించుచు, మధుర, బృందావనములను దర్శించుటయున్నది. రాధాకృష్ణుని మందిరమును దర్శించి, రాసలీలలో సాక్షాత్తు రాధాకృష్ణ లీలను గాంచినగాని, వారి యాత్ర పూర్తిగాదు. ఈ ధార్మికధృష్టి రాసలీలల ప్రచారమునకు తోడ్పడినది. అప్పుడప్పుడు రససిద్ధులు వివిధరాసములను విరచించిరి. మారదాసు రాసలిలావదములను రచించిరి. ఈనాటికి ఈ వదములు వోవోల నానుచున్నవి. పాత పారివంతుడు సంస్కృతపండితుడు. ఆయన సంస్కృతము లోను, ప్రజల భాషలోను 'రాస' వదములను వ్రాసెను. వీనిని నేటికి రాసలీలలో వివవచ్చును. నందదాసుకృత 'రాసవంశాధ్యాయి' విద్యుల్లంకమునందు స్వరక్షింపవనముగా భావించబడుచున్నది.

బృందావనదాసు, దామోదరస్వామి, శ్రీ వంశీచారి పాత కోవకు చెందిన రాసవద రచయితలు. బందావనదాసు వదములందు సంవాద పద్ధతిరస నాటకీయత పరిఘనిల్లుచుండును. సాహిత్య మూల్యము గూడ వినిపిల్లుచుండును. ప్రజభాషలో ఆయన అందవేసిన చేయి. వీరి వదములు రస స్ఫూర్తకములు. వీరి 42 లీలలు ప్రచురింపబడినవి. ఈ లీలందు కథావస్తువు అరొపా దానరోపాద క్రమమునందుండును. అక్కడక్కడ కథవరాకాష్ఠి నందుచుండును. గోనావాలిం (మనుగుడుపు) సునారినీ లీల (బంగారు పనిచేయునామె) విసితనీలీల (దోసరాలు) పటవినలీల (ద్వారలీల), రంగరేజనలీల (అద్దము) తమోలిసలీల (తమంపాకు లమ్మునామె) నాభన లీల (మంగలిప్రీ) వైదనిలీల (వైద్యప్రీ) నటవినలీల (నాట్యగై) దీనావాలీల (నాగస్వరము) దాడినలీల (కోరలు గంది), గంధినలీల (అత్తరు అమ్మునది), బ్రాహ్మచారి లీల, జోగినిలీల (పిఱుకల) మొదల్లి నవి ఉత్తమ సాహిత్య రచనలు. ఈ రచనల నాధారముగాని, అనేక శతాబ్దములనుండి శతాధిక రాసమందలు ప్రజల ప్రాంతమునందేకాక, ఉత్తర భారతదేశ మంతయును రాసలీల లాడబడుచున్నవి.

వికాస క్రమము

రాసలీలకు, సంస్కృత నాట్యములకు సంబంధము లేదని శ్రీ దశరథ ఓర్కూగారి యభిప్రాయము. స్వయంభూ ఛంద మ్మిలో రాసకఛందము పేర్కొన బడినది. సందేశ రాసమునందు మూడుసార్లు రాసక ఛందములే. రాసలీల గోపజన ప్రచలిత నాట్యము. శార్దూలరుడు 'సంగీతము' నందొక కథను వ్రాసినారు.

శివుడు తాండవమును, పార్వతి తాన్యమును నేర్చుకొనిరి. పార్వతి బాణాసురుని కూతురుగు 'ఉష'కు తాన్యము నేర్పెను. ఈమె అవిరుద్ధుని పెండ్లాడినది. ఆమె ద్వారవతియందు గోపకులము నకు నేర్పెను. దానిని పీరాష్ట్రమందలి యువతులు నేర్చుకొనిరి. అటునుండి తదితరప్రాంతముల కది వ్యాప్తి నొందినది. నేటి కిది పీరాష్ట్ర, గుజరాతు ప్రాంతములందు రాసక, రాసగర్భ నృత్యములను చేయుదురు. రోస్కోడలు పీరాష్ట్రమున ఆటరు లందు ప్రారంభమైనదని పై కథ సూచించుచున్నది.

భామహుడు నాటకము ద్వివిధి, కమ్య, రాసక, స్కందాదివి 'అభినయార్థ కావ్యము' లనివాడు.

'నాటక ద్వివిధి కమ్య రాసక స్కందాదియత ఉత్తరదలినయార్థ ముక్తై వ్యస్తస్య విస్తర'—24

హేమచంద్రుడు 'కావ్యానుశాసనము'నందు రాసకమును గేయ కావ్యముగా స్వీకరించినాడు.

'గేయండ్లంబికాధాన ప్రస్థిత శింగకలాణికా ప్రేరణ రామాక్షిడ పాల్గిన రాసక గోష్ఠి శ్రీ గదిత రాగ కావ్యాది'—8114

రాసకము గేయరూపకము. నృత్యము అభినయము, సంగీతము—ఏవి త్రివేణి సంగమమే రాసకము.

హేమచంద్రుడు 'అనేకార్థ సంగ్రహము'నందు రాస క్షీడ గొల్లం క్షీడయనియు, రేఖిభాషలో రచించబడిన శృంఖలా ఐదృ రచనయని వివరించినాడు.

'క్రీడామగ్ధుహాయ భాషా శృంఖలకే'

వారద పంచరాత్ర జ్ఞానామృతసార సంహితయంద్రు కృష్ణుడు గోపికలతో లీలలాడుచున్నట్లులు వివరించినాడు. ఇది క్షీ. పూ. నాల్గవ శతాబ్దము వాటి రచన. అందువలన మూక్కో వార్షా భారతీయ రూపకోట్నాత్తి కారారము కృష్ణ భక్తి ప్రచారచే యై యుండవచ్చునని భావించినారు.

హేమచంద్రుని తొమ్మిది రామచంద్రుడు నాట్యదర్శణ మందు రాసక లక్షణము విశదీకరించినాడు. ఇందు నృత్యగీత తత్త్వము స్వీకరించబడినది.⁴

విశ్వనాథుడు రాసక లక్షణములను వివరించెను. పాత్ర వృత్తి వర్ణనలను గుఱించి, వ్యాఖ్యానించెను. రాసకము లోక ప్రవరిత గేయ రూపము. నాట్యదర్శకులు నాట్యరాసకముగా తరువరి దీనిని స్వీకరించిరి. భరతముని నాట్యశాస్త్రమునందు 'రాసక'నును ఉపరూపక ముల్లేఖించబడినది. ఈ రాసక భేద ములు మూడు: (1) తాంరాసకము (2) దండరాసకము, (3) మందల రాసకము.

తాంరాసక నామస్మిత్ తత్ర తదా రాసకం స్మృతమ్
దండరాసక మేకంతు తదా మందల రాసకమ్

నాట్యశాస్త్రము ప్రథమ శతాబ్దమునాటిది. అందువలన ప్రథమ శతాబ్దమునకుముందే రాస సంప్రదాయము లోకమునందున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

నాట్యశాస్త్రమునందు వర్ణించబడిన 'తాంరాసకము' తాంబర్జనృత్యము. 'తాంరాసకము'నందు విఘ్నాలు లాట జాతినారు. నేడు భాలులు వ్యక్తులను పాడగి పాట్లు పోసినను, ఒకనాడు వారు నృత్యముగనమునందు కుశలరై యుండ వచ్చును. దండరాసకము కోలాల వంటిది. జీవదత్తమూర్తి దీనిని 'లకుల రాసక' మనినారు. లకులమనగా కోల. పన్న క్షేత్రరాసగ్రంథమునందు 'దండరాసకము'ను సర్వకళాని వారాదు నదని ప్రాచీయున్నది. వీరు ప్రత్యేకముగా దండరాసకమునందు ప్రత్యేక ప్రాసీగ్యమును సంపాదించినవారు కావచ్చును. జీవమూరి జై నమతాసుయాయలకు దండ రాసకమును విషేధించినారు. ఈ వాడు రాజస్థానము ప్రజ, మూలప్రదేశములందు దీనిని 'అంయారమద్యా' అందురు.

మందల రాసకము మందలాకార నృత్యము. ఇది సామూహిక పురుషనృత్యము. ఇది దండరాసకమువంటిది. మందల రాసకమునందు పాల్గినక నృత్యమని మరి యొకటి కలదు. భరతుడు దీనిని గూడ వివరించెను. ఈ రెండింటికి పరస్పర సామ్య మెక్కువ. భేదము చాల తక్కువ. వాల్మీకి యనుడు దీనిని పేర్కొనినాడు. (పాల్గినక క్షీడన కోగయనా) అభినవగుప్తుడు (9 వ శతాబ్దము) నాట్య శాస్త్ర టీకను వ్రాయుచు పాల్గినకనృత్యము మందలాకార నృత్యమని తెల్పెను. (మందలనకు య న్నాట్యం, పాల్గినక మితిస్మృతమ్). 9 వ శతాబ్దము నాటికి ఈ రెండింటికి భేదము లోపించి యుండ వచ్చును.

అభినవగుప్తుడు 'అభినవ భారతి' లో రాస, రాసక మ్మ యమును చర్చించెను. దీనిని అభినవగుప్తుడు గేయరూపక భేద మనినాడు.

'అనేక సర్వకీయోజ్యం చిత్రతాం లయ్యాస్యితమ్
ఆ చతుష్టి యుగలా ద్రాసకం మన్యకోద్భవమ్'
(రా. 1. పే. 183)

దీనినిబట్టి ఇది (1) గేయ రూపకమనియు (2) తాం లయ ప్రధానమైనదనియు, (3) 64 జతలు పాల్గొను నాట్య మనియు తెలియుచున్నది.

శ్రీ కన్తయారాల్ ముప్పి 'గుజరాల్ అండ్ ఇట్స్ లిటరేచర్' అను పుస్తకమునందు ప్రారంభ గుజరాల్ పాపాత్యము నందున్న వివిధ రాస గ్రంథములను పేర్కొనినారు. ఈ గ్రంథ ములందు 'దోహ్ వాపాయి' మాత్రాగ్రంథమును బునయోగించ బడినవి. ఇందు ప్రేమగాథలు వర్ణింపబడినవి. శ్రీ క. 1118 ప్రాంతమున రచింపబడిన 'నవ తమ భాష్యము'నం దీ రాస సంప్రదాయము అనభ్రంశపాపాత్యమున పేర్కొనబడినది. శ్రీ ముప్పిగారు గుజరాల్ పాపాత్యమునందు 'భరతేశ్వర బాహు బలి' (1145) నుండి 'రాస' వరంపర ప్రారంభమైనట్లు ప్రానినారు. 'రేవంతగిరి రాసము' విజయపేన విరచితము. ఇందు ప్రజల బుల్లనముతో నాడుచుండేయాలనుజాచి, 'నేమి' ప్రసన్ను డాయెననియు, అంబికాదేవి వర్ణ కావ్యములను దీర్చెనని ప్రాయ, బడినది. దీనివిబట్టి రాసలిం లి నమయమునకు నృత్యమస్తుపులే గాక, అభినయ రూపకము లాయెనని విశదమగుచున్నది. గుజరాతు భక్తకవి నరసింహ మెహతా (15 వ శతాబ్దము) రాస లిలంలో తల్లి ను డాయెనట. ఆయన చేతిలో దివిటీలు వెలుగు చున్నవట. చేతులు కాలిపోవునను విషయము మరచి యాడు చుండెనట! గుజరాతునందు 'గరదా' నృత్యము రాసలింపబడిది. గుజరాతులో 'రాసదో' యను జానపద నృత్యము గూడ కలదు. మారతు నికలన్త ప్రాంతములందు జానపదులు నెమలి ఈకంసు గట్టుకొని దేవి నమస్కమున నృత్యమును చేయుదురు. దీనిని

'ధీన్' రాసమందురు. 'రాస' గీతములను 'గరదా' నృత్యమునందు బాడుదురు. రాసము లోకనృత్యము. అభినయ వస్తువై వాల్మీ కోటిలో చేరినది.

అ ద్భు త లీ ల ల

రాసములందు కథావస్తువు సంక్లిప్తముగ మోచింపబడు చుండును. దృశ్యవరీవర్తనమున కిందవకాశములేదు. 15 వ శతాబ్దియందు రాసలింలు విషయమునుబట్టి మువ్వధముగా ముప్పట్లు తెలియుచున్నది.

- (1) జవీ వాటకరూపమున.
- (2) చరి ఉపరూపమున.
- (3) రాసరూపమున.

రాసలింలంత్యదృశ్యములు. రాసలిం లాడుచోట జనము మూ^గ యుండురు. పాత్ర సంవాదములు వర్ణాత్మకములు. వాయకుడు కృష్ణుడు. వాయిక రాధ. రాధ గోపికలతో రంగముమీదికి వచ్చును. ఇలవాయకుడు కంనుడు. కృష్ణుడు రస సాగరుడు. కంనుడు కృష్ణ దేవ్దీ. అందువలన కంనుని సంవాదములు గద్యాత్మకములు. శ్రీకృష్ణుని లింలు జీవితమునకు కలి నన్నిసాతరూపములు. రాస లింల రూపమున జానపద పూదయము వరమాత్ముని లింల నవలోకించుచు, ధన్యమగుచున్నది. లోక రంజకుని లింల గమ జానపదులు ధన్యులు.

శ్రీ॥ శే॥ వా సి రె డ్డి పార్థ సార థి

ఈ సంస్కరం మార్చి 15 వ శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథిగారు శివసాయజ్యము చెందినందులకు విచారించు చున్నాము. శ్రీ పార్థసారథి 1902 లో జన్మించినారు. 1920 లో స్కూలుఫై నలు చదువుచు, గాంధీ పంజీకియ వాలకించి ఇరువు మానుకొని స్వాతంత్ర్యోద్యమములో చేరినారు. 1930 లో ఉప్పుసత్యాగ్రహములో పాల్గొన్నారు. వీరు మంచి రచయితలు. ముఖ్యముగా తాత్త్వికవిషయములనుగురించి వ్రాసెడి వారు. యోగశాస్త్రము వీరి ఆధిపత్యశాస్త్రము. భారతి వీరి తాత్త్వికవ్యాసములను చాల ప్రకటించినది. ఉద్రాగజీవితము; సత్యాగ్రహసత్యములు; శేట మానసికపరిస్థితులు; ఆధునికమానవుని ఆశ్చర్యము; శిర్మక షహీద్ కేదాంతి; బాహుల్ ప్రేమతిత్తియు; జెనబాద్ధము; హిరణ్యమపద్యరహస్యము మొదలగు - గ్రంథ లను వీరు రచించిరి.

యోగమున గ్రంథములు రచించుటయేగాక, యోగాభ్యాసమున గూడ వీరు నిష్ణాతులు. వీరి ఆత్మకు పరమశివుడు కాంఠిని చేకూర్చుకాతమని ప్రార్థించుచున్నాము.

మ ధు శ్రీ

శ్రీ శనగన నరసింహస్వామి

వచ్చెన్ బాంగుచు మాధుమాన మొక క్రొవ్వాగుంబలెన్, వీధులం
దెచ్చెన్ భావజరాజసుందరరథాఽహీనధ్వనుల్, తోటలన్
విచ్చెన్ నైకవిధప్రసూనములు, నిర్విఘ్నంబుగా వీనులం
జొచ్చెన్ గోకిలకంఠ కాహళగళత్ సోత్సాహగీతారుచుల్

ఈ మావి చివురాకు నిపుడె పట్టెనయేమి
ప్రతివత్సరము చివుపట్టుకాడ;
ఈ కోకిలాలాప మిపుడె వింటిమి యేమి;
పదిపదిసార్లు విన్నదియె కాడ;
ఈ మల్లి కావల్లి యిపుడె పూచెనయేమి
వెనుక యేడాది పూచినది కాడ;
ఈ మలయానిలం బిపుడె వీచెనయేమి
స్వప్నాదినుండి వీచినది కాడ;
ఈ వసంతము క్రొత్తగా నిపుడె దిగెన
యేమి, యేడాది కొకసారి యేగుదెంచు
నైన నేయాయె సత్కవితావతార
మట్లు నవనవోన్మేషత్వ మందుకొనును

ఇది ఋతురాజ మీ సురభి నెచ్చట నణ్వణువందు జీవమే
కదలి మదాలసాలసవికాసము వీచు, నెవో యపూర్వ స
మృదమృదుభావనాస్మృతులు మాటికి రేచును, స్వప్నియే
పాదలును పుల్కులన్ వగలుపోవుచు మన్మథరాజధానియై

వర్ణప్రకర్షాధివాసమ్ము లీ కర్ణి
కారకమ్ములు తావి గాంచెనేని;
రక్తరక్తిచ్చటారమ్యమ్ము లీ యశో
కములు క్రొమ్మంటలు క్రక్కెనేని;

నకషాయగంధవిశ్వానమ్ము లీ చూత
 కలికలు పువ్వులై వలచెనేని;
 క్రోధారుణేక్షణాఽకుంతమ్ము లీ కింశు
 కములు బాణమ్ములై గాడెనేని;
 ఒక్కమనజాతికే పుణ్యమోసరిల్లి
 యోసి! జీవింప లేమమ్ము యుర్విలోన
 ననుచు ప్రాప్తితథర్థ కాంగనలు విరహ
 భూరిదుఃఖమ్ముతో పాలిపోయినారు
 శిశిరము ముదిరి వసంతము
 దిశలను చుంబించి వలపు లీపులు రేపున
 వశులకును; తదాగ్రహ మిక
 ప్రళయించునె గ్రీష్మమగుచు నైబడకున్నే.

దండి మహా కవి ఉదంతము

శ్రీ మతి విజయలక్ష్మి

ద్రవిడబ్రాహ్మణులు తిక్కన కంకితముగు శేతన దళ కుమారచరిత్ర, మనకు శాంపూర్ణముగ లభించిన కథాకావ్యములలో మొదటిది. ఇది దండి మహాకవి సంస్కృత రచనకు అనువాదము. సంస్కృత దళకుమార చరిత్రమునకు మూలముగు అవంతిసుందరీ కథయు, అవంతి సుందరీ కథా పాఠమును, అనంపూర్ణములుగా వలలుబడేండ్ల క్రిందుల లభ్యమైనవి. అందులో దండి యొక్క పూర్వ వృత్తాంతము గలదు. ఆ విషయ మిందు పొందుపరుచబడినది.

అద్వైత మహాముని పాదపద్మ పుర్రుచే పవిత్రమైనది, ఒక పుణ్యమునకు కోటి పుణ్యముల ఫలితము నిచ్చుటచే పుణ్యకోటి యై నది, నవ్వు పవిత్ర మహానగరములలో నొకటియై, అష్టారక శక్తి పీఠములలో ప్రసిద్ధి గాంచినదియై, దక్షిణా పథమునకు శివోరత్నమై చెన్నారినది కాంచీపట్టణము. దానిని సింహవిష్ణువను వల్లవరాళ పాలించుచుండెను.

ఒకనా దారాళ సభరీర్షి యుండగా నొక గంధర్వు దేవేంద్ర పిఠ వాయిండుచు నొక మధురగీతము నానింపెను. రాజాగీతమునందలి కవితానందానికి మెచ్చి, మది పులకించి, యాగీతమును రచించిన కవితంతము దెవరని గంధర్వు నడిగెను. అతడంత వివరముపూర్వకముగా ప్రభువున కిట్లు చెప్పబోదగెను. "అర్యావర్తమునకు పశ్చిమోత్తర దిశగా నున్న, గుజరాత్ రాష్ట్రమున, అనర్త దేశమునకు ముఖ్యపట్టణమైన అనందపుర నమీనమున ఒక పెద్ద బ్రాహ్మణాగ్రహారము గలదు. అందుండి కౌశిక గోత్రకులగు కొందరు బ్రాహ్మణులు కుటుంబములలో వానికి ప్రాంతమున నున్న యచల పురమునకు వలసబోయి, యప్పుట స్థిరనివాసము లేర్పరచుకొనిరి. ఈ యచల పురము, మూలదేవునిచేత, నతని మిత్రుడగు అచలవి కొరకు విర్మించబడినది. అచలపురమున కట్లు వలసపోయిన బ్రాహ్మణులలో నారాయణస్వామి యనునత డొకడు. అతని కుమారుడు దామోదరుడును వాడే యీ గేయకర్త. బాల్యముననే యతనిని కవితాకన్య వరించినది. ఈ యువకవి భారవి మహాకవి సాంగత్యమును పొందియుండి, యీ మహానీయుని వలన విష్ణువర్ధన రాజకుమారుని స్నేహమును పొందగల్గెను.

విష్ణువర్ధను డొక పర్యాయము వేట కేగుచుండెను. దామోదరు డాతని వనునరించెను. మార్గములో క్షుద్ధాదా నివార

ణార్థమై, దామోదరుడు మాంసాహారమును స్వీకరించెను. యజ్ఞ మయములందు పాపిశ్శిష్యమైన మాంసమును మాత్రమే బ్రాహ్మణుడు భుజింపదగును. అవ్యసమయములందు విప్రుడు పలం భక్షణము పేయుట తగదు. కావున నీ పాపమును క్షారము చేసుకొనుట కొరకు, దామోదరుడు తీర్థయాత్ర లకు బయలుదేరి, యనేక పుణ్యక్షేత్రములను దర్శించెను. మార్గ మధ్యమున దుర్బిణీకుడను గాంగవృషతిలో వెలిమి జేసి, నే దశని యాస్థినమున మఱమున్నవాడు" అని చెప్పి గంధర్వు దేశేచ్ఛం జనియెను.

ఇట్లు గాంగవృషతి నన్నిధిని సుఖముగా నున్న దామోదరుని చరిత్ర విన్న సింహవిష్ణు మహీపాలున కాతని జాడ వలెన్ను కొరక మిక్కుట మయ్యెను. ఒకదాని వెంట మరొకటిగా మరల మరల యూహనముల బింపి, దామోదరుని తన నన్నిదికి రావించుకొనెను. పల్లవ నరేంద్రుని వదాన్యతక్ష్మికి వలదైన దామోదరుడు కంచుమండి కదలక యుండెను. దామోదరు డాకామున 'గంధమాదన' మను గ్రంథమును, సంస్కృత ప్రాకృతభాషలలో అలంకారకొన్న గ్రంథములను రచియించెను. సింహవిష్ణుని కోరికపై దామోదరుడు వివాహము చేసుకొనెను.

తదుపరి కొంతకాలమునకు, దామోదరదంపతుల రాగ రసనార్ధికి పూర్ణచంద్రుడో యన, నమమృధుని బోలు నొక్క కుమారు డుడయించెను. కృతజ్ఞతా సూచకముగ దామోదరు డా కుమారునకు సింహవిష్ణుమని ప్రభునామము నుంచెను. అనంతరము కలిగిన మరీ యిద్దరు కుమారులకు, మహారథుడు, అతికోటుడు అను నామముల విధేయించెను.

దామోదరు డీట్లు నీరినంతడలలో దుండూగుచుండ, కాంచక్రము దొరికిపోయెను. రెండవ కుమారుడైన మహారథునకు నల్వరు కుమారులు జన్మించిరి. మహారథుడు తన పితృధర్మికి నిదర్శనముగ పెద్ద కుమారునకు దామోదరు డనియు, తనకు ప్రభువు యెడలను భారయందును గల గౌరవ ప్రతిపత్తులను వ్యక్తము చేయుచు, మూడవ కుమారునకు సింహవిష్ణు మనియు నామకరణముల జేసి, రెండవ వానికి భవదాననియు, నాల్గవ వానికి వీరదత్తు డనియు పేర్లు బెట్టెను.

కొంతకాలమున కా నల్లరు సోదరులు యుక్తవయస్కులై వివాహములు జేసికొనిరి. వాల్గవవాడైన వీరదత్తుడు, మూఁతర గోత్రమునకు చెంది, మూర్తిభవించిన పితృవత్సమో యన బరగిన, నుగుణరాశియగు గౌరి మర్వాహ మయ్యెను. ఆ గౌరి, లక్ష్మీవ్రదముగ తొలిసారి స్త్రీ శిశువును ప్రసవించెను. రెండవ సారి, మూడవసారి, యిట్లునేక పర్యాయములు, తల్లిదండ్రు లకు పేరు ప్రతిష్ఠలు దేవులకు పవర్జురాండ్రగు అనేక మంది కుమార్తెలు జన్మించిరి గాని, వంశోద్ధారకు డగు పుత్రు డుదయింపడయ్యెను.

ఇట్లా దంపతులు పుత్రునికై చింతించుచుండ, వారిని విచారపాగమునుండి యుద్ధరించుటకు నమీసించిన వాకవత, పున్నామ వరకములనుండి రక్షించు నొక పుత్రుడు కలిగెను. ఆ భార్య భర్తం తపోపలమో యనునట్లు జన్మించిన యా పుత్రతత్వమునకు 'దండి' యని నామకరణము చేసి, యల్లారు ముద్దుగ జెంచుచుండ, నా యర్చకునకు నన్ను వర్జమున మాతృనియోగము వంధించెను. అంతటినుండి విద్యాదేవత యగు నరవృతీదేవియే యాతని పెంచెను. ఉపనయనా నంతరము దండికి పితృనియోగము కూడ వంధించెను. అదే నమయమున పల్లెవరాళ శత్రువులచే జయింపబడెను. దక్షిణాపథమున కరువు కాలమున వంధించెను. బంధు మిత్రులను వదలి దేశముపై దిరుగుచు, యనేక విద్యా వీతములలో యనేక వర్జములు వసించి, దండి యనేక విద్య లందు బ్రవీణు డయ్యెను. కంచిలో మరల శాంతి నెలకొనిన యనంతరము, దండి స్వదేశమున కేతెంచి, బంధుమిత్రుల గూడి ముఖముగ నుండెను.

మాంధాత యను శిల్పి కుమారుడు లలితాచార్యుడు. అతడు తొంబదియారు విధములగు దేవాలయ నిర్మాణము నందును, అరు విధములగు యంత్ర నిర్మాణమునందును నమర్చుడై, శిల్పాచార్యునకు గావలసిన ముప్పదియారు గుణ క్తులు గలవాడు. ఒక నాడీ లలితాచార్యుడు దండిని నమీసించి వినయ విధేయతతో ననువ్చరించి, యతని చెంత నాసీనుడై యుండగా, నతని విర్మాణ కౌశలము తెలిగిన ప్రజానీకము వారిని చుట్టు ముట్టి యుల్పాహముతో శిల్పి నిట్లు స్తుతిం చిరి. "ఈ మహాశిల్పి యంత్రపు మనుజులను చేసి, వారి మధ్య యుద్ధము కల్పించెను. మాయమణ్ణులను సృజించి వర్జము కురిపించెను. యంత్రములచేత యుగ్రదళాలము చేయించెను. ఇరదోక యుద్ధపీఠుడు. యుద్ధములో యేనుగ కుంభస్థలములను పగులగొట్టెను. ఇతడు గొప్ప

కవి. త్పాదక మహాకవి చరిత్రమును తమిళములో వ్రాసెను ఇతని తండ్రి మాంధాత యంత్రములను చేయుటలో యవను లను మించెను. మాంధాత యొకతూరి యంత్రముతో కల్ప వృక్షమును నిర్మించి, దుర్జయుడను రాజును అశ్రవ్యచేతుని చేసెను" అని పాగుడును ప్రజలు పొగిసోయిరి.

అనంతర మా లలితాచార్యుడు దండితో "దేవా ! నేను చేసిన కొంచెపు పనులే ప్రజలలో నిట్లాశ్రయమును కలుగ జేసినవి. కాని యధార్థమునకు, మన దేశములోని శిల్పకళా శుండము లెన్నియో, తగు శ్రద్ధ చూపువారు లేక శిథిలా వస్థలో నున్నవి. వారిని గమనించువారు లేరు. కాని, బ్రహ్మాండ పరాకర తాన్త్రకళలందు నిష్ణాతులైన మీవంటి వండితుల కిది యొక లెక్కలోనిది కాదు. కావున మిమ్ము లను వేడుకొనవలసిన దొకటి గలదు. మా మల్లపురమున* నముద్రపు టొడ్డున గల శేషశాయి విగ్రహమును మీరు చూచియే యుండురు. ఆ విగ్రహము చేయి ఒకటి తిది లము కాగ, నేను మరల యుతికిరిని. మహానుభావులగు మన పూర్వ శిల్పులు నిర్మించిన యపూర్వ కళాశుండములలో నొకటి యగు నా విగ్రహమునకు, నా యతుకుదల పరిగా నున్నదో లేదో పరిశీలింపుడని" బల్కిెను.

అప్పుడు దండి దండమండు వీరసతాకుడను మిత్రుడు, "ఈ శిల్పి ప్రిార్థనను నంగీకరింపుము. మనము మామల్ల పురము లోయి శిల్పమును బరిక్షించుటయే గాక, విన్నూ చూచుటకై కేరళదేశము నుండి వచ్చి, యిప్పుడు మామల్ల పురములో నున్న మనమిత్రులు మాతృదత్త, దేవశర్మలను గూడ గలియవచ్చు" నని చెప్పి ప్రయాణములన కోప్పించెను.

మరునాడు దండి జయంతవారాయణుడు మొదలగు మిత్ర బృందముతో గలసి, శిల్పమును దర్శించుటకై బయలు దేరెను. ఆ మిత్రమండలి మామల్లపురము జేరి, నముద్రము నానుకొని నిర్మింపబడిన మహాపాదమును గాంచిరి. నముద్ర తరంగము లా పీఠమూలమునకు గొట్టుకొనుట చూడ, వింతకామమునుండి నముద్ర తరంగములచే గొట్టుబడుచుండియు, నిలువరించుకొన గలుగునట్లు, నిర్మించిన పాదవిర్యాక చాతుర్యమును, పాగురుడు తన ఘోషణముచే ఘోషించుచు తరంగపాదములచే పృథికించి యానందించుచున్నట్లు లుండెను. ఆ మిత్రులు మరికొంత దూరము పోగి శేషశాయి విగ్రహ మును గాంచిరి. పాగురుడా యనంతశయనుని పాదపద్మములు

* నముద్రము దీనిని మహాలిపుర మనుచున్నారు.

జక్తితో తన తరంగ హస్తములచే కడుగుచుండెను. దండియు నతని మిత్రులును, విగ్రహమును మిక్కిలి వమీనమునుండి దర్శించియు, శిల్పి యతికిన హస్తమేదియో గుర్తించలేక, యా శిల్పినే యడిగిరి. అలితాచార్యు డంత వా శిల్పకళ పార్థ కము జెందెను, వారికి నమస్కరించి సంతోషముతో వెడలి పోయెను.

దండియు నాతని మిత్రులు వా శిల్పసౌందర్యమున, దిలకించుచు మరికొంత కాలము గడుపునంతలో, నొక పెద్ద యోరతామర అలలమధ్య కదలుచు విగ్రహము వైపునకు వచ్చుచుండెను. వా రట్లు చూచుచుండగానే, యా కమలము వైకుంఠవాళుని పాదకమలము లంటి యాకస్మికముగా భూషణాలంకృతుడగు నొక విద్యాధరునిగా మారిపోయెను. దండ్యాదు లాశ్చర్యముతో జూచుచుండ, వారి యాశ్చర్యము నినుమడింప జేయుచు, వా విద్యాధరుడు శీషశిష్యుని ప్రదక్షిణ వసు స్కారము లాచరించి యంతరిక్షమున అంతర్దితు డయ్యెను.

అంత చోళదేశ నివాసియగు రామశర్మ యను మిత్రు డీ చిత్రమేమియో విశదము చేయుమని దండిని కోరెను. 'అవును, ఇదియొక వింత. కాని యొకటి మాత్ర మూహించ వచ్చును. ఒకానొక గంధర్వు డొకానొక మహాముని నేదియో పుష్పములకు సంబంధించిన కారణముచే నొప్పించి యుండును. అత డందులకు కివినీ, యా గంధర్వుని పద్మమగునట్లు శివించియుండును. ఆ రక్త కమల మట్లునేక పంపత్సరములు

నముద్రలమున లేలియాడి, నే డీ కమలనయమని పాద పద్మ పుర్వచే కాన విముక్తి నొందియుండును. ఇప్పుడు మనము మన వివాసముల కేగుడ" మని దండి బలుక, నందరు నాశ్చర్య మగ్నమౌములై కాంచీపురము జేరిరి. కాని దండి మిత్రుల కా మాయ మేమియో తెలుసుకొనవలయునను యుత్కంఠ మధిక్యుకాగా, వా రతనిని ప్రార్థించిరి.

మిత్రుల మనోభీష్టము నెరవేర్చుటకై దండి యనేక దినములు కఠిన నియమములతో మహావిష్ణుని ప్రార్థించెను, ఒకనాడు దండి దర్శనపై శయించి యుండ, స్వప్నమున పరవ్యతి పాశ్చాత్కరించి "కుమారా ! అదిదేవుడైన శ్రీ మహా విష్ణువు నీ నియమవ్రత నిష్ఠకు మెచ్చినాడు. మానవులకు. గంధర్వులకు ప్రభువైన రాజవాహనుని* చరిత్ర నీ మనోవ్రత మునకు గోచరమగుగాక !" యని యాశీర్వదించి యదృశ్య మయ్యెను.

మరునా డుదయము దండి సంతోషముతో మేల్కొని, విహితకృత్యముల నిర్వర్తించి, కథాశ్రవణ కుతూహలరగు తన మిత్రుల రాలించి, యువంతీనుందరి కథ పాఠముగ, పద్మము విద్యాధరుడగు నంతవరకు చెప్పి, తన చెలికాండ్ర ముద్దు చెల్లించెను.

* రాజవాహనుని తండ్రి యగు రాజవాంసుని చరిత్రతో దశకుమారచరిత్ర ప్రారంభమగుచున్నది.

తే నె త ల వ డ ర బ ం డు

శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యకావ్య

మిత్రులు శ్రీ తిమ్మావర్ణం కోదండరామయ్యగారు
(6-2-1962) నా కిట్లు లేఖ వ్రాసినారు:

“‘తేనె తలవడలుండు’ న కర్తము చర్చించుచు నొక లఘు వ్యాసముఁ బంపితిని. అది ఈనెల ‘భారతి’లో ప్రకటితము కాగలదు. చూడగోరుదును. అభిప్రాయభేదమేమేని నున్నచోఁ బ్రకటించఁ గోరుదును. మనకు కావలసినది సత్యమే కదా!”

9 వ తేదీ ‘భారతి’ వచ్చినది. వారి వ్యాసమును చదివి నాను. వారు భావించిన యర్థము విషయమున నా యభిప్రాయము భేదించినది. శ్రీ కోదండరామయ్యగారి సౌజన్యమునకును, సత్యస్మియత్వమునకును జోహారు లర్పించుచు, వారి యాజ్ఞ మేరకు నా యభిప్రాయము విక్కడ తెలుపుచున్నాను.

‘తేనె తల’ను గూర్చిన చర్చయేమనగా; జై మివి భారతము అచ్చునతిలో—” తేనె తలవడఁ బండె దాఁతీ తలంబు” అని యున్నది. సూర్యరాయ విఘంటువు “తేనె తల—వస్య విజ్ఞము” అని యర్థము చెప్పినది. ఆ యర్థము నరియ్యెనది కాదనియు, ‘తేనె తలవడలుండె’ అనునది జాతీయమైనను కావలె. లేదా పితము మరియొక విధముగానైనను ఉండవలె ననియు నేను నా ‘సాహిత్య సమీక్ష’ (పు. 265) లో వ్రాసియున్నాను.

ఆ విషయము నందుకొని శ్రీ వి. రామకృష్ణారావుగారు “తేను తలవడఁ బండె” అని కవిసాతము కావచ్చును. తేను తల వడితే చాలు వెంటలు వెండుతున్నాయి యన్నమాట—అన్నారు. ‘తేను’ అనునది వారు చేసిన సవరణ.

నేను వారు చెప్పిన అర్థములోగల వివ్రతివల్లించి దెల్పి, ఆ సవరణ సరివడదన్నాను. వారు తేను సాతమే వరియ్యెనదని నమర్చించుచు, మరల నొక విమర్శ ప్రకటించినారు. ఇదీ— ‘తేనె తల’ కు సంబంధించి యింతవరకును జరిగిన చర్చ.

శ్రీ కోదండరామయ్యగారు మా వారప్రతివాదము లవలోకించి, తత్త్వనిర్ణయ తాత్పర్యముతో భావప్రకటనలు కోరించి—“ప్రాత ప్రతలం దుట్టిలోను ‘తేనె తల వడఁ బండె’ననియే కందు. ‘తేను’ సాతముగాని, మఱొక సాతము కాని యందు లేదు. దీనినిబట్టి ‘తేనె తలవడలుండె’ ననునదే కవి ప్రయుక్త సాతమనియు, నది యేదో జాతీయమై యుండు ననియు, దాని మార్గదర్శకుల భాషము కాదనియుచేలుచున్నది” అని వందేచామున కెడము లేకుండ, విర్ణయించినారు. కాబట్టి అచ్చు ప్రతిసాతమే సాధుమనియు, శ్రీ రావుగారి ‘తేను’ సాతము అసాధుమనియు తేలిపోయినది.

ఇక అర్థము నంగతి: శ్రీ కోదండరామయ్యగారు రిట్లు వ్రాసినారు:—“తేనె తలవడఁ బండు—అను జాతీయమునకు ‘సమ్మద్దిగాఁ బండు’ అను వర్త మెట్లు వచ్చెనో కొంత విచరింప వలసి యున్నది. ‘వెన్న విజుగలుండినదని ‘వడ బండిన’దని యునుట నేటికిని వాడుకలో నున్నది. ఇదే యర్థమున నీ జాతీయము కూడఁ బ్రయోగింపఁబడి యుండును— కన్నడమున ‘తెనె’ యని యొక పదము కలదు. Dravidian comparative vocabulary అను గ్రంథమున ‘కెరై’ అను తమిళ పదమునకు కన్నడమున సామ్యపదముగా ‘తెనె’ యుదాహరింపఁబడి యున్నది. దానికి Spike of corn అని యర్థ మొనఁగఁబడి యున్నది. కన్నడములోని ఈ ‘తెనె’ యను పదమే తెలుగున ‘తేనె’ యుంబనిది. తేనెతల యనగా వరి యొన్నయొక్క అగ్రము. ఆ అగ్రములు వ్రాలునట్లు— సమ్మద్దిగాఁ బండినదని భావము. కాని ‘తెనె’కు సామ్యమయిన ఈ ‘తేనె’ తెలుగున వ్యవహారమునుండి జారిపోయి ‘తేనె తలవడఁ బండు’ అను జాతీయముతో మూతమే నేను విలపియుండి యా ప్రాచీన స్వరూపమును గుర్తింపజేయుచున్నది.”

మా మిత్రులు సూచించిన ఈ యర్థమున నాకు తోచిన అనుసవర్తిచి మనవి చేయుచున్నాను.

(1) ‘తెనె’—‘తేనె’ అను పదములకు అక్షరబోధ గాని, అర్థములో సామ్యములేదు. ‘వరి—యొన్న’కు ‘తేనె’ యను వ్యవహార విస్తృతు లేకపోవుటయే గాక, ఒకప్పుడుండెడి దమట కును ఆధారములేదు. కనుక ‘తేనె తల—వరి యొన్న యొక్క అగ్రము’ అనుట యోవా మూతమే యగును.

(2) అట్టి యర్థమున్నను, ‘వెన్న’ వ్రాలుట, వెంట సమ్మద్దిగా పండిన దమటకు సూచనకాదు. ఎందువల్ల ననగా వరి యొన్న పండకముండును వారియే యుండును. నిట్లక నిర్ణయింపదము.

“ఉచిత నిర్ణయంబు జంఘల నవతుఁ గోరి
కలమ గర్భంబు లడఁచు రోఁ గంటకములు
నాకురుల మించి మఱి దివ ప్రమున
నిలువ కవి బాహరములైన దలలు వెంచు”

(అము. 5-33)

“వరి పొట్టులు వెన్న పియగానే ముంద్య లయలగు
టయు భారము చేత దలలు వెంచుటయును బ్రసిద్ధము”
(వావిళ్లవారి వ్యాఖ్య)

“కలమ గర్భంబు లింతి జంఘలకు వోడి
వేగ తృణమూచి తలవంచె వెచ్చుచూపి” (రుక్మి. 4.105)

“అపా వసాస్థా పరయా వధీరిత
ప్యరోరుహాన్త్యా శిరసా నమ స్తుధి
ఉత్తేతి శుక్యన్ కలమ స్పృహంభసా
మనోభువా తస్త ఇ వాధి పాండుతావో”
(భారవి. 4.34)

ఇందు పరివెచ్చు వంగియుండుట శిరమువంచి నమస్కరించుటగా చెప్పబడినది.

“జనా నృదారోక పథాత్, ప్రతి సంహృత చక్కుషే
తస్మ స్తే వాక్యాథాః నర్వే, ఫలితా ఇవ శౌలయాః”
(రఘు. 15. 78)

ఇందు తలలు వంచుకొనియున్న జనులకును, వెచ్చులు వాలియున్న పరిపైరునకును సామ్యము చెప్పబడినది.

పరి వెచ్చు వంగియుండుట స్పృహవ మన్నది యిక్కడ సారాంశము.

పూర్తిగా పండిన తరువాత పైరు వాలిపోవును. పైరు పడిపోవుటే సమృద్ధిగా పండిన దనుటకు గుర్తు. దానిని బట్టియే ‘విఱుగ బండినది’—‘పడబండినది’ అను మాటలు పుట్టినవి.

వాడుకలో ‘పైరు విఱుగబండినది’ యనుట కందుగాని, ‘వెచ్చు విఱుగబండినది’ యనుట లేదు. ‘వెచ్చు’ విఱిగినచో పండిన పంట మంటిపాలై పోవును. ఏడు గాంము చేసిన కృషి వ్యర్థమై పోవును. కాబట్టి ‘సమృద్ధిగా పండిన’దను నర్థమున ‘వెచ్చు విఱుగబండిన’ దనుమాట పుట్టుటకే వీలులేదు.

పండ్ల బరువుచేత చెట్లును, వెన్ను బరువుచేత పరిపైరును వేలకు వాలుట సహజము. ఈ లక్షణమును దెలుపుకవుల వర్ణనలును విరివిగా మన్నవి. ఒక కొన్ని మాత్ర ముదాహరించుచున్నాను.

(1) “భవంతి వప్రమా స్తరవాః ఫలోద్గమైః”
(భర్తృ. పరో—61)

(2) “నిమ్మలు మోడి ఫలమ్ములు నతిరమ్య
ముగ బండి వేపపై మోచియుండు
బవనలు వీడలఁ బండి గుత్తులు గట్టి
వారక వానిపై వ్రాలియుండు”
(నన్నె. కు. 7—96)

(3) “పూచిన పిగెలన్ మధుర
భూరి ఫలంబుల వ్రేగువన్ మహిన్
మోచిన కొమ్ములం గలిగి
మూకలుగట్టిన పోకమోకంన్
(కేయూర. 3—10)

(4) “కలమాః పాకవిసప్రమాః
ముఖతలాఘ్రాత మరథి కల్తారాః
పవనాకంపిత శిరసః
ప్రాయః కుర్బంతి పరిమళ శ్లాఘామౌ”
(5) “కంఠము లుండుం బండి యొఱిగంబడి”
(ఆము. 1. 67)

“కలములు—పరిపైరులు, పండి, ఒఱిగంబడి (వెచ్చు బరువుచే) కైవారీ” అని వేదం వారి టీక.

(6) “బలుము పండుల చాయఁ దనర్చి పండి కై
వ్రాలిన రాజనంబులకువచ్చు శుకంబుల జేరనిక”
(ఏక. 4—39)

(7) “కనుగొన నయ్యెగ బండి యొఱిగంబడి యుండెడి
రాజనంబు” (పం.రా. 1.39)

(8) “కేదారంబులం బండి సో, యుగమై వెచ్చుల వ్రేగులన్
ధరణి మోయన్ వ్రాలు నస్యవళుల్” (ఉ. రా. 1.74)

ఇంకను ఉదాహరణ లెండుకు? పండి—ఒరగబడునది ‘పైరు’ గని, ‘వెచ్చు’కాదు. వెచ్చును ‘తేనె’ యనుట ఈవాటి భాషలో లేదు. అందువలన—‘తేనె తం—వెచ్చుయొక్క అగ్రము పడన్—వ్రాలునట్లు, పండిను’ అని యర్థము చెప్పుట సరిపడదు. తేనెను ‘తేనె’ గానే ఉంది, అర్థము పరిపడు మార్గము చూడవలె. వా కొక మార్గము కనబడినది. అది యిక్కడ మనవి చేయుచున్నాను.

నే నీ వ్యాసము వ్రాయుచు, ఏదో పదముకొరకు భాగవతము తిరుగవేయుటలో ఈ క్రింది పద్యము కంటబడినది.

“జగములు మూడును సంతోషమును బొందె
గుట్టిలం చచ్చుల గురిపె బాలు
నవజలంబులతోడ నదులెల్లఁ బ్రవహించె
విధిల వృక్షములు దేవియులు పడినె
వాసుదేవుని యభిషేక వాసమున” (10. పూ. 950)

ఈ పద్యములోని “విధిల వృక్షములు తేనియులు పడినె” అను వాక్యము “తేనె తంపడబండి దాగ్రీత తంబు” అను వాక్యము వంటిదిగానే వా బుద్ధికి పాడకట్టినది. ‘వృక్షములు తేనెలు పడినె’ అనగా పూచేసెను వర్షించినవని యర్థము. కివలయ కుమును ఫల భరితములై నూతన కోభతో విరాజిల్లినవని భావము.

ఇట్లే, ‘తేనె.....లంబు’— అను వాక్యమునకును, దాగ్రీతిని పకం వృక్షములును, తేనె తంపడన్—పూచేసె చిప్పలు నట్లు, పండిన్—ఫలించెను—అని అర్థము చెప్పవచ్చును. ఏ ప్రతిపత్తి యేమియులేదు.

‘కుట్టిలు చచ్చుల బాలు కురిసెను ‘వృక్షములు తేనెలు పడినెను’ అనునది శ్రీ కృష్ణుని యభిషేకమహిమయొక్క

మహిమను ఉత్కర్షించి చెప్పు వాక్యములు. తేనె తలవడఁబండె దాఁత తలంబు' అనునదియును, శ్రీరామచంద్రుని ధర్మ పరిపాలన మహిమను ఉత్కర్షించుచు, చెప్పిన వాక్యమే. ఇట్టి నందర్భములతో—'త్రేపులు చ న్నుదసి పితికె 'బూమి దున్నకయె పండె' 'నెం మూడు వావలు కురిసె' ఇత్యాది వాక్యములు వాడుట పరిపాటి. అందువలన 'తేనె తలవడఁ బండె' అను వాక్యమునకు పరి యైన యర్థము అప్పుడు స్పష్టమైనదేదు. ఇప్పుడు ముప్పిరించిన యర్థము నిందు తెలుపుకొన్నాను.

'తేనెతల, పడవ్, పండె' అను విభాగముకంటెను— 'తేనె, తలవడవ్, పండె' అను విభాగమే సముచితార్థమునకు అనుకూలమని నా యభిప్రాయము.

నే నూహించిన యర్థము సముజ్జన మగునో కాదో నిర్ణయించుటారము సమీపముంది. శ్రీ కోదండరామయ్య గారును పరిశీలించి, అభిప్రాయభేదమేమేని యున్నచో ప్రకటించవలసినదిగా కోరుచున్నాను.

'తేనెతలవడఁబండె'

శ్రీ చొక్కనాథయ్య

"Tene. (Tamil) Korralu (Telugu) (Panicum Italicum) - This is a four months dry crop, sown in July, generally upon un-irrigated land, but occasionally under wells, when it is irrigated once a week. It is generally sown by it-self. Only the ears are reaped, and the grain husked and boiled like rice. The preparation being called Paramanam. Cakes are also made of it. The crop is a pretty one having drooping ears something like barley" (pages 332-333

A Manual of North Arcot Dist. in the Presidency of Madras by Arther F. Cox M. C. S. 1881.

'తేనె' అనేది ఏళ్ళయంగా నవ్వ విశేషమని, అది దున్నకయే పండునని, పంట ఏవుగా పెరిగినప్పుడు తలవడ పండునని పై ఆంగ్లేయ భాష వాక్యములవలన తెలియుచున్నది. ఇంత చక్కని విషయమును పిల్లలమణ్ణి పివీరభద్రదాసు మన కావడే తెలిపినాడు. అతని వాక్యాలు కాదనడం వినోదైక ప్రదర్శనం అవుతుంది. పండితులు పదములను రూపుమాపినా ఫరకాలేదు. పంటలను రూపు మాపుతే యిట్లా?

"రాజగోపాల విలాసము"

శ్రీ ఆర్. రాజగోపాల్

'భారతి' 39 వ సంపుటము, 2 వ సంవత్సరము, 'కలగూర గంప' శీర్షికతో శ్రీ కోదండ వేంకట రాఘవాచార్యుల వారు వెంగళ్య కాళవిభృత 'రాజగోపాల విలాసము' అను ప్రబంధము లోని అష్ట విధ శృంగార వాయికలగూర్చి చర్చ చేయుచు తత్కావ్య పరిష్కర్తయైన శ్రీ విదురవోలు వేంకటరావుగారు చేసిన విభజనము గూర్చి విమర్శించిరి. వారు పరిశీలించిన Madras Govt Oriental series No. LXVIII, 1951 లో ప్రకటించబడినది. ఆ కావ్యము అర్థికము, మున్నగు కారణాలవలన రెండువ ముద్రణము నోచుకొనలేదు.

"రాజగోపాల విలాసము" ముద్రణ ప్రతియందు కొన్ని పొరపాట్లు సంభవించిన విషయము వాస్తవము. ఆ విషయము శ్రీ వేంకటరావుగారి గుర్తించియున్నారు. వారు ముద్రాణ విశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణముగా ప్రకటించిన 'The Southern School in Telugu Literature, Revised Edition' ను పరిశీలించినచో ఏ విషయము చెల్లము కాగలదు. దానిని శ్రీ రాఘవాచార్యులవారు చూచినట్లు లేదు.

మన్నారగుడిలో శ్రీ కృష్ణుడు గోప్రళయమౌనికోర్కె నమన రించి రాజగోపాల వాసుమున పరారువలె గోపికలతో అష్ట మహిషులతో నవ్వులు నిలిచెను. కాళయ అవస్థా భేదములచే ఏ యష మహిషులను అష్ట విధ శృంగార వాయికలుగా చిత్రించియున్నాడు. ఈ యష్ట మహిషులందరూను దక్షిణ నాయకుడగు కృష్ణుని పట్ల స్వీయతే. శ్రీ రాఘవాచార్యులవారు పై 'భారతి' పంచక 89 వ పుట ఉత్తరార్థము 23, 24 పంక్తులలో "ఇవట అవస్థా విశేషము నమనరించి రుక్మిణి స్వీయమనుట పానగదు" యనిరి. ఏ కారణమువలన ఏ వాక్యము రచించిలో తెలియుట లేదు.

రాజగోపాల విలాసమునందు చిత్రించబడిన ఏ యష్ట విధ వాయికలను లక్షణ సహితముగ ఏ క్రింద వివరించుచున్నాను. (సిద్ధాంతములు 'ఆంధ్ర సాహిత్య దర్శనము' లోని)

1. రుక్మిణి: కలహంతరిత— "ప్రియోక్తులు పలుకు చున్నను ప్రాణవాధుని ఎవతె కోపముచే తొలగించి పిమ్మట లావ మొందునో అట్టిది కలహంతరిత యనబడును."

రుక్మిణి లావముగ వాడుడు—

"ఏలా కొండెమువింటి ప్రాణవిధుతో నేలాచలం బూనితివ్ నేళగ్ గా నలుగంగంను తెలియక నేమారు చాటింపగా నేలా నే విసన్నతి విట్టి వెళవే నేలాగు మేంతు పం కి లింవ విభువేయదానమి యెంతే పంకా జింతింపుచున్"

(రాజగోపాల విలాసము 1, 97

2. భద్ర: అభిసారిక—

“ఎవరె మదన వశంచదమై కాంతుని తన కడకు రప్పించు కొనున్, లేక రావే అతని కడకుంబోవున్ ఆ నాయకను పండితులు అభిసారిక యందురు”

కౌరి భద్ర వంశీన ప్రాథమ్యాది మూలమున దెల్పు నంతే తము:—

“కలికిగా నీవు వచ్చుదముకన్ సురపొన్నల వజ్జి గొజ్జగుల్ వలగను తేలుమంచు తెలివాడం చెంతల మావిమోకలన్ మంకలు గాగ నల్లికొను మాధవికా లలికల్ మరందముల్ చిలికెడు పువ్వువపురము చెంగలు యా పాదరింట నుండెదన్”

(2—7)

“కుం ప్రీ యభినరించువేని తన యవయవములలో దాని నదై ఆభరణములు శబ్దించకుండునట్లు గావించి మునుంగుచే నంపుతయై యభినరించును” అని సాహిత్య దర్శనమున చెప్పినట్లే నీప్రీయ కా ప్రాథమ్యాదికవేయు పాత్రురిక జూడుడు:

“కంఠముసాము లటంచు గూడి రాకుండను

బాదాంగదమ్ముల బరిహరింపు

మొగిలిమొర్ర మటంచు మూలసేయక యుండ

గీలుగంటున జేర్చు మేలి మునుగు

వలదివెన్నెలయంచు వెంట రాకుండను

తళుకుల గమ్మలణాపు తెలిక నీకు

మమగజట్టు మటంచు నంటి రాకుండను

చమ్మల పయ్యెద జార నీకు

మనుచుగై వేసి.....

(2—14)

3. లక్ష్మణ: వానక నల్లిక—

“ఎవరెకు పిదపయిన పడకటింట నభి అలంకారము చేయున్ ఆమె ప్రీయుని రాకను ఎదురు చూచుచున్నట్టిది వానక నల్లిక యగును.”

“వారము నేడెయంచు యదువల్లభు రాకనుగోరి లక్ష్మణ సారవగంధి కేరిమణిసాధము తా గయిసేసి వేడుకన్ వారవదాంగద్రవముఖపోరిణియై తనవీయమందిర ద్వారమునందు నిల్చు.....”

(2—42)

4. జాంబవతి: వివ్రంబ—

“ప్రీయుడు సంతక మేర్పణించియు ఎవరె నన్నిధికిరాడో మిక్కిలి అవమానిత అమె వివ్రంబ యని యెఱుంగగదగినది.”

“చింతా నంతరిణిక్కి చెక్కిటివయింతేజేర్చి చింతించ నీ ప్రాంతారామచికుంజపుంజములదాయ ప్పిల్చి వామాక్షి నీ కాంతుండెచ్చెద నంచు వేపు దమకన్ గాంబంబం జేసితి కాంతా యాపులుసేయు మాయలకు రోగిగుండు వారెవ్వరే (3. 6.) అని జాంబవతి అవమానితయై వగచును.

5. మిత్రవింద: ఖండిత—

“ప్రీయుడు అన్యతోడి పంబోగంపుఁ జిహ్వాములు గల వాండై ఎవరెకడకు వచ్చున్ ఈర్ష్య కషాయికయుగు వా నాయకను ఖండితయని పండితులు పేర్కొందురు.”

“చెక్కిట గోరులున్ నిదురవిన్నెలుచూపెడి వాలఁ జొప్పులుం బుక్కిటిపిడియంచును గుబుర్కొను మేను జవాదివానవల్ తెక్కుట చూప మీన్ దిరుదు తెక్కిమువాని విలాప నైతిరిం బొక్కుచువచ్చు వాయకునిజాచి కషాయికతోవనాంతయై”

(3. 29)

6. సుదంత : విరహాత్కంఠ—

“వచ్చుటకు ఉద్యక్తుడయ్యును దై వశమున ప్రీయుడు రాడేని అతని రామనలసివగడే నీడితయై నట్టిది విరహాత్కంఠిత యనబడును.” సుదంత యొట్లు వగచినదో చూడుడు:

“వెలి వివరి నలులున్న దీ విరహ చిహ్న

మింతి నీ చెంత కాయన యిపుడె వచ్చు

ననెడు నీ మాటలకుఁ జాల నరియుంటి

నింత తామసమౌల యే వెఱుగ నకట”

(3.66)

7. కాళింది : ప్రోషితభర్తృక—

“ఎవరెతి నానాకార్యవశమున దూరదేశమేగునో మదన దుఃఖార్తయగు నామె ప్రోషిత భర్తృక యగును.” కాళింది తెలితో తన దుఃఖమును చెప్పుట చూడుడు:

“పద్మికి (ఒద్దకు) వచ్చు వాడుడనువార్తలు నీవన నమ్మియుండియే నద్దమరేయిదాక పడియానం నాతని రాక గోరగా ప్రార్థిస్తున్నామో నన్నుసరి ప్రోషితభర్తృకగానొవర్చి యే గద్దరి సుద్దులెంచి పడిగాణనో పారి గొల్లపల్లెకున్”

(4. 6.)

8. నత్తభామ:స్వాగీనపతిక—

“కాంతుడు రతిగుణాకృష్టుండై ఎవరె చెంతను జాయుడో విచిత్ర విద్రవమానక్త ఆ నాయక స్వాగీన పతిక యనబడు.” కృష్ణుడు నత్త ననునయించుట చూడుడు:

“వారేంద్రామమసాం యేల యింక నీ లావాలివంగోవనం జే లింన్ వివారింప నీవు మదిలో నేలాగు చింతింతునో యాలిన్ నమకూర్చువాడ భవదాయత్తంబు చిత్తంబు నీ వేళల్ గాచుక నేన సేయుటకునై వేమారు నే గోరుదున్

(4—38)

మద్రాసు ప్రభుత్వముచే ప్రకటించబడిన నీ ‘రాగసాం విలాసము’నందు కొన్ని ముద్రణాదోషములును దొరలినవి. కార్యభారములతో తీరికయుండని విద్యావేత్తలకే ‘పూతే’ లను చూచునని నంటగట్టుటచే నీ దోషములిన్ని దొర్లుచున్నది. దీనికి ధిన్నమగు వాతావరణము అంధధేశమునం దవతరింప గలదని యాశించు చున్నాను.

“మాతంగం అసంస్కృతీయము”

శ్రీ ఎం. విశ్వనాథం

“మతంగజ్ గణోవాగో కుంజరో వారణాశిరీ” అని అమృతం వామలింగామ శాసనంలో గణపర్యాయవేదంగా మాతంగ శబ్దాన్ని వ్రేల్చినాడు. లింగాభిప్రాయకారుడు “మతంగ ఋషి మండి వచ్చినది” అని వివరించాడీ శబ్దాన్ని. “తత ఆగతః” అనే వ్యాకరణ సూత్రాన్ని వ్రాసుకొనించి సంవత్సరములకు శబ్దాన్ని అలా ప్రత్యయం చేరిస్తే ఏర్పడ్డ రూపమే యీ మాతంగ శబ్దం.

కలిపయ విద్యవిభావము లీ శబ్దం గైర్వ్యాజ్యంకాక విదేశీ శబ్దమని భావిస్తున్నారు. వారు ‘మతంగజ్ గణో వాగో.....’ అనే ఈ చరణం అమర కర్తృకం కాదనీ, ఎవచేతనో ప్రక్షిప్తంకాగా దూర్భటించినది అంటారు.

సంస్కృతభాషలో భాషాంతర శబ్దాల అస్తిత్వాన్ని గురించినది—తల్లి నమ్మ భాషలకు దైవతభాష భరణం అంటున్నది తలపోసి మరికొందఱు విద్యా దయుతులు ఈశబ్దం తల్లి సంస్కృతిక మేనంటూ వాదిస్తారు.

లింగాభిప్రాయక వ్యుత్పత్తి భాషా విజ్ఞానపుం కెట్టి వమోధానం పొరయించలేదు. సంస్కృతం ఒకనాడు ప్రవాహిని ఒక జాతి పాత్రకాక, సర్వపాదేయమై సర్వత్రా వ్యాపించి, ఇంకో నలుకైతలా మత, విజ్ఞాన, సంస్కృతి దీధితుల వెలయించి, దేశ పురోగమనానికి సాధనమైన దీ భాషమతల్లి. ఈ పతీన—సరస్వతి అభంగమై ధారాళంగా ప్రవహిస్తూ, వివిధ భాషా క్షేత్రాల్ని వరస సాహిత్య సమృద్ధులతో నిభవ సంపన్నం చేసింది. సర్వదేశ వ్యాప్తమయి అంతరించున ఆ యై భాష శబ్దాలను తనలో కొంత మార్పుతో ఇమడ్చుకుంది. అట్టి సంస్కృతి కృత దేశ శబ్దాల్ని చూసి భాషా పేదకుం కృతజ్ఞత లకు పాత్రులైనవారు శ్రీ యాదవ ప్రకాశులు.

మన భారతీయులు ప్రాచీన కాలాదారభ్య చీనా, రోము, గ్రీసు మున్నగు సుదూర దేశాలలో వ్యాపార సాహసాలు జరిపి నట్లు ప్రబల చారిత్రక ప్రమాణాలున్నవి. వస్తు వినిమయంతోపాటు ఒక భాషనుండి యింకోక భాషలోనికి శబ్ద సంక్రమణం కూడా జరుగుట వ్యాపారమే. అంగ భాషనుండి మన తెనుగునకు సంక్రాంతమవ్వలేదా? రైలు, మోటారు, బస్సు, స్ట్రీట్ లైట్ లాంటి శబ్దాలు? మహాసాధారణకారులయిన శిలర స్వామి ‘ఏక’ ప్రభృతి శబ్దాలు అసంస్కృతీయాలని వక్కాణించ లేదా?

ఇంత తెలివీ కూడా సంస్కృతంలో భాషాంతర శబ్దాల అస్తిత్వాన్ని వ్రేల్చుకోకపోవడం బాగుండలేదు.

అయితే ‘మాతంగ శబ్దం’ అన్య భాషలనుండి సంస్కృతాన ప్రవేశించింది చెప్పి మొదటికేన వండితుల మతాన్నే ఈ వ్యాసంలో ఉట్టంకించడంబాను.

ఏనుగ నమస్తమూ తొండంతోనే గ్రహించుకుంటుంది. అది దాని కొక సరమ సాధనం. కాన పాస్త శబ్దాధారంతో ఈ భూపా జ్ఞంతువునకు “పాస్తీ—కరి” అని నామకరణం చేశారు. సంస్కృతంలో పాస్తీ—కరి అని హిందీభాషలో హాఫీ అని (హాఫీ అంటే చేయి (తుండము) అది గది హాఫీ) మరాఠీలో హాత్రి అనిపి ఏనుగకు పేర్లు.

(దంతి దంతావళోదంతి ద్వీరదోవోకపద్విషా మతంగజో గణో వాగో కుంజరో వారణం కరీ, ఇభోన్తంబేరమో వర్షి” అని అమరం)

భారతీయతర భాషల్లో గూడ పాస్త శబ్దాధారంతోనే పేరుం దేమగుట. ఇండోనేషియన్ కుటుంబ భాషలో ‘లిమన్’ అంటే ఏనుగ. ఆ భాషలో లిన్ అంటే చేయి. మలయా ద్వీపపు భాషల్లో తోంగ్, తుంగ్, తాక్ అవి. వీర్గ్ భాషలో తోంగ్ అనీ, ఫ్లేర్ భాషలో దంగ్ (తంగ్) అనీ, హాలం రూపాల్లోనూ; ముందావరివారణాశమగు సంతాలో లి, ఫ్లేర్ భాషలో దయ (తెగ), అవామయిల్లో తయ, మోన్ భాషలో తోల (తెగ) పరంగ్లో తెగ అనీ అజంత రూపాల్లోను, ‘పిడె’ శబ్ద వారణాల కన్పిస్తున్నవి.

‘తకో’నూ అనేది పై శబ్దాల పాకరూపమని నిర్ధారించ వచ్చు. అట్టే అసియాటిక్ భాషల్లో అంత్య వ్యంజనం తోపించుట, దాని ప్రితే వ్యరభక్తి (Vocalic) అంతా లైన ‘ఇ’ ఉ’ లు వచ్చి చేరుటా కద్దు.

జరయి భాషలోని తోడన్, చంపా భాషలోని తజీన్, మలక్ భాషలోని తాదన్, మలయా భాషలోని తజన్ అనే శబ్దాలు (చేయి అనే అర్థంతో) గమనించదగినవి.

‘పాస్తీ’ అనే అర్థంలో మఫ్ తోన్, తక్ తోక్ అనే మలయా ద్వీపపు భాషల్లోని శబ్దాలు ద్రవ్యవ్యములు.

ఇందు ‘మ’ ఉపసర్గ గ తోక్ శబ్దంగా భావిస్తున్నారు కొందరు విమర్శక సోదరులు.

సంతా భాషలోని మరక్ శబ్దార్థం ‘దీర్ఘము’ ‘ఏకాంశు’ ‘గొప్పది’గా పెరిచివారు Campbell దొరగారు. ఇందు—మ ఉపసర్గ; రక్ (లక్) భాషలు. చంపాభాషలో ప్రాక్, జరయి భాషలో ప్రాక్, గ్లోక్ శబ్దాలు గూడ విచారణీయ ములే. ప్రస్తుతపు అవామయిల్ భాషయందలి ‘తోన్’ (గొప్పది) శబ్దంలో దాతునే మరక్కితంగా నిల్చింది. కాని మధ్యకాలపు అవామయిల్లోని మోన్ శబ్దమం దుపసర్గ స్థితిగూడ లభ్యతోహంది.

‘మ’ అనే ఉపసర్గ క్రియాదులకు విశేష బలం వచ్చేందు కని భాష భాషలో ఉపయోగించబడుతోంది.

పాస్త వాచకాలయిన తంగ్, తజన్ ప్రభృతుల పాక రూపమయిన తజ్ ను విశేషబలదాయకముగు ‘మ’ అనే పురో ప్రత్యయంతో జోడిస్తే ‘మతకో’ అనే రూప మేర్పడుతుంది.

“వక్తవస్తుమయిన వేయి (తొందం)కలది” అనే వ్యుత్పత్తి లింగా భట్టియంకంటే కొంత సమంజసంగా వుంటుంది.

“యుక్తి యుక్త ముసాదేయం వచనం” అని గదా ఆర్యోక్తి.

స మ్మోహ విద్య

శ్రీ వెస్లి. ఇ. లాల్ కాకా

సమ్మోహవిద్య అధునికశాస్త్రం కాని, ఇటీవలి పరిశోధన కాని కారు. ఎంతోకాలం నుండి భారతదేశము, తదితర అసియా రాజ్యాలలో ప్రాచీనమునులు, పాఠ్యపుటల ఆత్మవశి కరణకు, అధ్యాత్మిక వికాసానికి ఈ విద్యను అభ్యసించేవారు. ప్రాచీనములైన రోమో, గ్రీస్, ఈజిప్ట్ దేశాల్లో శతాబ్దాల క్రితం నుంచి సమ్మోహవిద్య అభ్యసించబడినట్లు తిథితసాక్ష్యమున్నది. కాని సమ్మోహ విద్యను గూర్చి శాస్త్ర పరిశోధన ప్రారంభించిన మనక డా. ఫ్రాంకో ఆంటిన్ మెస్మర్ అనే స్వీడ్ దేశ వైద్యునికి దక్కుతుంది. ఒకరోజున వారు ఒక రోగికి చికిత్స చేస్తూ తామా రోగిని నిద్రింప జేసినట్లు కమగవ్పారు. ఆ నిద్రావస్థలో రోగి మాట్లాడగల్గటం, తమ ఆత్మలకు బద్ధులు కావటం చూసి వారి ఆశ్చర్యానికి మేరలేదు. ఈ పరిశోధనతో దైత్యం వచ్చినవారై డా. మెస్మర్ అసంఖ్యాకులైన తమ రోగులపై ప్రయోగాలు జరిపి కేవలం మాటలతో సూచనలు చేసి అద్భుతమైన చికిత్సలు జరిపారు. తమ ప్రేక్షకానందండా “జంతు పశికరణ శక్తి” (Animal magnetism) అన్న ఒక విధమైన అయస్కింత ద్రవం ప్రవహించేదని వారు తెల్పారు. మాటలతో తగుసూచనలు చేసి, చేతులతో సంక్తులుచేసి రోగులను వారు నిద్రపుచ్చేవారు. ఆ నిద్రావస్థలో ఆరోగ్యభివృద్ధికి ఎట్టి సూచనలు చేసినా రోగులు చాలిని సునాయాసంగా అవరించేవారని తెలిపవచ్చిన తర్వాత, రోగులకు ఎంతోఉత్సాహంగా ఉండేదని, ఆరోగ్యం మెరుగై నట్లు తోచేదని వారు వివరించారు. ఈ ప్రక్రియకు వారు తమపేరిట ‘మెస్మరిజం’ అని నామకరణం చేశారు.

డా॥ బ్రెయిడ్ పరిశోధన

తర్వాత 40, 50 సంవత్సరాల కాలంలో ఈవిషయమై పెక్కు ఐరోపా రాజ్యాలలో నిస్పృతమైన జటిల పరిశోధనలు జరిగాయి. అప్పుడు వెలుగులోకి వచ్చిన మరోగొప్ప వైద్యుడు డా. జేమ్సు బ్రెయిడ్. పెక్కుమంది రోగులపై సమ్మోహప్రక్రియ ప్రయోగాలను పెక్కింటిని జరిపిన తర్వాత వారు మెస్మర్ అయిస్కింత ద్రవ సిద్ధాంతాన్ని పూర్తిగా కొట్టివేసారు. ఈ ద్రవంనంటి మానవశరీర శక్తులతో ఏ మానవుడూ జన్మించడం డా. బ్రెయిడ్ దృఢంగా నొక్కి చెప్పారు. వారి సిద్ధాంతరీత్యా సామాన్యుడు, ఆరోగ్యవంతుడు అయిన ప్రతి వ్యక్తిలోను తాను కోరినప్పుడు నిద్రవంటి జడవృత్తి రోగికి పోగొట్టి దాని వున్నది. ఆ స్థితిలో ఎట్టి సూచనలనైనా వారు విశ్వాసంతో అవరిస్తారు. ఈశాస్త్రానికి

డా. బ్రెయిడ్ ‘హిప్నటిజం’ అనే క్రొత్త పదాన్ని కూర్చారు. గ్రీకుభాషలో ‘హిప్నస్’ అనేపదానికి ‘నిద్ర’ అని అర్థము. అవిధంగా మెస్మరిజానికి, హిప్నటిజానికి ఎట్టితేడా లేదు. అవి ఒకే అర్థంగల రెండు పదాలు మాత్రమే.

‘మనస్సు’ స్వరూపం

నిద్రావస్థను కల్గించటం మేలాగో వివరించేముందు మానవుడి మనస్సు వివిధంగా నిర్మించబడింది వివరించటం అవసరం. మనస్సుకు శాస్త్రజ్ఞులు మనస్సును జాగ్రదవస్థలోని మనస్సు, సుప్తావస్థలోని మనస్సు అని రెండుగా విభజించా రనిమాకు తెలుసు. రెండవది మొదటిదానికన్నా ఎన్నోతెల్లు శక్తివంతమైనదనే ముఖ్యంకం పెక్కుమందికి తెలియదు. తేరవావస్థలో జాగ్రదవస్థలోని మనస్సును మాత్రమే పునయోగించగలం. మరోవిషయ మేమంటే మనం మెలుకుకుగా వున్నప్పుడు సుప్తావస్థలోనున్న మనస్సు నిద్రపోతూ వుంటుంది. అమనస్సుకు వివేచనాశక్తి వుండదు. అందువలన జాగ్రద వస్థలో నున్న వ్యక్తికి ఏదైనా సూచనచేస్తే వివేచనాశక్తి గల మొదటి మనస్సు అసూచనను అమోదించనివిధం అది రెండవ మనస్సులోనికి తొచ్చుకొని పోలేదు. కాని సమ్మోహ ప్రక్రియ ప్రయోగించబడిన వ్యక్తిష్యయంలో పరిస్థితిపూర్తిగా తారుమారవుతుంది. ఆ స్థితిలో అంతకుముందు మరుకుగా వున్న జాగ్రదవస్థలోని మనస్సు మొద్దుటారుతుంది. ఇదివరలో స్పష్టంగావున్న సుప్తావస్థలోని మనస్సుకు మరుకుదనంవస్తుంది. సమ్మోహవేత్తతో ఆ మనస్సు మాటిగా సంబంధం కలిగి వుంటుంది. కాన అస్థితిలో ఏదైనా సూచన చేయబడితే జాగ్రదవస్థలోని మనస్సు నిద్రావస్థలోకి ప్రవేశించటంవల్ల ఎట్టి ప్రతిఫలపనేయదు. అసూచన తిన్నగా సుప్తావస్థలోని మనస్సును చేరుకుంటుంది. ఇంతకుముందు చెప్పినట్లు ఈ మనస్సుకు చివ్వాళాశక్తి లేనందున అసూచనను అది మంచిదేకాని చెడ్డదే కాని ముఖ్యమైనదే కాని స్వల్పమైనదేకాని ఎట్టి అభ్యంతరం లేకుండా అంగీకరిస్తుంది. అయితే అలా అంగీకరించటానికి ఒక షరతువున్నది. వ్యక్తిగత నైతిక విధానము కాని లోతుగా ప్రేమదన్నకున్న నియమాంశుకాని పుల్లంబించే ఎట్టి సూచనను సుప్తావస్థలోవున్న మనస్సు అంగీకరించదు. ఇక్కడ ఒక పురాచారణ చెప్పివివరించి. మాంసాహారాన్ని ఏమించుకునే కఠిన శాఖాహారిపై సమ్మోహవిద్య ప్రయోగించి మాంసం తినమని సూచిస్తే అతడా సూచనను తిరస్కరించటమే గాక ఆదెల్లతో నిద్రావస్థనుండి మేల్కొనటంకూడా సంభవించ వచ్చును. రహస్యంగా మాంసంతినే శాఖాహారిమాత్రం అసూచనను సమ్మోహ నిద్రావస్థలో అంగీకరిస్తాడు.

దోహదమిచ్చే అంశాలు

ఈనిద్రావస్థను కల్గించటానికి ఏ అంశాలులేదన్న తున్నాయో పరిశీలిద్దం. అప్పటికన్నా ముఖ్యమైనది సూచన. తర్వాత విశ్రాంతి, దృఢత, ఆలోచన, విశ్వాసం వస్తాయి. ఒక్కోసారి ఒకరిన్న మూలవల్ల లేక సూచనవల్ల మీ ముఖం ఎఱ్ఱగా ఎరుపెక్కుడం, మీ నోరూరటం, లేక మీరోమూలు, నిక్క

బోడుచుకోవలంబొకజగురువుద్దేశపరిశీలించండి. న్యాయవాదులు, రాజకీయవేత్తలు, వకలు, న్యాయపూర్వులు ప్రజలను లోబరుచుకోవలూనికీ సూచనలను వినియోగిస్తారు. అధునిక ప్రకటనా వద్దతులు కూడా అద్భుతమైన సూచనాశక్తిపై ఆధారపడివున్నాయి. ఎవరికైనా సూచనచేయబడితే అదివారిలో ఆలోచనాశక్తిని రంగుల్కులుపుతుంది. మానవుడిలో ఆలోచనాశక్తి, ధ్యాన విమర్శిత అధికమైనకొద్ది అతడిని సమ్యాపా ప్రక్రియతో త్వరగా నిద్రపుచ్చగలం. చివరలో, సమ్మతకూడా ఇందులో కొంత పని చేస్తుంది. సమ్యాపమునకు పశువుతామనే విశ్వాసం మీకు తప్పకపుండాలి. అట్టిపంద్యులలో అది వెలవేరే పూర్తి అవకాశంవున్నది. మీరు మాత్రం సమ్యాపకారుని ఆచేశాన్ని సక్రమంగా పాటించాలి.

ఇప్పుడు మనం ఈ నిద్రావస్థను సమ్యాపకారుని సూచనలపై ధ్యాన ఉంచి ఆలోచనలు సాగించిన తర్వాత మన ముక్తావస్థలోని మనస్సు అతిచురుకుతో అనూచనలకు లోంగే వింత స్థితి అని నిర్వచించవచ్చు. ఈ నిద్రావస్థ, నిద్రాకాని, తెలివి తప్పిపోవలంకాని కాదు మీరు గుర్తుంచుకోవాలి. రాత్రిళ్ళ నిద్రపోయే ముందర, వగలు మెలకువ వచ్చేముందు మనం నిద్రమత్తు పంటి అవస్థను అనుభవిస్తాం. ఇది కూడా ఆ అవస్థ మాదిరిదే. నిద్రమత్తు స్థితిలో మన జాగ్రదవస్థలోని మనస్సు నిశ్చలంగా ఉంచుకొంటుంది. ముక్తావస్థలోని మనస్సు చురుకుగా పనిచేయుట సాగిస్తుంది. ఎట్టి సూచన లివ్వబడినా అంగీకరించటానికి సిద్ధంగా ఉంటుంది.

సూక్ష్మ పద్ధతి

ఈ సమ్యాపా ప్రక్రియలో నిద్రలేపించటానికి పెక్కు వద్దతులు ఉన్నాయి. కాని ప్రాథమిక మూత్రాలు అన్నింటిలోనూ ఒకటి. అందుకని నేను ఒక సూక్ష్మ వద్దతిని మాత్రం వివరిస్తాను. సమ్యాపకారుడు ఒకరిని కుర్చీలో సుఖానీసము కావాలనికాని, శరీరమంతటినీ పూర్తిగా వాని ప్రక్కమీద పడుకోవాలనికాని కోరలేదు. తర్వాత అతడు ఆ వ్యక్తి ముఖాని కెదురుగా వెలుగు తున్న కొవ్వపత్తి లేక కాంతివంతమైన వస్తువు నోకదాన్ని ఉంచుతాడు. కొవ్వపత్తి ఆ వ్యక్తికి రెండు అడుగుల దూరంలో కంటికి కొద్దిగా ఎగువను ఉంటుంది. తదేకంగా దాన్ని కొన్ని నిమిషాలు చూడటంతో వాని కంటి నరాలు త్వరలోనే అరిగిపోయి నిద్రమైకం కమ్ముతుంది. నిద్రావలం కనిపెట్టిన సమ్యాపకారుడు మరికొంత నిద్ర నిశ్చలతలను కలుగజేస్తూ మార్పులేని కంఠంతో సూచన లివ్వటం ప్రారంభిస్తాడు. రెండు నుండి అయిదు లేక పదినిమిషాల్లో ఆ వ్యక్తి నిద్రావస్థలోకి పోయి ఇంచుమించు అన్ని సూచనలను అనుసరిస్తాడు.

అద్భుత కార్యాలు

సామాన్యులు ఆలోచనలకు అయిన వ్యక్తుల్లో 90 శాతం నిద్రావస్థయల్లో సమ్యాపానికి పశురొతారు. వారిలో 20 శాతం మంది మాత్రం గాఢమైన నిద్రావస్థను పొందు

తారు. అందులో వారు సూచనం ప్రకారం మెలకువగా ఉన్న విధంగానే సడవగలరు, మోడ్పడగలరు, మరెట్టి పనులనైనా చేయగలరు. సమ్యాపాస్థితిలోనేకాక తర్వాత చేతనా వస్థలో కూడా వారు ఇంచుమించు చెప్పబడిన సూచన అన్నిటిని నిర్వహిస్తారు. సమ్యాపాస్థితిలో వారికి ప్రముఖంగా వచ్చును. ఎటువంటి బాధకూడా తెలియకుండా చేయవచ్చును. వారిని వక్రి చేసివారినిగా చేయవచ్చును, లేక వారి ప్రణాళిని నిశితంగా మార్చవచ్చును. వారిని అంధులుగా చేయవచ్చును, లేక తీక్షణమైన దృష్టిని కలిగించవచ్చును. ప్రపంచంలోకల్లా చేదైన వస్తువు తియ్యగా రుచిగా ఉంటుందని సమ్యాపకారుడు సూచిస్తే అతడు దాన్ని ఆస్వీయంగా నమిలి తింటాడు. ఒక పీసాలో సుగంధవాయువు ఉన్నదని సూచిస్తే అతడు సునాయాసంగా పూర్ణ సంతోషంతో పాగలను కూడా పీల్చగలడు.

సమ్యాపావస్థలో మన ఇంద్రియశక్తు లన్నిటినీ మరింత బాగా పనిచేయించవచ్చునని దీనితో మీరు గ్రహించగలరు. కాన జీవితంలో సమ్యాపావస్థ యొక్క ప్రాముఖ్యతను ఎవరైనా పార్శ్వించగలరు. అయితే జపాకొద్ది మంది దీన్ని వినియోగించుకుంటున్నట్లు కన్పిస్తుంది. అందుకు ముఖ్యకారణం ఈ విద్యనుగూర్చి కొన్ని అపోహలు ఉండటమే ననుకుంటూ.

పెక్కుమంది సమ్యాపావస్థను ప్రమాదకరంగా భావించి సమ్యాపకారుడు తిరిగి తనను లేవలేకపోతాడేమో వచ్చు భయంతో సమ్యాపా ప్రక్రియ చేయించుకోవటానికి సంకోచిస్తారు. ఆ అవస్థ నిద్రకాని, అత్యవశం దాని పై తత్వరపాత స్థితికాని, కాదు నేను వామి వివరించాను.

‘మనోభిక్షానికి వ్యతిరేకంగా ఎవరినైనా సమ్యాపాప్రక్రియ వశంచేయగలరా?’ అనేది సాధారణంగా ప్రజలు అడిగే మరో ప్రశ్న. దానికి ఆ వ్యక్తి యిచ్చినికి వ్యతిరేకంగా అతని సహకారం లేకుండా సమ్యాపానికి వశంచేయటం దుస్సాధ్యమని నేను జవాబిస్తున్నాను. సహకారం సమ్యాపావస్థకు మూలాధారం. అది లేకపోతే సమ్యాపావస్థ లేదు.

వైద్యంలో వాడుక

కడసరిగా వైద్యశాస్త్రంలో ఈ విద్య ఉపయోగం గూర్చి గమనిద్దాం. పాశ్చాత్యదేశాల్లో వేడు సమ్యాపావస్థను పంటివైద్యంలో, సుఖావస్థలో అధికంగా వాడుకం చేస్తున్నారు. మానసిక వ్యాధులచికిత్సలో, శ్రమ ఒత్తిడివల్ల కలిగే వ్యాధులచికిత్సలో, దీనిని విజయవంతంగా ప్రయోగిస్తున్నారు. అధిక ధూమపానం, త్రాగుడు, గోళ్ళు కొరకటం ఇత్యాది దురలవాళ్ళను ఇతరమైన పెక్కురోగాలను ఇది అద్భుతంగా నివారిస్తుంది. ముగింపులో మామూలు వైద్య చికిత్స పనిచేయలేని కొన్ని సంక్లిష్ట సమ్యాపా వద్దతి చికిత్స పట్టరిక మిచ్చిస్తున్నట్టి అది సర్వరోగ నివారిణి అని భావించాలని నేను గట్టిగా చెప్పదలచాను. అది సర్వరోగనివారిణి కాదు. దాని పరిధులు దానికున్నాయి.

గ్రంథవిమర్శనము

శాంతి

శాంతి : క్రాసు ½ భారతి పైజన 810 పుటలు గల బృహత్ గ్రంథము. క్యారిక్ బయిండు, సాహిత్య సంకలనము. సంధాత భార్యవనిధ్యాదేవకులవతి. నిర్మాత : ఏకా అంజనేయులు—వెం.రు. 25—లు. ప్రతులు : బండ్లమూడి హనుమాయమ్మ హిందూబారికా బహుభార్య సాధక పాఠశాల 2/17, బ్రాహ్మీపేట, గుంటూరు—2 అక్టోబర్ ప్రధానోపాధ్యాయులకు పేరున వ్రాస్తే పొందవచ్చును.

200 మంచి రచయితలు నమకూర్చిన “పద్య గద్య గేయాత్మకమైన రచనకాల రంగుల రచనాప్రమాణాలతో కూర్చిన కదంబం.” ఈ సంకలన నిర్మాత శ్రీ ఏకా అంజనేయులుగారు—వారి ధర్మపత్ని శ్రీమతి అదిలక్ష్మమ్మగారు దివంగతులయిన కారణంచేత వారి తొలిసంవత్సరికము సందర్భములో 12—1—1962 ఈ గ్రంథమును ప్రచురణ చేయించినారు. భార్య వనిధ్యాదేవకులవతి శ్రీ పి. వి. ఎల్. వి. ప్రసాదరావుగారు “ఈ సంపుటికి రచనలు సేకరించి, సంపాదకత్వం వహించి రూపురేఖలు తీర్చి దిద్దిపట్టు” కృతజ్ఞతతో శ్రీ అంజనేయులుగారు వెల్లడించారు. ఈ సంకలనం వల్ల వచ్చే విక్రయధనాన్ని బండ్లమూడి హనుమాయమ్మగారి హిందూబారికా బహుభార్య సాధక పాఠశాలకు సమర్పించారు. అంజనేయులుగారి సతీమణికి “చిహ్నాల పరమలోక విశ్రాంతి, దుర్గారాధాకవులైన వారి పౌడ్రయములకు ఒక ఆవగత క్షాంతి, సవ్య దివ్య భావవాక్రశాంతి, సాహిత్యలోకానికి ఒక విమూలన విద్యుత్కాంతి. ఈ ‘శాంతి’ సామవన ప్రశాంతి” అని సంధాత రచ సంపాదకీయములో చెప్పుకొన్నారు. “పుస్తకాని కిన్ని పుట లుండాలి, ఇంత వ్యయమనికాని భావించక పర్యం విర్మించడానికి సంపాదకులకు పూర్తి అధికార మిచ్చారు. గ్రంథం మొత్తంమీద—అంజనేయులు గారిని గూర్చిగాని వారి అర్థాంగిని గూర్చిగాని ఒకమాట అయినా ఉండకూడదనే నియమం పెట్టారు. సంపాదకులు ఆ నియమాన్ని పాటించారు. “ఈ వాడు ఆంధ్రదేశంలోని జీవత్కవుల రచనలు సేకరించి యీ సంకలనం విర్మించబడ్డది” అని సంధాత చెప్పుకున్నారు. “నా కందినంతవరకు ఆంధ్రసాహితీ నిర్మాతల జీవమూర్తుల రచనాస్ఫూర్తులను పరిగ్రహించడానికి ప్రయత్నించాను. పుష్పములు ఇచ్చే దొకరు. మాం గ్రుచ్చే దొకరు. ధరించేవారు వేరొకరు. వేమ జీవలం మాలాకారుణ్ణి” అని సంపాదకుని వివేదన.

సంకలనయొడ బ్రహ్మార్పణ
కంఠపరుండ గురుకార్య కర్మము నడువన్
వలయున్ దత్తజ్ఞానము
దలకొనినన్ కర్మకముము లొనై కలుగన్.

తిక్కన మహాభారతములోని శాంతిపర్వ భాగమైన యీ పద్యములో ప్రారంభము—ఈ సంపుటి అంకితము పొందిన అదిలక్ష్మమ్మగారు విత్వమును పాడు మంగళహారతులలోని రెండు పాటలతో అంతమగుచున్నది. అట్లమీద ఆంధ్రుల సంస్కృతికి చిహ్నమైన నారీకేళయుత పుర్యకుంభము నాగార్జునకొండ తిల్పములోనిది చేసి, అట్లు చివర అర్చనాతన రాజకీయ శాంతి చిహ్నము—తెల్ల, పాపురము బొమ్మతో అంకితంవారు. వేటి కాలములో ధనము, ముద్రణసౌలభ్యము సమకూరిన ఎట్టి సంకలనములు తెచ్చుటకు వీలు కలదో నిరూపించుటకు ఈ సాహిత్య సంకలన మొక మంచి నిదర్శనము. మన యాస్థిత కవి కాశీ కృష్ణార్యులుగారు మొదలు నిన్న మొన్న సాహిత్య రంగంలో కమ్మి తెలచిన “సత్యం” వంటి యువరచయితల వరకు 200 మంది జీవత్ కవుల రచన లిందున్నది. గ్రంథము చివర ఈ 200 మంది రచయితల పరిచయమున్నది. దీనిలో రచయితల గూర్చిన సంగ్రహ వివరణ మున్నది. ఈ రచయితల జన్మదినములు 1872 మొదలు 1943 వరకు పరచుకొన్నవి. దీనినిబట్టి వృద్ధులు, ప్రాథమికులు, యువకులు, బాలురు కూడ సంపిన రచన లిందు సంకలనము పొందినట్లు గ్రహించవచ్చును. ఈ పరిచయము తరువాత అకారాధిగా ‘కవి రచనా పరిచయముక్రమణిక’ ఉన్నది. ఇదిగాక గ్రంథాదిని 281 విషయములనుబట్టి శీలించిన విషయసూచిక ఉండనే ఉన్నది. ఈ సంకలనములో పద్యములు, గేయములు, గద్య రచనలు సంపిన రచయితలకే విషయవిర్ణయభారము వచ్చు గించి సంధాత కేవలము మాలాకర్తగా మిగిలిపోయిన కారణం చేత—వివాయక పూజకు వివిధ రకాల పూలు, పత్రులు, అకులు అంములు సమకూర్చినట్లు—ఈ సంపుటి ఒక అడవిపూల పచ్చగా రూపొందినది. మంచి పరిమళాలతోపాటు, మన్నా మళానం, క్రొన్ననలతోపాటు మున్ననలు, వన్నె చిన్నల మొగ్గలతోపాటు వాడిపోయిన ప్రాతపూలు కలిసిపోయాయి. వీనిలో సరిక్రొత్త ప్రాతరచనలు, అతిపురాతన సూతన రచనలూ వచ్చాయి.

ఒకే విషయమును గూర్చి పలువురు, పలు విషయముల గూర్చి ఒకే ఒకరు రచించిన రచన లున్నవి. ఈ సంచికకొరకు ప్రత్యేకముగా రచించిన రచనలు—వేళ్లమీద

తెక్కపెట్టదగినవి ఉండిన ఉండవచ్చు. అందుకేనే 'కాంతి'ని ధ్వనించేయు రచనలు లేవే లేవనవచ్చును. 281 రచనలో అత్యధికభాగం ఇదివరలో పుస్తకరూపముననో, పత్రికా రూపముననో, రేడియో ప్రసారములుగానో పాఠకులకు పరిచితమైనవి. రేడియోలో ప్రసారమైన వానికి కొన్నింటికి ఆకాశవాణి సౌజన్యము గుర్తించారు కాని బహుశాసంఖ్య గల రచనలకు అట్టి స్వీకార మైనను చేయలేదు. కారణము సంకలన కర్తలకు అవి ఆకాశవాణి ప్రసారీతములని తెలియజేసినవచ్చును. రచయితలు తమకు చేతికందిన రచన పంపగానే దానిని అచ్చులోనికి తెచ్చుటయే ఈ సంపుటమైనది కాని యీ సేకరణలో ఒక వివక్షణ, ఒక విధానము అనుసరించినట్లు తోచదు.. 200 మంది రచయితలలో నేటి ఆంధ్ర రచయిత లందరూ లేరు. అరుద్ర, శ్రీశ్రీ, భీమవ్వు, పులివెందుల అప్పలస్వామి, ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి, పిఠా గణపతి శాస్త్రి, కృష్ణకుమారి వాయని, కనువర్తి వరలక్ష్మమ్మ, ఇల్లిందం నరసాచార్యులు—ఇటువంటివారెందరో ఈ సంపుటములో చేరలేదు. చేరినవారిలో ముద్రపెట్టిన టిప్పులు. అమ్రేంద్రు టిప్పులు. పద్మరచనలే హెచ్చుగా ఉన్నవి అని తెలుగు పద్యము తీయగా చెప్పగల తీరుతెన్నులు రుచి చూపుచున్నది కాని పూర్వమున్నట్లున్న రచనలుతీరిన కలిగించేగా లేవు. వీరిలో కొన్ని అనువాదాలు—సంస్కృతము నుండి తెలుగునకు, మరికొన్ని తెలుగు లిపిలో సంస్కృత రచనలు. కొందరు కవులు, తమ సంస్కృత భాష పరిజ్ఞానము వెల్లడించుట కిట్టి రచనలు చేసినారేమో కాని విజముగా కవితా ప్రతిభను ప్రతిఫలించి జేయుట కిట్టి కృషి చేసినవారేమిట. విరమ్యరాయముగా నుండవలసిన యీ సంపుటిలో అట్టి రచనలకు తావు లేకుండ చేయవలసినది. ఈ సంపుటములో ప్రకాశించుచున్న కవులు రచించినవి—ఇంత కంటే ఎన్నో తెల్లు ఉత్తమమైన పద్యములు గద్య వ్యాసములు నున్నవి. దాని పాఠ పాఠ, వారిచ్చినవి తీసుకొని యీ సంకలనము చేర్చుటచేత యీ "పుష్పమాల" కాంతిని కాని అకాంతిని కాని సూచించక "విశ్రాంతి"ని ధ్వనించేస్తున్నది. చరిత్రవర్ణనము "పాప పుష్పములు" విడవెడ దర్శన మిచ్చుచుండును.

అస్థానకవి శ్రీ కాశీ కృష్ణార్యులుగారు రచించిన 'గీర్వాణ భాషమతల్లి', "కన్నతల్లి" కి పర్యాయపదముగా వాడినట్లున్నారు.

వీరు రచించిన అనువాదములలో భ్రమరగీతికి అనువాద మొకటి యున్నది.

పరిమళమున గేదంగి ప్రబల యున్న
దొలుగు మరలా! దానికి దూరముగను
లేదు మధురాద మచ్చలు లేకమైన
మీదు మిక్కిలి నీ మేన బూదివిందు.

ఈ గీతికి ప్రక్కగానే శ్రీ వింగరి లక్ష్మీకాంతంగారు చేసిన అనువాదం కూడ ప్రకటించుటలో అంతరార్థం తారతమ్య

పరిశీలనకు అవకాశ మిచ్చుట? చూడండి, పై పద్యము వంటి మరొక భ్రమరగీతి!

హేంగి చమమోయి! మధుకరా! దూరమునకు
సురభింత బంజు! గీతకీ ముముక్షువారకు
అరలు అవమేన మధుపు లభ్యము కారు
అది యటుండగ భూనరంబోను మేను.

వీరి జంటకవి—కాలూరి వెంకటేశ్వరరావుగారి రచన తెన్నో యుండగ తంకరభగవల్ పాడుల సంస్కృత రచనానువాదములు ప్రకటించారు. ఇది వారికి ప్రీతి కలిగించువేయి కాని, వారి కవితను మెచ్చువారిని స్వీయకవిత లంతగా అలంకరించజాలవు. విశ్వవార సత్యవారాయణగారిని రెండు ఈ సంపుటిలో నున్నది. ఇవి మల్లిభార్గవమధ్యాక్క లలోనివి, "శిశు దూతము" కావ్యములోనివి. విశ్వనాధవారి కవితా ప్రతిభకు విదర్శనమైనవి యింకా యెన్నో యద్భుత రచనలున్నవి. అలాగే 'కరుణాశ్రీ' రచన తెన్నో యుండగా కొండోక రేడియో వాటిలోని గీతాలను ఆకాశవాణి సౌజన్య ప్రసక్తి లేకయే ప్రకటించుట అంత నమంజులంగా లేదు. జాషువాగారి రచనలో—ఈ సంకలనములోనికి వచ్చిన ఏకైక కీర్తిక "శ్రద్ధాంజలి". అమర్త లో క్రాంత యోధులకు వాక్యములు అకాంతిని సూచిస్తున్నవి.

లలిత కళోద్ధరణంబి
కులమత రహితాధికార గుంధితస్వచ్ఛా
నిలయంబి, సుఖదంబి
పాశక్కి గాంచిది రీ వహారదమంత్రుల్
కావల బహుత్వమందు వేత్త మనెడు
మేలి నలుకులు మాట పాపెతకు గని
ప్రళయ ఝంఝానిలోద్భూత బహుళభంగ
సాగరమునందు పాగునే కాంతివాక!

పుట్టపర్తి వారాయణార్యులుగారి ద్విపద భాగవతములో అందొక వేకారు. 24000 ద్విపదలలో 30 ఏపాటి. ఇంక పద్యరచనలో అలాంటివారు చూచుకొంటున్న యువకులు 'మూర్తి శ్రీ, భార్గవ విద్యాదేవ కులపతి కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తి, ముద్రపెట్టినవంటి వారి రచనలలో కొన్నింటి సంస్కృత సమాసాదంబరము కవిసిస్తున్నది కాని సరసి కవితా సంపన్నత స్ఫురింపదు. ఉదాహరణకు కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తి 'వాందీవాణి'లో తుది పద్యం.

లాక్షా రూక్ష కల్యాక్ష విక్షణ విదాగై వేయ మంటాగవా
ర్యక్షుల్ మెచ్చరుగక, కైత్ర వనరత్యా కైత్రయాత్రావలో
ద్విక్షేమంకర కాళీ కల గళ శ్రీ మాధవస్యమి, తా
దీక్షా కంకణ సూత్రధారి! అది వాందీవాణి వా పొలిటన్—

వాయని సుబ్బారావుగారి "వేదనా వాసుదేవము" లో తిరుపతి వెంకటేశ్వరస్వామిపైన పద్యములు కొండపైనుండి దిగి "కరివేపాకు రుచు"ల పైన పయనించినది.

కరివేపకు రుచుల్ పండిన రసజ్ఞా! నిత్య వావావిరం
తర భూజాన్విత సుందరీపవన మీ భాగ్యధర మ్మిందునే
చటియందో మొలిపించవచ్చుగద స్వేచ్ఛన్ మొక్కన్ కన్నందువా
మరతంపమ్మయి మీ పరస్పర రుషల్ మూయించి రాణింపెగన్.
కొండపిటి వేంకటకవి—“కాక్రిపైజా” రసింద్ర రూపకము
వకు చేసిన స్వేచ్ఛానవాదములో గొడవల మనోవేదన వర్ణిత
మైనది.

అల్లి! పిల్లలులేని యీ బ్రదుకు నెందాకన్ భరింతున్ భవల్
భైల్లాంధోరువా వేత్రయుగ్మమిద లేదో యాశ్చర్యవ్రాతమున్
దర్శింపగల భాగ్యమీజువికి లేదా లేనిచో మ్రోడువై
యుల్లాసంబు పరిత్యజింపగలవా యూహింపు మా కాంకరీ?

ఇలాగ చక్కగా కదలిపాకంలో పోగిపోయిన వద్యరచనల సంపుటిలో
వరభృతంగా ఉన్నవి. దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారి “అనలి అంతా
పెద్ద అక్షయపాత్ర,” రామపాప సుబ్బారావుగారి “శ్రీలు
పొంగిన జీవగడ్డ” మరికొన్ని గీతములతోపాటు ఇందులో కూడ
సరికొత్తగా పొందుపరచారు.

అధునిక “ముక్త చందస్సులో” గేయ కవిత అని
పించుకునే రచనలు అనురేంద్ర, గోపాలచక్రవర్తి మున్నగు
యువ రచయితలచేత వలె ఉన్నవి. వీరిలో కవి నమయములు,
మూలలతోమూలు క్రొత్తవి. వూపాలు క్రొత్తవి. ఉదా
హరణకు—గోపాల చక్రవర్తి “రేపటి మనిషి” కట్టుకున్న
కలం గోపురాలు పరిశీలించండి.

ఇవాళ మనకు కోరికలే గుర్రాలు
మూడూ ఇంటూ ఏడూ తొబాంతో
సరఫరా చేసుకుంటాం
రెక్కల గుర్రాలు కూడా
రిక్కిల్లోకి విజంగా ఎగదానికి
ఎల్లలు చెరిగిపోయి, ఎల్లరు ఒకటయ్యేచే
నేటి నగలు సంతోషాన్ని వేయిపెట్టి పాచ్చించేరోజు
నిత్యం వసంతంగా ఉండే నీజను
అదే కవిమన్నున్నది మన స్థైరీవిజయలో—

ఈరకం రచనలలో శ్రీశ్రీ మార్కు భావాలు ముద్రలు కవి
స్తుంటాయి. అనురేంద్ర—“తీపి చేదు” రో

చేదు తీపి జీవవలం
కాదు కాంకూట విషం
లేదు సుధా మాధుర్యం
కాంపు మగ్గం నేసిన కలివేరం చీరెరా!
వదుగు పేక చెడుగు మంచి ఎడ బాయని చెలులురా
అక్రమించు పౌడయంలో దరహా విలాసం
ఒక కంటన్ ఫేదం, ఒక కంటన్ మోదం
అడుగుడుగున జగములోన రెంటికీ అబేదం—

పద్య, గేయ, కవితలలో స్థిరీపుటాకముగా చూపిన యీ కృతుల
వలన, యీ సంకలనములోని గద్యేతరరచనల స్థాయిని
గొంచవచ్చును. వీరిలో సుతులన్నవి. స్త్రీలము లున్నవి
కథలున్నవి. ఇండికలున్నవి. నృత్య లున్నవి. విస్తృత లున్నవి.
విషయప్రధానమైనవే, అత్యంత కవిత్వమైనవి “విషయా”
ప్రధానమైనవియును కంపు. కాని యే యొక్క రచనమును
రసోత్కర్షమును కలిగించునట్టిది లేదు.

ఈ గ్రంథమున కంఠాను తలచూచికొన్న రచన కలా
కాంతి యను పేరున శ్రీ అమృతమండక మాధవరామశర్మగారు
శ్రీ విద్యమ గూర్చి నమగ్రసమీక్షతో చేసిన గద్య వివరణము.
గద్యవిధానములో అట్టి ఉదాహరణకు అవకాశములేకుండ
కొన్ని మంచి రచనలే వచ్చినవి. “అందమే అనందము” అను
శీర్షికను ‘అనురేంద్ర’ వ్రాసిన వ్యాసము మొదలు ‘వేదకాల
మందు వ్రాత కలదు’ అని తెన్నేటి విశ్వనాథముగారు రచిం
చిన వ్యాసము వరకు అన్ని అలోచనలకు పని కల్పించేవిగానే
ఉన్నవి. అంతే యీ బృహత్ గ్రంథములో పద్య గేయ భాగము
అక్రమించుకొన్న స్థలము, గద్యవిధానమొకమించలేదు.
వీరిలో మతము, వేదాంతము, భాష, వ్యాకరణము, చందస్సు,
సాహిత్యము, కళలు మొదలయిన అన్ని విషయములను గూర్చిన
వ్యాసము లున్నవి. వాచికలు, కథలు, గల్పకలు లేవు. ఒకే
విషయమును గూర్చి పలువురు వ్రాసిన రచనలు కూడ
నున్నవి. శ్రీరామసాహితీ గూర్చి పిల్లలమర్రి వేంకటాచార్యులవలె
రావుగారి రచనతోపాటు “వైదేహి” యని వాచెళ్ల మేధా
దక్షిణామూర్తిగారి వ్యాసము, రామాయణము సుందరకాండ
గూర్చి కల్లూరి చంద్రమౌళిగారి రచన, అదర్శ రామ
రాజ్యము గూర్చి శ్రీమతి పూటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మగారి
రచన, రామాయణము మహాకావ్యముగా నిరూపించిన ఇందవల్లి
లక్ష్మీరంజనమ్మగారి వివరణము కూడ నున్నవి.. నలు పత్రికల
లోను పుస్తకములలోను వెలువడిన వ్యాసము—“రసింద్ర
సౌందర్యదర్శము” ఈ సంకలనములో కూడ సాక్షాత్క
రిస్తున్నది. భాష విషయములు తెనుగు భాష గూర్చి గంటి
జోగి పోయూజులగారు చిన్న వ్యాసమును నివేదించినారు.
కొన్ని పదములు రూపుమాటైన విధానమును దీనిం పేర్చయ్య
శాస్త్రిగారు చక్కని వ్యాసములో సుల్లేశించినారు. ఇంక
‘ఉక్తి లాఠిత్యము’ అని—విప్రులుమారి బాలరకాసం మొద
లేలి రచించుటకు చెప్పిన సూచనలు చక్కగా వ్యక్తపరచుచూ
దుష్కార వేంకటరమణశాస్త్రిగారు గొప్పవ్యాసం వ్రాసారు.
ఇంక వేదాంతంలో అద్వైతదర్శనమును సర్వ దర్శన సామరస్య
ముతో సమన్వయపరచి శ్రీ మునికొండ వేంకటరామశాస్త్రిగ
ారిక సుదీర్ఘ వ్యాసములో సమ్యక్ దర్శనము చేసినారు. యోగ
దర్శనమును శీర్షికను విస్తృతం గురునాథశర్మగారు యోగ
శాస్త్ర పరీక్ష గావించినారు. భారతీయ దర్శనములు, దాని
పేద దర్శనములు అను పేరున పీరుగంటి వింకంశ శాస్త్రి
గారు శంకరుని జోడ సారాంశమును వ్యక్తపరచినారు. పదంగ
ములో శిక్ష నిరుక్తము గూర్చి పద్మభూషణ సోమసుందర
శర్మగారు వివరించినారు. ఇంక సాహిత్య విధానములో—

కొమ్మనమంచి చంగయ్యశర్మగారు రచించిన “స్వచ్ఛ శ్రీవాణి” శ్రీవాణికి సార్వభౌముని కవితా విలాసమును శివభక్తి తాత్పర్యమును చమత్కారముగా వ్యవస్థ, సాధ్యతముగా ప్రదర్శిస్తున్నది. జీవితచరిత్ర లనడగన ఉత్తమరచన డి. కే. కోన వేంకట తాయశర్మగారు రచించిన వారణాశి ధర్మమోనిని గూర్చిన సంగ్రహ వివరణము, అడవి బానిసాక గూర్చి ఒక వ్యాసము వాడలేవు మద్యారావు, సర్వశివని గూర్చి మండలపర్తి ఉపేంద్ర శర్మ, బసవరాజ అప్పారావు గేయపరిశీలన చేస్తూ శంకర శ్రీ రామారావుగారి వ్యాసముల్లకూడ నుత్పాదించి. శ్రీరామ కృష్ణ మూర్తి శాస్త్రిగారిని గూర్చి శ్రీ విద్యుదహర వేంకటరావుగారి ప్రశంస పద్యాత్మకమైన నమ గద్యము వంటిదే తాంబూలము, తులసి గూర్చిన వ్యాసములు చేర్చారు. ఇవి రేడియోలో ప్రసారమైనవి కాని ఆ ప్రసక్తి యొక్క ఉపసంహరణ. శాస్త్ర విజ్ఞాన విషయములలో, మంత్రశాస్త్రమును ఆధునిక విజ్ఞానశాస్త్రముతో సమర్థించుటకు శ్రీ వసంతరావు వేంకట రావుగారి రోక చర్చ చేసారు. మన సంగీత సాహిత్యములు గూర్చి శ్రీమతి పిల్లలమట్టి సుశీల, గంగావరదాసు గూర్చి శ్రీమతి కొంకం సావిత్రీ, జీవ బ్రహ్మకృష్ణము గూర్చి తాడే పల్లి యజ్ఞమహాలక్ష్మి రచించిన వ్యాసములు — స్త్రీ ప్రాతి విధ్యము కొలుకు చేర్చినట్లున్నవి. చిట్టచివరి గద్య వ్యాసము, స్త్రీలకు సాధ్యమైన సందేశము శ్రీ శ్రీనివాసానంద సరస్వతీ వ్యాసవారు ప్రసాదించినది, స్త్రీలకు తమ సాధ్యమైనకు తామే కర్తలుగా నుండుమని ప్రబోధించు నీ వ్యాసములో (Self Control - ఆత్మసంయమరూపాత్మముల దండెర వియరాదు (Self Introspection) ఆత్మపరిశోధన పరిపెట్టు కొనుట, పరిపుచ్చుకొనుట, సమస్యయవరమకొనుట యని సెలవిచ్చారు. ఈ యింగ్లీషు మాటల ప్రయోగములో సరళముగా నున్న వ్యాసమును స్వాములవారు మరింత శ్రీష్టపరచి రేమో! భావము ఎంత గొప్పది యే నను ఇరవ భాషల ప్రభావము వలన అది స్పష్టముగా స్పష్టముకాక నిలిచిపోయిన సందర్భములు ఈ సంపుటిలో కానవచ్చుచున్నది. ఉదాహరణకు ‘సాంస్కృతిక ప్రాతిపదిక—సాహిత్యకారుడు’ అను వ్యాసమున శ్రీ యస్. వి. మాధవరావుగారు హిందీ భాషలో అలోచించి తెలుగులో వ్రాయుట చేసినవేమో చెప్పవలసిన విషయము ప్రశ్నిస్తూ పోయినది. భారతీయసాహితీకి భారతీయ పద్యత్వ సంస్కృతి ఆధారముగా ఉండవలసిన వారి భావన. ఈ యిరవయ్యో శతాబ్దంలో అది ఎంతవరకు నిలిచిందీ పరిశీలించడానికి కొన్ని హిందీ కావ్యాలు, కొన్ని తెలుగు కావ్యాలూ ఆధునికులు రచించినవి వారు యాదృచ్ఛికంగా పేర్కొన్నారు. అలోచనలోని అస్పష్టత సమీక్షలో కూడ విలసిల్లిపోయింది. ఇలాంటి వ్యాసములు కలిగిన—కాంతి—సాహిత్య సంకలనమై 810 పుటలు నిండినది. దీని చివర వ్యాసకర్తల పరిచయము, అకారాధిక వారి వామావలి మాత్రం ఈ గ్రంథమునకు అంశకములు.

ఈ గ్రంథమును వ్యయప్రయాసం కోర్చి యింత బృహత్ సంచికగా తయారుచేసిన సంధాత్య నిర్మాతల సంతకము

మంచిదే. కాని యీ విషయ నిర్ణయాధికారము అయీ కవులకు, కర్తలకు వదలిపెట్టిన కారణము చేసినవేమో కవులకు నచ్చిన రచనలే సంపాదకు. ఆ నిర్ణయములో కవి పండితుల ‘అపాం’ ప్రభావము పనిచేసినది. అందుకే కొందరు కవులుకాని వారు కవిత వ్రాసినారు. సంస్కృతము పలుకుబడి తెలియని వారు తెనుగులిపిలో సంస్కృతశ్లోకములు రచించినారు. సంస్కృతము అంగము కూడ తమకు వచ్చునని చెప్పుటకు అయీ భాషలనుండి అనువాదములు సంపాదకు. ఇట్టివి—అన్ని రకముల ఆకు, అలము, పూవు, పిందె, కాడ, కంప చేర్చిన కారణముచేత ఈ గ్రంథసంకలన మిట్లు రూపొందినది. పాఠిక రూపాయల వెల పెట్టిన యీ గ్రంథము విజమునకు అమూల్యమైనది. దీనిని ఎంతవరకు వినియోగించగలరు అనునది పాఠకుల అభిరుచిపై ఆధారపడి యుండును. ఇంత బృహత్ గ్రంథమును ముద్రించుచున్నది అచ్చు తప్పులు లేకుండ చేయవలసినది. ఆధునికాంధ్ర గ్రంథములకు పట్టిన లక్షణము నీ బృహత్ గ్రంథము కూడ పితృలేక పోయినది. ముద్రా 850 పుటలు గల ఈ గ్రంథము ఘనమైనది. ఈ ఘనత దీనిని ముద్రించేసిన ఉదారులు ఏకా అంజనేయులు గారికే దక్కగలదు.

శ్రీ ఇ. స.

నిర్వచన సుందరకాండము

[కర్త : శ్రీ సోమంచి వాసుదేవరావు; ప్రసిద్ధిస్థానము : సోమంచి వాసుదేవరావు, కామకుర్చివారి పిల్లి, శ్రీకాకుళము శ్రీకాకుళములోని వెం. రు. 5.]

గీర్వాణమున శ్రీ మద్వాల్మీకి రామాయణము అధికావ్యమనియు, వాల్మీకి అది కవియనియు, వేదసారమే రామాయణ మహాకావ్యమై వెలసినదనియు జగత్సంతయు నంగీకరించిన విషయము. ప్రభుసమ్మతమైన వేదము, కాంతా సమ్మితముగా, రసమృదుంది సాత్విక పృథ్వీయమునుండి, పునః భావస్ఫురకముగా అనందరసపర్యవసాయిగా రామాయణ మహాకావ్యమై నది. కరుణారసము అవ్యయముగా సింగారించుకొన్నది రామాయణమున. దానిని గూర్చి ఎంత తెంతలు వ్రాసినను మాటలు కొరవడటనే తెలుగు. అట్టి మహాకావ్యమును ప్రజలందరూ చదివి అనందించి తరించుటకు పూర్వము కవి తిలకులు పెక్కుగా తెనిగించిరి. తెచ్చించిన వారి ఉద్దేశము ‘స్వయం తిర్థం పఠన్ తాదయతి’—అన్న వాడుకని సాధించుటయే. కొందరు కవి వృత్తులు ‘వాల్మీకము’ కట్టుకొయ్యగా ధర్మపాఠబద్ధులై కొంత మేర స్వేచ్ఛగా వివరించిరి. కొందరు రామాయణ పృథ్వీ తత్వమునకు అప్రతులు పరిశీలించుకొనిరి. కొందరు ఉచ్ఛస్థులై భక్తి భావించిరి. కొందరు రామాయణ సాహిత్య దీప్తితోనే వివిధ ముత్తతత్వము నాలోకించి అలసించిరి. కొందరు పాడిరి. మరికొందరు అడిరి. కొంత సాహితీజగత్ గొంతమాలవేతగా భాసించిన దొకని కవితాపలుమూర దెన్ను చేయుటలో—‘వాల్మీకము’ స్పష్టముగా—ఈ సోమంచి వాసుదేవరావుకృత నిర్వచన సుందర

కాండమున—అరిదిందించిన దనుటలో అతిశయోక్తి లేదు. ఏవో కొన్ని అధునిక నామరూపములు, క్రియా రూపములు—వ్రేలుపెట్టి చూపించబడినవి—వదలితనో ఒక పాఠక్కి దాస్యము కైత్రీయో, పాపరాజ కైత్రీయో ఈవిధ కవితలో దొంగి చూచుచున్నది. వీరి కిట్టి చక్కని ప్రాచీన కవి కైత్రీ అం వదులు మిక్కిలి విషయక తప్పదు.

ఇతివృత్తములు ప్రత్యుత్పాద్యములైనప్పుడు కవికి స్వేచ్ఛ మృవాదికములుగో నుండును. మూలానుసరణముగా నొక దానిని అనువదించుట మిక్కిలి కష్టము. అందు ఆకర్షణీయముగా నిర్వచనముగా రచించుట కత్తిపై నడక వంటిది. దానిని స్వతంత్ర కావ్యమనించు రచన చేయుట ప్రజ్ఞా విశిష్టము. అనువాదము రెండురకములుగా నున్నది. సంస్కృత విభక్తిప్రత్యయముసారముగా నట్టి అనువదించుట యొక మార్గము—తెలుగు మడికారముతో, తెనుగు తనముతో మించుట మరియొక పద్ధతి. ఇందు రెండవది కవిత్వమునువారి అనువాద పరణి. మొదటిది సంస్కృత వాటకాంధీకరణ ఫక్కిక. ఇది వీరనమ్మె, రెండవ పద్ధతియే మనకు అపొదనకముగా నున్నది. ఈ నిర్వచన సుందర కాండము రెండవ పద్ధతికి జెందినది. ఇందలి అనువాదము మూలానుసారియు—స్వతంత్రమైనదియు.

వామదేవరావుగారు మహారు 1766 పద్యములతో అదాశ్విపముల కావ్యముగా ఈ నిర్వచన సుందర కాండమును సంకరించినారు. పీఠికలో హరిహరబ్రహ్మలు, లక్ష్మీనాథీగౌరులు, గణపతి, వాల్మీకి, పామనుంతుడు (ఈ పద్యము గణపతి ప్రక్కన ఉండదగినది) వ్యాసుడు, కాలిదాసీదులు మృతించబడిరి. తెల్ల కవుల స్తుతించుటలో (13 వ పద్యము) వారి కాల క్రమముతో విచిత్రము లేకుండ కవుల పేర్లు గణపద్ధము చేసినారు. ఇది రామరాజ భూషణాదులు పోయిన బాలయే—చిత్రంబేక కాలంబున—(పుట 5—28 పద్యము) అన్న కూర్పు నరసభూపాలియనుందలి.....చిత్రా ముద్రామగత ప్రతోధముల త్రితీయేక కాలంబున—అన్న పాదమును దలపించుచున్నది. వారి కవితా పాటమును అనువాద భాగమునుండి చూచుట అటుంచి, స్వతంత్రమైన పోకడలుగల కవితాప్రకారం అన్న శీర్షికయందు గమనించినచో సువిదితమగును. కైత్రీ మిక్కిలి మృదు మధురము. ఉదాత్త భావగంభీరమైన రచన వారిది. నీవములు అందు వివిధములుగా గురికినవి.

ఈ కావ్యము వ్రాయుటలోగల ఉద్దేశ్యము పీఠికలో (7 పుట).....అ రఘుకులాద్రి చంద్రు ననంతగుణ మహింబురాళికే దలన బారంబులేదు—రావ గోట్టంకమైనను దడవ లేదు. తొల్లిటి కపింద్రులనా జెప్పఁ జెల్లగాన, అనియు—అం నహస్రముఖునికే రెలువగ నశమే పరుణును నలఘుండగు రాము చరిత మగణితమగుటయందును, 'మంత్రరాజ మట్లు మహిజనులో తమ తమ యోగివంత వట్లు నొప్పు జెప్ప, రఘునరని చరిత్ర మఘులతాతలి లిప్తిరంబు జన్మలారకంబు—అనియుఁ దెల్పినాడు. ఇంకను అవతారికలో—'....అనేక మకవు లనేకభాషలలో

రచించి ధన్యులైరి. రాఘవేశ్వరు చారిత్రము నెంద రెన్ని కృత, లన్ వాక్రుచ్చినన్ బోదే, అని పాపరాజ చెప్పినట్లు....పునరుక్తి కాణకాలదని—చిక్కి, అల్పజ్ఞాండవగు నేమ వా నేర్పక విధమున... మూల గ్రంథాధిప్రాయమును విడువక స్వేచ్ఛానుసారముగా జేసినది.....మఱమిలిందలి గుణాంశమునే చూతురని ప్రార్థించుచున్నా నన్నాఁడు. ఇక కృతివలె నారాయణుండు—అతని వంశ చరిత్ర చేతుతో—బాల్యము, కంసవధ, పారిజాతాపహరణము, హనదీంధక కళిపాలవధాదులు, కుచేల రక్త, పాండవపక్షపాతము తడవినాడు. పద్మ్యంతములు వెలసినవి. కృతివలె వంశవారక ప్రశంసలో 64 పద్యములో 'భూరితరదామూరంధ పూర్ణ పూర్ణిమాత్రయామం పల్లవీమావినులను బ్రేమ జగదభిరామ వంశ్యపుత్రమున అలరఁజేసిన క్రిష్ణుండు—65 పద్యములో చంద్రికాసౌందర్యంబు రహింమ యామిమం విప్రన్ నివృత్తున్ నిల్చి, ఆనందం బారగ, వంశ్యగామధ దాగోపిబాబుండమ్ము నానంజేయుట—సాంపు నింపుటలేదు—కృష్ణ గుణగానమై నమ వై పద్యముండవలెగా !

కావ్యమున పొందయతులు మిక్కిలిగా బాటించబడినవి. (అచ్చుకవి మతమునఁ బేర్లు మారిన మారనిండు).....

కం. మరకత వర్ణ సుమమా నమంచిత చిత్ర, స్ఫురదురు....

(2 పుట 8 పద్యము)

అనఁజనె మల్తాలమయి నమంచితభంగిన్

(9 పుట—46 పద్యము)

వేగమె సిద్ధి నొందు మద భీష్మితమే.....

(134 పుట—252 పద్యము)

కుజ, ముల సురమున ద్రోయుచున్ నముత్కట

మృగముల్ (పుట 2—7 ప.)

ఉరరికృత విచిత్రముత్కరమగు—

(20—51)

అలంకృతించేయుదురు నమంచితరీతిన్—

(113—133)

అపొదయతి మహాకవులచే పంగీకరింపబడినదియ కదా !

'యతి' అందముగా గుదిరినను నడక పరిగా మండవి

పాదము లీ కావ్యమున నటనలు కప్పించుచున్నవి.

కనదనలార్చుల మధ్యం

బున వెలువడు భీమ భూమము విధమున గడువ—(3—16)

రెండవ పాదము మొదటి యక్షరముతోఁ బదము విరుగు

నట్టి ప్రయోగములు వీరి కవితలో మెండుగ గలవు. ఇవి ఎక్కువ

భాగము సాంపుత్యగ్నించునవియై పూర్వ కవులను మించి విచ్చలవిడిగ

సాగినవి. అనధ్యతనప్రధానము

న, నత్త బలమునన..... (269—137)

అపాత జనకాలండను విన

య, హితములగునట్టి..(204—266) మొదలగునవి.
ఈ కావ్యమున అచ్చు తప్పులు మీదు మిక్కిలిగా గోచరించుట బాధాకరము.

నవ్వులు వడి నీనములు, ప్రాస నీనములు ఇందు మనోహరముగా రచించబడినవి. 5 పుట—24 పద్యము. 11 పుట—57 పద్యము. 12—62, 15—76, 18—94, 19—101, 20—106, 23—120 మొదలగునవి.

ఈ రచయితవే సాధారణపురజాత్యవజాతులతోపాటు మానిని, ఉత్సాహ, మందాకాంత, మహానగ్గర, యు విభాతి, తరువాత, తరల, తోటకములు గ్రహించబడినవి.

ఈ గ్రంథమునందు గులకములు అవకర్తములు వర్తన సందర్భమున గోచరించుచున్నవి. (పుట 93—38, 39, 40 వ); (94—44 వ, 46, 47); (108 పుట—110, 111, 112 పద్యములు).

'మఱియు—మరిన్'—అన్న పదములు విదూరముగా గనబడుచు, 'ఇది అనువాద గ్రంథమనిడి, ముద్రను వేయు చున్నట్లున్నవి. ఈ రెండు పదములను దొంగించియుండిన ఆ యా పుట్టములు అందముగా ముందుననుట విస్మంశయుము—107 పుట—110 పద్యము చివర. 94 పుట 46 పద్యము చివర, 110 పుట—114 పద్యము చివర—

ఈ కవి ప్రయుక్తములైన విశిష్ట రూపముల గొప్పటివి ఇటు పొందునరచుచున్నాను. ఇరువై (ఇరువదికి—పీఠిక 6 పుట). ఇరువయ్య—అన్న రూపము శబ్దార్థ చంద్రిక గ్రహించినది. తరంగలు (10—56 చరిత్రాది గణము). ఉపా (5) (146 పుట 300 పద్యము—చరిత్రాదులతోనిది). (పిత విత్తుడొదేవి, ఒందినవాడైతిన్ (విత్తుడవు + ఓదేవి; ఒందిన వాడను + ఐతిన్—ప్రథమాశంబులగు యుష్మ దన్మ ద్విగ్మ ణంబుల కేకత్యంబున పునులును బసాత్యంబున రుములును అంతాగమంబులు వచ్చుట, ఉత్తంబున కత్యంబుగలు మొదలగు కార్యములు రావి రూపములు—16—87; 17—88—పుట—పద్య సంఖ్య గలవి— పూర్వకవి ప్రయోగములు కలవు) 'కంఠ'కు 'కవు' వాడబడినది (16—81); నేతురు (నేర్పుదురు సంకల్పము—324—429); అదాడ (అక్కడక్కడ—38—200); అర్థమరేయి (అర్థరాత్రమునకు విక్రతి); ఉనికితము (ఉనికి—67—343); తోవలకు (74—378); గుట్టుక్కుమని (జాతీయము 77—387); తలలు గొట్టుకొందురు పిడి కిటునేత—(79—396 సహజముగా నున్నది); అలఘు ప్రవేదమందురు—(99—68 చందకమా—ఘ—ఘువు) ఉన్నాపు (114—138 'ఉన్నాడవు' అనుటకు బదులు); విందు (వినుచు అనుటకు మారుగ 142 పుట 289 పద్యము); వెలింపన్ (వెడలింపన్ అనుటకు బదులు—సాధురూపమే!); అడువన్—(అడుగన్ అన్నదానికి రూపాంతరము 201—251); రెక్కెం (162—48); వెలగడర్ (204—267); పున నాతుడు (మేఘ నాథుడనుటకు 236—133); ఉన్నెడ(ఉన్న—ఏడ 285—214). పై రూపములన్నియు అర్థ సమ్మతములు—'విందు'—వ్యాకరణము సాధించినది.)

ఇక అనువాద సరళి కనుగొను—

గో. తతో రావణ సీతాయా స్త్రీతాయా శృతం కర్మనః

ఇయేష వద మన్వేష్టుం చారణా చరితే పథి—(1-1) దీనికి కం. వై దేహీ రావణుడు సరాదా గ్రజీ దాదిన చోటు సరసి వెడకగా వాడట రిపు తరముడును సవగాః దంబెన్ బవబనుతుడు గగన పథమునన్—అన్నది అనువాద పద్యము—ఇందు మూలమున సరాదాగ్రజీ, సవననుతుడు లేకున్నను గదా ప్రారంభమున రావణున కొక విశేషమును, శృతు కర్మనుడను విశేషము నకు విశిష్టమును గూర్చుటతో—పూర్వ కథారంగము లేవి లోటును దీర్చు చిన్న వివరణమై వది.....'వాసర' సముద్రగ శిరోగ్రీవో గూంపతి రివాభౌ—అన్న దానికి—సముద్రగ శిరోదార గ్రీవుడయు పాలితే వాదోతు గతిన్—అన్నది తెనుగు సేంఠ—(ప్రాస అడ్డువచ్చి రూపము చెడినది)—పింగోపాత మాం జన్మి పత్రవల్లె! పింగానై! స్వభావ విహితైశ్చిత్రైర్మూర్తి! సమంశ్చితం—అన్నదానికి తెనుగు—

కం. అరుణ వినీల హరిద్రా మరకత వర్ణ సుషమా సమంచిత చిత్ర మ్మరదురు గైరిక రాతుల కిరవై చోలుపారు నమ్మ హింద్రవ గమ్మిన్—

ఇందు 'పింగానై!' విశేషము విడువబడినది—స్వభావవిహితము అన్న మూర్తిలేదు—

'లేన చోత్రమ విశ్వేణ పీడ్యమాన వృ వర్తత'

వలిలం సప్రముప్రాస మదం మత్త ఇన ద్విపా'—అన్న దానికి క. వాసర పీడిత మాన మహానగమిది పెంల పేరి అప్పుల విడువ బావె, గజ శిక్త కాపాతి వేనుగు మదజలము దొరగి యెనల విధ మునన్—ఇందు పూర్వోపమము బానించినది.

'వి పేతు ర్జది రాజస్య సమీపే రామవస్యత

హనుమాంశ్చ మహా బాహా! ప్రణమ్య తిరపాతత'

వియరా మక్తతాం దేవిం రామహ యస్య వేదయతో'

64 వ. 37 శ్లో.

—దీనికి దెనుగుగా వెలువడిన రచన యిది:

అనిల తనూజాదు పిష్టిం

గ నతులు గానించి లక్తి తోరుకములు నె

మ్మనమున ముప్పిరి గొన ని

ట్లనియెన్ గోల్పోగ్గి లక్ష్మణాగ్రజా రామున్

కంటిని దేనిని పార్వము

గంటిని దన్నెమునకు, లందనుజాల కి

ర్గంటిని, మరి మా యుమతో

నంటిని ద్విపుత్ర చరితమంతయు నతున్

చూచితి జానకి ననెడు, ప

మీదిన సమీరమాత్యుప్యకవాక్కులు రై

ర్యాదలులు రామపులు విని

ప్రాచుర్య ముదర్శిచేరి రాజిరింతన్—

(పుట 313—361, 362 పద్యలు)

ఈ పద్య భావములు స్వతంత్రములై కమ్మని తెనుగు తనమును బుణికి పుచ్చుకొన్నవి.

"రామ మగ్నన సఖ్యంబు త్రుత్వా సీత ముపగతా
వియర వ్రుముదాచాన్ భక్తిశ్చాప్య సదా త్వయి
ఏవం మయా మహా భాగా దృష్ట్వా జనకనందినీ
ఉగ్రేణ తపసా యుక్తాత్మదృక్త్యా పురుషర్షభ—(65 సం.
17, 18 శ్లో). అన్న శ్లోకములకు వాసుదేవరావుగారి అనువాద
మును గనుడు.

కం. యావద్వృత్తాంతంబును నే వినిపింపంగ రామ పుశ్యవతిమ
గ్రీవుం సఖ్యము విని యుద్దేవి మహానందచారిభిన్ముసుకలిడెన్.
మ. అనఘా! నాధునియందు భక్తియును, శిష్టాచార సంపత్తి ప
జ్ఞన సంస్కృత్య పరివ్రతాత్మ మహిమా సౌభాగ్యమున్ సంగీతా
వన సౌల్యము మున్నుగాగల గుణ ప్రాతంబు నీతమ్మయం
దె నిరూఢిమ్ముగు గానిచో ధరణి నేదీ యట్టి దొక్కర్తయేన్
కా. నిద్రాహరము లొల్ల తెల్ల యెడలన్బియంద యేకాగ్రభ
క్తు ధైర్యంబు జనించి విన్ బరముగా మల్లంబునందెంచుచున్
భద్ర ప్రాప్తికి సాధనంబగు త్వదాహ్వాన్ ప్రేక్ష లెక్కించుచున్
క్ష్మద్రంబుల్ దంపెన్బట్టి సతి మీ శుద్ధాంతమున్ జాచితిన్
(పుట 315—374, 375, 376 పద్యాలు) ఇది రసస్ఫూర
కములని వేర చెప్పవలయునా?—మహిమన్ శబ్దము నకారాంత
పుంలింగము—దీర్ఘము రాగూడదు)

'జీవితం దారయివ్వసి మానం దశరథాత్మజ—(65
స. 24—శ్లో.)

డిండ్ల వ్రం మాసాన్బు జీవేయం రక్షసాం పశమాగతా
ఇతిమామబ్రవీత్సీతా కృశాన్గి దర్శన చారిణీ
రావదాంతః పురే రుద్ధా మృగీవోత్సుల్ల లోచనా
వీరదేవ మయా శ్వాతం సర్వాం రాఘవ యద్యథా—
సర్వదా సాగరజలే సహారః ప్రవిధీయతాం—దీని తెల్పు
కా. జీవేకా! యిక నొక్క మాన మెటులో జీవించు వామిదలన్
జీవింపన్ దమతాంగనా పశగానై, నిక్కంబు వామాట మీ
సేవా భాగ్యము దీనురాలి కిటుపై సిద్ధించునో లేదో ఈ
నా విజ్ఞానన మాలకించి కృపతో నా నేరముల్ పై పడే—
(316—381)

మ. అని మాయమ్మ కృశాంగి, ధర్మరథ, త్వక్తాహర, యేటినిలో
చన, పాలస్త్య గృహపరుద్దయును జాన్మంబుల్ దిగంజాతరో
దనమున్ జేయుచు సూర్యపుత్రుడు వినన్ దృక్పన్న
రానంబునం
దు వివేదింపు మటన్బు పల్కులివి మీతో నన్నియున్
జెప్పితిన్—

ఇందు 'సర్వదా.....ప్రవిధీయతాం—విదువ బడినది—
ఇక మూలమును మరపించు రచన సాగిపోయినది—ఇట్టి రసవత్కా
వ్య పరంపర విశ్వ శ్రేయమేల గూర్చుడు?—

అభినవ భరత సార సంగ్రహః

(ముమ్మడి చిక్కిభూపాల విరచితము; శ్రీ వరలక్ష్మి
లలితకళామందిరము, మైసూరు వారిచే ప్రకటితము.
మూలము : 15 రూపాయలు.)

విజయనగర రాజ్యముపై ముస్లిములు దండయాత్ర
చేసి దానిని నాశము చేయుటలో అనంతాక్ష గ్రంథములను,

అమూల్యములైన పరికరములను గూడ వారు నాశము చేసి.
నల్లు కీర్తిశేషులు శ్రీ టి. వి. సుబ్బారావుగారు అనుచుండెడి
వారు. సంగీతరత్నాకరమున శాస్త్రదేవుడు చెప్పిన దానినిబట్టి
చూడగా, భరతుడు చెప్పిన సంగీత విజ్ఞానమునకు దీనికి
మధ్య ఎంతోయో అభావ మేర్పడి కాన్పించుచున్నది. మరి
యీ రత్నాకరములో ఉన్నది గూడ చాల భాగము ప్రాతబడి
పోయినదని ఆ తర్వాత వచ్చిన వేంకటమఖి అన్నాడు. అందు
వలననే అతడు తన కాలములో ప్రచారములో ఉన్న సంగీత
సంప్రదాయముల ననుసరించి, చతుర్థండ్రి ప్రకాశిలో
లక్ష్యమును నిబంధనము చేయగా పూర్వక వహించుట జరిగి
నది. ఆ తర్వాత ఈ 50 సంవత్సరములలోను, ప్రబంధములు,
అక్షణ గీతములు మూలబడి పోయినవి. ఇట్టి పరిస్థితులలో
దేశములో అన్ని ప్రాంతములయందును సంస్కృతములో
పంగీత శాస్త్రమును గూర్చి గ్రంథములు ప్రయత్న భాజ్య
ములు కావుటయు, అవి ననమగ్ర వివేదికలను పోలి యుండు
టయో, పూర్వపు గ్రంథములను తిరిగి వల్లెవేయుటగా
మండుటయో జరుగుచూ వచ్చినది. ఇట్టి పుస్తకములు ఎంత
వరకు ప్రయోజనకారులో పరిశీలించవలయుచో, అవి వర్త
మానమున ప్రచురిత మగుచున్న పంగీత సంప్రదాయములను
గూర్చి ఏమి చేస్తుచున్నది అన్న దాని దృష్టిలో నుంచు
కొని పరిశీలించవలసి యున్నది. ఇంకను విష్ణువర్ధముగా చెప్ప
వలయు నన్నచో సంప్రదాయప్రదర్శినిలో శ్రీ మద్రాష్టాద్య
దీక్షితారుగారు స్థాపించిన సిద్ధాంతము ననుసరించి ఎంతవరకు
అవి ప్రయోజనము జగుచున్నవో చూడవలసి యున్నది.
ఆయన ఆ గ్రంథమునందు స్థాపించిన సిద్ధాంతము వర్తమాన
సంగీత విజ్ఞానము యొక్క విష్ణువర్ధమును, సారభూత
మైన విషయమును అయిఉన్నది.

ఇప్పుడు మనము సంగీత శాస్త్రమునకు సంబంధించిన
పురాతన గ్రంథములను గాని, ఇటీవలి గ్రంథములను గాని,
వెలుగులోనికి తెచ్చుచున్నప్పుడు, సంగీత ప్రయోగమును, సాధన
మును ఆ గ్రంథము ఏమైన విషయమని చెప్పుచున్నదో, లేదో,
తెలియని విషయములను అవిష్కరించు చున్నదో, లేదో,
చూచుకొనవలసి యుండును. అంతయుగాక, ఆ గ్రంథము,
గ్రామము, మూర్ఖన, జలి మొదలైన పురాతన సిద్ధాంత
ములను గురించి ఏమైన అనుపాసనలను తెలియజేయు చున్న
దేమో గూడ చూచుకొనవలయును. మరియు, ఆ గ్రామాది
కము వలన మన సంగీత ప్రక్రియలు—గాత్రము కానిందు,
యాంత్రికము గానిందు,—మెరుగుపడు యోగము కల్గు
నేమో గూడ పరిశీలించవలసి యుండును. వర్తమాన సంగీత
మును గురించి మానము వహించి పురాతన సంగీతమును
గురించి మాత్రమే తెలియజేయు సిద్ధాంత విజ్ఞానము వలన
ప్రయోజన మేమియు నుండదు. శ్రీ ఆర్. సత్యనారాయణ
గారు ఇప్పుడు ప్రకటించిన అభినవ భారతసార సంగ్రహము
(సంస్కృతము) పంటి గ్రంథముల వలన సంగీతశాస్త్ర
చరిత్రలో బువ్బములైపోయిన కొన్ని కొన్ని ప్రాత విషయములు
తెలియవచ్చునేమో గాని, అంతకన్నా జరుగు మేలు ఏమియు
ఉండదు. మరి ఇంకమాత్రము కోసము, వారు యీ పుస్త

కము ప్రకటించుటయు, దానినిగూర్చి ప్రకర మైన పాండిత్యముతో గూడిన పీఠికను రచించుటయు పూర్తిగా వ్యర్థము. పీఠికలో శ్రీ సత్యనారాయణగారు తమ అమేయమగు పాండిత్యము సంతయు ప్రదర్శించి, లభ్యమైన విషయములను సుసరామృష్టముగా చర్చించిరి. కాని గ్రంథములో పేర్కొనబడిన కొన్ని రాగములు అధునాతనము లైనవైనట్లు కన్పించుచున్నవి. ఉదాహరణమునకు శుద్ధబంగాళమును చూపనవచ్చును. మరియు ప్రాత గ్రంథములలోని అంశములను ఉద్భృత పరచియు, ప్రాత గ్రంథములలోని అభిప్రాయములను ఉట్టంకించియు, రచించబడిన గ్రంథము వెలసె, అధునాతన సంగీత భావ ప్రపంచమునకు ఒరిగినవచ్చునదేమియో గూడ తెలియుటలేదు. ఈ విషయము పీఠికలో ప్రస్తావించబడనూలేదు. అట్టి ప్రశ్నలకు, ఇందులో ప్రత్యక్షర మీయబడనూలేదు. అందువలన అపరామృష్టముగ నిట్టి గ్రంథములను ప్రకటించుటవలన, బహుళముగా కుపానాపాండిత్యమును బండ్లతో ఒరికబోసికొనుట యగునీ గాని, అందులో ప్రయోజనకరమైన అంశ మొక్కటియైనా లభ్యమగుట దుర్లభము.

సంధ్యావందనం శ్రీనివాసరావు.

ఏకాదశి వ్రతము: నామ మాహాత్మ్యము

(మూలము : శ్రీ జ్ఞానేశ్వర మహారాజు; అనువాదము : శ్రీ టేకి సత్యనారాయణ; జ్ఞానేశ్వర గ్రంథమండలి, చిలకలూడి.)

ఇందులో తొలి గ్రంథమునందు చైత్రశుద్ధ ఏకాదశి మొదలు పాల్గొని బహుళ ఏకాదశి వరకును గల ఇరువదినాల్గు ఏకాదశుల మాహాత్మ్యమును, ఆయా ఏకాదశి తిథులయందు చేయవలసిన వ్రతములను, ఆ వ్రతములను గూర్చిన కథలను మహాభక్తులు, మేధావులు అయిన శ్రీ జ్ఞానేశ్వర మహారాజు మహారాష్ట్ర భాషయందు వెలయించిన గ్రంథమున కిది తెలుగు అనువాదము. అనువాదము పరసమైన వచనముతో సాఫీగా సాగింది. ముముక్షువులై గాక, కథాప్రియులు కూడ చదవవలసిన గ్రంథము.

పైన పేర్కొన్న రెండవ గ్రంథము గూడ శ్రీ జ్ఞానేశ్వర మహారాజు విరచితమే. ఇందు మహాభక్తులైన జ్ఞానేశ్వరులు అభంగరామకములైన కీర్తనల ద్వారా భగవన్నామ మాహాత్మ్యమును విశదపరచిరి. శ్రీ టేకి సత్యనారాయణ గారు ఆ అభంగములకు మూలము యిచ్చి, వానికి తెలుగు వచనముతో తాత్పర్యమును ప్రాసరి. అభంగ రచనలో జ్ఞానేశ్వరుని ప్రజ్ఞా ప్రాధవ్యము లెట్టిదో ఇందు చూడ వలసి వచ్చుచున్నది. ఇందు మొత్తము 28 అభంగములును, వానికి సరసవచన తాత్పర్యములను, అర్థ వివరణమును కలవు. ఈ నామమాహాత్మ్యమును మహారాష్ట్ర భాషలో "హరిపాత్" అందురు. జ్ఞానేశ్వరులు పండిన విజ్ఞానమని ఆయన గీతా వ్యాఖ్యానమును చదివిన అందరకును తెలియును. ఆ గ్రంథమును ఆయన తన పదునైదవ యేట రచించెను. అట్టి మహానుభావుని గ్రంథములను తెలుగుచేసి ప్రకటించుచున్న

జ్ఞానేశ్వర గ్రంథమండలి వారిని విజముగా అభినందించవలసి ఉన్నది.

ఇందు ఏకాదశి వ్రతము వెల: ఒక రూపాయి; నామ మాహాత్మ్యము వెల : పది అణాలు.

మహాత్ముల ఉపదేశములు

(జ్ఞానేశ్వర గ్రంథమండలి, చిలకలూడి.)

హిందీలో గీతా ప్రెస్సు వారు ప్రకటించిన "సంత్ వాణి" అను గ్రంథమున కిది తెలుగు అనువాదము. ఇందు భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్య సదాచరణాది సద్విషయ ప్రబోధకముగు ఉపదేశ రత్నములు 526 దాకా గలవు. ముముక్షువులు పారాయణముగా చదవవలసిన గ్రంథము. వెల : ఒక రూపాయి.

హా. శి.

గ్రంథ స్వీకారము

1. శ్రీరామకృష్ణ పరమహంస ప్రబోధము.
2. ఆశ్రయ శ్రీతా సందం.
(కర్త : శ్రీ నారెళ్ల డక్టీడామూర్తి, బందరు. వెల : 3-00.)
3. శ్రీ సుబ్రహ్మణ్య స్తుతి.
(కర్త : భమిడిపాటి వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశర్మ, వెల : 50 పయాపైసలు.)
4. యోగామృతము.
(ప్రసిద్ధి రామానంద పరమహంస విరచితము. శ్రీ అచ్యుతస్వామి పరసింహపర్యవేగారిచే ప్రచురితము. వెల : 2 రూపాయలు.)
5. వెంకటేశ ప్రశస్తి.
(కర్త : సామవేదం జానకిరామశర్మ, ఏలూరు. వెల : 50 పయాపైసలు.)
6. శైవ మత ప్రాశస్త్యము.
(తెన్నేటి వేంకట దీక్షిత ప్రణీతము. వెల : తెలియదు)
7. పరమసంత్ కవీరు సూక్తులు.
(అనువక్త : శ్రీ ఆపుల పురుషోత్తము. భారత సాహిత్య కలాపరిషత్ ప్రచురణము. వెల : రూపాయి.)
8. అంజనేయ దండకము, చెన్నకేశవ శతకము.
(శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు, కాకినాడ. వెల : 25 పయాపైసలు.)
9. సుగుణ శతకము.
(రచయిత : శ్రీ రామగిరి వేంకటేశ్వరులు, వెల్లూరు. వెల : 20 పయాపైసలు.)
10. తమిళ చదవండి.
(శ్రీ టేకి సత్యనారాయణ, జ్ఞానేశ్వర గ్రంథమండలి. చిలకలూడి. వెల : రూపాయి.)
11. నిర్గుణ స్తోత్రము.
(రచయిత : శ్రీ ఆపుల పురుషోత్తము, ఖమ్మం. వెల : 10 పయాపైసలు.)

వార్తలు

ఎన్నికల అనంతరం దేశంలో 12 రాష్ట్రాలలో కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వాలు ఏర్పడ్డాయి. అయితే కొన్ని రాష్ట్రాలలో ముఖ్యమంత్రి పదవుల విషయమై, మంత్రివర్గ నిర్మాణం విషయమై తగాదాలు గూడా వచ్చాయి. అట్టి రాష్ట్రాలలో ఆంధ్ర, మైసూరు, యు. పి. చెన్నకోటగనవి.

ఆంధ్రప్రదేశ్ లో ముఖ్యమంత్రి పదవిని కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడుగా వుంటున్న శ్రీ సంజీవరెడ్డికి ఇచ్చారు. శ్రీ నెహ్రూ బోక్సన్ లో, ఈ పార్టీ నాయకత్వానికి ఈయన ఎన్నిక ఏక

12 రాష్ట్రాలలో కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వాలు

గ్రీవంగా జరిగింది. ఆ తర్వాత మంత్రివర్గంలో ఎవరిని మేనుకోవాలనే సమస్య ఏర్పడి తగాదా వచ్చింది. శ్రీ సంజీవరెడ్డి శ్రీ అల్లూరి నర్సారాయణరాజు, శ్రీ సంజీవయ్యలను మంత్రివర్గంలోకి తీసుకోలేదు. శ్రీ సంజీవయ్యను తీసుకుంటానుగాని, శ్రీ అల్లూరిని తీసుకోను అంటున్నారు. ఈ సమస్య ఎట్లా తేలుతుందో ఇంకా తెలియకుండా వుంది.

మైసూరులో గూడా శ్రీకాని, శ్రీ జెట్టి వర్గాన్ని పూర్తిగా మంత్రివర్గంలోంచి మినహాయించారు. ఆ కారణంచేత అక్కడ తగాదా ఏర్పడింది. ఈ తగాదాను పరిష్కరించవలసిందిగా కాంగ్రెస్ అధిష్ఠానవర్గం, పార్టీ అధ్యక్షుడు శ్రీ సంజీవరెడ్డిని కోరింది. కాని, స్వంత రాష్ట్రంలోనే తగాదాలు పడుతున్న ఈయన అక్కడికిపోయి చేయగలిగింది ఏమీ పుండదని పరిశీలకులు భావిస్తున్నారు.

మద్రాసులో శ్రీ కామరాజు, ఆస్సాంలో శ్రీ ఛాలివా, ఖిబార్ లో శ్రీ బినోదానంద్ ఝా, మధ్యప్రదేశ్ లో శ్రీ భగవంతురాయ్ మండ్యేయలు ముఖ్యమంత్రులుగా పార్టీలవేత ఎన్నుకోబడినారు. మహారాష్ట్రలో శ్రీ చవాన్ ముఖ్యమంత్రిగా తిరిగి వచ్చారు. ఉత్తరప్రదేశ్ లో శ్రీ చంద్రబాబ్ గుప్తా, పశ్చిమ బెంగాల్ లో డా. బి. పి. రాయ్, పంజాబులో నర్తార్ ప్రతాప్ సింగ్ కైరావ్ లు ముఖ్యమంత్రులై నారు. రాజస్థాన్ లో శ్రీ మోహన్ లాల్ సుఖాదియా, గుజరాటులో శ్రీ జీవరాజ్ మెహతాలు పార్టీ నాయకత్వాన్ని చేపట్టారు.

ఈసారి ఒకటి అలా రాష్ట్రాలలో తప్ప, తక్కిన అన్ని రాష్ట్రాలలోను మంత్రివర్గంలో సభ్యులసంఖ్య అధికమై పోయింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో స్టేట్ మంత్రులంటూ క్రొత్త పాదాలు ఏర్పాలు చేయబడినాయి. మహారాష్ట్రలో 17 మంత్రులు, 14 ఉప మంత్రులతో మంత్రివర్గం 31 మందితో ఏర్పడింది. ఉత్తరప్రదేశ్ లో ఈ సంఖ్య మరికొంత అధికమైంది. అక్కడ మంత్రివర్గంలో సభ్యుల సంఖ్య 42 దాకా వుంది.

రాష్ట్రాలలో మంత్రివర్గాలు ఇట్లా అతి విస్తృతం అవుతూ వుండటాన్ని గురించి విమర్శ గూడా వచ్చింది. మార్చి

16 న శ్రీ త్యాగి ఈ విషయాన్ని గూర్చి లోక్ సభలోనే విమర్శ చేశారు. శ్రీ నెహ్రూ గూడా ఇట్టి విస్తృత మంత్రివర్గాలను విమర్శించారుగాని, ఆ యా రాష్ట్రాలలో, అట్లా వాటిని పెంచక పోతే పని జరిగేట్టు కన్పించడంలేదు. ముఖ్యంగా యు. పి. మైసూరు, ఆంధ్రప్రదేశ్ లో ఇట్టి ప్రయత్నాలు కొనసాగుతున్నాయి.

మార్చి 1 : పాకిస్తాన్ లో అధ్యక్ష పద్యతి రాజ్యాంగాన్ని ఆయూబ్ ఖాన్ ప్రకటించారు.

మర్చి 2 : బర్మాలో జనరల్ నీవిన్ తిరిగి ఉనూ ప్రభుత్వాన్ని పడగొట్టి సైనిక ప్రభుత్వాన్ని స్థాపించారు. ఉను ను ఇంకా ఇతర మంత్రులను అరెస్టు చేశారు.

మార్చి 3 : దక్షిణ నేపాల్ లో విప్లవం చెలరేగుతూనే వున్నది. బీరగంజ్ ప్రభుత్వం కర్మాప్య విధించింది.

మార్చి 4 : వాతావరణంలో అణ్వస్త్ర పరీక్షలు జరపడానికి అమెరికా నిశ్చయించుకున్నది.

మార్చి 4 : బర్మా పార్లమెంటును జనరల్ నీవిన్ రద్దు చేశారు.

మార్చి 5 : కామరాన్ పద్మ విమాన ప్రమాదం జరిగి 111 మంది చనిపోయినారు.

మార్చి 5 : గోవాను కేంద్రపాలిత ప్రాంతంగా నిర్ణయిస్తూ, రాష్ట్రపతి అర్చి నెమ్మ జారీ చేశారు.

మార్చి 6 : రష్య క్రొత్త ఆయుధాలను నిర్మిస్తుందని శ్రీ కృష్ణేవ్ ప్రకటన చేశారు.

మార్చి 7 : బెర్లిన్ సమస్యను గురించి మాస్కోలో అమెరికా రాయబారి సాగించిన మంతలాలు విఫలమై నాయి.

—మూడవ ప్రణాళికా కాలంలో 14 ఏరువుల ప్యాక్షరీలను కట్టడానికి ఆలోచన జరుగుతున్నది. ఇందులో 10 ప్రైవేటు రంగంలో నిర్మించబడతాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్ కు 2 కేటాయించారు.

—పాల్లె జ్యంకు డైరెక్టర్స్ అసోసియేషన్ సుప్రీంకోర్టు కొట్టివేసింది.

—నేపాల్ రాజకు ప్రధాని శ్రీ నెహ్రూ తిరిగి ఆహ్వానం పంపించారు.

1. త్రైప్రవమతాప్రాశస్త్యము, రు. 1 (చైలిం, గీతిలు, చక్రితిల ప్రసంగాములు)
2. ఆర్యోక్తి మంజరి - రు. 2/- TBC అప్రూవ్
3. మన్మథ పరామర్శ - రు. 1 (గోష్ఠపతనముకొరకై)
4. లీలావతీనాటకము-రు|| (పితృశాంతిదేవాలాచారికలు) టి. వి. దీక్షితులు, ఇరగవరము పు||గో||జిల్లా (ఎ.పి.)

—అణ్వస్త్ర పరీక్షల విషయాన్ని గురించి పాశ్చాత్య రాజ్యాలు కొత్త పథకాలను ప్రతిపాదించాయి.

మార్చి 9 : కేరళ ప్రభుత్వం 9 లక్షల మిగులుతో బడ్జెట్టును ప్రతిపాదించింది.

—రొడీషీయా ప్రభుత్వం రాజీనామా చేసింది.

మార్చి 11 : కొత్త ఆంధ్ర ప్రభుత్వం శ్రీ నంజీవ రెడ్డి అధ్యక్షులతో ఏర్పడింది. 12 వ ప్రమాణ స్వీకారం చేసింది.

మార్చి 12 : మూడవ సైనాన్ని కమిషన్ వివేదిక, ప్రభుత్వం అమోదించిన పీఠార్థాలు ప్రకటించబడినాయి. రాష్ట్రాలకు రాబడి పన్నులోను, ఎక్స్ సైజు మంకాలలోను వాటా అధికం చేశారు.

మార్చి 12 : సరిపాడు తగాదాను గూర్చి భారతదేశం చైనా ఉత్తర ప్రభుత్వాలకు ప్రకటించబడినాయి. చైనా దురాక్రమణను ఉపసంహరించుకుంటేనేగాని, మంతవాలు సాగ వని భారత ప్రభుత్వం స్పష్టం చేసింది.

—శ్రీమతి కెనెడీ ఢిల్లీకి వచ్చారు.

—వి.పీ.ఆర్ సెలెక్ట్ అణ్వస్త్ర పరీక్షల విషయాన్ని గురించి ఒప్పందం కుదిరాలని అమెరికా కోరింది.

—పశ్చిమ ఇరియన్ నుగూర్చి రహస్య సమాలోచనలుకు హాండు అమోదించింది.

మార్చి 13 : రైల్వే బడ్జెట్టును శ్రీ జగ్ జీవన్ రాం పార్లమెంటులో ప్రతిపాదించారు.

మార్చి 14 : గోవాను భారతదేశంలో విలీనంచేస్తూ, పార్లమెంటు శాసనం చేసింది.

మార్చి 14 : జెనీవాలో నిరాయుధీకరణ సంఘం సమావేశం ప్రారంభమైంది.

మార్చి 14 : కేంద్ర బడ్జెట్ ను శ్రీ మొరార్జీ ఠాకే సభలో ప్రతిపాదించారు. ఇందులో ఠాటు 63.46 కోట్లు. రక్షణ వ్యయం 39 కోట్లు.

మార్చి 16 : నదీ జలాల తగాదా విషయంలో మధ్య పరిశ్రమ (విడ్వాడికేషన్) జరిపించాలని మైసూరు కోరింది.

—అణ్వస్త్ర పరీక్షల విషయాన్ని గురించి అమెరికా చేసిన ప్రతిపాదనలను రష్యన్ తిరస్కరించింది.

—నిరాయుధీ కరణను గురించి ఒక చతుస్సూత్ర ప్రణాళికను అమెరికా విదేశాంగ మంత్రి జెనీవాలో సభలో ప్రతిపాదించారు.

మార్చి 16 : 1960-61 లో 793 లక్షల టన్నులు అవార ధాన్యాలు వండినట్లు కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రకటించింది.

మార్చి 17 : సిరియా సైనిక స్థానాలపై ఇజ్రాల్ సైన్యాలు దండయాత్ర సాగించాయి.

మార్చి 18 : జపీనా సభలో తటస్థ రాజ్యాం రాజీ ప్రతిపాదనలు చేయడానికి ఆలోచనలు చేశాయి.

మార్చి 18 : అర్జీరియాలో యుద్ధ విరమణను గూర్చి అర్జీరియా భవిష్యత్తునుగూర్చి ఒప్పందం కుదిరింది.

మార్చి 20 : రాష్ట్ర శాసన సభను ప్రారంభిస్తూ, గవర్నర్ శ్రీ సచార్ ప్రసంగించారు.

మార్చి 20 : అణ్వస్త్ర పరీక్ష విషయం చర్చలో శ్రీ మిసన్ కొత్త ప్రతిపాదన చేశారు. తటస్థ రాజ్యాంలో పరిశీలన కేంద్రాలు పెట్టవచ్చునని సూచించారు.

—పాకిస్తాన్ సమితికిపాలే, కాశ్మీర్ విషయంలో మంతనాలు వుండవని శ్రీ నెహ్రూ రాజ్యసభలో ప్రకటించారు.

—వాషింగ్టన్ లో పశ్చిమ ఇరియన్ ను గురించి దచ్చి—ఇండోనేషియన్ రహస్య సమాలోచనలు ప్రారంభమైనాయి.

మార్చి 21 : పెద్ద పెద్ద మంత్రివర్గాం ఏర్పాటు అధిష్టాన వర్గం అమోదించిన నూతన కాదని శ్రీ నెహ్రూ ప్రతికా విలేజరుం గోష్టిలో పేర్కొన్నారు.

—అంతర్రాజ పరిశోధనను గురించి శ్రీ కృష్ణేర్ అమెరికాకు కొత్త ప్రతిపాదన చేశారు.

—చైనాలో వివాదంలో మధ్యవర్తిత్వం పనికిరాదని ప్రధానమంత్రి ప్రకటించారు.

మార్చి 22 : 2 కోట్ల ఠాటుతో ఆర్థిక మంత్రి శ్రీ కాను బ్రహ్మానందరెడ్డి తాత్కాలిక బడ్జెట్టు ప్రతిపాదించారు. ఈ సందర్భంలోనే ఆయన మూడవ సైనాన్ని కమిషన్ సిఫార్సుల మూలంగా రాష్ట్రానికి కేంద్రంవల్ల లభించే సహాయం ఏమిటో గూడా వివరించారు. ఇంతకీపూర్వం ఈ సహాయం 20 కోట్ల సైనికులకు లభిస్తూవుండేది. ఇప్పుడు 26 కోట్ల సైనికులుగా వుండవచ్చని ఆయన అంచనా వేశారు.

మార్చి 22 : శ్రీ నెహ్రూను కలుసుకొని మాట్లాడ్డానికి జనరల్ ఆయూబ్ ఒక షరతు పెట్టారు. ముందు మంత్రిల స్థాయిలో సమాలోచనలు జరగాలని ఆయన సూచించారు.

మార్చి 23 : జపీనా సభ విరమణకు రష్యన్—అమెరికా సమిష్టి కార్యక్రమం సభకం అమోదించబడింది.

మార్చి 24 : నదీ జలాల పంపిణీ తగాదాను మధ్య పరిశ్రానికి పెట్టడం తమకు ఇష్టంలేదని ఆంధ్ర ప్రభుత్వం ప్రకటించింది.

మార్చి 30 : నదీ జలాల పంపిణీ తగాదాలో మైసూరు కోరికను (మధ్యపరిశ్రమ కోరికను) కేంద్రం తిరస్కరించింది.

సరికొత్త సాంకేతికశాస్త్ర గ్రంథములు

శ్లోకనాయుడు - ఫిమరి - ఇంజనీరింగు - చై ద్యము, మరియు వివిధ విషయములపై గ్రంథములు గలవు.

శ్రీలలాగు ఉచితము. ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి.

N.K. Paul & Sons, P.B. 12202, Calcutta-5